

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

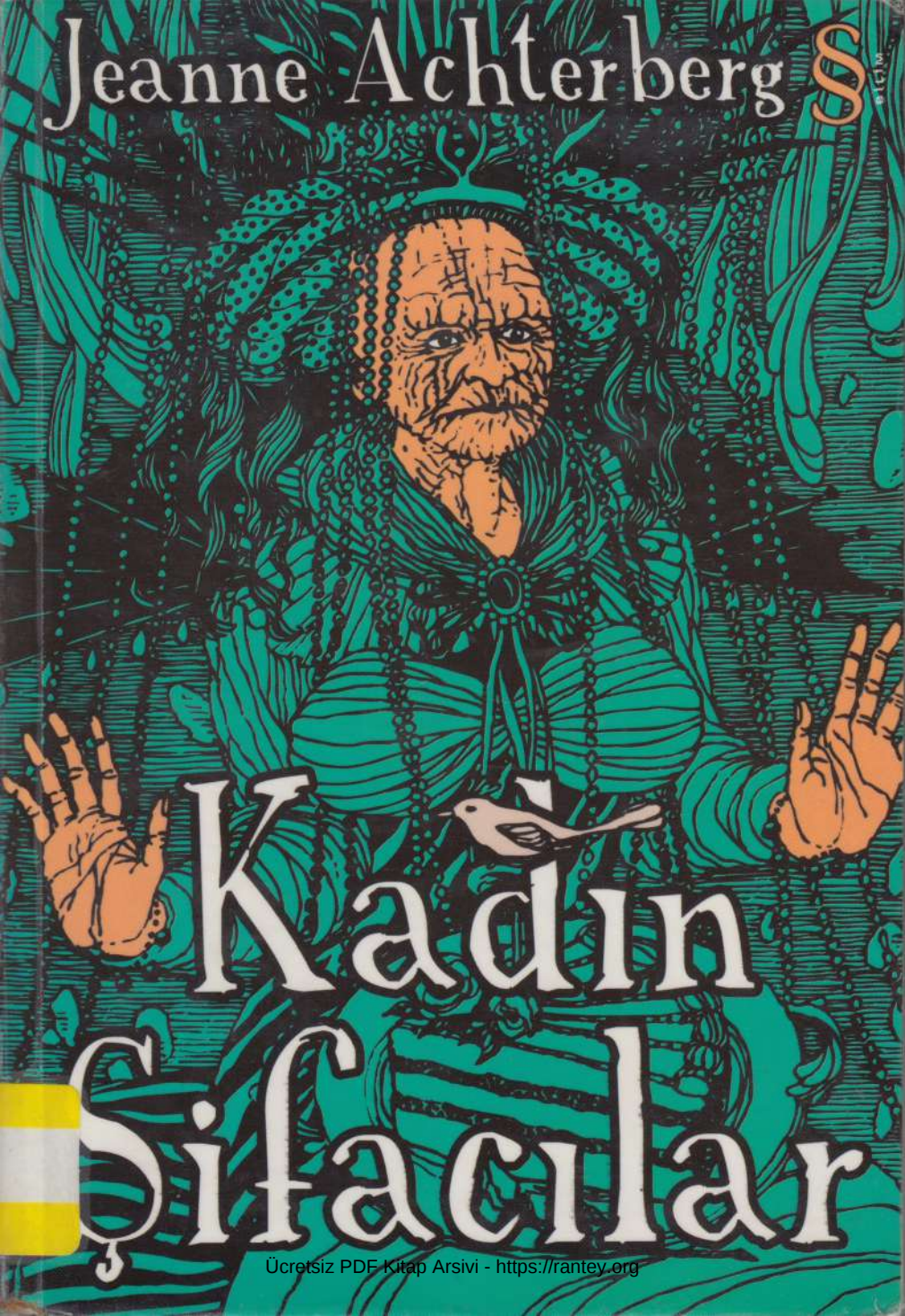
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Jeanne Achterberg §

Kadın Şifacılar

JEANNE ACHTERBERG

San Francisco'daki Saybrook Institute'ta psikoloji profesörü, Dallas'taki Southwestern Tıp Okulu'nda öğretim üyesi. Achterberg, aynı zamanda çeşitli vakıflarda danışmanlık yapmakta ve Avrupa, Japonya ve Arjantin'deki sağlık koruma uzmanlarına akıl/beden terapisi üzerine eğitimler vermektedir. *Kadın Şifacılar*'ın (Women as Healer) yanı sıra *Lighting at the Gate*, *Rituals of Healing* ve *Imagery in Healing* adlı kitapları bulunmaktadır.

BİLGİ ALTINOK

1943 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini 1963 yılında Amerikan Koleji'nde, yükseköğrenimini 1989'da İstanbul Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nde tamamladı. Kitap çevirmeye 1970'lerde Tarık Dursun K.'nın yönetimindeki Milliyet Yayınları'na polisiye roman çevirerek başladı. Uzun iş yaşamı boyunca yayın yönetmeni ve eğitmen olarak da çalışan Bilgi Altınok'un çevirdiği çok sayıda yapıt arasında *Dünya Benimdir*, *Belkıs-Zeugma* ve *Mozaikleri* ve *Bizans'ta Günlük Yaşam* bulunmaktadır.

KADIN ŞİFACILAR

Jeanne Achterberg

Kadın Şifacılar
Jeanne Achterberg

Kitabın Özgün Adı:
Woman As Healer

Yayına hazırlayan: Berrak Göçer
İngilizceden çeviren: Bilgi Altınok
Kapak tasarımı: Utku Lomlu
Mizanpaj: Bahar Kuru

© 1990, by Jeanne Achterberg
© 2009; bu kitabın Türkçe yayın hakları Shambhala Publication, Inc. ve
Akcalı Ajans aracılığıyla
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Ağustos 2009

ISBN: 978 - 975 - 289 - 620 - 8

Sertifika No: 10905

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Tel: (0212) 674 97 23
Fax: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (212) 513 34 20-21 Fax: (212) 512 33 76
Genel Dağıtım: Alfa, Tel: (212) 511 53 03 Fax: (212) 519 33 00
e-posta: everest@alfaki-tap.com
www.everestyayinlari.com

Frank'e: Nazik ve sevecen şifacıya

İÇİNDEKİLER

<i>Teşekkür</i>	ix
<i>Önsöz</i>	xiii

Birinci Bölüm

Tıp Kadını: Eski Kozmik Bağlantı

1. En Eski Dönüm Noktaları	3
2. Sümer: Bir Kültürün Doğum ve Ölümü	10
3. Danimarka: Kadın Şamanlar	19
4. Yunanistan'dan Kalan Şifacılık Mirası	33
5. Romalı Kadınlar	40
6. İlk Hristiyanlığın Parlak Gelişimi	46
7. Ortaçağ'ın Hristiyan Kozmolojisi	50

İkinci Bölüm

Kadın ve Bilimsel Düşüncenin Doğuşu

8. Goblen	79
9. Sapkınlar Olarak Kadın Şifacılar: Felsefi Temel	82
10. Bilge Kadınların Kaderi	97
11. Modern Tıbbın Doğuşunda Bulunmayanlar	131

Üçüncü Bölüm

Kadınlar ve Şifacılık Bilimlerinin Profesyonelleşmesi

12. Cinsiyet ve Sağlıkla İlgili Meslekler	165
13. Ebelik: Gizemli Makam	169
14. Her Kadın Kendi Doktoru: Popüler Sağlık Hareketi	191
15. Savaşçılar: Doktorlar, Hemşireler ve Bakıcılar	206

Dördüncü Bölüm

20. Yüzyılın Kadınları ve Şifacılık Sanatları ile Bilimlerinin Durumu

16. Sağlık Koruma Sağlayan Kadın: Pazarın Gerçekleri	245
17. Dengedeki Yaşam	269
Notlar	297
Kaynakça	315
Dizin	327

TEŞEKKÜR

Kadın şifacının öyküsünü araştırmak ve yazmak, yaşam ve kariyerimin ortasında gerçekleşen dramatik değişimi kolaylaştıran, çok özel bir yolculuktu. Kadın şifacıların geçmişini, bugününü ve gizilgücünü tam olarak anlamanın ve ifade etmenin yanı sıra, bir kadın, bir şifacı ve bir bilim insanı olarak kendi deneyimlerime daha berrak bir şekilde bakmaya zaman ayırmak da benim için bir zorunluluk oldu. Bilgiye ulaşılması güçtü; bulduklarımsa beni hem güçlendiriyor hem de tedirgin ediyordu. Projenin çapı ve karmaşıklığının yanı sıra duygusal tesiri de birçok kişinin iyi niyet, esin ve derin bilgisini gerektiriyordu.

Eşim Frank ilgi ve sonsuz bir sabır gösterdi; bu işi bitirebilmek üzere tam zamanlı akademik işimi bırakmam için gereken olanağı

sağladı. Big Sur'un görkemli yalnızlığı içinde, uzun günler boyunca yaşamama ve yazmama yardımcı oldu. Big Sur'da, bu kitabın temel temalarından biri olan, toprakla bağlantılı olmaktan kaynaklanan şifa deneyimini yaşadım. Güçlü bağlara sahip olan ilişkimiz, yaşamımızın değiştiği bu yıllar boyunca olgunlaşıp derinleştikçe; insanların, ilişkilerimizin, kurumların ve bizzat dünyanın şifa bulmasının, tümüyle erkeklerle kadın arasındaki sevgi dolu yoldaşlık, her iki cinsiyetle bağdaştırılan geleneksel değerlere saygı gösterilmesine dayandığı, bana derinine, tekrar tekrar anımsatıldı.

Çalışmanın kendisi, yıllar boyunca tanıştığım kadın şifacılarca -öğrenciler, akıl hocaları, meslektaşlar gibi- zenginleştirildi. Birçok kadın hazırlık aşamasında olan kitabı duyunca benimle iletişim kurdu. Onların gücü, öyküleri ve bilgeliklerinden etkilendim. Profesyonel bağlantımız ne olursa olsun birbirimizi hemen kabullenmemizin hâlâ etkisi altındayım. İlk taslakları inceleyen, konu üzerine yeni malzemelere dikkatimi çekmeye devam eden Mary Stowell, Gail Swift ve Susan Luck'a çok özel bir teşekkür borçluyum. Onların yanı sıra Rachel Naomi Remen, Angie Arrien, Marion Woodman, Joan Borysenko, Stephanie Simonton, Barbie Dossey, Dee Krieger ve çok sayıda hemşire şifacı, sundukları örneklerle bana esin kaynağı oldular.

Ayrıca çağdaş yazarlardan birçoğuna ve kadınların deneyimini duyurma yolları arayan geçmiş yüzyılların bilginlerine de borçluyum. Metinde onların çalışmalarına dikkat çektim. Özellikle de Jules Michelet, Matilda Gage, Katherine Hurd-Mead ve Lynn Thorndike'nin, çoğunlukla unutulmuş ya da tükenmiş, tutkulu, titiz çalışmaları takdiri hak ediyor. Kadınların deneyiminin her zaman tozlu arşivlerde ya da gizli ciltlerde gömülü kalmayacağını umarım.

Geleneksel dişil ilke ve uygulamaları dahil ederek şifacılığa bir denge katılması düşüncesi, bunu tıp alanının bir bütünleyicisi olarak gören bazı erkekler tarafından da desteklenmişti. Metnin botanik yönlerini incelediği için Andrew Weil'a; beni sürekli

yüreklendirdikleri, tıp üzerine yaptıkları olağanüstü ve dengeli yorumlamalar için Michael Samuels ve Larry Dossey'e özellikle teşekkür etmek isterim.

Son olarak da Emily Hilburn Sell'in ileri görüşlü editörlüğü için minnettarım. Bugüne kadar birlikte iki kitap üzerinde çalıştık. Her ikisi de onun kusursuz önerileriyle beslendi, aydınlandı ve geniş çapta güçlendi.

ÖNSÖZ

Kadınlar her zaman şifacı olmuşlardır. Dünyanın her yerindeki kültürel söylenceler, yaşam ve ölümün gizemlerini yalnızca kadınların bildiği, dolayısıyla yalnızca onların büyüğü şifacılık sanatını uygulayabildikleri bir zamandan söz eder. Kriz ve felaketlerde (bazı öykülere göre), kutsal bilgeliğin koruyucusu kadınların bu saygın konumu kasten ve zorla ellerinden alındı. Başka yerlerde, başka dönemlerde, kadınların şifacılık mesleğini yasal olarak uygulama hakları değişen âdet ve dinsel öğretilerle yavaş yavaş aşındı.

Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde sağlık sisteminde çalışanların yüzde 80'inden fazlası kadındır. Hastaneler, laboratuvarlar ve sosyal kuruluşlar kadınlar olmadan işleyemezdi. Buna karşın kadınların mesleki bağımsızlıkları ve yetkileri çoğunlukla sınırlıdır. Bazı durumlarda eğitimleriyle bağlantılı becerilerini uy-

gulamakta yasal olarak engellenirler. Batı dünyası tarihinin büyük bir bölümünde şifacı olarak çalışan kadınlar, yaratıcı ve aydın yeteneklerini paylaşmak üzere geleneğe karşı gelen olağanüstü kişilerdir. Kadın şifacılar çoğunlukla yalnızca, büyük ve sömürülen bir hizmetçi ordusuna katıldı.

Kadınların yetenekleri ve kadınların kaderleri arasındaki uyumsuzluk daha yakından incelenmelidir. Bu uyumsuzluk, kadının sesinden yoksun olan kurumların evrimini yansıtır. Bu kurumlarda denge olmaması, bugün sağlığın bütün düzeylerine -hücre, doku, akıl ve ilişkilerin sağlığından, yaşamın kendisinin dayandığı çevrenin sağlığına kadar- endişe verecek bir biçimde uzanan bir kriz oluşturdu.

Bu kitap, Batı'nın şifa geleneklerinde kadının rolünü incelemektedir. Kadın şifacıların birçok yönüyle özdeşleşen sevecen ve nazik erkeklere -ve cinsiyetin kendisinin karmaşık sürekliliğine-saygıyla, kadınları kadın olarak anlattım. Bir kadının bedenine sahip olmak, o bedenle bağdaştırılan olağanüstü yetenekler kadar çok sayıda toplumsal ve biyolojik yasaklamalarla da karşılaşmak, genelleştirilmemesi, hafife alınmaması gereken eşsiz bir durum yaratmaktadır.

Şifacılar olarak geçmişten gelen yetkimize özlem duyuyoruz. Ancak, kadınlar için geçmiş düzgün anlatılmamıştır ve bunun iyi bir nedeni vardır: Kadınların, bilgi ve iş dünyasının dili olan Latinceyi konuşmaları, yazmaları çoğu zaman yasaklanmıştı. Bu kitapta verilen bilgilerin, kadın şifacılar tarafından yazılmış, günümüze az sayıda kalan çalışmalardan; kutsal emanetlerden; eski el ürünlerinden; söylence ve şarkılardan; kadınlara ilişkin yazılanların arasından dikkatle taranıp ayıklanması gerekti. Kadın şifacıların deneyimleri, genel olarak kadınların deneyimleri gibi, dünya belgelerindeki tarih, antropoloji, botanik, arkeoloji ve davranış bilimleri gibi birçok disiplinin arayüzünde araştırılması gereken bir gölgedir.

Bu metin, kadınların Batı uygarlığının mirasındaki rolü ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kadın şifacıları doğrudan etkileyen olaylar, düşünceler üzerine odaklanır. Doğu'nun şifacılık sistemleri, hatta Kuzey Amerika'nın kabile gelenekleri, çoğu zaman şifacılığın dişil yönünün olumlu niteliklerini yeterli olarak yansıtır. Ancak Amerikalı kurumları-ı kültürel sınırları içinde çalışan kadınlar üzerinde çok az etkisi vardır. Aynı zamanda, konuyu incelenilebilir bir biçime sınırlayabilmek için, fiziksel sağlığın yeniden kazandırılması ve korunmasıyla en çok ilintilendirilen mesleklerdeki kadınlar üzerine de yoğunlaştım.

Batı geleneğinde kadın şifacı üzerine elde edilebilir bilgiler binlerce yılı kapsar, koşulların olasılıkla kadınları bağımsız, saygıdeğer şifacılar olarak desteklediği tarihöncesine kadar geriye uzanır. Bu eski yıllar ve sonrasında, şifacı kadınların rolü içinde yaşadıkları bölgenin çevresel koşulları, ekonomisi ve siyasetindeki değişikliklerle önlenemeyecek bir biçimde iç içe geçti. Geçmişteki olayların incelenmesi, iki noktayı tam zamanında öne çıkarır: *Kadın şifacılar ve kozmoloji arasındaki yakın bağlantı* ve şifanın dişil öğeleri arasında bir bağ kuran *bilinçakışı*.

Kadın Şifacılar ve Kozmoloji

Bir kültürün kozmolojisi, evrenin doğasını açıklayan inanç dizgesidir. Bu inanç dizgesi yaratılış söylenceleri de kapsar. Kozmik öykü, insan algısının ötesinde bulunan, gözle görülmeyen uzamlarda neler olduğunu açıklayarak yaşama anlam katar. Aynı zamanda da insanların birbirleriyle ilişkilerini; yeryüzündeki canlı, cansız varlıklar için duydukları saygıyı saptar ve bu saygıyla saptanır.

Öykü, rahipler, şamanlar, bilim insanları, siyasetçiler, düşünürler, ozanlar ve görünmeyen dünya'ları görme, onlarla çalışma gücü bahşedilmiş kişiler tarafından anlatılır, süslenir. Belli bir sonuca ulaşmak için bilinçle işlenmiş, gözlem, önsezi, kutsal vahiy

ve belli bir sonuca ulaşmak için bilinçle işlenmiş düşüncelerden doğar. Neyin iyi neyin kötü olduğu -tanrıların ve şeytanların yüzleri- kozmolojiden doğar.

Liderlik ve onur gibi konumlarda kimlerin olacağını bir kültürün kozmolojisi saptar. Bu bireylerin hemen hemen her zaman tanrının yüzüne sahip olması gerekir. Şifacının mesleği özellikle kutsal olanla ilintilendirildiği, herhangi bir kültürün şifaya ilişkin inancı, tanrıların doğasını doğrudan yansıttığı için, kadınlar şifacılık bilimini yalnızca egemen tanrının dişi, çift eşeyli veya androjen* olduğu zamanlarda özgürce ve güç içinde uygulayabilmişlerdir.

Batı dünyasının temellerinin dayandığı kozmoloji binlerce yıl önce gelişti. Ulu Ana ya da Ulu Tanrıça, yeryüzünün dışında, göklerde yaşayan tek bir erkek tanrının lehine saltanatından oldu. Yeni kozmolojinin özünü Yakındoğu'nun dini öyküleri, eski Avrupa'nın mitolojileri ve Hristiyan teolojilerden doğan bilim oluşturdu.

Batı kozmolojisi, erkeklerin kadınlardan üstün olduğu ama kadının toprağa daha bağlı olduğunu savunan bir hiyerarşiyi destekler. Bu ve başka karmaşık nedenlerden dolayı kadınlar ve genelde dişil bakış açısı olarak kabul edilen olgu, ekolojik vurguların yükünü taşır. Kadının kaderi ve yeryüzünün kaderi, kadın olarak doğa, doğa olarak kadın metaforuyla daimi olarak birbirine bağlanmıştır, ayrılamaz.

“Şifacı kadın” Batı dünyasını bir arada tutan kozmolojik yapıya aykırıdır. Uygarlık boyunca bilimsel, dindışı ve dinsel topluluklar kadın şifacıların etkinliklerini yakından izlemişlerdir. Bu ihtiyat durumunu, yasal kısıtlama, zulüm, en sonunda da kadınların çalışmalarını engelleyen yasa ve kuralların yürürlüğe girmesi izlemiştir. Bu döngü, Avrupa'nın mirasından Amerika'nın alopantik**

* İki cinsiyetli. (ç.n.)

** Bir hastalığı, doğasına aykırı özellikleri olan başka bir hastalıkla yenen zıt tedavi yöntemi. (ç.n.)

tıp geleneğine kadar izlenebilir. Kadınlar ve dişillikle bağdaştırılan değerler, toplumun kurumlarından bilinçli olarak dışlandı. Gerçek bir ilerlemenin, küresel anlamda gerçek bir iyileşmenin yer alması için Batı'nın kozmolojisi değişmelidir. Kadınlar artık bir sorun olarak değil, insan ırkının karşı karşıya olduğu krizin çözümünün bir parçası olarak görülmelidir.

Şifacı Kadının Bilinçakışı

Kadın şifacıların bir dönemini bir sonrakine bağlayan bilinçakışı yüzyıllardır dokunmaktadır. Geleneksel olarak kadınlarla ilintilendirilen davranış biçimleri, yetenekler ve inanç dizgeleriyle, yani dişil söylencesiyle bağlantılıdır. Söylencenin kökeninin kültürde mi yoksa biyolojide mi olduğu tartışmalı ve bir bakıma önemsizdir – bu basitçe böyledir. Şifacılık bağlamında dişillik söylencesi, önsezi, bakıp besleme ve sevecenlik gibi niteliklerle ilişkilendirilir. Bu, mesleki uygulama bağlamında ifade edildiğinde, doğanın şifa veren kaynak erdemini ve bakımın sağaltıcı yönünü destekler.

Kadınlar dişil söylencesini, şifacılık yöntemleri ve ilaç seçimlerinde gösterirler. Neyin rahatlatıp iyileştirdiğini neyin iyileştirmediğini hastanın başında durup gözlemleyen deneyciler olma eğilimindedirler. Meslek seçimleri bu gözlemlere dayanır: Önlemeyi vurgulayan alanlara; (saldırgan süreçler yerine) daha kırılgan botaniğe; diğer kadınlar ve çocuklarının gereksinmelerine hizmet eden alanlara yönelirler. Dişil söylencesi, yaşamın geçitlerinde insan bağlarını ve yaşamın sonsuz bağlantısını onaylamak üzere ritüelin kullanılmasını destekler.

Ara sıra dişil şifacılık söylencesi -kadın şifacının bilinçliliği-kısıtlanmadan, parlak bir biçimde dünyanın içine doğru hareket eder; insanlığın mekânına sürekli genişleyen dairelerle dokunur, onu değiştirir ve iyileştirir. Sonra saptırılmış mantığın ve temel korkuların, gücün insanları baştan çıkaran sapkınlığının tuzağına

düşerek geri çekilir. Bu kitap Batı uygarlığında yıllar boyu süren bu gelgitin anahatlarını anlatarak konuyu bugüne, olayların kritik noktasıyla bitiyor.

Son birkaç yıl içinde şifacılıkta dışıl söylencesinin ifadesi daha fazla güç kazandı ve yeni boyutlar edindi. Çoğunluğu iyi eğitilmiş profesyoneller olan özel nitelikli kadınlar büyük sayılarda ortaya çıkıyorlar.

Bu kadınlar hastanelerin acil odalarında, sağlıklı bebek kliniklerinde ve düşkünlerevlerinde çalışırken bulunabilirler. Şiddet ve tecavüz maruzu kadınlar için barınaklarda çalışırlar. Cemaatlere yardım eder, öğrencileri eğitirler. Onlar her yerdedirler: Yaratıcı sanatlarda, sosyal bilimlerde, tıbbi destek birimlerinde, elleriyle, sözleriyle; başkalarına bir şekilde yardımcı olacak bir bilgi ya da yetenekleri olduğuna ilişkin derin inançlarıyla şifa verirler.

Yaptıkları işin, birey, aile ve küresel toplulukta bütünlüğü, uyumu amaçlayan geniş bir şifa duygusunu yansıtmaları olasıdır. Bedeni, akli ve ruhu, insanoğlunun ayrılmaz doğası olarak görürler; herhangi bir şifacılık hizmetinin bu üçlü doğanın her bir ögesini etkilediğine inanırlar. Hastalığın, başka şeylerin yanı sıra, hem duygusal hem de ruhsal gelişme için olası bir katalizör olduğunu düşünürler. Bu şifacılar bütünlüğü arayan diğerlerine eşlik etmeyi, yardım etmeyi, öğretmeyi ve özen göstermeyi seçmiştir.

Bu kadınlar şifacılığı bir kimsenin başkasına yaptığı bir şey olarak değil, şifacı/şifa alan ilişkisi aracılığıyla yer alan bir süreç olarak görürler. Şifacılık tekniklerle, düşünsel ve ruhsal temellerin olduğu kadar çok ilişkili değildir. Bu tür şifacıyla şifa alan arasında kurulan bağ her ikisi için de yaşam veren ve yaşamı zenginleştiren bir şeydir. İlişkiye, kendisinin bizzat güven, sevgi ve umuttan oluştuğunun farkındalığıyla saygı gösterilir. Onlar gerçekten de kutsal alanda çalıştıklarını vurgularlar.

Dışıl bakış açısının olmamasının Amerika'nın kurumlarındaki ve Amerikan tıbbının sorunlarının kalbindeki en acınacak dışlama olduğundan, bilinçleri eski şifacılık temalarıyla karışan ka-

dınların ortaya çıkışları, sağlığın korunmasındaki en umut verici olaydır. Dişil değerlerin tıpta açığa çıkması gezegenin sağlığı için çok önemlidir.

Bilinç akışını paylaşan kadın şifacılar geçmişten geleceğe doğru önemli bir adım attı: Dişil söylencesinin, fiziksel, zihinsel ve ruhsal olmak üzere her düzeyde yardım etmek ve şifa vermek için ileri teknolojiyi ve sağlam bilimsel stratejileri etkilemesi, ama onların yerini almaması gerektiğini bilirler. Gözle görülmeyen mekânlar kutsal sayılır ama iyi tıp, iyi öğüt, iyi bilim ve iyiliği kolaylaştırmak için kullanılan her şey öyledir. Şifacılıkta özellikle dişil söylencesine geri dönmek Ortaçağa dönmektir. Görevlerinde, yaşamlarında ve mesleklerinde denge isteyen, sevecen, bakıp besleyen, önzeli erkeklerin kadın şifacılara katılmaları umulur.

Kadın şifacının öyküsü başlıca dört bölümde anlatılacaktır: (1) Batı kozmolojileriyle kadın şifacılar arasındaki eski ve süregelen ilişki; (2) bilimin doğuşu ve kadın şifacılara zulmü haklı gösteren dünya çapında gelişen olaylar; (3) aralarında ebelik ve hemşirelik de olmak üzere kadın şifacılık mesleklerinin doğuşu; (4) çağdaş dönemden gözlemler ve şifacılık sanatları ile bilimlerini uygulayan kadınların geleceği için önermeler.

İnsanlığın temel öğelerini besleyen yeni kurumların kurulabilmesi için hem geçmişin hem de geleceğin hesaba katılması gerektiği varsayımıyla, bilgiler tarih sırasına göre verilmiştir. Olgular ve bilgelikle donanmış kadınlar, kendilerine ve yüzyıllar boyunca umutsuzluk içinde olan mesleklerine şifa verebilir, değişimi başarıyla savunabilirler. Bu ülkede bir tıp derecesiyle ödüllendirilen ilk kadın olan Elizabeth Blackwell 1899'da, "İrkin yalnızca yarısınca oluşturulan yöntemlerin ve sonuçların, insanlığın diğer yarısı bilinçli bir sorumluluk edindiğinde, mutlaka yenilenmeye gereksinimi vardır,"¹ diyordu. Araştırmanın ve bu kitabın yazılmasının amacı, işlevsel, dengeli ve insancıl bir şifacılık sistemine karşı "bilinçli sorumluluğu" etkin olarak uygulamayı seçen herkes için bir bilgi tabanı toplanmasına yardım etmektir.

KADIN ŞİFACILAR

Birinci Bölüm
Tıp Kadını: Eski Kozmik Bağlantı

1

EN ESKİ DÖNÜM NOKTALARI

Yeryüzü, şifa reçetelerinde cömert olmuştur. Dünyanın her yerinde antiseptikler,* analjezikler,** diyüretikler*** ve emetikler**** bulunabilir. Kan akışını durduran ve ateşi düşüren yabani otlar yetişmektedir. Doğa, ameliyat ve insan bedeni üzerinde çalışılabilmesi için aletler sağlar: Kıskaçlar, neşterler, iğneler, yara dikişleri ve ateller...*****

İnsan aklının sonsuz derinliklerinde gözlem yapma becerisi vardır. Yapılan gözlemler yaşamı sürdürmek ve sağlığı korumak

* Bakteri öldürücü. (ç.n.)

** Ağrı kesici. (ç.n.)

*** İdrar sökücü. (ç.n.)

**** Kusturucu. (ç.n.)

***** Kırğı yerinde tutmak için kullanılan düz tahta ya da maden. (ç.n.)

için birbirine nasıl bakılacağına ilişkin sonuçlar çıkarılmasını sağlar. Yaratıcı sınırlar sağaltıcı törenlere akar. Tarihöncesi dönemlerde şifacılık bilimi bütün bunları birleştiriyordu – eczacılık, yönlendirme ve ritüel. Bugün kabile kültürlerinde olduğu gibi hastalara bakmak, doğum yaptırmak ve sevdiklerini son uykularına dalarken rahatlatmak kadınların işiydi. Kadın, topraktaki deva ve insan aklında depolanmış şifayı veren sihri arardı. Tıp adamları sadece daha yüksek bir ses ya da daha güçlü bir el gerektiğinde ortaya çıkarlardı.

İnsanoğlunun ortaya çıkışından hemen sonra dişi insan bilgelik ve gücün olağanüstü kaynağı sayılıyordu. Can verebilir, can kurtarabilirdi; dolayısıyla hasta bedenlerin ve amaçsız dolaşan ruhların şifacısıydı. Aynı zamanda sakatlayabilir, can alabilirdi; bu yüzden düşlere, hayallere, duyuların ötesindeki dünyaya açılan bir kapı olarak hizmet ederdi. Kadın, özellikle doğuran, yavrularını kendi bedeninden besleyen kadın, gizemli ve güçlüydü.

Çeşitli ve geniş alanlara yayılmış kültürlerin birçoğunun (Güney Amerika'daki Amazon ve Ona, eski Girit'in ve Doğu Avrupa'nın uygarlıkları gibi), sihir sanatlarının yalnızca kadınların elinde olduğu çok eski zamanlardan kalma söylenceleri ya da eski el ürünleri vardır. Bu yalnızca, kadınların şifacılık ve rahibelik gibi saygın rolleri üstlendiğini gösterir, egemen kabile başkanlığı yaptıklarını değil. Anaerkilliğin varlığını destekleyecek inandırıcı buluntular hiçbir zaman, hiçbir yerde günışığına çıkmadı. Ancak tanrıçanın ve onun canlı temsilcilerinin tarihi uzundur ve gezegene serbestçe yayılmıştır.

Taş Devri'ne kadar uzanan binlerce küçük şişman kadın heykelciği Avrupa ve Asya kıtalarında kazılıp çıkarılmıştır. Taş, fildişi veya kemikten oyulmuş olan bu heykelcikler, yaşamın başlangıç ve devamının somutlaşmış halinin saptanabilen en eski ifadesi, ölümsüzlüğün simgesidir.¹ “Venüs” figürleri evlerin sunak ve kutsal alanlarına konuyordu; ilk insanların törensel yaşamının açıkça bir parçasıydı. En kutsal bağlamda erkek değil dişi hizmet ediyor-

du. Binlerce yıl, hatta Grek mitolojik dönemine kadar kadın, aralarında birçok türde hayvan, yılanlar ve dünyanın içine inen bir labirent de olan yaygın motiflerle çevrelenmişti. Bunlar kadının yaşam, yeniden üreme ve bilgelikle bağlarını, içsel varlığının gizmini temsil eder.

Daha sonra birdenbire, gezegenin değişik yerlerinde, değişik zamanlarda, vajina yerine penis -fallus- tapınmanın kutsal nesnesi oldu. Kadının sihri denetim altına alındı. Taş Devri'nden kalan dinsel dişil nesnelerin bazıları saldırı ve kasten tahribin işaretlerini sergiler. Neden? İstilaların yanı sıra çevresel ve ekonomik değişiklikler de önemli bir rol oynadı. Dahası, insanlar kendilerini erkeğin katkısına daha çok saygı gösteren bir biçimde beslemeye başladıktan sonra, kadınlar ve çalışmalarının ürünleri ikincil konuma indirildi. Taş Devri'nde besin maddelerinin büyük bir bölümü kadınlar tarafından toplanıyor, hatta ilkel bahçecilik yöntemleriyle yetiştiriliyordu. Kaba aletlerle avlanan erkekler düzenli bir besin kaynağı sağlayamıyordu. Üremede erkeğin rolünün belirsiz olması da hesaba katıldığında, erkekler büyük olasılıkla türün sağlığı ve sürekliliği için gereksiz görülüyordu. Erkeklerin sürü toplama ve hayvan üretmeyi benimsemeleri, önemlerini oldukça arttırdı. Üreme işlevlerindeki gerçeğin bir zerresi bilinçüstüne çıktığında, erkekler kendilerini evrenin yaratıcı ve üretici gücü saymaya başlamış olmalılar.

Bu düşüncenin temelinde erkek localarının ya da gizli kültürlerinin kuruluşu vardır. Bunların kasıtlı ve bilinçli amacı, gücü, kadınları yönetim altına alıp korkutarak elde etmektir.² Kültürlere üyelik seçim ya da resmi kararlar gerçekleşiyordu. Asla bütün erkeklerle açık değildi. Kapalı kardeşliklerden yeni ve çok yapay kozmolojiler, yaratılış öyküleri çıktı. Bu kozmolojiler, yerel kabilelerin çok ötesinde, inançlarından dönenleri arayan, etkin propagandacı ve ataerkil dinler olarak düzenlenmişti. Bu dinler insanlığın kökeni üzerine söylenceler oluşturdu ve insanın kendi imgesinden bir yaratıcıyı öne sürdü.

Yaşamla ilgili bütün konularda erkeğin üstünlüğü buyrulmuştu. Localar, kùltler giderek yaygınlaştı ve çağdaş yaratılış söylen-celerimizin türetildiği eski İbrani kabilelerini de içerdi. Ateş Toprakları'ndaki Ona kabilesi gibi bazı kabileler, loca üyelerinin yönettiği kadın sihrinin çağını yok eden katliam efsanelerine sahiptir. Fransa'nın güneyindeki ve Avrupa'nın başka yerlerindeki Taş Devri'ne ilişkin tapınaklarda, büyük bir kısmı yok edilmiş küçük kadın heykelciği kalıntıları, kadın egemenliğinin benzer bir şiddetle sona erdirildiğini gösterir. Başka durumlarda, daha yararlı bir kültürel değişim yer almıştır.

Bunlar en eski dönüm noktasının efsaneleridir. Ancak olaylar, hem eski tarihtir hem de insanlık tarihi boyunca tekrar tekrar oynanan modern bir oyundur. Her zaman eski alışkanlıkların tanrıları yeni alışkanlıklarda iblis olur; vaktiyle iyi olan kötüye dönüşür. Eski ana tanrıça figürünün erkeğin erdemini kaybetmesinin nedeni olmakla suçlanır. Eski alışkanlıkların başlıca temsilcisi olarak kadın, bu suçlamanın acısını çekmektedir. Doğum sancıları bile, mucize yaratan kutsal etkinliğin bir parçası olmaktan çok, kadının hak ettiği cezayı bulması anlamına gelmiştir. Kozmik öykü dişil kutsallığını dışladığında, yaşam, üreme ve kadınla erkek arasındaki tensel sevgi, kutsal olmayan alçak bir duruma düşürülmüştür. Kadınlar, kurulu düzen için uğursuz tehditler olarak görüldüğünden ve bunun gibi bir kozmolojik çerçeve içinde bulunduğundan kutsal şifacılık bilimlerini uygulayamaz.

Yeryüzünün tanrıçasına saygı sona ererken, erkekler yardım için göklere döndüler. Erkek tanrıların hepsi göğün öğelerinden, hava, rüzgâr ve şimşektendi. Britanya'daki megalitik yapılar bile -Stonehenge gibi- binlerce yıl boyunca kültür silsilelerince benimsenen kutsal yerler bu değişikliklerin kanıtlarını sergiler. Bu alanlar her zaman var olan tanrılara göre yeniden tasarlandı. Topraktaki çukur ve oyuklar, taşların güneşin ışığını ve yıldızların yollarını yakalayacak biçimde düzenlenmesine olanak sağladı.

Tanrılar artık toprağın ve kadının karnında değil, göklerde ve erkeklerin yüreklerinde yaşıyordu.

Söylence geleneklerinin saygıdeğer uzmanı J.E. Harrison, erkek tanrılarının -Zeus, Apollon ve Yehova- gücü yeryüzüne bağlı tanrılardan daha kudretli olduğunu yansıttığına inanmaktadır. Onlar,

yeryüzüne, toprağın bereket cinlerine tapınmaya karşı ilk ve en önemli protestoyu temsil ederler. Bütün bitkileri, hayvanları içeren bereketin güçlerine tapınma sağlam ve sağlıklı olacak kadar geniştir ama insanın dikkati giderek kendi insanlığına odaklandıkça, böyle bir tapınma açıkça bir tehlike ve hastalıklılığın görülen kaynağı olur.³

Joseph Campbell kültürlerin çoğu için türdeş olan dört tür ya da dört aşamalı kozmoloji ya da yaratılış öyküsü saptar: (1) Eşi olmayan bir tanrıçadan doğan bir dünyaya, (2) eşi olan bir tanrıçadan üremiş bir dünyaya, (3) erkek savaştı bir tanrının bir tanrıçanın bedeninden oluşturduğu bir dünyaya ve (4) bir erkek tanrının yardım edilmeden yarattığı bir dünyaya duyulan inanç.⁴

Kültürler tek tanrıçılığın son aşamasına doğru ilerledikçe, toplumun her kurumu biçimsel olarak ataerkillleşti. Cinsel indirgeme hukukun en eski yasalarında kurumsallaştı. Bu yasalar kadınların üreme işlevleri üzerinde hukuksal bir egemenlik kurdu. Bu, ata soyunda gerekli bir adımdır; aksi halde erkekler hangi çocukların kendi soylarından geldiğinden hiçbir zaman emin olamazlardı.

Kadınların görece daha küçük vücut kitleleri, gebelik ve emzirmeyle değişmez bağları, değiş tokuş malı olarak yüksek değerleriyle birlikte onları egemenlik ve denetimin başlıca hedefi yaptı. Çok sayıda kadının toplumdaki indirgenmiş durumlarını sorgulamaya başlamaları için 3.500 yıl geçmesi gerekti. Kadınların böyle “tahttan indirilme”si, bir olay değil de daha çok binlerce yıl boyunca gelişmiş olan bir süreç olmalıdır.

Kendi geçmişlerinden yoksun bırakıldıkları ve tarihi yorumlamaktan dışlandıkları için, kadınların sesleri baskın erkek söylencisiyle susturuldu: “Kişi, benzeri görülmemiş yerde, var olan koşullar için başka seçenekler düşünemez.”⁵

Bu bölümde kadın şifacılar ile kozmoloji arasındaki ilişkiyi gösteren altı kültür anlatılacaktır. Eski Sümer’de ve Danimarka’nın yakınlarında konumlanmış olan ilk iki kültür, yeni arkeolojik buluntular dolayısıyla özel bir önem taşır. Orada yer alan olayların herhangi bir biçimde Batı dünyasına özgü olduğunu düşünmek için hiçbir neden yoktur ama yeryüzü, kadın şifacıların durumunu doğrulayan kalıntıları, coğrafik koşullar dolayısıyla, tarihöncesine ilişkin başka kültürel yerlerden çok burada sağlamıştır.

Aynı zamanda eski Grek kültürünü, İsa’nın doğumu sırasında ki Roma kültürünü, erken Hristiyan kültürünü ve Ortaçağ’daki Hristiyan Avrupa’sını da tartışacağız. Bu dönemlerin kozmolojileri Batı uygarlığının şifacılık bilimlerinin temelleridir. Onlar, kadının çağdaş zamanlara kadar uzanan şifacı rolünü önceden saptamışlardır.

Şifacılar üzerinde bu kadar yoğun etkisi olan ve Batı uygarlığının geleceğine hükmeden çok önemli süreçler bu kültürel bağlamda tartışılacaktır. Bu malzeme içinde araştırılacak olan temalar şunlardır:

1. Bütün kültürlerde kadınlar, ilkin onları tanrılaştıran, sonra da lanetlenmelerine sebep olan bir öge olan doğayla ilintilendirildi.
2. Şifacılık her zaman her yerde kutsal bir işlev sayıldı. Yalnızca baş tanrının (tanrıların) imgesiyle yaratılmış olanların şifacı olarak hizmet etmeleri yasal ya da toplumsal olarak onaylanır.
3. Tanrı imgesinin besleyen, şifa veren bir anneden, tektanrıca erkek bir tanrıya dönüşmesinin birçok nedeni vardır: İstila-

lar, kıtlık, hastalık, doğal afetler ve gücü ele geçirmek için yeni kozmolojilerin kasıtlı kandırmacası.

4. Uygarlık, avcı-toplayıcı bir topluluktan yerleşik tarım toplumuna, sonunda da teknolojik bir topluma doğru ilerledikçe, güç ve egemenlik için gereksinme giderek büyüdü. Kadınlar, güç gereksinmesine uyularak ikincil konuma indirildi.

Bu önemli olayların son ortak noktası, şifacılık kurumu evrim geçirdikçe kadınların girişlerinin yasaklanmasıydı. Dünyanın görüşü, “sanki onlar kendi içlerinde mutlaklanmış ve yalnızca yaşamın daha büyük bütününün öğeleri değillermişçesine, erkek ve dişi, yaşam ve ölüm, doğru ve yanlış, iyi ve kötü gibi zıt çiftlerin tümünü birbirinden ayırmakla” belirginleşerek sabitleşti.⁶ Diğer yandan, Ulu Ana ağır bastığında “yaşamın ve ölümün düalizmi bile onun avuntusunun coşkusu içinde erir gider; doğanın ve ruhun dünyaları birbirinden ayrı değildir... ve hem olumsuz, öldürücü, kurban edici ögesine... hem de verimli ve üretici ögesine olmak üzere... doğanın kendiliğindenliğine içten gelen bir güven egemendir.”⁷

SÜMER: BİR KÜLTÜRÜN DOĞUM VE ÖLÜMÜ

Mezopotamya'daki en önemli kent devleti Sümer'di. Sümer, 6.000 yıl önceden daha eski bir zamanda, olağanüstü bir gelişme derecesine ulaşmıştı. Tarihin insanlar için gidişatını değiştiren iki önemli değişiklik, oldukça eski bir tarihte, burada yer aldı: İ.Ö. 7500'lerde hayvan ve bitkiler besin amaçlı, sistemli olarak yetiştirilmeye başlandı ve İ.Ö. 3500'lerde bütün yüksek uygarlıkların temel sanat alanları ortaya çıktı: Yazı, matematik, mimarlık, gökyüzünün gözlenmesi, tapınaklara tapınma ve devlet.¹

Modern Irak'ın yakınlarında kurulmuş olan eski Sümer, yaklaşık 100 yıl önce yapılan kazılarda bulunana kadar, çamur katmanlarının altında gizlenmişti. Ancak Sümerlerin sesleri hiçbir zaman kesilmemişti. Kültürleri, aynı topraklarda ardı ardına yaşayan insanların (Babilliler, Asurlar ve Kaldeliler) söylencelerini biçimlen-

dirdi, Batı dünyasının mirası olan şifacılık kurumlarını ve yöntemlerini etkiledi. Batı'nın şifa sistemlerinin ebeveynleri eski Grek ve Romalılar değil, Sümerlerdir.

Yaklaşık İ.Ö. 2000'lere kadar kadınlar kutsal etkinliklerin tümüne katıldı, mülk ve iş sahibi oldu ve evli olmadıkları sürece rahip-doktor olarak hizmet edebildiler. Bu oldukça ileri uygarlığın dönüm noktasını incelediğimizde, Sümer'in dışıl söylencesinin dönüşümüne, kadınların kutsallıkla bağlarının kaybolmasına ve dolayısıyla da şifacılık alanındaki doğal yeteneklerinin gördüğü kabulün kaybedilmesine tanık oluruz.

Kutsal İmge Olarak Yaratıldı

Eski Sümer'in panteonu çeşitliydi; düşünülebilecek her tür nitelikteki tanrı ve tanrıça günlük yaşama ruhunu veriyordu. Tanrılar etkili oldukça, aynı topraklarda kendilerinden sonra yaşayanların yaşamlarıyla bütünleştikçe, adları ve etkinlikleri değişti. Zaman geçtikçe tanrılar, kutsallığı yalnızca oğlunda yansıtılan tek bir erkek tanrıya dönüştü. Ama Sümer uygarlığının doruğunda, hem tanrıçalar hem de kadın şifacılar tanınıyor, bazı durumlarda da olağandışı saygı görüyorlardı.

Kadınların kutsallığının yükseliş ve düşüş öyküsü, en iyi İnanna -ya da daha sonra Asurların tanıdığı gibi İştar- söylencesinin kısa bir açıklamasında anlatılır. Bütün tanrılar ve tanrıçalar tarafından yazılı sözle en çok onurlandırılan İnanna'dır. Göklerin ve Yeryüzünün Kraliçesi, Akşamın Hanımefendisi, Sabah Yıldızı olarak bilinen İnanna, bu ileri insanlar arasında düzeni ve uygarlığı hızlandıran kozmik güç olarak kabul edilirdi. Tapınağı Gökyüzünün Evi, çok büyüktü – otuza seksen metre. Doğal bağlantılarını ifade ederek, sevgi, şifa ve doğum üçlüsünü kendinde barındırırdı. Acı çeken kalabalıklar için duyduğu empati bir efsaneydi.

Mezopotamya'da üremenin biyolojik nitelikleri anlaşılmıştı. Bir erkek ve bir dişi olmadan canlıların var edilemeyeceği bilini-

yordu. Yaratılış söylenceleri, bu bilgiyi yansıtan bir biçimde, her iki cinsle de ilgiliydi ve dünyayı dışı doğuruyordu. Böylece İnanna evreni ortaklaşa yaratanların soyundandı. Aristoteles'ten Aquinas'a kadar düşünürlerin, bugünkü teologların garip mantığıyla sürdürülen düşünce, evrenin erkek bir tanrı tarafından tek başına yaratıldığı söylencesi, çok daha sonra gelen kozmik yorumlamalardadır.

Sümer'de bütün davranışların en kutsal olan cinsel birleşme, gelecek hasadı vaat eden yeşil fidanlar ilkbahar toprağında çıkmaya başladığında, kutlanırdı. Erkek ve dişinin birleşmesi, sürdürülen bütün yaşamın doğumunu ve gelişmesini yüreklendirmek üzere canlandırılırdı. Bu gerçekten de sevgiyi, şifayı ve doğumu temsil eden bir davranış, İnanna'nın üç katmanlı uzmanlık alanıydı.

İnanna, birçok adıyla ve ölümlü temsilcileriyle bu kutsal evlilik ritüellerine tamamen katılıyordu. Ona tapınanlar kendi erkek eşlerini buluyor, onlarla açıkça, etkince ve ustaca sevişiyordu. O zamandan kalan şarkı ve şiirler bu ritüellere erotik bir armağandır.²

İnanna “beni her zaman tatlılandırıran” dediği “bal erkeği”ne seslenir. Ve kral, kollarını Göklerin Rahibesi'ne açarak, onun kutsal kalçalarına başı dik gider.

Nazik elleriyle kalçalarımı okşadı,
Çoban Dumuzi kucağıma kaymak ve süt ile doldurdu,
Cinsel organımdaki tüyleri okşadı,
Rahmimi suladı.
Ellerini kutsal vulvamın üzerine koydu,
Kara gemimi kremle yumuşattı,
Dar gemimi sütle hızlandırdı,
Beni yatakta okşadı.
Şimdi yüksek rahibimi yatakta okşayacağım,
Sadık Çoban Dumuzi'yi okşayacağım,
Onun toprağın çobanlığı olan kalçalarını okşayacağım,
Onun için tatlı bir gelecek kararlaştıracacağım.³

Böyle erotik imgelemleri olan bir kültürel söylencenin, çağdaş kadınları ne derece güçlendireceğini düşünmek güçtür. Kadın, kendisine zevk veren, doğumla mutlu olan ve vücudu ayın dönemleriyle dans eden, egemen, yüce bir tanrıydı. Ölümlü kadınlara da bu gizemleri bildikleri ve yaşamın gelgitlerini bilgece gözlemleyebildikleri için şifacı deniyordu.

En eski öykülerden birinde İnanna ölümler diyarına iner. Oradaki kapılardan geçerken, kutsal güçlerinden mahrum bırakılır. Yerin altındaki bölgenin yasalarına göre, yaşayanların ülkesine geri dönemez. Ya da eğer bir şekilde dönecekse, o zaman aşağıda onun yerini alacak birisini ataması gerekir. Bu bütün insanlık için bir lanettir. Bilgeliğin tanrısı Enki bunu, eğer İnanna dönmezse, uygarlığın ilerleyişinin en ilkel aşamalarına geri döneceği olarak yorumlar.⁴ Bu söylence bir bilicilikti. Gerçekten de dişil ruh yerin altında kalmaya zorlandığında uygarlık geri gitti.

Asurlar için İnanna'nın kişiliğinin bir kısmını barındıran Gula, baş şifacı ve ölümler yeniden dirilişin tanrıçası sayılıyordu. Onuruna tapınaklar dikilmiş, şifalarını övmek için dualar okunmuştu. Başarısız olduğunda, binlerce daha küçük tanrının müdahalesi gerekiyordu. Gula, şifalı ve zehirli -ikisi çoğu zaman aynı şeydi- bitkileri biliyordu. Bilicilik ve tanı için rüyaların kullanılmasını savunuyordu. O ve İştâr, güneş tanrısı Ea'yla birlikte, kadınların yanlarında bir çıraklık dönemi geçirebilecekleri şifacı bir ekip olarak görülüyordu.

Aynı şekilde İştâr'a da göklerin kraliçesi olarak büyük saygı gösteriliyordu. Kralın dindışı güçlerinin atfedildiği kişi oydu. Tapınakları neredeyse her kazı katmanında bulunmuştur. İştâr da sevecen ve sağaltan bir tanrıçaydı. Ona yazılan bir şarkı şöyledir:

Göz attığın yerde, ölümler uyanır, hastalar ayağa kalkar;
Şaşkınlar, senin yüzünü görünce, doğru yolu bulur.
Sefil ve çılgın halde önüne çıkıyorum,
Acıdan kıvranarak hizmetkârınım,
İnsaflı ol ve duamı duy.⁵

Sümer ülkesi sürekli bir savaş alanına döndüğünde (yaklaşık İ.Ö. 3. milenyumdan başlayarak), kendisinden yardım dilenen İştar'dı. Savaş ve kaderin tanrıçası oldu. Yavaşça, sinsice, cinselliği daha çok, şifacı doğası daha az övölmeye başlandı.

Yaklaşık İ.Ö. 2000'de yazılmış olan *Gılgamış Destanı*, tapılan ve kutsal dişiliğin kaçınılmaz sonu gibi görönenleri anlatır. Burada Kral Gılgamış, İştar'ın yırtıcı ve uçarı bir kadın olduğunu söyler, kendisine yanaşma çabaları dolayısıyla azarlar. Karşılık olarak İştar onu, gökyüzünün boğasını kenti yıkması için serbest bırakmakla tehdit eder. Aydınlık ve karanlık olan her şeyin tanrıçası dehşetin dizginlenemeyen tanrıçası oldu.

İştaritu, tapınakların kutsal kadınlarıydı. Kutsal evliliği canlandırmada İştar'ı temsil ederlerdi. İlk zamanlarda tanrının özünü kendilerinde barındırır, huzurlarına çıkan erkeklere inayet dağıtırlardı. İştar daha cinsel ve uçarı olarak görölmeye başlandıktan sonra kutsal kadınlar, çöküntü, cinsel ayinlerle bağdaştırılan herhangi bir kutsal önemden yoksun fahişelere dönüştüröldü. Bütün bunlar Sümer uygarlığının ölüümüyle uyum içindeydi.

Sümer uygarlığı yaklaşık İ.Ö. 1000'de son buldu. Ölüümü, diğer birçok toplumun ölüümü gibiydi. Düzensizlik, adaletsizlik, eşitsizlik ve çevrede geri döndürölemeyen dengesizlikle gerçekleşti.

Şifacılık Mirası

Sümerlerin şifacılık bilimlerine bıraktıkları miras derin ve kalıcıydı. Bedenin işleyişi ve hastalığa ilişkin kuramlar, ticaret yollarıyla Fenikeliler, Mısırlılar ve Greklere aktarıldı. Sümerler hastalıkların günah, kurtçuk ya da böcek tarafından oluşturulduğunu düşünüyordu. Bunlar Yahudi-Hıristiyan öğretilerine sızan düşüncelerdi; parazitlerin oluşturduğu hastalıkların yaygınlığı ve bölgede salgına yol açan sıtmayı da tasdik ediyorlardı.

Bisküvi biçiminde kil tabletler üzerine yazılı olan ağrıyı dindirmek için reçeteler, Ur kraliçesi Şubad'ın mezar alanında bulundu (İ.Ö. 3500). Aynı mezarda nazarlık ve muskaların yanı sıra çakmaktaşı ve tunçtan yapılmış, ameliyat aleti olabilecek aletler bulunmuştu. Muhtemelen bitki özlerini ilaçlara dönüştürmek için damıtmakta kullanılan kilden bir kap İ.Ö. 5500 kadar geriye giden başka bir mezar alanında bulundu.

Dünyanın bu eski bölgesinde sekiz yüzden çok reçete ele geçti ve Asur uzmanlarınca çevrildi. Var olan en eski tıbbi metin olarak söz edilen yazı, Sümer dönemine tarihlendirilen iki tablet üzerinde bulundu.

İki-üç bin yıl süresince -en azından İ.Ö. 2600'lerdeki Yahudi yayılmalarına kadar- kadınların çok az bir kısıtlamayla ya da hiç kısıtlama olmadan şifacılık yapmalarına izin veriliyordu. Kadın meslekleri doktorluk, kâtiplik, berberlik ve aşçılığı içeriyordu. Kadınların kâtiplik yapmalarına izin verilmesi çok önemli, bir o kadar da sıra dışıydı; çünkü bu, kadınların kültürü kendi duyuları aracılığıyla yazma gücüne sahip olduğunu gösterir.⁶

İ.Ö. 1000'lerde toplum çöküntüye doğru giderken, kadınlar resmi eğitimin dışında bırakıldı. İ.Ö. 700'lere gelindiğinde ne kâtiplik ne de doktorluk kadın meslekleri arasında sayılıyordu. Kadınlara açık olan iş grubu çeşitleri, değişik türlerde eğlence meslekleri, travestilik, ebelik, hemşirelik, büyücülük, sütannelik ve iki tür fahişelikti. Kadınların şifacılık bilimlerine katılımı giderek yalnızca hizmet etmeye indirgendi. Ve kadınlar hâlâ ebe olarak işlev görürken, doğurma ve doğum daha az bir mucize, daha çok utanç verici aşağılayıcı bir etkinlik olarak görülmeye başlanınca büyük olasılıkla bu meslek saygınlığını kaybetti.

Her ne olursa olsun, kadınların şifacılık görevlerinin daha az kısıtlandığı yıllarda, iki sınıf uygulayıcı vardı: Aşipu ve Asu. Aşipu, gözle görülmeyen (ya da sihirli) dünyayı bilir, hastalıkların o yönünü sağaltırdı. Asu, sağlığın fiziksel gidişatını etkilediği düşünülen bitkisel ilaç ve diğer gereçleri bilirdi.

Kabile kültürlerinin çoğunda, şifacılar için Sümerlerin Aşıpu'suna benzer kapsamda çalışanların en saygın rolde hizmet ettikleri bir önem sırası vardır. Etkinlikleri Asu'nunkine benzeyenler, daha basit, mekanik türde tıp uygulamalar ve daha az önemli bir konumdadırlar.

Sümer ülkesinde hastalığın gözle görülen ve görülmeyen yönlerinin şifa bulması için gerekli reçeteler eşit önemde sayılırdı. Her ikisi de aynı kil tablet üzerinde bulunabilirdi. Mesela, göz iltihabı için reçete şu öneriyi içeriyordu: Korneaya sıcak bir anti-mon iğne batırın ya da hintyağını ısıtarak göze damlatın. Buna uygun büyümlü sözler şöyledir:

Ey berrak göz, Ey iki kat berrak göz, Ey berrak görüşün gözü!
Ey kararmış göz, Ey iki kat kararmış göz, Ey kararmış görüşün gözü!
Atılmış bir tas ekşi şarap gibi,
Gula iyileşmeyi çabuklaştır, bu senin yeteneğin.⁷

Sümerlerin şifacı sınıflandırmalarının modern yorumları önem sırasını tersine çevirmek eğilimindedir. Dolayısıyla “büyü” kötü tıpla ilkyardım türünden uygulamaysa “iyi” tıp ya da en azından “daha iyi” tıpla eşit tutuluyordu. Bu bakış açısına göre Aşıpu cahil, pis, bilgisiz ve batıl inançlı sayılıyordu.⁸

Sümerlerin kodeksinde yüzlerce şifalı bitki sayılıyordu. Bunların çoğunun yatıştırıcı, iyileşmeyi çabuklaştırıcı ve dezenfekte edici etkin maddeler içerdiği ortaya çıkmıştır. Sümerler afyonun yararlarına ilişkin bilgi sahibiydi ve haşhaş çiçeğini sanat yapıtlarında da betimlediler.

Kadın Şifacıların Ortadan Kayboluşu

Bir kültürde kadınların toplumdaki yeri uygarlığın derecesinin barometresiydi ve çoğu zaman hâlâ da öyledir. Sümerler uygarlı-

ğin doruğundayken kadının toplumdaki yeri en üst dereceye yükseldi ve kültürle birlikte geriledi. Şifacı olarak kadınların rolü de, her zaman her yerde olan ilintilendirmeye, egemen olan kozmolojinin doğrudan yansımasıydı.

Sümer’de kadınlar aynı zamanda da kâtiplerce şifacılıktaki hakları olan yerinden edildi. Asurlar üzerine uzman olan Samuel Noah Kramer, Sümer’in rahip ve kâtiplerinin söylenceleri seçerek, siyasal amaçlarını gerçekleştirecek biçimde yazdıklarını düşünür. Mesela, İ.Ö. 3000’lere gelindiğinde, Yakındoğu’nun belgelerinde Ana Tanrıça’nın yerini, çoğunlukla rüzgâr, hava ya da gök gürültüsünün tanrısı olan, erkek bir tanrı aldı. Tanrıçalar eşler ve kız çocuklara dönüştü. Daha önce evrenin yaratıcısı, tanrıların anası olarak selamlanan Ana Tanrıça Namu listelerin tümüyle dışında bırakıldı.⁹

Modern kâtipler de tıp tarihi kayıtlarında kadınları bilerek dışlamaktan suçludur. Bu bölümde Sümer üzerine yazılanlar Sümer yazınında iyi belgelenmiştir. Yine de kadınlar üzerindeki vurgu, her ikisi de erkek doktorlarca yazılmış olan, tıp tarihi üzerine en yaygın iki metinde oldukça farklıdır. Lyons ve Petrucelli, *Medicine: An Illustrated History*’de (Tıp: Resimli Bir Tarih) bugünkü doktorun Sümerlerdeki “kozmik soyunu” ortaya çıkarır ve güneş tanrısı Ea’ya gönderme yapar.¹⁰ Tanrıçaların çoğunlukla şifanın koruyucuları sayılmalarına karşın, dişil şifacılık panteonunu göz ardı ederler. Sümer’deki kadınların tıbbından hiç söz etmez ve altı yüz sayfalık metinde kadınlara sadece çok küçük bir bölüm ayırırlar. Buna karşın kaynakçalarında Kate Campbell Hurd-Mead, M.D. ve binlerce kadın şifacının çalışmalarını dikkatle belgeleyen başka yazarları listelemişlerdir.¹¹

Guido Majno, *The Healing Hand: Man and Wound in the Ancient World*’de (Şifa Veren El: Eski Dünyada İnsan ve Yara) zamanın tıbbını renkli ayrıntılarla tartışmasına karşın, eski Sümer’deki etkili dişi tanrılara sadece şöyle bir değinir.¹² Ancak hastalığın geleceğini görme üzerine Akadların bir incelemesine ilişkin tartış-

mayla bağlantılı olarak rahibelere bir göndermeden söz eder: “Eğer erbezleri iltihaplanırsa, eğer penisi yaralarla kaplanırsa, tanrısının yüksek rahibesine gider.” Majno espri yaptığından okuyucu “yüksek rahibe” üzerine yorumu göz ardı etmelidir çünkü o “görev sorumluluğunun” (fahişelik) bir adım ötesindedir.¹³

Demek ki yazılı belgeler anlaşılmalıdır; yansıtma ve seçici algılamayla doludur. Her şeye karşın, kadın şifacılar ve Sümer’in dinsel inançları arasındaki bağlantı bu öykünün anlatımındaki eksiklikleri aşar.

Bundan sonra tartışılacak kültür olan eski Danimarka’nın yazılı belgeler bırakacak çağdaş kâtipleri yoktu. Bunun yerine kadın şifacıyla tanrılar arasındaki ilişkiler, eski el ürünleri ve iyi korunmuş insan gövdesi kalıntılarından çıkartılabilir.

DANİMARKA: KADIN ŞAMANLAR

Modern Danimarka'nın Almanya'dan kuzeye doğru uzanan Jutland Yarımadası ve onu çevreleyen birçok adayı da içeren turba ve bataklıkları, eski defineleri açığa çıkarmaya başladı. Tıpkı çamur katmanlarının eski Sümer kültürünü korumuş olduğu gibi, turbanın tanen asidi ve bu alanlardaki asitli yeraltı suları yaşamı hapsedmiş, öyküsünü korumuştur.

Bugüne kadar eski el ürünleri ve kurban niteliğinde nesneler ile birlikte yaklaşık iki bin mezar, çok iyi korunmuş durumda yedi yüz gövde bulundu. İnişli çıkışlı kırsal bölgede sivrilen höyüklerle gömülü insanlar, görünürde doğal nedenlerle ölmüş olan zengin, saygın kimselerdi. Turbalarda bulunanlarsa olasılıkla tanrıçaya tapınma ritüellerinde kurban edilenler ya da cadılık, zina veya bilinmeyen suçlardan katledilenlerdi.¹

Gövdelerden bazıları, arkeologlar, tarihçiler, doktorlar, radyologlar, parazitologlar, antropologlar, botanikçiler, beslenme ve adli tıp uzmanları ve o zamanlar yaşamın nasıl olduğuna ilişkin yararlı bilgiler veren diğer kimselerden oluşan ekiplerce incelendi. Saç, gözler, beyinler, deri, giysi, midede hâlâ kısmen sindirilmiş olarak duran son yemek ve hatta yüzdeki ifade yaşam koşullarına ilişkin unutulmaz anılar bırakır. Bu insan kalıntılarından, yaşadıkları döneme eşlik eden eski el ürünleri ve öykülerden, güçlü bir dişi tanrıya tapınıldığına işaret eden, oldukça yeni bulunmuş kanıtlar görürüz.

Eski Danimarkalı Kadın ve Onun Şifacılık Bilgisi

Yalnızca höyük mezarlara gömülen seçkin kadın temsilciler Tunç Çağı'ndaki varlıklarına ve yaşama ilişkin bir tarih bıraktı. Köylü her zaman olduğu gibi o zaman da gelecek kuşaklara ya çok az şey bıraktı ya da hiçbir şey bırakmadı. Bu kadar eski bir dönemde bile zengin kadınlara başlıklar takılmış, mücevherlerle süslenmiş, değerli eşyalarla gömülmüşlerdir.

Skrydstrup yakınlarındaki bir höyükte bulunan genç bir kadının tanımlanması şöyledir:

Saçları alnının üzerinde duracak gibi bir saç desteği üzerinde toplanmıştı... ve kare delikli bir saç filesiyle örtülmüştü... başın çevresine birçok kez dolanmış bağlarla yerine tutturulmuştu... [Saçları] kızıl bir parlaklığı olan kül sarısıydı... “Yay” tekniğiyle dokunmuş bir bone sol yanağının dibinde rulo yapılmış olarak duruyordu... sarmal biçiminde kıvrılmış altın tellerden halkalar kulakların çevresine dolanmıştı... [Kadının] hiçbir çürük ya da diş iltihabı bulunmayan güçlü mineyle kaplı olağanüstü güzel dişleri vardı... yapı olarak 170 santimden biraz uzun boyuyla uzun ve zayıftı.²

On sekiz yaşında olduğu düşünölen bu zarif kadının “uzun, dar ve Kuzeyli tipinde güzel biçimli bir yüzü” vardı ve oyma bezeli boynuz bir tarak takılmış olan uzun kuşağı bulunan bir etekle işlemeli bir tunik giyyordu. Bu döneme ilişkin bu ve benzer mezar buluntularından, Tunç Çağı kadınlarının güzel şeyler yapmak için zaman ve becerileri olduğunu, en azından bazılarının yaşamının çalışmakla tükenmediğini biliyoruz.

Bu dönemde kadınlar bazı bitkisel ilaçlarla şifacılık yapıyordu. Civanperçemi, papatya, Frenk maydanozu, eğreltiotu ve ilaç değeri olduğu bilinen başka bitkiler onlarla birlikte sıkça gömülmüştü. Fryka’taki bir kalede bulunan bir kadının mezarında banothu bulunmuştu. Danimarka’da ve neredeyse kadınların bitki toplamak ya da yetiştirmekle ilgili olduğu bütün tarım toplumlarında, bitkilerin besleyici, şifalı nitelikleri kadar alışkanlıklarına ilişkin de bilgi sahibiydiler.

Bu ülkenin antik çağdan beri şifa bulma amacıyla kullanılan altı yüzden fazla kaynağı vardır. Ana toprağın karnından gelen suda dişil ruhların bulunduğuna inanıldı ve her zaman bereketlilikle ilintilendirildi. Güvenli doğumu güvenceye almak, sağlık için yardım dilemek ya da minnettarlık sunmak için içlerine ya da çevrelerine sunular konuluyordu.³

Eski Danimarka’nın kadınlarının doğum ve ölümleri izlediğini, kadınların çoğunlukla yaptığı gibi insanlara bakıcı olarak hizmet ettiklerini varsayabiliriz. Ancak, İ.Ö. 500’lere kadar kadınların şaman ya da rahibe olarak hizmet ettiğini gösteren herhangi bir kanıt ortaya çıkmadı. İ.Ö. 500’den önceye tarihlenen 2.000 mezarın otuzundan çıkarılan ilaç çantaları, muskalar ve şifacılık ritüellerinde kullanılan başka nesnelerin hepsi kabile reisi ya da rahip diye tanımlanan erkeklerin mezarlarında bulundu. Tabutlardan biri ameliyat aletleri olabilecek araç-gereç, başka biriyse dünyanın her yerindeki kültürlerde bulunan ritüellerle bağlantılı “tıp” eşyaları içeriyordu: Kehribar boncuklar, bir sarmal deniz ka-

buğu, küçük bir tahta küp, birkaç kuru kök, ağaç kabuğu, bir ot yılanının kuyruğu, bir şahinin pençesi ve bir sincap çenesi.⁴

Akıl Tıbbı

Zaman içinde kadınların tıbbında önemli bir rol oynayan banotu gibi yüksek düzeyde alkaliler içeren bitkiler eski Danimarkalılarca biliniyordu. Bu bitkilerin psikoaktif ve narkotik özellikleri vardır. Dikkatli bir ölçüyle kullanıldığında ağrı ve acıya karşı yararlıdır. Büyük dozlarda sabuklama ve hatta ölüme yol açan zehirlerdir.

Amanita muscaria mantarının etkileri de Danimarkalılarca -Kuzey Yarımküresi'ndeki birçok kabile gibi- biliniyordu. Bu mantar şifacılık ritüellerinde ve doğaüstüyle iletişim kurmak isteyenlerce kullanılır. Bazı Danimarkalı askerler savaştan önce bu mantarları yemiş olabilir.⁵ Bu korkusuz birliklerce sergilenen coşku ve neşe onlara “Çılgınlar” ya da “Odin'in Çılgınları” adını kazandırmıştır. Aynı zamanda biçim değiştirerek hayvana dönüşmeleriyle de ünlüydüler.⁶

Hastalıklar ve Ölüm Nedenleri

Travma özellikle turbalarda bulunan insanların ölüm nedenlerinin başlıcasıydı. Gebelik her zaman kadının sağlık ve yaşamı için tehlikeli olmuştur ama bu kadınlar iri, güçlü olmalarının yanı sıra göreceli olarak iyi beslendiklerinden dönemin diğer kadınlarına göre gebeliğe daha iyi dayanıyor olmalıydı. Genç bir kadın yeni doğmuş bir bebeğin kalıntılarıyla birlikte gömülmüş bulundu. Ancak doğum sırasında ölmüş olması olası değildir. Saçları zina yapanları gibi kırpılmıştır. Dolayısıyla sırrı keşfedildikten sonra bataklığa atılmış olması olasıdır.⁷

Bataklıkta bulunan gövdeler birçok türde parazit, raşitizm gibi düzensiz beslenmeyle ilgili sorunların ve hastalık belirtisi ol-

ma niteliği taşımayan önemsiz biçim bozukluklarının izlerini sergiler. Bel ağrısı, bugün olduğu gibi o zaman da birçok kişiyi hasta etmiş olmalıdır. İncelenen belkemiklerinden birçoğu omurgalar-daki mahmuzları, Schmorl nodüllerini ve biyomekanik sorunların diğer belirtilerini gösterir. Doğum travmasının neden olmuş olabileceği organ ve kafataslarındaki biçim bozukluklarıyla birlikte, birçok türde artrit de saptandı. Hematom,* başka bir beyin hasarı, baş ağrısı, akıl hastalığı ve hatta şeytanın ele geçirmesi gibi bir tür patoloji çok sayıda kafatasında trepinasyonla** sonuçlanmıştı.⁸

Kozmoloji ve Kadınlar İçin Dönüm Noktası

İ.Ö. 1200'lerde Danimarkalılar birdenbire höyük mezarları kullanmak yerine ölülerini yakmaya başladı. Bu değişiklik, beden gömüldüğünde değil de yakıldığında ruhun bedenden ayrılma olasılığı olduğu inanışın dramatik bir geçişi gösterir. Küllere kuş kanatları katılarak göklere uçuşa yardım ediliyordu.⁹

Kuzeye yeni bir tanrı gelmişti. İnanna ve İstar'ın soyundan olan bu tanrıçanın adı Nerthus'tu. Gelişi tunç heykellerde betimlenmiş, kayalara oyulmuş ve usturalara basılmıştır. Bir teknenin üzerinde, bir eli selamlama duruşunda ileri uzatılmış, diğeri kıvrılmış bir yılan tutarken betimlenir. Kutsal günlerde Nerthus'un ölümlü temsilcisi, öküzlerin çektiği bir arabayla köyden geçerken bu pozisyonda dururdu. Nordik söylencelerindeki ilk kişilerden biri olan Nerthus yeryüzünün anası sayılıyordu.

Nerthus'un kendisi yalnızca, çok uzun zamandır var olan bir tanrının daha güçlü bir kişiliğe büründürülmesidir. Toprak Ana'ya Paleolitik gibi çok eski bir dönemden beri tapınılıyordu ve onun betimlemesi o tarihlerde Kuzey Avrupa'nın her yerinde bulunan çanak çömlekte görünmektedir. Eski Danimarka'da Taş Devri so-

* Kanın deri altında toplanması. (ç.n.)

** Cerrah testeresiyle kafatasını oymak ya da delik açmak. (ç.n.)

na erdiğinde, tanrıça muska olarak taşınıyor ve iyi bir kaya kristali olan şistten yapılmış pendantsilere oyuluyordu.¹⁰

Nerthus'un Sümer tanrıçalarına çok yakından benzemesi bir rastlantı değildi. Danimarkalılar, ölümlerin yakıldığı ve İnanna'yla ardıllarının anılarının sürdüğü Yakındoğu kültürleriyle karşılaşmış olan deniz tüccarlarıydı. Hint-Avrupa kabileleri yerinde duramayan göçebelerdi ve eski söylenceleri Kuzey'e onlar da getirmiş olabilir. Eski Sümer'in İnanna ve İştâr'ı gibi Nerthus da becerilerini kendi imgesinde olan ölümlülere, yani kadınlara bahşeden bir şifacıydı. O da kendi eşini seçti ve yaşamın başlangıcına önyak olabilmek amacıyla kutsal evliliği bir ritüelde kutladı. Nerthus'un ölümlü biçimiyle kendisinin seçtiği bir erkek arasındaki evliliğin gerçekleştirilmesi, toprağın bereketinin mevsimler geçtikçe toplanabileceğini güvenceye alıyordu.

İskandinav ülkelerinden ve Almanya'nın kuzeyinden birçok kabile ilkbaharın başında bir araya gelip yiyip içerek, kutsal birleşmeyi kutlardı. Bu umut ve barış zamanında silahlar bir kenara bırakılırdı. Seçilen eş, kışın kısa loş günlerinde besin maddelerinin bulunabilmesini güvenceye almak üzere, birçok türde tohumdan oluşan kutsal bir yemek yerdi. Sonra üremenin sonsuz ritüeli yerine getirilirdi. Bundan sonra eş, kurban olarak Toprak Ana'ya sunulur, bataklık onun ebedi istirahatgâhı olurdu.

Törenden sonra araba ya da yük arabası, resmi giysiler ve tanrıçanın temsilcisinin kendisi kuytu bir gölde temizlenirdi. Bu hizmeti yerine getiren köleler hemen ardından suda boğularak öldürülürdü.

Bu Danimarka geleneklerine ilişkin en eski yazılı belgeler Romalı Tacitus'tan gelir. Tacitus, İ.S. 100 civarında yolculuklarını uzun uzun anlattığı birçok ciltlik *Germania*'yı yayımlamıştır.¹¹ Bataklıklarda bulunan gövdelerden elde edilen kanıtlar, güçlü dişi bir tanrı Nerthus ve Nerthus'un ritüellerine ilişkin verdiği bilgileri destekler. Buna bir örnek, yaklaşık İ.Ö. 294'te, yüzünde yumuşak ve mutlu bir ifadeyle ölmüş olan Danimarkalı Tollund

Adamı'dır. Midesinde bulunanlar, son yemeğinin çoğunlukla besin olarak kullanılan altmış beş bitki türünün tohumlarından yapılmış bir çorba olduğunu gösterir. Boynunun çevresinde, sanat yapıtlarındaki tanrıçayla ilintilendirilen, belki boğma halkası olarak kullanılmış olan, burulmuş telden bir halka vardır. Bu yakışıklı adam bataklıkta kaybolmuş bir işçi değildir; elleri ve ayaklarında hiç nasır yoktu ve tırnakları güzelce manikürlüdür.¹²

Kuzey Almanya'da yakın bir zamanda bulunan Lindow Adamı da (İ.Ö. 300) törensel kurbanı doğrular. Lindow Adamı'nın son yemeği ökseotu poleni ve kavrulmuş ekmek içermektedir. Ökseotu Druidler* ve diğerleri tarafından törenlerde kullanılırdı; sihirli nitelikleri olduğuna yaygın olarak inanılırdı. Eski Beltane** festivallerinde özel bir ekmek parçalanır ve dağıtıldı. Yanmış bölümü alana "adanmış" denir, tanrılara kurban edilirdi. Bu Kuzey Avrupalıların benzer ayinleri yapıp yapmadıkları bilinmiyor ama kanıtlar, yapmış olduklarına işaret ediyor.¹³

Kan dökülmesi tanrıçaya bir adamın adandığı ayinin önemli bir ögesi idi. Lindow Adamı ve diğerlerinin atardamarları kesilmiş, kanları toprağa akıtılmıştır. Almanya'nın Schleswig kentinde bulunan bir adamın yalnızca boğazı kesilmekle kalmamış, cinsel organları da üreme gücünün nüfuz etmesi için kesilip çıkarılmıştır. Bu kısırlaştırma aynı zamanda tohumlarının yalnızca tanrıçada kalmasını güvenceye alıyordu. Tollund Adamı gibi bu adam da sıradan biri değildi. Güzel altın saçlarına Swabia'ya*** özgü karmaşık bir düğüm atılmıştı, elleri güzelce manikürlü, ayakları pedikürlüydü.

Kadın Şamanlar

Ölülerin yakılmasına başlanan dönemden sonra dişi tanrıların etkileri giderek arttı ve İ.Ö. 500'lere gelindiğinde dinsel ifadeye

* Kelt rahipleri. (ç.n.)

** Eski Keltlerde çoğunlukla 1 Mayıs'ta kutlanan festival. (ç.n.)

*** Ortaçağ zamanlarında Güneybatı Almanya'da bulunan bir bölge. (ç.n.)

egemendi. Mezar buluntuları aynı zamanda da tıp adamı rolünü tıp kadınının üstlendiğini gösterir.

Bir kadının kömürleşmiş kalıntılarını içeren bir tabutta kemere taktığı kutu, bıçak ve tunçtan bir fibula bulundu. Tunçtan yapılmış ve yıldızlarla bezenmiş başka bir kutu iki at dişi, gelincik kemikleri, bir kedinin pençe eklemi, bir kuşun nefes borusunu, yılan omurları, dağ dişbudağı dalları, kömürleşmiş titrek kavağı, kuvars kristalleri, kil, pirit ve kanca gibi kıvrılmış tunçtan bir tel içeriyordu. Bunlar bir tıp kadınının ya da şamanın donanımıdır.¹⁴

Dünyanın her yerine dağılmış alanlarda, şamanlar her zaman olduğu gibi kendilerini toplumun iyiliğine adanmış saygın şifacılar ve bilge kişiler olarak hizmet ederler. “Kutsalın teknisyenleri” olarak, doğaüstü dünya ile iletişim kurabilir, en güç ya da ruhsal nitelikteki sorunları çözebilirler.¹⁵ Kadının tabutunda bulunan nesnelerin ruhsal önemi vardır. Bilicilik, şifacılık ya da koruma için gerekli olan gizilgüçle donanmış olduklarına inanılır ve şifacılık ritüellerinde kullanılır. Gelincik kemikleri ya da at dişleri gibi hayvan parçaları çoğu zaman, şamanın işine yardımcı olan bir hayvan fetişi, totemi ya da yandaş bir ruhu temsil eder.

Kadınların bu dönemde şaman oldukları gerçeği, şifacıların en yetkili ve en saygın düzeylerine çıktıklarını gösterir. Eski kültürlerde ya da kabile kültürlerinde şaman, şifacılığın saygınlık sıralamasının en üstündedir. Şamanların becerileri, bitkilerle şifacılık yapanlar ve çıkıkçılarınkinden çok daha ileri sayılır.

Kozmolojide, toplumsal sıralamada kadınların yükselmesiyle ilintilendirilen değişim, kutsal kaynaklar, koruluklar ve bataklıklarda bulunan kurbanlara ilişkin eşyanın dökümünün çıkarılması yoluyla belgelenmiştir. Danimarka’da yaklaşık İ.Ö. 1500’de başlayan Tunç Çağı’nın ilk döneminde bütün armağanlar erkek tanrılara sunulmuştur. Oysa ikinci ve üçüncü dönemlerde, adakların yüzde 60’ı dişi tanrılara yapılmıştır. Dördüncü ve beşinci dönemlerde, dişi tanrılar armağanların yüzde 75’ini alıyordu. Tunç Çağı’nın sonuna gelindiğinde (yaklaşık İ.Ö. 500) adakların

yüzde 90'ı dişi tanrılara sunuluyordu. Takılar, süs için kullanılan sıvı kapları, yemek pişirmek için kullanılan kaplar, dokuma tezgâhlarının parçaları ve başka ev aletleri dişi tanrının onuruna veriliyordu; silahlar, gemiler ve usturalar erkeğe yapılan özgün sunulardı.¹⁶

Toprak Ana'nın İhaneti: Savaş Tanrıları Sahneye Çıkıyor

Nerthus'un saltanatının başlangıcı, yaratıcı sanatların geliştiği, tutarlı ilerleyen bir uygarlıkla ilintili bir barış ve zenginlik dönemi idi. Hatta onun gelişyle oluşan kozmolojideki ani değişiklik görünüşte hiçbir kültürel karışıklığa neden olmadı.

İ.Ö. 500'lerde jeolojik doğal afetler yer aldı. Isı düştü ve İskandinav buzulları inişe geçti. İ.Ö. 300'e gelindiğinde, taban suyu hareketli toprakların önemli bir bölümünü ortadan kaldırarak yükselmeye başlamıştı. Saldırgan denizler topraklara zarar verdi; limanları yıkarak içerlerdeki köylerin daha yüksek yerlere çekilmelerine, sonunda da yüzyıllar boyunca terk edilmelerine yol açtı. Kısa yazlara, uzun karanlık kışlara yalnızca en dirençli yabani otlar ve çavdar dayandı; çocukların kemikleri kötü beslenmeden dolayı çarpıldı. Danimarkalıların çoğu İsviçre ya da Fransa'da daha ılıman topraklar aramak için ülkelerini terk etti.

Geriye kalanlar Nerthus'a, yani Toprak Ana'ya denizleri sakinleştirmesi ve sıcak güneşi geri getirmesi için adaklar sundu. Bataklıklar kralların ve kraliçelerin takılarının yanı sıra, köylülerin basit metal takılarını da ortaya çıkardı. Eski Danimarka'nın en değerli ticaret malı olan kehribar, tunç eşya ve altın, aracılık ritüellerinde bol bol sunuldu. Kutsal Kadeh gibi tartışmalı birçok kaptan biri olan gümüş Gundestrup Kazanı, parçalara ayrılmış ve düzgün bir biçimde istiflenerek bu sıkıntılı dönemde adak olarak sunulmuştu.

Nerthus yatıştırılamadı, bu arada düzeni bozulan kültür, çapulcu kabilelerin istilalarıyla da karşı karşıya kaldı. Demir Çağı'nın

sonuna gelinirken, erkek savaş tanrılarına yapılan sunular önemli sayıda çoğaldı. Roma sikkeleri, gümüş miğferler, zırhlı giysiler, mızrak uçları, kılıçlar ve kalkanlarla dolu iki kilometre uzunluğunda bir savaş kanosu, hatta parçalanmış bir atın yanı sıra, yüzlerce silah ve savaş ganimeti içeren büyük miktarda yağmalanmış mal yığınları gizli yerlere saklanmış olarak bulundu. Biriktirilen bu eşyalar sıkıntılı zamanların, savaş tanrılarının erkeklerin üzerindeki etkisinin kanıtıdır. Gök gürültüsü ve yıkımın tanrıları Odin ve Thor, Nerthus'un saltanatını gasp ettiler ve bereketlilik işlevi erkek tanrı Njord tarafından üstlenildi.

Hristiyanlık Döneminde Şamanlık

Kara ve denizin çetin engelleriyle birlikte Kuzey'in kadın ve erkeklerinin bağımsız doğası bu bölgelerin Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olmasını engelledi. Oldukça yalıtılmış konumları onların İ.S. 980'e kadar resmen Hristiyanlaştırılmalarını da engelledi. Sonunda Büyük Knud tarafından yasaklandığı ikinci milenyumun başındaki birkaç yıla kadar, şifalı kaynakları, eski tanrıları ve kutsal taşları ziyarete izin veriliyordu. Gerçekten de İsraillilerin cezalandırıcı tanrısının, Nordik tanrıların kişilikleriyle karışıp, bir melez dönüşüğünü gösteren kanıtlar vardır – kutsal eşyada hem haç hem de çekiç görülür.

Renkli Nordik panteonu kolayca bırakılmamıştı, 12. yüzyılda bile “dinsizlerin” öykülerine karşı ilgi duyuluyordu. Eski öykülerin giderek kaybolduğunu fark eden yetenekli İzlandalı bilgin Snorri Sturluson, bunları ozanlarla aydınlar için, geçmişin imgelemine bir rehber olarak korumaya karar verdi. İ.S. 1220'de yazılmış olan yapıtı *Prose Edda*, bize Nerthus'un tanrıça Freyja olarak yeniden diriltildiğini, “onun tanrıçaların en ünlüsü olduğunu ve tanrılardan yalnızca onun yaşadığını” anlatır.¹⁷

Freyja, Vanir'in, tarım tanrıçalarıyla anaerkil tanrıçalardan oluşan bir grubunun önderiydi. Bu tarım ve anaerkil tanrıçaların

ölümlü biçimleri, *seidhr* ya da *seior* denen türde şamanlık yapan kadınlarca temsil edilmekteydi. Kadınlar kendilerine müzikle eşlik eden büyük bir grupla birlikte yük arabalarıyla köyden köye yolculuk ederdi. Özenle giyinmiş kadınlar kuştüyüyle doldurulmuş kalın yastıklar üzerinde görkemli bir biçimde otururdu. Özel şarkılar ve ilahiler sırasında ruhları bir hayvan biçimini alarak uzamda dolaşmak üzere gövdelerini terk ederdi. Trans durumundayken kadınların hastaları sağalttıkları ve oldukça güvenilir bir biçimde geleceğe ilişkin bilicilik yaptıklarına inanılırdı. Vanir bazen Odin kültünün rakibi, cadılığın ve yıkıcı büyüünün uygulayıcıları olarak tanımlanır.¹⁸

Törenler Kuzey bölgelerinin sâğalarını oldukça etkilemiş, son zamanlarda da mezar buluntularıyla belgelenmiştir. Bir Vanir rahibi olduğu düşünülen yüksek sınıftan bir kadın, Osberg'deki bir gemide bulunan incelikle oyulmuş bir arabanın içinde gömülü bulunmuştur. Yaklaşık İ.S. 800'lere tarihlenen bu buluntu döşemelik kumaşlar ve zarif tahta nesneleri de içeriyordu. Danimarkalı kadınlar arasında şamanlığın gizlice hangi tarihe kadar sürdüğü bilinmemektedir.¹⁹

Kadınların Yeri

Tanrıların tümüyle değiştiği sıralarda kadınlara ne oluyordu? Beklenebileceği gibi, Toprak Ana'nın zaman zaman yeniden ortaya çıkışı düşünüldüğünde, şaşırtacak kadar iyi idare ediyorlardı. Tacitus, mülk bile edinebildiklerini, mesleklerini icra ettiklerini ve -herhangi bir dönem için olağandışı olarak- boşanabildiklerini ileri sürer.

Hem Tacitus hem Julius Ceasar bu insanların aceleyle değil, uygun bir çeyizin (çoğu zaman savaş silahları) değiştokuşundan sonra ve oldukça ileri yaşta evlendiklerini gözlemlemiştir. Cinsel güçleri, genç fizikleri ve hem kadınların hem de erkeklerin güçlü olmaları yirmili yaşlarına kadar bakir yaşamalarına atfedilir. Er-

kekler, Tacitus'un "barbarlar" arasında özgün olduğunu düşündüğü bir biçimde tek kadınla yetiniyorlardı.

Tacitus ayrıca bu Kuzeyli kabilelerin "kadınlarda bir kutsallığın ve peygamberlerin var olduğuna inandıklarını, dolayısıyla onların önerilerini almayı küçümsemediklerini ya da yanıtlarını hafife alarak göz ardı etmediklerini" gözlemlemiştir.²⁰ Strabon, İsa'nın zamanında yazılmış olan *Geographika*'sında savaşlarda erkeklere eşlik eden kadınlar arasında peygamberler ve rahibeler olduğunu belirtir. Saçları yaşlarından ötürü beyazdı; beyaz giysiler, nitelikli ketenden yapılmış pelerinler giyerlerdi; madenden kemerleri vardı ve yalınayaklardı. Elllerinde kılıçlarla kampa girdiklerinde tutsakların yanına gider, onların başlarını örter ve tunçtan bir kaba doğru götürürlerdi. Kadınlardan biri bir basamağa çıkar, kazana eğilmiş olan tutsağın gırtlaklığını, kanı kabın kenarından akacak biçimde keserdi. Diğerleri tutsağın gövdesini açar, iç organlarını ordunun bundan sonraki stratejisi için kehanette bulunmak üzere incelerdi.²¹

Bu tür bilicilik yerel kültürlerde yaygındı ve bunu yapanlar çoğunlukla hastalıklara da tanı koyarlardı. Bu kadınların kendi kültürlerinin davranış biçimleri içinde mi işlevlerini yerine getirdikleri ya da onun kıyısında mı oldukları tartışmalıdır.

18. yüzyıl kadar yakın bir geçmişte, doktor ve tarihçi Willām Alexander Danimarkalıların kadın büyücülerine gösterdikleri saygıdan yakınmıştı. *The History of Women: From the Earliest Antiquity to the Present Time Giving Some Accounts of Almost Every Interesting Particular Concerning that Sex, Among All Nations, Ancient and Modern*'da (Kadınların Tarihi: Eski ve Yeni Bütün Uluslarda O Cinsiyeti İlgilendiren, Neredeyse Bütün İlginç Ayrıntılarıyla Tanıtıcı Yazılar) şiirin ve biliciliğin özellikle o Kuzey bölgelerinde kutsal olduğunu, halkın büyücülük ve bilicilik yapan her dişiye saygı gösteren, "boş inançlarla aldatılan" insanlar olduğunu belirtir. Büyülere kendini bu kadar kaptırmış olan kadınların sorunu muhtemelen bitkisel rejimleri ve başka şeylerdi. Özellikle onurlandırır-

lan, soylularla dostluk eden ve zamanında kendisini bir söylence yapan giysiler giyip, başlıklar takan Danimarkalı bir kadın olan Thorbioga'ya değinir:²²

Yukardan aşağıya kadar düğmeli, yeşil kumaştan bir giysi giyiyor-
du; boynunun çevresinde bir dizi cam boncuk vardı ve kafası be-
yaz bir kedinin postundan pervaz geçirilmiş siyah bir kuzu pos-
tuyla örtülüydü; ayakkabıları tüylü dana derisinden yapılmıştı,
sırımlıydı ve tunçtan düğmelerle kapanıyordu; ellerinde, tüylü
yüzü içerde olmak üzere beyaz kedi postundan eldivenler vardı;
belinde, içinde büyücülük gereçlerinin bulunduğu bir torbanın
asılı olduğu Hunlar ülkesinden gelen bir kuşak vardı; zayıf göv-
desini birçok tunç topuz ve bezeli bir sopayla destekliyordu.²³

Alexander sözlerini, Thorbioga'nın bir salona girdiğinde bü-
tün dostlarının onu selamlamak üzere ayağa kalktığını söyleyerek
sürdürür. Geleceği görme yoluyla kullandığı güç olan bilicilik be-
cerisiyle her yerde tanınıyordu.

Tanrıçanın sesinin giderek azalmasına karşın, bu Kuzeyli ka-
dınların yüreklerinde diğer ülkelerdeki kardeşlerinin yüreklerin-
de olduğundan çok daha uzun yaşadı. İzleri hâlâ sürüyor olabilir.
Eski Danimarka üzerine önde gelen uzmanlardan birine göre,
“Yaz Gecesi'nin şenlik ateşleri, büyücülüğün bütün güçlerinin
serbest kaldığı gecede ama aynı zamanda da yabanıl otların şifa
veren güçleri en çok olduğunda, kutsal kaynaklardaki suyun mu-
cizevi gücü en fazla olduğunda ülkenin her yerinde yükseklerde
ve kıyıları boyunca hâlâ yanmaktadır.”²⁴

Dönüm Noktaları

Tarihöncesine ilişkin bu iki örnek, kadınların söylencelerde
mutlak güçlü oldukları, doğayla bağları dolayısıyla bağırlara ba-
sıldıkları, şifacı sayıldıkları ve görünmez diyarlarda güç sahibi ol-
duklarına inanılan bir zamanı anlatmak için seçildi.

Her iki kültürde de yaşananlar karmaşıktı: Tanrıçaya tapan, barışıl, başarılı halk her yandan yıkım darbesi yedi. Mevsimler değişiyor, toprak bizzat büyük bir başkaldırının belirtilerini gösteriyordu; kıtlık ve hastalık vardı, ufukta a çapulcular görünüyordu. şıfacı ve yaratıcı olan Ulu Ana'ya giderek daha yoğun bir biçimde tapınılıyordu. Koşullar değişmeyince, savaşta şefaati etmesi umuduyla, kendisine savaşçı nitelikleri verildi. Sonunda yerini başka tanrılar, (hangisi erkek, öfkeli ve savaşçı tanrıysa, savaşta en iyi şansa sahip olanlarca tapınılmaya başlandı) sonunda da tek bir erkek tanrı aldı. Bu süreçte, aralarında şıfacılık da olmak üzere, kadınlarca uygulanan büyücülük bilimleri yasaklandı.

YUNANİSTAN'DA KALAN ŞİFACILIK MİRASI

Grekl gelenekleri yaklaşık 400 yıl önceye kadar Batı uygarlığında yapılan şifacılığın örneği olarak düşünöleni oluşturuyordu. Modern şifacılık mesleklerinin Sümerler kadar geriye gitmesine karşın, Grek doktorlar çoğunlukla Batı tıbbının babaları sayılır. Dolayısıyla sırada kadınların daha eski bir Grek döneminden devraldığı rolün, zamanın öykü ve kozmolojisinden nasıl göröndüğünün kısa bir incelemesi vardır. Tartıştığımız dönemin -eski Grek- çoğu zaman İ.Ö. 2000'de başladığı ve Korinthos'un düşüşüyle İ.Ö. 146'da sona erdiği kabul edilir.

Grek kadınlarının İ.Ö. 2000'lerde yaşamış olabilecek Troyalı Helen gibi şifacı bir selefleri vardı. Helen, doktor ve Mısır kraliçesi olan Polydamna'nın öğrencisiydi. Homeros'un *Odysseus*'unun dör-

düncü kitabına göre Telemakhos ve arkadaşları Helen'i İsparta'da ziyaret ettiklerinde, Telemakhos'un kayıp babası Odysseus'un sonu için çok endişelilerdi. Helen, onların acılarını dindirmek için, "içtikleri şarabın içine bir ilaç attı; bütün acıyı ve öfkeyi yatıştırarak ve her kederi dindirecek bir ilaçtı bu."¹ Bu ilaç Plutarchos'un mineçiçeği, baldırıkara ve şarap olduğunu ileri sürdüğü efsanevi *nepenthe*'ydi.* Discordes ve Galen onun oinopia denen bir kökten çıkarıldığına inanır; yine başkaları da datura, afyon ya da çuhaçiçeği olduğunu düşünürler.

Helen ve Homeros'un diğer kahramanlarının, özellikle acıyı dindirmek, ruh halini değiştirmek için, hatırı sayılır bir kodeksleri vardı. Helleborus,** yanık sülfür, adamotu ve afyonun öz suyuna (buharı tüten bir süngerden içe çekilirdi) değinilir.

Kadın şifacılar bu dönemde büyük olasılıkla ihtişamlarının doruğunda olmanın keyfini çıkarıyorlardı. Bazı uzmanlar, Grek tıbbını antik dünyanın en ileri tıbbı yapan ameliyat tekniklerinin ve sağaltım bilgilerinin ilk gelişmelerinden büyük çapta kadınların sorumlu olduğunu düşünür.²

Grek kozmolojisi şifacı tanrıçalarla doludur. Ancak, İ.Ö. 1000'lere gelindiğinde dişil tanrıçalar, öfkeli, kinci ve sıklıkla zalim bir doğa atfedilen erkek tanrılardan oldukça güçsüzlerdi. Şifacı panteon, çocukları ve kadınları gözetken Demeter'i, hasta dişleri ve gözleri sağaltan Persephone'yi, kısırlık sorunları için tapınılan Genetyllis'i, çocuk hastalıklarının uzmanı olan Hekate'yi, körlüğü sağaltan Athena'yi, özel bilgileri zehirler ve onların panzehirleri üzerine olan Medea ve Kirke'yi; cerrah Leto'yu ve tanrıların ebesi olan Eiliethyia'yi içerir. Hera Argos'un baş şifacısıydı ve İsis, yabancı bir tanrıça olmasına karşın, Korinthoslu Greklerce şifacıların en büyükleri arasında sayılırdı.³

Aesklepios'un ve ailesindeki kadınların öyküsü Batı'nın tıp geleneğini etkilemeyi sürdürür. Bu "kutsallaştırılmış ölümlüler"

* Eski Greklerin, acı ve üzüntüyü unutturduğuna inandığı bir ilaç. (ç.n.)

** Noel gülü. (ç.n.)

muhtemelen İ.Ö. 900'lerde yaşadılar. Bugün her doktorun benimsediği onurun ahlaki kodu olan Hippokrates Yemini onlar dolayısıyla edilmektedir. Yemin şöyle başlar: “Bu yemini ve bu taahhüdü yeteneğim ve bu yeminin mantığına göre yerine getireceğime Doktor Apollon'u, Aesklepios'u, Hygieia'yı ve Panakeia'yı ve bütün tanrıları ve tanrıçaları tanıgım tutarak yemin ederim.” Aesklepios'un kızları Hygieia ve Panakeia uzun süre hastalıkları önlemeyi ve sağaltımı temsil ettiler. Karısı Epione acı çekenlerin başlıca koruyucu azisesiydi.

Bu aileye adanmış, görkemli bir biçimde inşa edilip, çok güzel konumlandırılan üç yüzden fazla tapınak ve sanatoryum saptandı. Başlıca sağaltım alanı, hastaların alacakaranlık uykusuna ya da “inkübasyon” uykusuna yatırıldığı büyük bir oda olan *abaton*'du. Bu değiştirilmiş bilinç durumunda, tanrıların ve tanrıçaların (ya da onların dünyevi temsilcilerinin) eşlikçileri ortaya çıkar, sağaltıma yardım ederdi.

Aesklepios'un ailesindeki her kadının kendi *kadukeus*'u, yani bugüne kadar tıbbi simgeleyen yılan dolanmış asası vardı. Grek kadın şifacılar, Girit, Kenan ülkesi,* Mısır, hatta en kuzeydeki Almanya ve İskandinavya gibi yerlerde de olduğu üzere çoğu zaman yılan bakıcıları olarak betimlenmişlerdir. Hygieia'nın elinde, yanında çöreklenmiş olan yılanı beslediği bir kap tutan güzel ve alçakgönüllü bir figür olarak betimlendiği birçok heykeli bulundu. Bunlarda dişilerin sağaltıcı enerjisini temsil eden yılan motifinin sürekliliğini görüyoruz.

Bugün soyu büyük olasılıkla tükenmiş bir tür sarı yılan o kadar kutsal sayılıyordu ki birkaçı denizdeki bir Grek gemisinden İtalya kıyısındaki bir mağaraya kaçtığına, o noktaya hemen bir Aesklepios tapınağı yapılmıştı. Yılanlar şifa törenleri sırasında hastaların gözkapaklarını ve yaralarını yalamak üzere eğitilirdi. Yılan zehiri kuluçka uykusu sırasında şifa hayalleri oluşturmak üzere kullanıl-

* Bugünkü İsrail, Filistin, Ürdün ve Lübnan. (ç.n.)

mış olabilir. Zehirli yılanlardan birçoğunun zehirinin (kobralar, kraitler* ve muhtemelen çingiraklı yılanlar) sanrı oluşturma nitelikleri vardır. Yılan sokmasından kurtulan, böylece de bağışıklık kazanan insanlar bir mutluluk duygusu duyduklarını ve vahiy gibi hayaller gördüklerini belirtirler.⁴ Şifacılar da, neredeyse bütün eski insanların, sağaltıcı bilgilerin elde edilebileceğine inandıkları değiştirilmiş bilincin doğaüstü ülkelerini algılamak üzere, yılanın kendilerini sokmasına izin veriyor olabilirlerdi.

İ.Ö. 7. yüzyıldan önce bu şifacı ailenin kadınları seramiklerde, heykellerde ve fresklerde şifacılık sanatını yalnız başlarına uygularken betimlenmişlerdir. Bu zamandan sonra babalarının yanında betimlenmelerinin dışında ender olarak gösterilmişlerdir. Rollerini bir hizmetçininkine indirgenmiştir; şifalı ot sepetleri taşıırken, Aesklepios'u bir hastaya tanıtırken ve onun yönlendirmesiyle çalışırken gösterilmişlerdir. Bunun doğal bir sonucu olarak, kadın şifacılar gösterilen saygı giderek azalmaktaydı. Hygieia'nın saygınlığının azalması Batı tıbbının günümüze yansımasıdır. Hastalıkları önleme, sağlığı koruma, beslenme ve sağlıklı yaşam için genel reçeteler gibi temsil ettiği ilkeler artık temel tıp araçları olarak sayılmamaktadır. Bunun yerine, Batı'nın şifacılık geleneği, tıbbın Grek babalarınca desteklendiği üzere, ameliyat ve ilaçla sağaltım gibi etkin müdahale yöntemleriyle özdeşleşmiştir.

Korinthos Körfezi'nin mavi sularının tepesindeki bir yamaçta çok güzel konumlanmış Delphoi'da, Greklerin kadının şifacılık becerisine inançlarının kanıtı olan bir başka kutsal alan daha vardır. En eski zamanlarda burası yeryüzünün tanrıçası olan Gaia ile özdeşleştirilir, her zaman bilici ya da tanrısal güçlerin yeri olarak kabul edilirdi. Kehanetler Python adında bir yılanın dolanmış olduğu tabureye tünemiş olan Pythia adlı bir kadın tarafından bildirilirdi. Pythia'nın mırıldanmaları her ölümlü tarafından anlaşılmazdı. Önce bir rahibe, daha sonra da bir rahip tarafından yorum-

* Kum boğa yılanı. (ç.n.)

lanmaları gerekirdi. Pythia'ya sadık olanlar sağaltılmak ya da kehanetleri öğrenmek için alaylar halinde çok uzaklardan gelirlerdi. Temel sağaltım yöntemi Aesklepios tapınaklarınıninkilere benzerdi: Konan tanının doğası, olası sağaltımlar ve hatta ani sağaltımlar uykuya yakın durumdaki ya da kuluçka uykusundaki hayal görme aşamasında yer alabilirdi. Oyun ve eğlencenin yanı sıra, şifalı otlarla sağaltımlar, banyolar, beden eğitimi, kutsal pınarlardan sular, müshiller, hacamatlar* ve hatta belki ameliyatlar buradaki yapılarda yer alıyordu.

Efsaneye göre kutsal alan, Python'u öldürmeyi gerekli gören Apollon'a yeniden adanmıştı. Kutsal alanın çevresinde, belki de bu kutsal alanın ilk ele geçirilişinin betimlendiği, kadınlarla, "Amazonlar"la savaşan erkeklerin çok sayıda heykeli ve kabartması vardır.⁵ Burada, Tierra del Fuego gibi çok ilkel kültürlerin söylencelerinde olduğu üzere, kadınların büyüü şiddetle denetim altına alınmıştı.

Tıbbın babaları olan Aristoteles'in (İ.Ö. 384'lerde doğmuş) ve Hippokrates'in (İ.Ö. 460'da doğmuş) zamanına gelene kadar, Grek kadınları adeta köleydi. Şifacılık bilimine katkıları Helen ve Delphoi rahibelerinin efsanevi günleriyle karşılaştırıldığında en aza indirgenmişti. Buna karşın, her ne kadar unutulmuşsa da Batı'nın tıp biliminin temeline gerçekten de katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Pythias, kocası Aristoteles'in yanında çalışıyordu. Aristoteles ondan "yardımcım" diye söz ederdi. Balayılarını Sappho'nun adasında bitki ve hayvan yaşamını inceleyerek geçirmiş, gözlemlerini içeren bir ansiklopediyi birlikte yazmışlardı. Pythias özellikle doku araştırmaları ve üremeye ilgileniyordu. Tavuklarla insan embriyonları üzerinde yaptığı araştırmalarda bulduklarını ayrıntılarıyla yazdı.

Grek kraliçelerinden Artemisia'nın (yaklaşık İ.Ö. 350) şifacılık becerileri Plinius, Strabon ve Theophrastus tarafından övülmüş-

* Kan akıtma. (ç.n.)

tür. Birçok hastalığın sağaltımı için pelinotunu keşfettiğine inanılır. Artemisia adını alan çiçeğin birçok türü, aralarında geciken aybaşı ve düşüğün önlenmesi de olmak üzere, kadınların sağlık sorunları için verilirdi. (Tanrıça Artemis'e de benzer nitelikler atfedilirdi.)

Yaklaşık İ.S. 50'de yazan Plinius tıp kitabı yazmış olan birçok kadından söz eder. Bunlardan biri olan Elephantis'in, öğrencilerinin dikkatlerini dağıtmamak için bir perdenin arkasından ders vermek zorunda kalacak kadar güzel olduğunu ileri sürer. Plinius'un zamanında yaşamış olan Lais adlı bir kadın kürtaj üzerine bir kitap yazmıştı ve âdet kanını kullanarak sıtmayı sağaltmasıyla ünlüydü.⁶

Bütün zamanların en iyi tanınan kadın doktorlarından biri Agnodike'ydı. Sağaltıcı kadınlar arasında en gözde olanıydı. Büyük olasılıkla cinsiyetini saklamaya çalıştığından erkek giysileri giyerdi. O zamana kadar (İ.Ö. 3. ya da 4. yüzyıllar) kadın şifacılar kötü ün sahibiydi, Agnodike'nin kimliğini saklaması daha az irdelenmeyle çalışmasını sağlıyor olabilirdi. Bu hilesi anlaşıldığında, Agnodike yargılanmaya zorlandı. Atinalı kadınlar bağırıp çağırarak ona bağlılıklarını açıklayıp, aceleyle yargıçlar kuruluna gittiler. Efsaneye göre, eğer hemen serbest bırakılmazsa kocalarını cezalandırmakla ve bazı lütufları onlardan esirgemekle tehdit ettiler. Bu strateji etkili oldu. Agnodike serbest bırakıldı, işini yapmasına ve istediği gibi giyinmesine izin verildi.

Hiç kuşkusuz Agnodike'ye ilişkin öyküler söylentilere dayanır ama kadın şifacılara ilişkin bilgilerin çok az olması dolayısıyla bunlar heyecanla karşılanır. Agnodike'nin serbest bırakıldıktan sonra kadınlığını gururla sergilemek üzere eteklerini kaldırdığı söylenir. Gerçek ne olursa olsun usta hoca Herophilus'un geleneğinde iyi eğitilmiş olduğuna ilişkin fikir birliği vardır. Herophilus'tan sezaryen ameliyatları, embroyotomi* ve başka tıbbi işlemler öğrenmişti.

* Embriyonu ameliyatla çıkartmak. (ç.n.)

Bu yıllarda Yunanistan'da daha başka birçok kadından söz edilir.⁷ Seneca bile (İ.Ö. 4 - İ.S. 65) kadın doktorunun becerikli ellerinden bahseder; Aziz Pavlos ve Plinius ebelerin olağandışı yeteneklerini kabul ederler. Ancak bu kadınlardan hiçbirinin adı kalıcı bir sosyal saygınlık kazanmamıştır.

Aristoteles, Hippokrates, Galen ve başkalarına atfedilen büyük ciltlerin tek kişi tarafından yazılmadığı, birçok yazarın çalışmaları- nın bir araya getirilmiş olduğu geniş çapta varsayılır. Pythias gibi kadınlar tıbbın babalarının bol miktardaki yazılarının uzun bölümlerini yazmış olabilirler ama buna ilişkin belgeleme yetersizdir.

Kanıtlar aynı zamanda az sayıda kadının da özgün katkıda bulunduğunu belirtir ama onlar yüzyıllar boyu süren intihal ve yazarlık konusundaki karışıklık dolayısıyla gizlenmiştir. Örneğin, Kleopatra adında bir kadın 1.500 ya da 1.600 yıl temel bilgi kitabı olarak kullanılan bir jinekoloji kitabı yazmıştır. Çoğu zaman tarihçilerce başka Kleopatra'larla karıştırılan bir şifacıydı: Kraliçe (kendisinin zehirlere ilişkin bilgisi vardı), Galen'in zamanında yaşamış birçok şifacı, hatta daha sonraki yüzyıllarda büyü üzerine yazan bir yazarla. İ.S. 6. yüzyılda çalışması yanlış olarak Moschion adında erkek bir yazara atfedildi. Yazar olarak kimliğinin iadesi ancak 16. yüzyılda yer aldı.

Metrodora adında Grek bir kadın rahim, mide ve böbrek hastalıklarının sağaltımına ilişkin bir kitap yazdı. İtalya'nın Floransa kentinde hâlâ saklanan elyazması, yaklaşık İ.S. 1. yüzyılda yazılmıştı ve bir kadın tarafından yazılan en eski metin olarak kabul edilir. Ancak yazıldıktan kısa bir süre sonra metin Metrodorus adındaki bir erkeğe atfedildi. Egemen olan inanç sistemi kadınların tıbbi değeri olan herhangi bir şey yazabilmelerine izin vermiyordu. Metrodora'nın çalışması o günlerde yaygın olan bir kaderle karşılaştı: Bir erkeğe atfedilmişti.

Burada belirttiklerim gibi dağınık kanıtlar, kadın şifacıların -gelişmeye başlayan sağaltım bilimlerindeki erkek egemenliğine ve kadın uygulayıcıların haklarının yasalarla ellerinden alınması- na karşı- Batı tıbbının doğuşunda rol oynadıklarını gösterir.

Kadınların Roma'dan şifacılığa katkılarıyla ilgili söylence ve öyküler İsa'nın doğumundan 200 yıl önce ortaya çıkar. Bu dönemdeki şifacılık uygulamaları, doğaüstü alanda fiziksel dünyada olduğundan daha çok ve daha yaratıcı olarak gelişmişti. Eski Roma tarihçileri tıp ve tıp pratisyenlerine karşı çok az saygı duyuyorlardı. Cato (İ.Ö. 234-149) bütün tıp mensuplarını şarlatan ve soyguncu olarak sınıflandırıyordu; özellikle kadın şifacılar zehirleyici ve kürtajcı olarak dışlandılar. İ.S. 1. yüzyılda yazan Plinius Roma'nın 600 yıldır doktorsuz olduğunu, reislerinin hasta akrabalarına bakmaları beklendiğini ileri sürdü.

İ.S. 146'da Korinthos Romalıların eline geçtiğinde şifacılık becerileri olan erkek ve kadınların köle pazarında iyi para getirme-

lerine şaşmamak gerekir. Bu noktada Grek uygulamaları hemen benimsendi, şifacılık bir Grek-Roma karışımına dönüştü. Bu zamandan önceki Roma şifacılığının niteliklerini inceleyelim.

Dişil Şifacılık Mitolojisi

Uzun yıllar boyunca Romalılar, iyiliklerine karşılık kutsal alanlar ve görkem vaat ederek başka ülkelerin tanrılarından yardım dileyip, onları ayartıyorlardı. Gerçekte Aesklepios yaklaşık İ.Ö. 300'de gerçekleşen yıkıcı veba sırasında çağırılmıştı. Daha sonra Grek tanrılarının katıldığı şifa panteonu, Neron'un doğumunda hazır bulunduğu söylenen Fecunditas'ın yanı sıra, Scabies, Angina, Genitamana ve Nascia gibi sağalttıkları hastalıklara göre adlandırılmış tanrıçalar içeriyordu. Diana da gebelik ve doğum için en gözde tanrıçalardan biriydi. Minerva'ya genel şifacı ve koruyucu olarak saygı gösterilirdi. Mater Matuta, görevi bebeklerin dünyaya gelebilmeleri için rahmi açmak olan eski ve çok uzun süre saygı gösterilmiş bir tanrıçaydı.¹

Kybele ya da Magna Mater, Roma İmparatorluğu'nun Ulu Anası, İnanna ve Nerthus'la aynı kalıptan çıkmaydı. Roma'ya gelişi şöyle olmuştur: İ.Ö. 200'lerde Roma hem içerdeki siyasal güçler hem de dışarıdaki ordularca sürekli kuşatma altındaydı. Sık görülen taş yağmurlarının (dolu?) doğaüstü nitelikte saldırılar olduğuna inanılıyordu. Korkan halk Roma biliciliğinin en eski kişisine, Sybil'in kitaplarına başvurdu ve bir bilici onlara Anadolu'dan Magna Mater'i getirmelerini önerdi. Delphoi Bilicisi de bu öneriyi onayladı. Kutsal siyah bir taş şeklindeki tanrıça gemiyle ithal edildi.

Bu öykü, Nerthus'un Kuzey Avrupa'ya ithaliyle benzeşir. Yaşam ve ölüm üzerinde güç sahibi olan tanrıça, ilkbahar ayinlerinde anılırdı. Eşi Attis de daha sonra güçlü bir kültün odağı olmuştur. Attis'in bayramı, ölümünü ve yeniden doğuşunu onurlandırır, ruhsal yenilenmenin etkinliklerini sergilerdi. Kybele ve Attis'e ta-

pınma 700 yıldan uzun bir süre devam etti ve çağdaş Hıristiyan saldırılarının hedefi oldu.²

Kybele figürü -ve bütün dişil şifacılık panteonu- Roma zihninin kozmolojisinde kadınların önemini gösterir. Bu tanrılara tapınım Grek uygulamaları tanıtılana kadar başlıca tıp biçimiydi ve sonrasında bile Roma vatandaşlarınca dirençle korundu.

Şifacılık Bilimleri

Grekl kadınlarının aşağılanmalarına karşın, Romalı kadınlar çoğunlukla saygınlık ve özgürlüğün keyfini çıkarıyordu. İ.S. 1. yüzyıldan önce kadınların, eğer isterlerse, bir meslek edinmelerine izin verilmesine karşın çalışmalarına ilişkin çok az şey bilinir. İ.S. ilk yüzyıllarda, birçok kadın ebelik mesleğinin yanı sıra sağaltım bilimlerinin tümünü uyguluyordu. Çalışmaları iyi karşılanmış gibi gözükmemektedir ama yine de alçakgönüllü hizmetkârlık olan yerlerini korumaları öneriliyordu. Baba Plinius kadınların şifacılık işinde elverdiğince sessiz olması ve göze çarpmaması gerektiğini belirtiyordu, böylece “öldükten sonra yaşadıklarını hiç kimse bilmez”di.³

Yüzyıllarca doğum ve kadın hastalıkları uzmanı kabul edilen Soranus (İ.S. 98-138) kadınların bebek doğurtmak ve jinekolojik rahatsızlıkları sağaltmak için nasıl eğitilmesi gerektiğini yazmıştır. Doğum yaptıracak olanlar için önerileri okuma yazma bilmesi, iyi ve sağlam duyusu olması, anatomi, sağlık bilgileri ve sağaltım bilmesi, işine karşı sevgisi olması ve öngörü sahibi olmasıydı. Kadının geniş bir yelpazede sağaltım, beslenme bilimi, ameliyat işlemleri ve ilaçları bilmesi ideal olanıydı. Acil durumlarda soğukkanlı olmalıydı.⁴

Erken Roma döneminin başlıca yazarlarından birisi sayılan Celsus, kadın şifacıların hepsinin de o zamanın en yüksek derecede profesyonel etkinlikleri olan, idrar incelemek, sülük uygulamak ve afyon suyunu ameliyat için kullanmak gibi işlerle çok meşgul olduklarını anlatmıştır.⁵

Şifacılık bilimlerini öğrenen ve uygulayan kadınların çoğu soylu ailelerdendi. Bazıları ev türü tıp uyguluyordu. Marcus Antonius'un ilk karısı Octavia bir reçete kitabı yazdı. Dış ağrısı için hepsi de pişirilmiş ve mangal kömürüyle birlikte ezilmiş, çiçeklerle güzel koku verilmiş arpa unu, bal, sirke ve tuz önermiştir. Ülserleşen boğaz ağrısı için mür,* safran, şap, Karaman kimyonu-
nun tohumları, kereviz ve anasonlu nardin yağı ve bal tavsiye ediyordu. Hayvan zehirlerini gidermek için olan yakı, Floransa süseninin kökü, köpek beyni yağı, yabanıl incir sütü, köpek kanı, terebenti, amonyak, balmumu, sıvıyağ ve soğan içeriyordu. Ağrıyı gidermek için reçetesinde domuz ya da kaz yağı, şarap, kakule tohumu, gül yaprağı, nardin yağı ve tarçın vardı. Doğumun ağrı-
larını dindirmek için merhem, domuz yağı, gül yaprağı, servi ve keklik üzümünden oluşuyordu.

Octavia'nın ilaçları Scribonius Largus (İ.S. 1. yüzyılda yaşamış doktor ve İmparator Claudius'un yoldaşı) tarafından anlatılmıştır.⁶ Aynı zamanda imparatorun karısı Messelina, Augustus'un karısı Livia ve Octavia'nın kızı Antonina'nın kullandığı ilaçları da anlatır. Kadınlardan, evlerinde deneyler yaparak tıpla "amatörce uğraşmışlar" gibi söz edilir. Gözlemlerinden bu kadınların çabasının ciddiye alınmadığı sonucunu çıkarabiliriz; dahası, ilaçlar etkin ecza olmaktan çok, yemek tarifleri ya da güzellik ürünlerini anımsattıklarından büyük olasılıkla etkileri çok azdı. Octavia'nın ağrı kesicisiyle Troyalı Helen'inkini karşılaştırmın! Diğer yandan, Octavia, zamanının doktorlarının kullandığı halk ilaçlarının, düşünelebilecek her biçimde içerdiği hayvan dışkısı, kan ve iç organlar gibi iğrenç maddeleri ilaçlarına katmıyordu.

Scribonius'un Avrupa'nın her yerinden reçete topladığı yıllarda Roma çaresiz düşüşüne geçmişti. Yüzyılın başında kentin nüfusu hızla artmıştı, hijyen politikaları berbatı ve hastalık yaygındı. Çevredeki bataklık dolayısıyla her zaman sıtma vardı.

* Sarı sakız. (ç.n.)

Tıbbın son babalarından biri olan Galen'in 2. yüzyılda karşılaştığı sağlıklı koşullar bunlardı. Galen'in, 17. yüzyıla kadar sorulanmadan en doğru tıbbi öğreti sayılan 500'den çok kitap yazmış olduğuna inanılır. Kendisinden önce yaşamış olan Greklerin ki gibi Galen'inki de kadınların çok önemli katkılarda bulunmuş olabilecekleri derlemelerdir.

Galen, Egerasia'nın ada soğanı, şeytan şalgamı, beyaz biber, sedir ağacının meyveleri, süsen kökü, mür ve şarap içeren nefrit reçetesi kadar, Origenia'nın ishal reçetelerini de övüyordu. Margareta adında, olağandışı bir görevi olan ordu cerrahı bir kadından söz eder. Ünlü meslektaşı Antiochis, dalak hastalıkları, artrit ve siyatikle güzelliğin korunması konularında uzmanlaşmış bir kadındı. Galen, aralarında göğüs ağrısı ve gut için olanlar da bulunmak üzere Antiochis'in reçetelerinden birçoğunu kopyaladı.⁷

Yine bu dönemin başka bir kadını Aspasia'nın yazdıkları daha sonra, yaklaşık İ.S. 6. yüzyılda, Mezopotamya'da yaşayan yazar Aëtius tarafından yorumlanmış, yazılarından geniş çapta alıntı yapılmıştı. Aëtius'un 2.000 sayfalık tıbbi çalışması *Tetrabiblion*, Aspasia'nın çalışmalarına ilişkin bildiğimiz her şeyi içerir.⁸ Düşüğü önleme yöntemi olarak arabayla gezinti, gereksiz endişe ve şiddetli egzersizden kaçınmayı öneriyordu. Ravent ve lahana gibi hafif müshillerin alınmasını tavsiye ediyordu. Olağandışı dar doğum kanalları için vulvaya sıcak zeytinyağı losyonları, ebegümeci, keten tohumu ve bir kırlangıcın yuvasındaki yağın sürülmesini öneriyordu. Aspasia'nın doğum kontrol yöntemi (yalnızca sağlık sorunları olduğunda kullanılmak üzere) ot, çam kabuğu, mür, şarap ve oldukça zararsız başka maddelere batırılmış yün tamponlardı.

Aspasia, kürtaj için olağanüstü etkili olabilecek yollar gösteriyordu: Atlanmış bir aybaşından sonraki on üçüncü gün hasta ası olarak gerilecek, çekilecek ve silkelenecek; ağır yükler kaldıracak; güçlü bitkilerle vajinaya şırınga yapacak; sıcak banyolar yapacak ve sedefotu, artemisia, öküz ödü, eşek hıyarı ve pelinotu karışımı-

nı içecekti. (Hem sedefotunun hem de pelinotunun büyük dozlarını zehirlidir.)

Rahim sarkması için sıcak yağa batırılmış zift ya da bitümden tamponları öneriyordu. Tümörleri almak, tıkalı idrar torbalarında yapay açıklık oluşturmak için gerekli ameliyatları anlatıyordu. Rahim kanamaları için ameliyat, sonra da ebegümeci, toprak, baldızan otu suyu ve adamotundan tampon yapmayı öneriyordu. Fıtık tedavisi için bağırsakları kesip yarmak ve sonrasında yeniden yerine koymak, varis şişkinliklerini kesip yararak sağıltmak vb. için önerilerde bulunuyordu. Gelecek 1.600 yıl boyunca egemen olan cahilane uygulamalarla karşılaştırıldığında Aspasia'nın tıbbi oldukça ileridir.

Kadınlar şifacılık bilimini diğer istek ve etkinlikler arasında, evde ve işte her zamanki "çifte işlerini" yaparken uyguluyorlardı. Ozan Horace, "yorgunluk pahasına elde edilmesine karşın, ödülleri iyi olduğunu" gözlemlemişti.⁹ Ancak aynı zamanda, Galen'in yaşadığı sırada doktorluk daha fazla erkeğe çekici gelince, kadınlar profesyoneller olarak geri çekildiler. Bu olduğunda her zamanki gibi kadınlar tıbbi uygulamaların yaygın gidişatından dışlandı ve ödeme yapacak durumda olmayanları sağıltarak, şifacılığın daha az kazançlı alanlarına itildi.

İsa'nın doğumundan sonraki birkaç yüzyılda, birçok kadın şifacının çabası tarihte yerini buldu. Bu kadınların işinde güç ve saygınlığın, hasta bakımı ve sağaltımına adanmış yüksek enerjinin yeniden canlandığı sezilir. Başarıları büyük bir oranda kadınlara, akli ve dinsel harekete katkısı dolayısıyla saygı duyan ilk Hıristiyanların nüfuz ve tutumlarına atfedilebilir.

İsa'nın kendisi ataerkilliğe karşı açık bir saldırıyla gününün dinsel ve toplumsal kurumlarına meydan okudu; kadınlara karşı açıkça gösterdiği yakınlık ve saygıyla çağdaşlarını şaşırttı.¹ Yeni Ahit'in dört İncil'i, kadınların, İsa'nın cemaatinde bulunduğunu, dahası, müritleri arasında en yürekli olanı olduğunu belirtir.² Kadınların önderinin Mecdelli Meryem olduğu görülür. Meryem'in,

gizli İncil yazınına göre, İlk Hıristiyanlıkta “kaya” olan Petrus’a (Hıristiyanlık kendisine dayanılarak kurulmuştur) eşit bir konumu bulunur. Kadınlara Luka (İşler 2:17) tarafından peygamberlik ruhu verildiği ve Hıristiyan misyonerlik işlerinde değerli oldukları bilinir. Pavlus, Meryem’den, Trifena, Trifosa ve Persis’ten (Rom. 16:6), Apfia’dan (Filimo. 2) ve Tanrı için “çalışan” daha başka birçok kadından söz eder.

İsa, Yahudi geleneğinden en sevecen, en anaç imgeleri seçerek kişilik bakımından tarihteki herhangi bir erkek tanrı kadar çift eşeyli olan Hıristiyan bir tanrı yarattı. İlk yıllarda, dişi-erkek imgelemi belirgindi. Hatta ilk tarikatların bazılarında, tanrı teslis (baba-oğul-kutsal ruh) olarak görülmek yerine, ikili bir varlık (ana-baba) olarak görülüyordu.

Ana olarak tanrıya ilişkin en çok ayrıntıyı sunan, aynı zamanda Hıristiyan kadınların iş ve rollerini en eksiksiz anlatan öğreti-ler, çeşitli Hıristiyan topluluklarınca yönetilen, İ.S. 200’lerde biten bir seçme süreciyle, Yeni Ahit diye bilinecek olan kitaptan kasten ayıklandı. O zamana gelinene kadar neredeyse tanrının dişil imgelemi (çift eşeyli bir insan yaratısına bütün göndermelerle) “resmi” Hıristiyan geleneğinde tamamen kaybolmuştu.³ “Gizli”, “sapkın” veya “gnostik”* olarak bilinen dışlanmış kitaplar, Hıristiyan kozmolojisinin çok değişik bir görünümünü sunar. Bu kitaplar, başkalarının yanı sıra Meryem’in İncili, İncancın Bilgeliği, Thomas’ın İncili, Filipus’un İncili ve Yohanna’nın Gizli İncili’nin yanı sıra başka İncilleri de kapsar.

Bu İncillerden tanrının dişil niteliklerinin başlıca üç betimlemesi ortaya çıkar:⁴ Dişi ilk olarak, erkek bir temel kaynakla yaratıcı bir karşıt ilişki içinde, Doğu’nun yin-yang kavramlarına yakın bir mecazla bütün tanrının yarısı olan Tanrı Her Şeyin Anası olarak görülür. İkinci olarak, Ana Tanrı, Kutsal Ruh – Teslis’in anneliğe ilişkin ögesi olarak tanımlanır. *Filipus’un İncili*’nde, Ruh hem

* Ruhani bilim. (ç.n.)

Ana hem Bakire hem de Kutsal Baba'nın karşıt parçası olarak tanımlanır. Ana olan Tanrı'nın üçüncü niteliğı bilgelik ya da Sophia'dır (σοφία). Bu bağlamda Sophia insanoğluna bilgeliğı veren yaratıcı güçtür.

Demek ki, şıfacı olarak kadının -kutsal imgeyle yaratılmış olmasının- tam olarak ifade edilmesi için gerekli ölçüte eski Hristiyan inançlarında rastlanır. Bu koşullar altında, ruhanilik ve şıfacılık mesleğı arasındaki dişil ilintilendirme doğal bir biçimde gelişti. Dahası, bu dönemin kadın şıfacılarının çalışmaları Hristiyanlığın eski dinsel öğretisini yansıtıyordu: Sevginin en açık gösterme biçimi, zengin fakir ayırmaksızın herkesin fiziksel ve ruhsal gereksinimlerini karşılamaktır.

Kadınların huzursuz ruhaniliğı Hristiyanlığın hizmetinde kendine bir çıkış yolu buldu. En çok tanınan ve en çok sevilen kadın şıfacılardan biri Fabiola'ydı – Aziz Jerome'un yaşam boyu dostu, mektup arkadaşı ve sadık müridi. Egemen sınıftan olan bu zengin kadın, bazı gençlik uçarılıklarını etraflıca düşünmek ve başarısız iki evliliğinin düş kırıklığını azaltmak için yaşamını yararlı görevlere adadı. Fabiola Avrupa'da 394'te halk için, uzun süre türünün en iyisi sayılan ilk hastaneyi kurdu. Hastalarını, çoğunlukla ölmek üzereyken, yaralarla kaplıyken, kör olmuş ya da yaralanmışken, ölümcül bulaşıcı hastalığın kötü kokularını yayar-ken mezbeleliklerden topladı. Kendisinden hiçbir zaman hemşire olarak söz edilmeyen Fabiola baş şıfacı ya da doktor olarak çalışıyordu. Arkadaşı ve Hristiyan meslektaşı Paula, Yahudiler için bir hastane kurdu; onları yıkadı ve kendisi çuval giyerken onların gereksinmelerini karşıladı.

Roma İmparatorluğu'nda kadın ya da erkek Hristiyan şıfacıların yaşamlarına karşı tehdit, onların sayılarının çoğalması ve ünlerinin yayılmasıyla arttı. Diocletianus'un İ.S. 284'te başlayan kanlı saltanatı, aralarında şimdi aziz diye bilinen şıfacılar Theodosia, Nicerato, Thekla, Cosmas ve Damien'in katillerini gördü. Ancak

onların şifacılık güçleri sürdü; kutsal alanlarının bulunduğu yerlerde mucizelerin yer aldığı bildirildi.

Hristiyan dünyasının kendi içinden de kadına karşı bir tehdit doğuyordu. Fabiola'ya ve şifacılık işinde olan başka birçok kadına saygısını ateşli bir biçimde yazan Jerome'un aynı zamanda kadın düşmanlığının koruyucu azizi olarak görülmesi olasıydı. Jerome'un sıklıkla alıntılanan bir düşüncesi "kadının şeytanın kapısı, kötülüğün yolu, bir yılanın sokması, tek sözcükle, ölümcül bir nesne"⁵ olduğuydu. Sözleri, Hristiyanlığın genel çerçevesi içinde tarikatların eklektik feminizmine karşı azalan hoşgörünün bir habercisiydi.

Yine de İsa'nın doğumundan sonraki 1.000 yılın ilk yarısı çoğu zaman "fırtınadan önceki sakinlik," Karanlık Çağ'a bir giriş olarak sayılır. Bunlar dinin, Hristiyanlık öncesi pagan dönemlerinden, halkın geleneklerinden alınan öğelerle doyurucu ve egzotik bir karışımı olduğu, değişken zamanlardı.

Bu bölüm, İ.S. 476'da Roma'nın düşüşüyle aynı zamana rastlayan “karanlık” zamanla başlayıp Yüksek Ortaçağ'ın bitmesiyle (yaklaşık 1300) sona ererek Ortaçağ Avrupası'ndaki kadın şifacıların rolünü tartışmaktadır. Bu zamanın Hıristiyan kozmolojisi, kadın şifacıyı kendi kıvrımlı yolunda taşıyan bir akarsu olarak görülebilir. Bu akış Yüksek Ortaçağ'da yavaşlayarak sonunda düz ve donmuş bir kanala dönüşür. Böylece son dönem, Hıristiyanlığın genel çerçevesinin giderek katılaşmasıyla nitelenebilir.¹

Karanlık Çağlar

Karanlık Çağ, Avrupa'ya Gotlar, Hunlar ile diğer yağmacı ve göçebe kabilelerin yaydığı ölümcül hıyarcıklı vebayla başladı. Pi-

relerin kanında yaşıyan basillerin taşıdığı bu veba türü kanamalara, deride koyu lekelerle, siyah bir dile ve lenf yumrucuklarında çıbanlara yol açıyordu. Bazı kurbanlar yaşadı ama çoğu ilk belirtilerin görülmesinden sonra üç gün içinde öldü. Diğer kurbanlarda hastalığın mercimek büyüklüğünde siyah kabarcıklarla patlak vermesinin bildirilmesi modern yetkililerin 500'lerde yaygın olan çiçek hastalığının da vebayla aynı anda ortaya çıktığından kuşulanmalarına yol açtı.²

Korkunç hastalığın ürkütücü görüntüsü istilacı kabileleri yavaşlattı. Hayaleti kendi başına Hunları ve diğerlerini geri döndürmüş de olabilir. Savaşla parçalanmış ve vebaya yakalanmış Avrupa kıtasında kentler ve kasabalar dağıldı. Yüzyıllar geçtikçe Batı dünyasının büyük bir bölümünde artık bir mimar bir kubbe, bir gemici bir kalyon ya da bir tekerlekçi bir araba yapamıyordu. Zanaatların elkitabı bir sonraki kuşaklara bırakılmadığından, daha sonraki zanaatkârlar yeniden baştan başlamak zorundaydı. Koca Avrupa kıtasının birçok yeri, nüfusunun yüzde sekseninden çoğu dağınık yerlerdeki feodal toprak sahiplerince yönetilen köylüler olan kırsal alana dönuştü.³

Kadınlar -soylu ya da fakir- sağlığı bozacak koşullarla karşılaşırlar. Feodal şatoların, köy barınaklarının havası, sağlığı korumak için sözü edilecek herhangi bir önlemden yoksun ve nemliydi. Etkisi giderek artan Hıristiyan öğretilerinde, ete karşı sürekli bir savaş açılmıştı. Böylece insanlar, fiziksel gereksinmelerini, -başta temizlik olmak üzere- yerine getirmemeyi yüceltıyorlardı. Kaba yün giysiler, her zaman pislik, kene ve pire içinde olmaktan azmış pis lekelerle kaplıydılar. Besin kaynağı güvenilir değildi ve pisti. Kötü beslenme, pislik, tıklım tıklım yaşama koşulları ve zorlu çalışma karşılığını alıyor, halkı hastalıklara açık, sürekli yorgunluktan acı ve akli durgunluk içinde bırakıyordu.

Daha sağlıklı, doğurgan kadınlar, evlilik yaşamlarının çoğunu -yarısı yirmi yaşına varmadan ölecek olan- ortalama altı çocuk doğurarak, hamile olarak geçirmeyi umabilirlerdi. Gerilemeye

başlayan bütün kültürlerde olduğu gibi dişilerin değeri düşmüştü. Kız bebeklerin seçilerek öldürülüşleri, “kötü hava koşullarına maruz bırakma” ya da ihmal etme (erkekler için olduğundan daha kısa emzirme süreleri gibi) yoluyla uygulanıyordu. Malikâne ve kilise bölgelerinin kayıtları salgın ve kıtlık zamanlarında erkek doğumlarının orantısız yükseklikte olduğunu gösterir. Aileler ne kadar yoksul, koşullar ne kadar kötü olursa, erkeklerin sayısı o kadar artar. Göreli zenginlik zamanlarında, doğan erkeklerin dişilere orantısı normaldir – yaklaşık 105:100.⁴

Toplumsal sınıfları ne olursa olsun kadın şifacılar zamanlarının çoğunu gebe kadınların yanında hazır bulunarak, yaşamın başlangıç ve sonuna tanıklık ederek, hasta çocuklara bakarak geçirirdi. Şifacılık bilgilerini sözlü gelenek ve çıraklıkla sürdürerek, bitkibilimci ve deneyci işlevi görürlerdi. Kadınların her zaman yaptığını yapıyorlardı – yatağın kenarına oturuyor, ellerindeki maddeler ve ritüellerle ağrıyı ve acıyı dindirmeye çalışıyorlardı.

Çoğu insan ilaç ve ritüellerinin olağandışı güçlü olduğuna, başkalarının sağaltamadığı durumlarda sağalttığına inanılan yerel bilge kadınlara ulaşabiliyordu. Bu kadınlar, şifalı bitkilerin günün saatine, mevsime ve harmanın konumuna dayanan gücüne ilişkin bilgi sahibiydi. Bilge kadınlar çoğunlukla evde hazırlanan bileşimlerle sağaltılamayan kriz zamanlarında arandıklarına göre, yüksek düzeyde alkaloit içerenler gibi daha tehlikeli bitkiler kullandığı varsayılabilir. Büyük olasılıkla, rahmin kasılmasını sağlayan diğer bitki ve işlemlere ilişkin de bilgi sahibiydiler. Bilge kadınların zehirleme ve kürtaajla çirkin bir biçimde özdeşleştirilmeleri oldukça anlaşılabilir. Çoğu zaman bilge kadınların hizmetleri gizlice arandığından, yaptıklarının her zaman da sağaltıcı nitelikte olmadığını varsayabiliriz. Gizem havası da bir sağaltım ya da rahatlığın yakında sağlanacağına ilişkin, bugün “plasebo etkisi” denen beklenti ve umudu güçlendiriyordu.

Fabiola’nın ya da başka tıp uzmanlarının yazılı bilgilerden herhangi birinin Ortaçağ’ın Avrupalı kadınlarının eline kadar ulaşmış

olması kuşkuludur. Daha eski tıp bilgilerinin sürekliliği, yalnızca daha önceki çağlarda yazılmış ciltlerin tekrar tekrar kopyalanmasıyla biraz sürdürülebilmşti. Böyle olsa bile büyük kentlerin kitaplıklarının, cahil ve hırslı ya da her ikisi de olan insanlarca, sık sık yağmalanıp yakılması, bu yılların şifacılığına ilişkin çok az bilgi bıraktı.

Grek ve Roma şifacılığının çağını izleyen dönemde (İ.S. 340'tan sonra) sağaltımların daha karmaşık ve pagan, Hristiyan ritüellerinin bir bileşimiyle dolu olduğunu biliyoruz. Yakınoğu'yla ilişkiler, mumya tozu gibi egzotik maddelere karşı bir ilgi oluşturdu.

Garip bileşimlerin başlıca örneği tiryak, yani panzehirdir. Galen'in zamanında içindeki maddenin sayısı yirmiden otuza çıkmışken, yüz yıldan kısa bir süre önce raflardan kaldırıldığında iki yüzden fazlaydı. Aslında zehirlenmeye karşı bir antidot olması amaçlandığı halde daha sonraları vebayı uzak tutmak için ve her derde deva bir tonik olarak kullanıldı. Tarifleri, var olan kodeksin büyük bir bölümünü hastanın kaldırabildiği oranlarda içeriyordu. Çoğunlukla şarap ve afyon ekleniyordu. İlacın uzun süre gözde olmasının sebebi bu olabilirdi. Tanısı konmamış ama yaygın olan rahatsızlıklardan birçoğu -mide bulantısı, kramplar, sanrı görme, titreme vb.- zehirlenme belirtileri gösteriyor gibiydi, böylece tiryak, kusturucu ya da müşhil işlevi gören başka antidotlar çok gözdeydi.

İ.S. 1. milenyumda Avrupa'da bulunan sağaltıcı maddeler hayvanların cinsel organları, kirpi ve ejderha dışkıları, kırlangıç palazlarının kan, tükürük, kemik ve idrarı, balinalardan elde edilen kara amber ve kökeni bilinmeyen başka organik maddeler içerir. Sirkede eritilmiş inciler cilt hastalıkları için kullanılıyordu, impetigo* için sülfür insan tükürüğüyle karıştırılıyordu. Cıvayla midyenin özsuğu cinsel hastalıklar içindi.⁵ Kartal dilinin öksürüğü sağalttığı söylenirdi. Arpacık için birkaç sineği toplamak, kafaları-

* İltihaplı bir cilt hastalığı. (ç.n.)

nı kesmek ve hastalıklı gözkapagını ölü gövdelerle ovma öneriliyordu. Sazdan kazığa geçirilmiş on beş kurbağa kelliği önlerdi ve eğer gebe bir kadın fare yerse, kara gözlü bir bebek doğurmayı güvenceye alırdı.

Ancak bu reçetelerden çoğu basit, mantıklı botanikle sadece çok uzaktan ilgiliydi. Bunlar umarsızlığın ilaçlarıdır. İnsanlar çok hasta olduğunda ve sağaltım da kolay bulunamayınca, ilaç daha saldırganlaşır, bileşenler, hastalığı kırma girişimiyle rasgele, vahşi bir çılgınlıkla seçilir.

Sağduyulu ev tedavilerinde, hatta antik çağdan beri var olan profesyonel tıbbi uygulamalarda bile bir gerileme vardı. Mevsimleri yakından gözlemek, toprağa yakın yaşamak ve canlılar arasındaki ilişkileri dikkatle dinlemekten kaynaklanan önseziyle gelen bilgi, genel bilgi içinde yok olmaya başladı. (Daha önce de belirtildiği gibi, bu bilginin bir kısmının bilge kadınlarca sözlü geleneklerle sürdürüldüğünü ancak varsayabiliriz.) Deneyciliğin temeli -şifacılık hizmetlerinin neden sonuç ilişkisini gözlemek- belirsizleşiyordu. Şifacılığın ilerlemesi için çok önemli olan mantıkla önsezinin birlikteliği yok olmuştu. Hygieia'yla bağlantılandırılan hijyen politikaları ve önleme gibi uygulamalar büyük oranda unutulmuştu. Hatta Pompeii'de yanardağın gömdüğü tıbbi aletler bile 600 yıl boyunca yeniden icat edilemedi.

Şifa veren bileşenlerin simgesel ve kutsal nitelikleri de değişti. Binlerce yıl boyunca topraktan elde edilen çeşitli organik ve inorganik maddelerin şifacıya bilicilikte ya da tanı koyma ve sağaltım da yardımcı olacak görünmez güçlere sahip olduğuna inanılırdı. Şifacının ilaç çantaları -ya da "bohçaları"- çoğunlukla taşlar, çanlar ve o kültür içinde özel bir anlamı olan hayvan parçaları içerirdi. Ancak, şifa için bileşenlere güç veren, kozmolojinin panteistik niteliğiydi. Tanrı ve ruhların dünyanın bütün öğelerinde değişik derecelerde yaşadığına inanıldığından, o öğeler ruhu, görünmeyen varlığı ya da şifacılığın bilgeliğini çağırmak için kullanılabilir-di. Öğelerin yapısında ruh bulunmadığında doğaüstünün elle tu-

tulur bir ürünü olarak hizmet edemezler. Hıristiyanlık egemen din sistemi haline geldiğinde, ruhun yeryüzünün öğelerinde olduğu inancı giderek bir kenara bırakıldı.

Şifacılık işlevi olan tanrı ve tanrıçaları temsil eden muskalar da insanlar tarafından Taş Devri'nden beri taşınıyordu. Bunlar tanrıyı simgelemiyordu; tanrıyı *içeriyordu*. Eski büyük dinlerin bu figürlerinin halk belleğinden silinmesi neredeyse olanaksızdı ve Hıristiyanlık tarafından yasaklanmasına karşın idoller (özellikle Diana ve Minerva'nınkiler) Hıristiyanlık döneminde de kadınlar tarafından pekâlâ taşınıyordu. Buna karşın, toprağın pagan ruhunu göz ardı eden Hıristiyanlık, azizlerin figürleri, kutsal emanetler, kutsal alanlar gibi cansız cisimlerin kutsal ve sağaltıcı niteliklerini korudu. Diana ve Minerva'nın muskaları gibi onlar da sağaltıcı ruhların varlığını içeriyordu. Bunlar gelecek birkaç yüzyılın en saygın ilacı oldu, görünmez kutsal ve elle tutulur yansıması olarak hizmet etti.

Yüksek Ortaçağ (1000-1300)

Yüksek Ortaçağ'da tanrıbilimin dişil ögesi ve kadının toplumdaki uygun yeri tartışılıyor ve değişimden geçiyordu. Bu kültürel değişim sırasında kadınların toplumdaki uygun rolüne ilişkin genel bir fikir birliği yoktu. Gerçekten de bazı kadınlar, aralarında şifacılık bilimleri de olmak üzere, toplumun her kesiminde oldukça zengin olanakların keyfini çıkarıyorlardı. Kültürün gerilemekten çok ilerleme durumunda olması şaşırtıcı değildir.

Bir dizi olay Karanlık Çağ'dan daha modern bir çağa geçişi gerilettili. Avrupa'nın yağma ve talanı gevşedi. Savunma için gerekli olan enerji ve kaynaklar başka amaçlara yöneltildi. Arazi açmak büyük kentlerin kurulmasına yol açtı. Bu da soyluların eski mülkünde hizmet edenlerden daha çok yetkin beceriler geliştirmiş değirmenci, demirci ve dokumacılar gibi ticaretle uğraşanlar arasında rekabeti tehlikeye attı. Yeni tarım teknolojileri besin stokla-

rının artmasına ve daha sağlıklı bir nüfusa yol açtı. Madencilik nakit ekonomisini ve ticareti destekledi. Zenginlik ve biraz rahatlık için gerekenler soylular, Hristiyanlık dünyasının başındakiler ve yeni kentsoylular için mevcuttu ve yükselen materyalizm yeni bir iyimserlik ruhu oluşturdur.⁶

Kadınların Yaşamları

Bu 300 yıl boyunca (yaklaşık 1000-1300) özellikle toprak sahibi kibar takımından kadınlar okuryazar ve iyi eğitimliydi. Kadınların toplumsal konumunun yükselmesine Fransa Kraliçesi Blanche, İngiltere İmparatoriçesi Matilda ve Aquitaine'li Eleanor gibi yönetici kadınlarla ve siyasal entrikalara ve Ortaçağ'ın başka önemli tarihsel olaylarına karışmış olan kadınların yaşamı bir örnek oluşturur.⁷

Kız çocukları ve eşlere aile zanaatları öğretiliyordu. Birkaç meslek sayılacak olursa, biracı, öğretmen, ebe, dokumacı, çırpıcı, berber, marangoz, eğerci, çinici, çamaşırcı, dantelci ve terzi olarak çalışıyorlardı. Maaş ödenmeyen ev işçilerinden, toplumun değerli üyelerine dönüşmüşlerdi. Ancak, aynı işi yapan erkeklerden daha az paraya çalışıyorlardı. Mesela İngilizce bir kitapta hayvan döllemeyeyle ilgili olarak yapılan öneri şuydu: "Eğer bu bir soylunun mandıra bulunmayan mülküyse, orada bir erkekten çok daha aza mal olacak bir kadın bulundurmak her zaman daha iyidir."⁸ Hiçbir anlamda eşit değillerdi, ama kadınların durumu daha önce olduğundan ya da sonraki yüzyıllar boyunca olacağından daha iyiydi.

Kadınların sayısı erkeklerinkini geçmeye başladı. Ortaçağ'ın sonunda her bin erkeğe karşılık bin iki yüz kadın olduğu tahmin edilir. Haçlı Seferlerinin en yoğun olduğu dönemde, Kutsal Savaşlara en çok asker gönderen yerlerde, kadınların sayısının bire karşılık yedi olarak arttığı söylenir. Kadınların fazla olması, onlara yalnızca çok sayıda olmalarından kaynaklanan avantajla, yenilen-

miş bir güç verdi. Bu aynı zamanda doğurmanın tehlikelerinden kurtulma yollarının geliştiğini gösterir.

Yaşamın Durumu ve Halk Sağlığı

Ortaçağ toplumsal bölünmelerin başlangıcını gördü: Soylular, tüccarlar, hiyerarşik bir kilise ailesi ve köylüler ya da serfler. Sonuncular için yaşam neredeyse hiç değişmedi. Üst sınıflar için günlük yaşam yeni rahatlıklarla göz kamaştırıcıydı. Eşsiz lüksler çok zenginlerin -kilise mensupları ve soylular- evlerini ve bedenlerini süslüyordu. Hiç kuşkusuz yerler hâlâ örülmüş hasırla örtülüyordu, pencereler kabaca üflenmiş kalın ve düzgün olmayan camla ya da yağlı parşömenle kapatılmıştı. Ama duvarlara duvar örtüleri asılıyor, gizliliğin sağlanması için büyük salonlar odalara bölünüyordu ve tüten merkezi ateş çukurlarının yerini dışarıya havalandırması olan büyük şömineler almıştı.

Kentlerin birçoğu, yalnızca bir halk hamamları olduğu için övünese de, kuvvetler zengin evlerinde ender değildi. Banyo yapmak sağlık ve eğlence için moda oldu. Kentlerde çok sayıda insan yaşadığından, atıklar ve çöplerle ilgilenilmesi, kokunun dayanılır bir düzeyde tutulması gerekiyordu. Evlerin dışarıda, hendeklere boşalan ya da belli aralarla boşaltılan banyoları ya da tuvaletleri vardı.

Mikrop ve asalakların hastalık oluşmasındaki rolüne ilişkin fazla bir bilgi olmadığı açıkça görülmesine karşın, Ortaçağ halkı, birbirlerine yakın olarak yaşamaya dayanabilmek için sağlığı korumak üzere önlemler almaya başladı. Nehirlere akışı kolaylaştırmak için arklar açıldı, şatolarda basit kanalizasyonlar yapıldı.

Çocuk ölümleri korkutucu derecede yüksekti; bebeklerin çoğu ikinci doğum günlerini kutlayacak kadar yaşamıyordu. Ancak, herhangi biri çocuk hastalıklarının kırımından kurtulur, Haçlılardan uzak durur ve çocuk doğururken ölmezse, olgun bir yaşlılığa kadar yaşama olasılığı bugünkünden pek farklı değildi.

Soylular ve kilise mensupları arasındaki oburluk problemi yeni bir sağlık sorunu kuşağının ortaya çıkmasına yol açtı: Diş çürümesi, sindirim hastalıkları, gut, kalp hastalığı, yüksek tansiyon ve şişmanlık. Bunlar “uygarlık hastalıkları” arasındadır. Şişmanlık ve damar hastalıkları için sağaltım, yılda beş-altı kez hacamat yaptırmaktı.

Köylüler de hasta oluyordu ama onlarınki yoksulların ve aşırı çalışanların olağan olarak başlarına gelenlerdendi: Kötü hava koşullarına maruz kalma, insanın belini bükten ağır işlerin etkileri ve sakat bırakan biçim bozuklukları. Bu-sonuncusu çoğu zaman kötü doğumun sonucuydu: Ebeler, bir organı yerinden oynatarak veya kopartarak dünyaya gelişi güçleştirebiliyorlardı. Göz hastalıkları yaygındı ve iyileşme yavaştı. Ancak köylüler beslenme zincirinde düşük olan bir diyet tüketiyordu ve iyi bir hasat olduğuunda genel sağlıkları ve beslenme durumu soylularınkinden daha iyi olabilirdi. Kirli su kaynaklarının yaygınlığı, besin maddelerini koruma koşullarındaki yetersizlik göz önünde bulundurulduğunda dizanterinin sınıf sınırları tanınaması anlaşılır. Sara, sıtma, grip, difteri ve tifo olduğu bildirilmiştir. “Aziz Antuan’ın ateşi” de bu dönemde yer almıştı. Bu hastalık insanlar arasında en güçlü ve en sağlıklı olanları vurarak, sulu kabarcıklar oluşturdu, kangren yaptı, şekil bozukluklarına yol açtı ve öldürdü. Sonra da sonsuza kadar yok oldu. avdarmahmuzu mantarı (modern LSD’nin temel maddesi) tahıllara bulaştı ve köylerin tamamını öldürmüş olabilmirdi. iek ara ara patlak verdi. Pis giysiler ve sert dokuma liflerinin neden olduğu uyuz, sıracı ve impetigo gibi daha önemsiz cilt hastalıkları her zaman vardı.

Ortaçağ’ın ilk yıllarında salgın olan cüzam ortadan kayboldu ve 12. ve 13. yüzyıllarda tüm gücüyle geri geldi. Yalnızca Fransa’da 2.000 cüzam koloniş bulunuyordu. Bu zamanda ülkenin nüfusunun yalnızca 22 milyon olduğu varsayıldığında bu çok şaşırtıcı bir rakkam.⁹

Şifacılık Bilimlerinin Durumu

Kadınlar şifacılık görevlerinde çok az yardım gördü. Neredeyse bütün kayıtlar “yetkin” doktorların ve cerrahların az sayıda olduğunu, hizmetlerini, ödeyebilenlerle sınırlandırdığını belirtmektedir. *Yetkin doktor* tanımı zamana göre ve ülkeden ülkeye değişse de çoğunlukla işini yapmak için resmi bir ölçüte uyan bir erkek demektir.

Değişik belediye bölgelerinde resmi izinle çalışanların listeleri yıllar geçtikçe ortaya çıktı. Fransa ve İtalya’da kadınlar zaman zaman bu listelerde göründü ama sayıları hiçbir zaman kayda değer bir azınlığa bile ulaşamadı. İngiltere’de tıp eğitimi kadınlara kesinlikle kapalıydı ve bu yüzyıllarda onaylanmış çalışanların listelerinde içerilmiyorlardı. Cerrahlar, neredeyse hep en düşük toplumsal düzeyden ve berberlik alanıyla ilintilendirilen erkeklerdi. Diş sorunları çoğunlukla kasaba panayırlarında “diş çekiciler”ce ya da ileri Arap dişçiliğini bilen az sayıdaki *dentatores*’lerce çözümlenirdi.

Soylu hanımefendi, mülkün doktoru ve eczacısı oldu. Erzak odasının çatı kirişlerinde şifalı ot tutamları asılıydı. Ev şifacılığı, yaraların eski şarap ve mikropsuz yumurta akıyla tımar edildiği mikrop öldürme yöntemlerine ilişkin bazı bilgileri ve temel ilk yardımı içerirdi. Ebelik yalnızca kadınlar tarafından yapılırdı. Doğum sancıları sırasında ebenin bazı becerileri vardı ama bir bebeği rahim içinde döndürmek, embriyonu kesip çıkarmak ve sezaryen daha önceki yüzyıllara göre daha az yaygındı.

Sıradan bir doğum sancısı ve doğum sırasında, ebe annenin karnını rahatlatıcı yağlarla ovar ve muskaların -bir turnanın kurumuş kanı, yarı değerli bir taş olan yeşim ve bir katilin elini yıkadığı su- büyüsünü harekete geçirirdi. Hristiyan ya da pagan kökenli ya da her ikisinin karışımı olan başka büyüler de vardı. Bunlar yalnızca rahibin haberi olmayacağından emin olunduğunda yapılabiliyorlardı. Bebek doğduktan sonra göbek bağı kesilir ve tuzla

bal karışımı bir merhemle ovulurdu. Bebek için tuz ve ezilmiş gül yapraklarıyla bir yatak hazırlanırdı. Ebe parmağını bala batırır ve bebeğin dilinin üstüyle damaklarını temizlerdi. Ağzını şarapla doldurur, birkaç damlasını küçük ağza aktarırdı. Olanaklar elveriyorsa, büyük bir olasılıkla yaşam süresi günlerle sayılı bile olsa cennete gitmesini güvenceye almak için bebek aynı gün vaftiz edilirdi.

İngiltere’de okuma yazma bilen kadınlar *Leech Book of Bald’a* (Kelin Sülük Kitabı) ulaşabilirdi. Yazarı hâlâ bilinmeyen bu kitap yerel bir dille, halka tıbbi bir rehber olması için yazılmıştır. Kitap çoğunlukla yumuşak, zehirli olmayan bitkileri ve Hristiyan ayinlerinden karşılıklı duayı öneriyordu. Hastalık karşısında geniş bir yelpazedeki iksirler, şifalı bitkiler, davranışlar ve duaları belirlerdi. Mesela büyük bir çıban için reçete, bir labadanın (şifalı bir bitki) kökünü kazmak, Pater Noster’in (Rabbin Duası) melodisiyle onu topraktan çıkarmak, beş dilim kökü ve yedi adet tane biberi, Miserere (Mutsuzluk) ve Gloria (Onur) ile Pater Noster’i on iki kere söylerken, iyice karıştırmak, devamında üzerine şarap döküp ve gece yarısı bir doz içtikten sonra sıcacık sarınmaktı.

Buraya kadar tartışıklarımızın tümü, 700 yıldır çok şey kaybetmiş âma hiçbir şey kazanmamış gibi görünen, olağan ev şifacılığıdır. Ancak aynı zamanda bilgileri ve yetkileri çağdaşlarınca kesinlikle sorgulanmayan az sayıda kadın şifacının parlamasını sağlayan gelişmeler yer almaktaydı.

Salernolu Trotula

11. yüzyılda Yakındoğu’daki Araplar Galen, Aristoteles ve Hippokrates’i başka dillere çevirdi. Bu tıbbi metinler yazıcıların dolambaçlı yollarıyla Batı dünyasına yeniden tanıtıldı. Arapça okuyup Latinceye çevirebilen Yahudiler bu süreçte aracı oldu. Sonra Hristiyanlar Latinceyi, bu metinlerdeki düşünceleri geniş çapta yaymakta kullanılabilecek bir biçime soktu. Her zaman ol-

duğu gibi yazıcıların kendi bakış açılarını ekleme, kendi dünya görüşlerine uymayan bölümleri çıkarma olanağı vardı.

Ancak gerçekleşen şey, tıbbi uygulamalar için yeniden bir temel oluşturulmasıydı. Bilimsel ilgi yeniden uyandı ve tıp doktorlarını eğitmek için kurumlar kuruldu. Bunlardan en ünlüsü İtalya'da Salerno'daydı. Yaklaşık 1000 yıllarında kurulan bu kurum, Napolyon'un 1811'deki bir kararıyla kapatılana kadar varlığını korudu. Salerno zaten şifalı hamamlarıyla ünlü, Filistin'den dönen hacıların giriş limanı olan bir yerde kurulmuştu. İlk tesiste öğretim kadrosuyla öğrenci grubu, her iki cinsiyetten Yunan, Yahudi, Arap ve Latinleri içeriyordu. Bir Hristiyan kurumu sayılıyordu ama öğretilen malzeme pagan metinlerinden geliyordu.

Ortaçağ'ın bu tıp üniversitesinin en ünlü öğretmenlerinden biri Trotula adında bir kadındı. Trotula çocukların şiirinde Dame Trot, sanatta bir şifa tanrıçası, tarihte de dünyanın jinekoloji ve doğum üzerine en uzun süre gündemde kalan çalışmanın yazarı olarak tanımlanır. Salerno, öğretim kadrosunun üyesi olarak başarıyla birçok kadına sahip olmakla övünse de Trotula belli ki olağandışı bir kadındı.

Trotula'nın yaşamı ve uygulamaları derinlemesine araştırılmıştır. Bunlardan özellikle önemli olanı Salvatore de Ranzi'nin 1852-59'da Napoli'de yayımlanan klasik metinleridir.¹⁰ Trotula'nın el-yazmalarının bir bölümü Avrupa'nın her tarafındaki müzelerde bulunmaktadır. 1566 yılına kadar kimliği soruşturulmamıştır. Bu dönemde çalışmalarının bir cildi Augustus'un zamanında yaşamış olan Eros adlı bir adama atfedilmiş, ancak 17. yüzyılda gerçek kimliği ortaya çıkarılmıştır. 1773'te Trotula'nın yazarlığı, 11. yüzyılda yaşamış hiçbir kadının Trotula'nın kitaplarındaki kadar bilgi sergileyemeyeceğine inanan Christian Godfred Gruner adlı bir tarihçi tarafından bir kez daha yadsınmıştır.

Yetkililer hâlâ Trotula'nın varlığı üzerine fikir birliğine varmış değildir ama bir *magistra medicinae* olarak, çalışmalarının raporları hâlâ geçerli ve tutarlıdır. Efsanesine atfedilen malzemenin tıp

bilimine olağanüstü katkısı, hastalıklar ve kadınların durumuyla baş edebilmek için uygulanabilir bilgiler, sağlık sorunlarıyla baş edebilmek için gerekli temel ilkelerdi. Açıkça görüldüğü gibi başkalarının yanı sıra Hippokrates ve Kleopatra'nın çalışmalarına ulaşabiliyordu ama bazı eski reçetelerin hokus pokuslarından pek hoşlanmıyor gibidir. Yine de bitkileri kazmak ve hazırlamak için ayrıntılı ritüeller tavsiye ediyordu. Mesela, bir erkek geyiğin toza dönüştürülmüş yüreği gibi bize garip gelen bazı ilaçların kullanılmasını öneriyor, Trotula'nın ilaçları uygun Hristiyan azizlerine zorunlu saygı işareti olarak diz çökülerek veriliyordu.

Trotula bu işte, bütün duyularını kullanarak doğru tanı koyan, yetenekli biriydi. İnsan bedeninin içinin nasıl çalıştığı, teşrih yapma olanağı hiçbir zaman olmaması ya da çok az olması dolayısıyla düş gücüne bırakıldığından duyuları kullanmak çok gerekliydi. Trotula hastanın yüz hatları ve sözlerinin dikkatle not edilmesi gereğinin yanı sıra, nabız ve idrar tanılarını tartışıyordu.

Tedavilerinden bazıları oldukça ileriye. Mesela, vulva apseleri için neşterle kesmeyi, açmayı, içindekini akıtmayı; rahatlatmak ve iyileşmeye yardımcı olmak için ilaçlı yağların sürülmesini öneriyordu. Sarkmış bir rahim için rahmin uygun yerine yerleştirilmesini ve sıkıştırıcı bileşimlere batırılmış sünger ve tamponlarla yerinde tutulmasını öneriyordu.

Trotula, aralarında sezaryen ve güzellik reçeteleri de olmak üzere çok çeşitli konularda yazmıştı. Frenginin dermatolojik belirtilerini tanımlayan ilk kişi oydu. Ağrı için afyonun yanı sıra bantundan çıkarılan bir alkaloid olan hyoscyamine, baldıran ya da adamotu gibi solunacak uyuşturucular veriyordu. Sarısabırlar, badem yağı, Floransa süseninin kökü ve cıva deri sorunları için veriliyordu – tümü de bugüne kadar yaygın olarak kullanılan maddelerdir.

Ancak Trotula'nın bütün reçeteleri göze bu kadar modern görünmezler. Hacamatlarla ilgili olarak ne zaman, nasıl ve kime yapılması gerektiği konusunda çok kâtiydi. Bebeğin cinsiyetinin

saptanması ve kısırlılığın sağaltımı için batıl inançlara dayanan çok çeşitli davranışlar anlatmıştı. Eğer bir kadın gebelikten korkuyorsa, Trotula onun bir taş almasını, bir deriye sarmasını, bir domuzun erbezi ve bir arpa tanesiyle gebe kalmak istemediği her ay üzerinde taşınmasını öneriyordu.¹¹

Trotula, banyolar, temizlenme ve mikrop öldürücü nitelikleri olan losyonlar önererek sağlığı korumanın gereği üzerine çok açık yazmıştı. Ameliyatın, temizlik ve pisliklerin bulaşmasını önlemek için çok dikkatle yapılması gerektiğine inanıyordu. Bir sütanne için gerekli olan nitelikleri, sağlık, temiz bir beden ve iyi bir huy üzerinde durarak tanımlıyordu.

Bekâret taklidi için önerileri, de Renzi'nin çevirisine göre şunlardır:

Bu devaya, tutku, gizli aşk ve vaatlerin budalalığıyla bacaklarını açıp bekâretini kaybeden her kızın gereksinmesi olacaktır... Toz-şeker ve yumurtanın akını alıp onları şap, kanarya otu ve asmanın kuru odununun ve başka benzer şifalı bitkilerin içinde kaynatıldığı yağmur suyunu alsın. Yumuşak ve gözenekli bir bezi bu bileşime daldırarak özel bölgelerini bununla yıkasın. Döl yolunun iyice yıkanması gerekir. Ya da yağmur suyunu iyi öğütülmüş taze meşe kabuğuyla karıştırın ve bundan cinsel ilişkide bulunmayı beklediği zamandan kısa bir süre önce döl yoluna koyması gereken bir fitil yapsın. Ya da şunu yapsın: Yağmur suyunda kaynatılmış sinir-otu, sumak, meşe urları, nane ailesinden bir bitki olan *betonica officinalis*'in büyük yapraklarını alsın ve bununla yukarıdaki gibi özel bölgelere pansuman yapsın... Ama en iyisi şu kandırmacadır: Evliliğinden önceki gün cinsel organın dudaklarına çok dikkatle ve yanlışlıkla içeri kaçmaması için özen göstererek bir sülük koysun; sonra kanın akmasına ve açıklıkta kabuk bağlamasına izin versin; kanın akışı açıklığı sıkıştıracaktır. Böylece, sahte bir bakire erkeği cinsel ilişkide kandırır.¹²

Trotula'nın reçetesi büyük olasılıkla etkiliydi. Gevşek dokuları sıkıştırmak için birçok sıkıştırıcıyı içermektedir; kaynatılmış yağ-

mur suyu bulunabilecek en mikropsuz ortamdır. Korkaklar için olmamasına karşın son öneri, cinsel ilişki sırasında coşkunun bir koca-ya genç karısının bakireliğine kesinlikle inandıracaktır.

Trotula, kendine göre, kendi zamanında, çok uzak geleceğin kadın şifacısını temsil ediyordu. Sağlığı koruyan bir profesyonel olarak kadının ilerlemesi için kritik olan dengeyi kişileştiriyordu: Bilim bilgisi, aklın derinliklerinde olan büyüye karşı dikkat, bir hizmet etme görevi, acının bilincinde olmak ve şefkatli olabilme yeteneği. Aynı zamanda da inançla konuşmaya, yazmaya ve öğretmeye cesareti vardı. Ama Trotula modern zamanların doktorlarına en çok benzeyen bu kadınların sonuncusuydu. Görece oynak, henüz kadın düşmanlığı olarak pek fazla katılaşmamış bir dinsel inancın yapısı onun yaptığı gibi çalışmasına izin verdi.

Şifacılık işinin yolları onlar için kapanmadan hemen önce kadın şifacıların böyle parlak bir biçimde ortaya çıkması Batı tarihi boyunca dikkate değer. Salerno'yu bitirenlerce başka tıp okulları kuruldu ama çok azında kadının eğitim görmelerine izin verildi. Böyle bir meslek edinmeyi şiddetle isteyen kadınlar, Haçlılar sırasında becerikli hizmetçilere gereksinme duyan Hristiyan dünyasının açılmış kollarına düştüler.

Haçlılar

Kutsal Topraklar'ı geri isteme görevi Yüksek Ortaçağ sırasında ortaya çıktı. Serüvenler kanlıydı ve sağaltımı olmayan hastalıklarla doluydu ama bu, katılmayı seçen, kitleler halindeki insanları engellemiş gibi görünmüyor. Kadınlar da egzotik ülkeler ve Yakındoğu'nun gelenekleri için güçlü duygularla Haçlılara neşeyle katıldı. Bazıları çocukları ve yükü taşıyan büyükbaş bir hayvanla yolculuk yaptı. Başkaları ise büyük olasılıkla Aquitaine'li Eleanor olan "altın ayaklı kraliçe" tarafından şık bir biçim içinde yönlendirildi.

Haçlılarla ilintili ölümlerin dikkatli bir değerlendirmesi ölümleri milyonlar olarak belirtir. Yalnızca Birinci Haçlı Seferi'nde her

iki taraftan yaklaşık 800.000 kişi öldü; yola çıkanlardan birçoğu hedeflerine ulaşmadan ölmüştü. Bize anlamsız ölüm ve yaralanma gibi görünen bu sefer, papanın Kutsal Topraklar'a giden herkesin günahlarından arınacağı vaadiyle ateşlenmişti.

Yaralananlar ve ölmek üzere olanlara yardım edecek insan gereksinimi oluşmasıyla Hristiyan dünyası tarafından yeni tıbbi tarikatlar kuruldu. Kudüs'teki Aziz Yohanna Hastanesi'nin Şövalyeleri Tarikatı 1099'da kuruldu. 12. yüzyılda kendini cüzamlılara bakmaya adanmış Lazarus Tarikatı ve İsa'nın ve Süleyman Tapınağı'nın Yoksul Şövalyeleri (Tapınak Şövalyeleri) kurulmuştu.

Kudüs'te ve Avrupa'da Haçlıların yolu üzerinde doğaçlama kurulan revir ve kliniklerde kadınların hizmetleri iyi kabul görüyordu. Aziz Yohanna Şövalyeleri Tarikatı'nın bir üyesi olan Agnes ve Hospitaliyer Şövalyeleri'nden Rahibe Ubaldina gibi kadınların tarikatlar aracılığıyla sunduğu şefkate ilişkin pek çok öykü vardır. Ama kadınlar yetkili olarak hizmet veremiyordu. Onların hizmetleri daha çok bir doktorun denetiminde çalışan modern bir hemşirenin hizmetine benliyordu.

Bu yüzyılda Avrupa'da kurulan hastaneler hasta bakımı için yeni bir modeli başlattı. Özellikle en iyi bilineni, bir düzenin kölelerinden başka bir şey olmayan Augustin'in Rahibelerinin çalıştığı Paris'teki ünlü Hôtel Dieu'yöydü. Yine de kadınlar için en kötü türden yavan bir işe bağlılık gerektiren hemşirelik mesleği açıkça yerleşmişti.

Revir, klinik ve hastanelerdeki koşullar değişiklik gösteriyordu. Bazılarında hastalar, ölmek üzere olanlar ve ölümler tek bir yatakta bulunabiliyordu. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu zamanın tıp bilgisi kıt ve sıkışık, savaş koşullarında belki de hiç yoktu. Ama bazı yerlerde para ve enerji dinsel bir yoğunlulukla tıbbi kuruluşların yapımına ve yönetimine akıyordu. Aziz Louis (kral) ve kız kardeşi Burgonyalı Marguerite'in yaptırdığı hastaneler yeterli havalandırması ve kanalizasyonu olan Gotik yapı-

lardı. Avrupa'ya yayılmış cüzam hastanelerinde hemşire rahibeler çalışıyordu. Bu hastaneler o kadar temiz ve rahatlardı ve sundukları bakım o kadar sevecendi ki insanların bu hastanelere girebilmek için cüzamı taklit edip kendi derilerinde iltihaplanan yaralar açtıkları bilinir.

13. yüzyılın sonuna gelindiğinde Hristiyan dünyasının tarikatlarından 200.000 kadının hemşire olarak hizmet ettiği varsayılmaktadır. Bu rol, 20. yüzyılın başlarından hemşireliğin tarihçesi üzerine yetkili olan Adelide Nutting ve Lavinia Dock tarafından kadın özgürlüğünün öncü gücü olarak görülmüştür.¹³ Ancak modern bir bakış açısından erkek egemenliğindeki bir sağlık koruma sisteminde kadının köleliğinin öncü gücü olarak görünmekte.

Yalnızca kadının hemşire olarak rolü değil, bütün şifacılık rolleri gidererek daha belirginleşiyordu. Neşter, hap, testere ve kerpeten gibi zanaatlarıyla ilgili aletler dolayısıyla sivrilen ve tanınabilen erkekler, loncalar kurmaya başladılar.

Savaşlar ve felaketler çoğu zaman tıpta ilerlemeyle sonuçlandığına göre, Haçlılar ve sonrasında gelen dönemler, ilk önemli hastane bakımı sisteminin kurulmasının yanı sıra mesleklerin oluşmasıyla sonuçlanan bir çevre yarattı.

Şifacılık Araçları: Kutsal Emanetler ve Kuyular

Kutsal emanet toplamak Haçlılar ile daha da ileri götürüldü ve bunların satışıyla Hristiyan dünyası önemli bir zenginlik elde etti. Haçlı şehitleri ve Kutsal Kitap'ın kahramanlarının gövde parçaları, akan kanları savaşın ganimetleriydi. İsa'nın galonlarca kan ve gözyaşı, Meryem'in göğsünden akan kovalar dolusu süt, çarmıhtan kıymıklar, kutsal ayakların üzerine bastığı toprak, mucize vadiyle satılıyordu. Bacak kemikleri, kol kemikleri, kafatasları, kurumuş yürekler, bir sürü aziz ve aziz gibilerin mücevherli taşlarla bezenmiş tam iskeletleri kutsal yerlerde saklanıyordu.¹⁴

Bütün kutsal emanetler şifa veren mucizelerin gizilgücünü vaat ediyordu. Bazılarının, eski Grek ve Roma pagan dünyasının idolleri geleneğinde belli hastalıkları iyileştirdiğine inanılırdı. Azize Lucy'nin kalıntıları göz hastalıklarını sağaltmayı vaat ediyordu. Azize Teresa'ya kalp hastalıkları için saygı gösterilirdi ve Aziz Apollonia'nın diş ağrısında etkili olduğu düşünülüyordu. Doğurganlık, doğum, çocuklar ve cüzam için çok sayıda kişiye başvuruluyordu.

Zamanın etkili ilaçları kutsal erkek ve kadınların mezarlarından kazıntıları ve kutsal alanlarının yakınlarındaki kaynaklardan alınan suyu da içeriyordu. Kuyular ve kaynaklar her zaman tapınma, adama ve kurban yerleri işlevini görmüştür. Aynı sular, Hristiyanlık döneminden önce, çoğunlukla kadın olan birçok halk tanrısına hizmet etmişti. Mesela, İngiltere'nin Glastonbury kentindeki Chalice Well'in şifalı suyu Hristiyan, Druid, Kelt ve Toprak Ana'nın, adı olmayan daha eski dinlerine bağlı olanlarca içilmiş, bu suyla yıkanılmıştır. Bir tepenin en gebe karnından akan bu su, ona değen her şeyi kırmızıya boyar. Bu ve diğer kutsal alanlarla ilgili şifa verme iddiaları, şifa, tanrısallık ve yeryüzündeki özel yerler arasındaki bağlantıya ısrarlı inancı gösterir. Bu sular laboratuvarında incelendiğinde, çoğunlukla olağandışı hiçbir fiziksel nitelik sergilemez.

Böylece, Yüksek Ortaçağ'ın Hristiyan kozmolojisinde şifanın doğası, daha önce tartışılan çeşitli Roma mitolojileri çağlarındakine çok benzer. Her iki durumda da çok sayıda tanrı ya da azizleştirilmiş ölümlünün, kutsal kalıntılarının ve kutsal yerlerine yapılan hac ziyaretlerinin sağlığın anahtarını elinde tuttuğuna inanılırdı. Kadınlarla ilintilendirilen küçük eşya ve kutsal emanetler erkeklerinkiler gibi genel sağlıkla bağlantılandırılırdı. Kadın ve çocuk hastalıkları söz konusu olduğunda, gebelik ile doğumda dişiye tapınma egemendi. Ve her iki dönemde de kutsal emanetler ve yerler en güçlü şifa araçları sayılıyordu.

Saraylıların Aşk Söylenceleri ve Meryem'e Tapınma

Şifacı olarak kadınla ilişkili romantik ideal, Yüksek Ortaçağ'a özgü saraylıların aşk söylenceleri, destanlar ve şarkılarda yaşadı. Bu serüvenlerin öyküleri lirik ozanlar ve gezgin halk ozanlarınca bütün ülkeye yayılırdı. Bir Alman destanı *Gudrun*'da vahşi bilge eş, şifalı bütün bitkileri bilen birisi olarak tanımlanır. *Tristram and Isolde*'de (Tristram ve Isolde), Isolde zehir ve ilaçlar içeren bir sandığa ve bunların kullanımına ilişkin bilgiye sahiptir. *Canterbury Tales*'de (Canterbury Öyküleri) Chaucer şifalı otlar yetiştiren ve hastalara bakan kadınlardan söz eder. Kahramanlık ve tutku öykülerinin birçoğunda, güzel hanımefendi bir şövalyenin bitmekte olan yaşamını kompresler, yakılar, bandajlar, banyolar, losyonlar ve hatta değerli taşlarla kurtarır. Düz yazı ve şiir biçimindeki İskandinav destanı *Edda*'da, rune taşlarının* şifalı niteliklerini bilen kadınlardan söz edilir. *Edda* aynı zamanda, yaralara nasıl bakılacağına ve köklerle şifalı otlar için nerelerin kazılacağına ilişkin bilgileri ruhlardan alan kadınları anlatır. Saraylıların aşkları ve bu döneme ilişkin diğer yazın, kadınların çoğunlukla şifacı olarak düşünüldüklerini ve bunun yüksek düzeyli bir iş ve cazibelerinin bir parçası olduğunu belirtir.

Saraylı aşkı geleneği 1200'lerde Meryem'e tapınmanın duygusal olarak patlamasıyla bağlantılıdır. İsa Mesih'in bakire annesine gösterilen saygı, ataerkil bir dini daha ulaşılabilir bir insan figürüyle dengeleme gereksinmesini yerine getirdi. Kayıp tanrıçaya, yani toprağın anasına duyulan özlem bir tanrının oğlunu doğuran dişi bir insan figürüyle bir dereceye kadar doyuruldu.

Bu dönemde ortaya atılan Meryem imgesinin karanlık bir yanı vardı. Simone de Beauvoir'ın belirttiği gibi, "Tarihte ilk kez anne oğlunun önünde diz çöküyor; kendi iradesiyle ondan alt düzeyde

* Üzerinde eski Germen alfabesiyle yazılmış yazılar bulunan tılsımlı taşlar. (ç.n.)

olduğunu kabul ediyor. Bu, Bakire'nin kültünde doruk noktasını bulan mutlak erkek zaferidir – kadının, yenilgisinin başarılmayıyla eski durumuna döndürülmesidir.”¹⁵

Dinsel Yaşamda Kadınlar

Ortaçağ'ın bu karışık durumunda, kadınlar için en açık şifacılık yolu bizzat Hristiyan dünyası aracılığıyla idi. Hristiyan dünyası bakireliği ve hizmetle dolu bir yaşamı Havva'nın İlk Günahının lanetini yumuşatmak için yaygın bir yol yaptı. Manastır duvarlarının içine büyük miktarlarda drahoma getirdiklerinden özellikle zengin toprak sahiplerinin kızlarına kucak açılıyordu. Rahibelerin ya da “İsa'nın Gelinleri”nin topraklarını gelecek kuşaklara miras bırakmalarına izin verilmiyordu. Ortaçağ'ın sonuna gelindiğinde, Hristiyan dünyası bu ve diğer yöntemlerle Avrupa'daki toplam arazinin üçte birini toplamıştı.

Avrupa'nın büyük manastır ve keşişhaneleri 20. yüzyılın sonunda hizmet doruğundan kesinlikle inmişlerdir. Ahlaksızlık, açgözlülük ve ruhaniliğe sadakat göstermemek bağlamında yozlaşma, önce sinsice, sonra da pervasızca yerleşmeye başladı. Buna karşın Hristiyanlığın eski öğretilerinden şifacılık ve hizmeti izlemek isteyen sadık kadınlar vardı. Yaşamlarını bütün dürüstlükleriyle dinsel yaşama adanmışlardı ve Hristiyan dünyasının dışındaki kadınların elde edemediği yararların keyfini çıkarıyorlardı. Ev yaşamının dizginlerinden, yinelenen gebeliklerin geriliminin zincirlerinden kurtulmuşlardı. Dikiş dikip nakış işlemek, okumak ve yolculuk yapmak için zamanları vardı. Kadınların ellerinin altında kitaplar ve öğretmenler bulunuyordu ve kendileri de sıklıkla yazıcı olarak hizmet ediyorlardı. Tarikatlardan bazıları yalnızca manastırın sınırları içinde olduğundan, kadınlar istedikleri gibi gidip gelebiliyorlardı.

Kiliseye mensup kadınların yaşamlarının kapsamı şifacılık bilimlerinin bütün cephelerine uzanıyordu. Hastanecilerin ve belir-

tilen tıp gruplarının yanı sıra, dinsel yaşam çoğunlukla bedene özen gösterme ve hastalıklarına dikkat etmekle bağlantılıydı.

Başrahibelerden bazılarının adları ve işleri tarafımızdan bilinmektedir: Mesela, Fontervault'un ilk başrahibesi Azize Petronilla, manastırında cüzamlıları, fahişeleri ve doğum yapmak üzere olan kadınları barındırıyordu. Bu kurumun altıncı büyük başrahibesi Matilda'nın yönetimi altında 5.000'den çok insan vardı. Ünlü Hélori'se, Abelard ile gizli ve bahtsız evliliğinden sonra 20 yıl boyunca inziva yeri olan Paraclete'de şifacılık bilimlerini öğretti ve uyguladı. Alsas'taki Hohenburg'un başrahibesi Herrade, botanik ve botaniğin tıbbi yararları üzerine *Keyif Bahçesi* başlıklı bir özlü bilgiler kitabı yazdı. Whitby'deki azize Hilda'nın rune taşlarının sağaltıcı gücü üzerine bilgisi olduğu varsayılır. Bir gizemci olan Schönaul Elizabeth, Trier'de kadınlar için bir Benediktin manastırı kurdu. Polonya'nın koruyucu azizesi olan Silezyalı Hedwig de manastırlar kurdu ve hastalara kendi elleriyle baktı. Bunlar ve daha birçoğu 20. yüzyılın olağandışı ürünleriydi.

Bingenli Hildegard (1098-1179)

Ortaçağ'ın en başarılı başrahibelerinden olan Hildegard yani "Rhine'in Kâhini," herhangi bir dönem için olağandışı bir fenomendir. Gerçekten de bazı modern teologlar onu bütün zamanların en büyük gizemcilerinden biri sayarlar.¹⁶ Tıbbi yazıları dönemin en önemli bilimsel katkılarından sayılır.¹⁷ Herhangi sıradan bir tanıtım onun karmaşık kişiliğini, engin entelektüelliğinin olağanüstü ürünlerini, yürekliliğini ve önsezisini en aza indirgeme tehlikesini doğurur.¹⁸

Hildegard, bir çocukken bile Kutsal Ruh'u gördüğü iddialarıyla bir bilicilik yeteneği sergiliyordu. Bundan dolayı ya da belki on çocuğun en küçüğü olduğundan ebeveyni onu henüz yedi yaşındayken Hristiyan dünyasının yaşamını yaşamaya zorladı. Hildegard, yeteneklerini besleyen, kiliseye bitişik bir hücrede yaşayan,

bir münzeviyle yaşamak üzere gönderildi. Hildegard'ın etkileyiciliği kısa sürede yandaşlarını buldu ve sonunda kendi kadınlar manastırını kurmakla görevlendirildi.

Hildegard kırk iki yaşındayken gördüğü hayaller onu, “şimşek gibi düşler”de açıklananları yazmaya başlaması için zorladı. Böylece uzun yaşamının ikinci yarısı başlıca üç yapıt (ikisi teolojik, biri tıbbi), sayısız oyun ve şarkı üretmekle, önerilerini almak isteyen hayranlarıyla geniş çapta mektuplaşmakla geçti.

Hildegard'ın çalışmalarının birçok yönü hâlâ şaşırtıcıdır. Ortaçağ'ın eğitim standartlarına göre bile eğitim görmemiş olduğu halde yazmayı seçmiş olduğu gerçeği bile olağandışıdır. Latince bilgisi olmadığını itiraf etmiştir ama seçkinlerin dili olan bu dilde metinler yazmıştır. Üstelik kendisi de kadınları aklen ve ruhen zayıf diye aşağıladığına göre, Hristiyan dünyasının kadınlara karşı düşmanca tutumunun çok iyi farkında olmuş olması gerekir. Ama Hildegard, gezerek kırsal alanlardaki büyük kalabalıklara vaaz veren, o zaman dünyada bilinen bütün bilimsel konularda yazan, açık sözlü ve bildiğinden dönmeyen bir halk figürü olmayı seçti.

Hildegard, çalışmalarını inceleyen önemli kilise yetkililerinin dikkatini çekti. Bu yetkililer teolojik bilgilerinin gerçekten de iletilmiş tanrının sesi tarafından Hildegard aracılığıyla söylendiği sonucuna vardılar. Kendisini ciddi sapkınlık suçlamalarından kurtaran ve gerçekten de ona Ortaçağ'da kilise mensubu herhangi bir erkek ya da kadın için olağandışı olan bir özgürlük ve güç veren bu karar oldu.

Tıbbi çalışması olan *Causae et curae*'nin bilgi kaynakları bilinmemektedir. Hayallerinin bu işte kendisini esinlendirmesine izin vermesine karşın, tıbbi bilgileri bu hayallerden aldığını ileri sürmemiştir. Çoğunlukla gündemde olan şifalı ot kitapları kadar, Salerno'da kullanılanlar gibi klasik metinlere de ulaşabilmiş olabilir. Yine de kuramları ve yöntemleri çoğu başka çalışmalarından farklıdır. Mesela, sağlık ve hastalığın dört sıvısı üzerine yazdıkları Galen'inkilerden ya da tıbbın babalarınınkilerden farklılık

gösterir. Ortaçağ yazılarından başka hiçbirinde görülmeyen, kadın orgazmının biyolojik yönlerine ilişkin şaşılacak derecede tutkulu ve gerçeklere dayanan bir tanım yazmıştır. Hildegard'ın tıp üzerine yazma nedenleri bile açık değildir. Özgeçmişini yazanlar, yazılarındaki türden tıbbi gerçekten uygulayıp uygulamadığına ilişkin sağlam herhangi bir kanıt bulamadılar. Dua yoluyla şifa vermesiyle tanınıyordu ve olasılıkla manastırı yaygın hastalıkların tedavi edildiği bir revire sahipti.

Hildegard'ın ilaçlara ilişkin bilgisi, her birinin tanrının verdiği bir deva olduğuna inandığı 485 bitkinin işlevini içeriyordu. Önerdiği dozajlar neredeyse homeopatik denecek kadar azdı ve büyük olasılıkla perhiz ve beden eğitimi içeren rejimler öneriyordu. Muhtemelen birkaç etkin madde içeren ve ne kadar az olsa da verilmiş oldukları durum üzerinde bazı etkileri olacak bitkilerin olağan bileşimlerini öneriyordu. Diğerleri (güç doğumda göbeğin üzerine konan arslan yüreği, organların felci için ıslak kil) yalnızca hayal gibidirler. Cerrahlık ve ebelik üzerine çok az yazmıştır; manastır yaşamının kendisine, bunlardan herhangi birine katılmak için çok az olanak verdiği varsayılabilir.

Hildegard'ın düşüncelerinden birçoğu zamanı için çok ileriydi. Şeker hastalığını, tatlı ve çerezi diyetten çıkararak sağıltmayı öneriyordu. Kan dolaşımı üzerine tartışması, 17. yüzyılda Harvey'nin sunduğu modelin habercisiydi. Yazılarının genişliği ve kapsamı kadar tıbbın babaları ve kısaca tartışacağımız bilimin babalarınınca üretilenlere eşittir.

Hildegard, kendine özgü, etkili bir dille doğa tarihinde ve eczacılıkta kötü ruhların görünen ve görünmeyen etkilerine ilişkin yazılar yazdı. Şeytan ve ejderhalarla doğaüstünün diğer biçimleri şifalı bileşimlere olumlu ya da olumsuz bir derecede yayılırlar. Şeytan bazılarında diğerlerinden daha düşkündür. Mesela, duyuları değiştirme gücüne sahip olduğu bilinen şifalı bir ot olan adamotunda şeytanın etkisinin başka otlardan daha fazla olduğunu düşünüyordu. Pırnal meşesinin havanın ruhlarına karşı haşin oldu-

ğunu, dolayısıyla da onun dalları altında uyuyan ya da evini onunla tutsüleyen bir kimsenin kötü ruh ve şeytani hayallerden kurtulacağına inanıyordu. Taşların ve madenlerin de doğaüstünün karanlık ya da aydınlık yanıyla belirli bir ilişkisi vardı. Mese-la, doğum sırasında elde tutulan yeşim, akkor çeliğe dokunmak gibi insanı kötü ruhlarla karşı koruyordu. Hildegard'a göre doğu-daki şifalı otlar iyilik ve ilaç olma niteliklerine sahipken, batıdaki-ler büyüde etkiliydi ve insan bedeninin sağlığına pek de katkıda bulunmuyorlardı.

Hildegard çoğu zaman büyüü bedenler ve ruhlar üzerindeki etki için bir kaynak olarak yazmıştır. Bütün bilimlerin kötü yanı gibi, büyü de kendini ejderhaların ve köpek gövdeli, kurt başlı, arslan kuyruklu hayvanların imgelerinde, bitkilerde, belirli insan yüzlerinde gösterirdi. Büyüye bağlı olanlar çalışmalarını iffetsizli-ğe yöneltirler ve şeytanın peşinden giderdi; iblisleri kendi tanrıla-rı sayardı. Hildegard için, örneğin köknar ağacının büyüdüğü yer-de karşı büyü vardı. *Causae et curae*'sine göre kötü ruhlarla karşı hazırlanacak tozlar ve cesaret kadar zenginlik ve sağlık ihsan ede-cek tozlar da bulunmaktaydı.

Böyle bir etki için okuyucuya, tümü de nisanın ortasında ol-mak ve öğle vakti üzere bir sardunya kökü, iki gülhatmi bitkisi ve yedi katırtırnağı filizi toplamalarını öneriyordu. Onları nemli top-rağın üzerine serin ve bir süre canlı tutmak için üzerlerine su ser-pin, diye devam ediyordu. Güneşin batışı ve doğuşu sırasında üçüncü saate kadar kurutun ve sonra yine nemli toprağa serin ve öğlene kadar üzerlerine su serpin. Sonra, güneş tam tepedeyken güneye doğru dokuzuncu saate kadar serin, bir beze sarın ve gece yarısından az önceye kadar yerlerinde bırakın. Gece güne dön-me-yeye başladığında karanlığın ve gecenin bütün kötülükleri terk et-meye başlar. Tam gece yarısından önce, onları bir kapının tepesin-de ya da bir bahçede, serin havanın ulaşabileceği bir yere koyun. Gece yarısı geçer geçmez, onları bir kez daha yerlerinden alın, ortaparmağınızla toz haline getirin ve çürümelerini önlemek için

şıfalı otların kokusunu gidermeyecek kadar küçük bir miktarda bitum ile bir hap kutusuna koyun. Bu tozdan gözlere, kulaklara, burna ve ağza her gün bir parça sürün ya da bir antiafrodisyak olarak gövdenize bağlayın ya da daha sonra sindirim bozukluğu, zehirlenme ve büyüünün gücünü önlemek için bir parça safranla içilecek olan şaraba kokusunun ulaşacağı, ama değmeyecek biçimde şarabın tepesinde tutun.

Astroloji, değerli taş bilimi ve rüya biliciliği, bu gibi bilimler kötü olduğundan karşı çıkmasına karşın Hildegard'ın psikoloji kodeksinde vardı. Thorndike'a göre:

Eğer Hildegard şeytani bilimleri etkisizleştirmek için kendi büyüüne başvuruyorsa ve eğer bütün kınamalarına karşın astrolojik öğretinin belli bir bölümünü kabul ediyorsa, bilicilik ve benzeri bilimleri reddetmesine karşın, onu *Causae et curae*'de, düşlerdeki doğal biliciliğin lehine bir söz söylerken bulmak şaşırtıcı değildir.¹⁹

Modern tıbbın düşüncesini temsil eden çalışmaları alkışlamak, olağandışı ve garip olanla alay etmek kolaydır. Bu önemli noktayı atlamaktır. Hildegard kimse oydu: Şıfacılık sanatının durumunu temsil eden, zamanının en derin bilim insanı. Tanrısal ile şeytani olan arasındaki, kesinlikle ifade ettiği ikilik, büyüye karşı teolojibilim-tıbbın onaylanmış üçlü tanrısı arasındaki bölünme, insanlığın kemiklerine işleyebilirdi. Aynı zamanda da, büyüünün ve onu uygulayanın tanımı çöl kumları gibi yer değiştirdi. Gerçekten de, kimin tıp mesleğinin “içinde” kimin “dışında” olacağına do laylı olarak karar verecek olanın, çoğunlukla aynı kaynaklarda yönlendirildiği, aynı türden bir yer değiştirme olacaktır.

Hildegard'ın kendi çalışmaları bilim insanların birçok kuşağınca göz ardı edilirken Ortaçağ'daki tıbbın babalarının -Bacon, Aquinas, Magnus, vb.- benzer çabaları yayımlanıyordu. Onların dogmaları, şıfanın büyüülü alanlarının mutlak uygulayıcıları olan

kadınlara karşı öfkeyi ateşledi. Hildegard bizzat Ortaçağ'ın sapkınlığıyla kutsallığı arasındaki güvenilmez ara yüzde yaşadı. Çalışmalarından herhangi biri onun yakılmasına ya da azizleştirilmesine yol açabilirdi, ama o ikisi de değildi. Yakın çağdaşlarınca unutulmuş gibi görünse de Engizisyon'un ve cadı avcılarının, kadınların arasından dinine en bağlı ve becerikli olanlarını yok etmek için ateşleyen Hildegard'ın gibi bir mantıktır. Hildegard türünün son örneğiydi. Hristiyan dünyası ve sahip oldukları, Ortaçağ'da bariz olan yerleşmiş sefaletin -ya da daha kötüsünün- karanlık boşluğuna düşerken, başka başrahibelerin ellerinde olan güce el konmuştu. İzin verilen hizmet yolunun yalnızca temizlik ve dikiş nakış olmasına karşın, dindar kadınlar Hristiyanlık dünyasında her zaman kendilerine bir rol aramayı sürdürecektir. 12. yüzyıldan sonra kadınlara esirgenerek ve çok isteksizce yetki verildi; bir kadının yoğun dinsel ilgisi kuşkuyla karşılanıyor ve denetleniyordu.

Yüksek Ortaçağ İçin Sonsöz

11, 12 ve 13. yüzyıllar kadın şifacılar için heyecan ve çeşitlenme zamanıydı. Ortaçağ'dan kalan yöntemlerin faydalarının kuşku olmasına karşın ev tıbbının uygulanması sürdürüldü. Toplumsal ve siyasal gelişmelerle hâlâ değişken olan dinsel durum, kadınların şifacılık bilimlerini, yakın geçmişe ve geleceğe göre olağanüstü bir özgürlükle uygulamalarına izin veriyordu. Kültür, kadınların doktor ve din mensubu olarak o zamana kadar hiç duyulmamış bir biçimde ortaya çıkmalarına izin verdi.

12. yüzyılın farkı, zamanın entelektüel başarılarını simgeleyen bir katedral okulu olan Chartres'te öğrenci olan erkeklerce şiir ve felsefede betimlendi. Burada, "biz doğa düşüncesini evrensel bir güç, ışık saçan ve ayartıcı tanrıça Natura'yı (Goethe'nin kullandığı anlamda), her şeyin şeytani-kutsal anası olarak buluyoruz."²⁰ Bu gibi düşünceler kısa bir süre sonra kazıkta ölümle cezalandırılıbiliyordu.

Gezgin öğretmenlerin sonuncusu, Héloïse ile yazınsal ilişkisi dolayısıyla ünlü olan Abelard, kadınlar arasında da bulunabilecek “yeni insan”ın çok usta bir sözcüsüydü. Çalışması, yüzyıllardır süregelen güç, savaş ve şiddetin ötesinde değerleri yerleştirme yollarını arayan hümanistler için bir kaynak oluşturdu. Abelard kadın varlığının, erkekliğin daha yüksek bir biçimi olduğunu, ruh ve kafaca daha ince, Ruh olan Tanrı’yla ruhun iç âlemlerinde, yakın dostluk bağlamında konuşma yetkisine sahip olduğunu ileri sürüyordu. Yeni insana yakışacak gibi yüreklilikle düşünmeleri, tutkuyla sevmeye yürekliliğini göstermeleri için Avrupa’nın gençlerine ve kadınlarına meydan okudu.

Abelard, düşünceleri Hristiyanlık dünyası için aşırı zararlı olan baş sapkın ilan edildi, kitapları yakıldı ve yaşamının son yıllarında yalnız başına bir manastıra kapatıldı. Hümanistlerin çabalarına karşın, 13. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, “kadın hükümdarlar, başrahibeler, saray topluluklarının koruyucuları, ozanlar ve gizemcilerin* kendi kuşakları üzerinde bir iz bırakacakları zaman geçmişti.” F. Heer’in dediği gibi, “Ortaçağ açıkça kadınların toplumdaki yeri sorununu çözmedi; bu sorun geleceğe ağır bir ipotek olarak bırakıldı.”²¹

Bundan sonraki bölüm Hristiyan dünyasının katılaştıran öğreti-lerini ve deneysel bilimin düşünsel desteklerini ele almaktadır. Her iki düşünce çizgisi de kadınlara karşı cephane olarak kullanıldı; uzlaşma şifacılık bilimlerinde kadının geleceğine ipotek konmasıydı.

* Sufiler. (ç.n.)

İkinci Bölüm

Kadın ve Bilimsel Düşüncenin Doğuşu

8

GOBLEN

Kadın şifacının öyküsü bir goblen gibi dokunmuştur. Renk, doku ve değişikliğin zaman içindeki olaylar tarafından birbirinin üzerine bindirildiği bir çözgü gibi sürekli bir teması vardır. Bu tema kültürü sarmalayan evrenin algılanabilen doğasıdır: Kozmoloji. Bu dünya görüşü, aşamalarından geçip anlatım biçimleri değişip tartışmalara konu olurken, şifacı olarak kadın aydınlık ve karanlığın arasında gelip gider.

Bu bölümdeki malzeme, Batı uygarlığının kozmolojik dizgesinin, teoloji ya da dinsel mitolojinin yanı sıra fiziksel dizgelerin de düzenli gözlemlerini içerecek kadar genişlediği bir dönemden alındı. Bilim dinden bağımsız olarak doğmadı; doğrudan onun derinliklerinden çıktı. Din adamlarının kafalarında oluştuktan sonra

Yahudi-Hıristiyan öğretileriyle yoğruldu ve cadı yargılamalarının imgelemleriyle lekелendi.

Her zamanki gibi yeni kozmoloji, doğanın yaşama karşı acımasız olduğunun düşünüldüğü bir zamanda, insanın bunalımından doğdu. Sümer ve diğer eski kültürlerdeki benzer kriz dönemlerinden farklı olarak tanrılar değişmedi. Bunun yerine, Tanrı'nın yarattıklarının amaç ve doğası, insana açıklanabilecek bir doğal yasa düzeni içerecek biçimde gelişti. Bu doğal yasa düzeni bir kez anlaşıldıktan sonra, doğanın kötü niyetli ve korkutucu gidişatının dizginlenmesi için kullanılabilirdi. Ne Tanrı daha dişileşti ne de kadının toplumsal sıralamada doğanın yanına ve erkeğin altındaki durumu değişti.¹ Yaratılış öyküsünün bu yeniden düzenlemesiyle, hastalıkların şifaltımına ve şifacılığa egemen olan yasalar bilimselleşti, insanın kafasında bir bilgi alanı oldu. Kadınların bunları anlamaları umulamazdı ya da böyle olduğuna inanılıyordu.

Bu bölümde öykünün, 13. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar olan bölümünü kapsayan üç bölümünü ele alacağız. Önce dini, felsefeyi ve kadın şifacılar zulmedilmesine giden yola damgasını vuran ilk bilimsel düşünceyi tartışacağız. Bunu dünyada “cadı” soykırımının çevresinde yer alan olayların bir tanımı izleyecektir. Son olarak da modern bilimsel tıbbın doğuşu, şifacılık bilimlerindeki dişil ilkeyle nasıl bağlantılı olduğunun ana hatları anlatılacaktır. Aynı zamanda da bir araştırma disiplini olarak bilimin, kadın şifacılar yaptırım uygulamak için farklı -ama hiç de daha az olmayan- nedenlerle görünürde dinden ayrı olarak ortaya çıkışını göstereceğiz.

Kadın şifacıların sesi bu yüzyıllar boyunca ender olarak duyuldu. Oysa kadınlar yazına kalıcı katkılarda bulunmuşlardır: Christine Pisan, en eski feministlerden; Margory Kempe, Avrupa'daki ilk otobiyografilerden birini yazan, kendini yetiştirmiş kutsal bir kadın; Dame Julian, “Ana Mesih”e ilişkin şiirler yazan bir münzevi. Ancak, kadınlar ve şifacılık üzerine birinci elden -kadınlardan-

gelen bilgi çok azdır. Burada sunulan malzemenin çoğu Hristiyan dünyasının belgelerinden, duruşmalardan ve bilim adamlarının çalışmalarından derlendi.

Kadınlar, özellikle kadınların şifacılık öyküsüyle ilintili nedenlerden dolayı doğrudan saldırı altında olduklarından, onlara ilişkin çok yazı yazıldı. Erkekler korktular. Kadınların önsezi sahibi doğasının yanı sıra insanlık ve toprak arasında, doğasından var olan bağlantıya ilişkin güçlü duyularını da yeni bilimsel bakış açısının dışında bırakmaya çalıştılar. Ayrıca, gerilim içinde, kafası karışmış, aç, korkmuş ve değişen bir dünyanın tehdidi altında olan insanların paranoyası, kadının görünen ve görünmeyen âlemler arasındaki peçeyi daha kolay kaldırabileceğine ilişkin çok eski inançla ateşlendi.

SAPKINLAR OLARAK KADIN ŞİFACILAR: FELSEFİ TEMEL

13. yüzyılda bir dizi olay kadın şifacının geleceğini saptayacak büyük bir bağ yarattı. Burada, önceki ve güncel düşünceler, dişi değerlerin sesini yaklaşık 700 yıl bastırarak olan örüntülü bir dünya görüşü olarak ortaya çıkmak üzere çarpıştı, birbirine girdi ve değişti.

Daha önceki kuşaklardan olağanüstü kadın şifacıların artık yalnızca silik bir anısı kaldı. Aynı zamanda da ameliyat, doğum ve eczacılık (özellikle anestetikler) bir amnezi* girdabı içinde kaybolmaktaydı. Umut ve affediciliğin sağaltıcı gücünü sunan Hıristiyan dünyası, yaşamsal olan ruhsal enerji, açgözlülük ve güç hırsıyla tüketildikçe zayıfladı. Yine de bu dönemin görkemli Gotik

* Hafıza kaybı. (ç.n.)

katedrallerini düşünüp yapan insanların mimarlıkları kadar karmaşık, güçlü kurumları ve teolojileri vardı. Kadınların başına gelen trajedi cahilliğin kazayla ortaya çıkan bir yan ürünü değildi. Öğretileri kadınlara karşı bilerek işlenen utanç verici suçların temelini oluşturan, yaratıcı ve bilgili erkeklerce Hıristiyan dünyasının ve devletin bütün katmanlarında 14. yüzyıldan beri uygulanıyordu. Burada deneysel bilimin ataları sayılan erkeklerin ileri sürdüğü düşünceler kadar, Hıristiyan dünyasının somutlaşmış öğretisiyle ilgili düşünceleri de tartışacağız.

Hıristiyan Kozmolojisinin Geçiş Dönemleri ve Sınırlarını Aşması

Bundan önceki bölümlerde kadınların, eğer kültürün baş tanrının dişil olduğuna ya da güçlü bir androjen veya çift eşeyli doğası olduğuna ilişkin bir dinsel inancı yoksa hiçbir zaman özerk ya da bağımsız şifacılar olarak -ya da tanınmış bir erkek yetkilinin denetimi olmadan- çalışmadığı gerçeği için tarihsel bağlantıları belirttim. Kadınların başlıca şifacılar olarak tanındıkları olaylar tarihöncesinden, Toprak Ana'yı ya da Ulu Tanrıça'yı onurlandıran kültürlerden alındı.

Daha yeni geleneklerden gelen, kalıplaşmış çerçeve içinde tasdik edilmiş şifacılar olarak çalışan kadınlar egemen erkek düzeni için kuraldışı ve ender istisnaydı. Diğerleri dinsel bir düzen içinde ya başrahibe olarak ya da kiliseye bağlı hemşirelik tarikatlarında çalışıyordu. Avrupa'ya yayılmış dikkate değer birçok kadın mesleklerini, çok büyük sayıdaki yoksul hastalara baktığı revir, klinik, hastaneler kurarak yapıyordu. Kadınların oldukça büyük bir çoğunluğu evlerde bakıcılık işini yapıyordu, bilinen herhangi bir şifacılık geleneğiyle yakından ilgisi yoktu. Ancak 13. yüzyıldan sonra, evlerde çalışan şifacıların bile -özellikle becerileri için kötü ün kazanmış olanların- çalışmaları aforoz, hapis ve hatta ölüm cezası tehdidiyle yasaklandı.

Kadınların kaderine teolojinin başlıca üç noktası damgasını bastı. Bunlardan birincisi, Hristiyanlığın ortaya çıkışından çok önce beliren ve eski pagan kozmolojileriyle bağlantılı olarak daha önce tartışılan, Tanrı'nın ve Tanrı'nın Oğlu'nun varsayılan erkekliğiydi. Teolojinin kadınları ciddi bir biçimde etkileyen ikinci noktası, İlk Günah'ın sonuçlarının telaffuzuydu. Ve son olarak da, düalizm ya da şeytana tapma, sapkınların eziyet görmesinin, sonunda da kadınların öldürülmesinin yolunu açtı.

Bütün dinsel konuların altında daha sinsice meseleler vardı. Bunlara ekonomik ve siyasal rejimleri daha da ileri götürmek için kadınların indirgenmiş durumunu destekleyen öğretinin gelişmesi de dahildi.

İlk Günah Öğretisi

Kadının ilk günahı başlattığı varsayımı kadınları Hristiyan dünyasının, devletin ve erkeklerin yönetimi altına sokmak için kullanılan başlıca kozdu. İlk Günah düşüncesi yaratılış öykülerinin olağandışı bir yorumuydu ve Yaratılış kitabının oluşturulmasından en az 7.000 yıl önce, Yakındoğu'da, Yahudi kabilelerince istila edilen topraklarda başlamıştı. Bu topraklarda, söylencelerde olan yaşam bahçesinin simgeleri bulunur: Yeniden doğuşu simgeleyen yılan, “dünya ağacı”, “sonsuz güneş” ve “her zaman var olan sular.” Söylencenin bütün biçimlerinde, tanrılık erkek ya da dişi biçimde temsil edilebilirdi. Bahçeyle ilintili hiçbir öfke, hiçbir kötülük, hiçbir günah ya da hoş olmayan hiçbir şey yoktu. “Yaşama ilişkin bilginin nimeti orada, dünyanın kutsal alanında toplanmak için vardır. Ve ona uygun iradeyle uzanan ve almaya hazır olan kadın ya da erkek herhangi bir ölümlüye isteyerek verilir.”¹

Yahudi-Hristiyan söylencesinde, (artık bilgeliğin, yeniden doğuşun ve şifanın değil, şeytanın simgesi olan) yılan, (artık bütün yaşamın insan biçiminde annesi değil, insanın zayıflığının vücut bulması olan) kadını (artık bilgeliğin temsilcisi değil, tek tanrıya

itaatsizlik olan) “ağacın meyvesini yemesi için” ayartır. Ve karşılığında kadın da eşini baştan çıkarır. Onun cezası sonsuza kadar acılar içinde çocuk doğurmak ve erkeğe boyun eğmektir. Dünyadaki bir cennette yaşamının keyfi, çıplaklıktan, cinsel ilişkiden, doğumdan ve yaşamın kendisinden utanç duymaya dönüşür.

13. yüzyılın öğretisi, bir insanın bir günahlarını yalnızca kilisenin bağışlayabileceğini düşünen Aziz Augustine’in felsefesini ortaya çıkardı. Bu inanç, insanları bağışlanma ve sonsuz yaşam güvencesiyle kuruma bağlı tutan kurnazca bir güç oyunuydu.

Kadınlar her bakımdan kaybetti. Hristiyanlık dünyasının gücü elinde tutmasının altında yatan mantığın sürdürülebilmesi için kadınların yapısında var olan günahkârlığı da sürdürülmeliydi. Eğer kötü bir ayartıcı olmasaydı, hiçbir günah var olmazdı ve vaat edilen kurtuluş, kitle üzerindeki denetimi elinde tutamazdı. İlk Günah öğretisi yaşamsaldı: Sorgusuz itaatin ekonomik gücüne dayanan herhangi bir kilise, önemli sayıda insan tarafından cennetin kapısı olarak kabul edilmediği takdirde yıkılır.

Daha sonra bu öğreti kadınların -kötü yaradılışlı olması ve dıyağı hak etmesinin dışında açık bir neden olmadan- dövülmesini haklı çıkarmak için kullanılacaktı. Doğum sırasında diğerlerine rahatlatıcı kocakarı ilaçları verme cesaretini gösterenler şiddetle cezalandırılıyordu çünkü doğum sancıları kadına günahkâr bir doğası olduğunu anımsatmak için vardı; Havva’nın ihlalinin cezasıydı. Havva’nın İlk Günahı, Engizisyon ve cadı avları sırasında yüz binlerce kadına işkence edilip öldürülmesi için bir mazeret oldu.

İsa’nın doğumunun Havva’nın günahıyla kirletilmemesi gerektiğinden, teologlar mantık sarmalları kullandı. “Ortaçağlar düşüncelerin canavarca bir sapmasıyla, temsilcisindeki eti, yani Havva dolayısıyla lanetlenmiş kadını radikal olarak iffetsiz saydı. Meryem Ana olarak değil de bir bakire olarak yüceltilen Bakire, gerçek kadınlığı daha yüksek bir düzeye çıkarmak yerine kadını daha da alt düzeye indirdi. Erkeği, kıraç, skolastik saflık idealinin,

sözlü inceliğin ve yanlış mantığın daha da büyük saçmalıklarına yol açan yoluna soktu.”² Böylece yüzyıllar geçtikçe Meryem’in kendisinin gerçek bir kadın olmadığına, tertemiz olarak gebe kaldığına ve öldüğünde de bedensel olarak göklere çıktığına karar verildi.

Papa, keşiş, rahip ile yasa ve öğreti yazarlarının bütün söyledikleri karşısında kadın kendini pis ve iffetsiz olarak görmeye başladı. Özellikle âdet sırasında, gebelikte ve doğum yaparken yüzünü utançla sakladı. Sevişmek artık onun için keyif alınacak bir şey değil, günah içinde çocuk yapmak için katlanılacak bir şeydi. Dışının yaratılıştaki rolü kutsanmış değil, lanetlenmişti.

Daha sonra, bir vicdan meselesi olarak, belki de kilisenin gücünün sürdürülmesi için kadınlara yapılanları haklı çıkarmak üzere, onların aşağı olduklarının gösterilmesi gerekiyordu. Kadın, tanrının imgesi olarak biçimlendirilmemiş, bir erkeğin kaburga kemiğinden yapılmış bir canlı olduğuna göre bu önemli bir teolojik sorun oluşturmuyordu.

Aziz Thomas Aquinas, insan “türü korumak ya da yiyecek ve içecek sağlamak için gerekli olan nesneyi, kadını, yalnızca kullanmalı... Kadın erkeğin eşi olmak için yaratıldı... Ama bütün diğer amaçlar için erkeğe diğer erkekler daha iyi yardımcı olacaklarından, kadının kendine özgü rolü gebe kalmaktadır...” diyerek kadını göz ardı ediyordu. Kadının gebe kalmadaki “kendine özgü rolü”nü bile en aza indirgiyordu. “İnsan doğurmada, anne yalnızca bedenin biçimsiz maddesini katar; ve beden biçimini babanın menisinde olan biçimlendirme gücünden alır. Bu güç akla yakın bir ruh yaratamasa da biçim alması için bedenin maddesini verir.”³

Sözde kadının daha aşağı düzeydeki doğasını kanıtlayan bu düşünceler eski teolojik yazılarda ortaya çıkmıştı ama Ortaçağ’ın sonlarına kadar bir öğretilde somutlaştırılmamıştı. Ancak hiçbir şey, hatta Reformasyon bile kadını İlk Günah’tan ve aşağı düzeyinden kurtaramadı. Bu, Ortaçağ’ın Katolik Kilisesi’nin çok ötesine uzanan amaçları gerçekleştirmek için işlemiş olan bir öğretiydi.

Düalizme Karşı Tek Tanrıcılık

İlk Günah'ın süslenmiş öğretisi kadınlara karşı işlenen suçları haklı çıkarmak için yeterliydi. Ancak kilise kendi ruhban sınıfının safları arasından ve diğer erkek üyelerinden yükselen muhalefetle de karşı karşıya kalıyordu. Düalizm suçlamaları -Hristiyan tanrısının yanı sıra kötü bir tanrıya da tapma anlamında- sapkın denen rahatsız edici grupların bastırılması için kullanılıyordu. Önce Engizisyon etkinlikleri, daha sonra da cadı avları doğrudan doğruya bu suçlamalardan doğdu.⁴

Hristiyanlık tek tanrıcılık inancına, insanlığa karşı iyi niyetleri olan tek bir egemen ve mutlak tanrıya dayanır. Dolayısıyla dünyada kötülüğün varlığı sorunsaldır. “Tanrı mutlak, güçlü mutlak iyi olabilirken, nasıl hâlâ kanser, kıtlık ve işkencenin bu kadar çok olduğu bir dünya yaratabilir? Bunun bir yanıtı, kötülüğün en azından bir kısmına büyük gücün kötü bir ruhunun neden olduğudur.”⁵ İbranilerde, görünüşü boynuzlu ve çift toynaklı ayakları olan Pan gibi pagan dinlerinin eski tanrılarından alınmış olan bu ruha, İngilizceye “iblis” diye çevrilen “Satan” deniyordu.

İlk toprak ana dinlerinde kötülüğün varlığı mantıkta sorunlara yol açmadı. Ulu Tanrıça hem aydınlık hem karanlık güçleri kendinde barındırıyordu; böylece ona tapınma iyiyi ve kötüyü tek bir ilahta birleştiren tek tanrılı bir teolojiyi oluşturunuyordu. Hristiyanlığın çoğu biçimleri, ama özellikle de Ortaçağ tutuculuğu ve modern tutuculuk, şeytan düşmüş bir melek ya da tanrı olarak kendine özgü bir kişilik olarak sunulduğundan çok fazla -*ama itiraf edilmeden*- düalisttir. Hristiyanlık açıkça görülen bu düalizmden kaçmak için şeytanın güçlerini azalttı ve bölgesini sınırladı.

Sapkınlar (ve daha sonra da pek çok kadın) baş tanrı olarak şeytana tapmakla suçlanmıştı. Bu suçlamalar muhtemelen düzmeceydi. Tarikatların herhangi birinin Hristiyan tanrısı yerine şeytana taptığına ya da onurlandığına ilişkin bir kanıt yoktu. Diğer yandan sapkınlar Katolik öğretisinin bazı noktalarını ve ki-

lise mensuplarının yaşam biçimini ciddiyetle sorgulamaktan suçluydu. Ahlaki reform için yaygın ve gerçek bir istek vardı. Kiliseden ayrılmış olan birçok grup ve kilisenin en sol kanadıyla en sağ kanadındakiler, başından beri kadının etkin katılımına temel Hristiyanlık kurumundan çok daha açıktı.

Sonun Başlangıcı

Kilise kendini gözleri açılmış tarikatlardan korumak için savunmaya geçti. Kendi çıkarlarını artırmak üzere, Kutsal Engizisyon'u (Kral Robert 1022'de Fransa'da Orleans'da sapkınların mahkemelerine başkanlık ederken kurulan bir kurum) yeniden canlandırdı. Engizisyon'un ateşlediği şeytana tapma suçlamaları 700 yıl boyunca Avrupa'da Britanya Adaları'ndan Kuzey ve Güney Amerika'ya kadar yankılandı.

Suçlanan, genel görüşün sapkın saydığı bir Yahudi, Katolik, Gnostik, bir kadın şifacı ya da her kim olursa olsun, suçlamalar zaman içinde neredeyse hiç değişmedi. Bunlar aklın, insanın duyarlılığı için en kırıncı olanın ne olduğunu bilen en pis ve köküşmüş yerinden türüyor gibiydi: Bebekleri öldürmek ve yemek, kötülüğün güçleriyle cinsel ilişkide bulunmak, sefahat âlemleri ve kanlı ritüeller yapmak ve yaşamı tehdit eden gizli bilgiye sahip olmak.

Sapkınlar grup bağlantılarıyla saptanıyorlardı: Pavlikyanlar, Bogomiller, Waldensianlar, İsa'nın ve Süleyman Tapınağı'nın Yoksul Şövalyeleri Tarikatları (ya da Tapınakçılar), Katharlar vb. Tapınakçılar bir zamanlar Haçlıların başarısı için gerekli görülüyordu ve onlar acımasız intikamcılardı. Papalar onlara daha önce hiç görülmemiş bir bağımsızlık verdi. Zenginlikleri ve güçleri arttıkça çabucak arazi edindi ve şatolar yaptılar. Tapınakçılar iş kolları üzerinde tekeller kurmuştu ve zenginlikleri bankacılık kurumunu kurmalarını sağladı. Sonunda ün ve güçleri, Roma'daki egemen güçlerin yanı sıra Avrupa'nın krallarını da tehdit etmeye başlayın-

ca Engizisyon'un hedefi oldular. Bütün sapkınlar gibi, şeytanın hükümdarlığıyla gizli bilgilere sahip olmakla suçlandılar. Mistik geleneklerinin Gül Haçlıların gizemli uygulamalarında ve Mason tarikatlarının ritüellerinde sürdürüldüğü varsayılır.

Katharlar güçlü bir biçimde düalistti, bütün fiziksel tezahürlerin insanlığı baştan çıkarmak için şeytan tarafından yaratıldığına inanırdı. Üstelik dinde dişil ilkesine istinat ediyor, kadınların rahip ve öğretmen olarak çalışmalarına izin veriyordu.

1208'de Papa III. Innocent Katharlara Albililere Karşı Haçlı Seferi'nin yapılmasını buyurdu. Bunu takip eden yirmi yıl boyunca süregelen zulüm ve idamlar acımasızdı. Ne kadınların ne de çocukların gözünün yaşına bakılıyordu. 1235'e gelindiğinde Papalık Engizisyonu yerini sağlamlaştırmıştı. 1252'de IV. Innocent, sapkınların en küçük kanıtla hapsedilmesi, işkence görmesi, idam edilmesi ve dünyevi mallarına el konmasına yetki veren *Ad extirpanda* fermanını çıkardı. Sapkınlar öldükten sonra bile yargılanabilecek, mirasçılarının malına el konulabilinecekti. Mallara o kadar büyük bir hevesle el konuyordu ki, aradan yüzyıl geçmeden bu define neredeyse dibine kadar kazılmıştı. 1360'ta Engizisyoncu Eymeric artık hiçbir zengin sapkının kalmadığından, girişimdeki kârın yok olduğundan yakınıyordu. "Böyle bizimki gibi saygıdeğer bir kurumun geleceğinden emin olamamasına çok yazık."⁶

Yasal sistem her yeni mahkûmiyetle ateşlenerek giderek sertleşti; kısa bir süre sonra büyücülük ile sapkınlık arasındaki ayrım belirginliğini kaybetmeye başladı – suçlanan herkes (aralarında büyücülük ile suçlananlar da olmak üzere) şeytana tapmaktan suçluydu.

Engizisyon'un kolu özellikle sapkın dinsel tarikatlara uzandı. "Kadın büyücü," dolayısıyla "kadın cadı ve şifacı"ya ilişkin paranoya ilk başta yavaş yavaş yayıldı. 15. yüzyılda Rönesans ve Reform olaylarıyla beslenene kadar tam olarak olgunlaşmadı.

Deneyisel Bilimin Doğuşu

Bilimin ataları, kadınlara işkence yapılması için düalizm ve İlk Günah kavramlarına kadar genişletilen felsefi bir temel oluşturdu. Bu adamlar kimdi? Başlıca Roger Bacon, Aziz Thomas Aquinas, Villanovalı Arnald, Albertus Magnus ve Michael Scot. Bilginliğin kiliseden bağımsız olarak var olmasına izin verilmediğinden, bilim sadece teolojiden türeyebiliyordu. Bilimsel kuramcılar din adamlarıydı: Roger Bacon bir Fransiskandı, Aquinas ve Magnus Dominikendiler. Michel Scot yüksek düzeyde bir kilise mensubu, doktor ve saray astroloğuydu; Arnald bir doktor ve simyacıydı ve Ruhani Fransiskanlarla papaların danışmanıydı.⁷

Bu adamlar kadınlara karşı soykırımı kolaylaştırma gibi bir amacın yükü altında çalışmıyordu. Soykırım, ivmesini bu adamların ölümünden yıllar sonra, onların sözleriyle kazanacaktı. Yazılarında her biri şifacılığı kendilerinin onayladığı biçimde uygulayan kadın meslektaşlarından söz etmişti. Arnald kendisine şifalı otları toplamak için uygun zamanı, muska ve sihirli taşları öğreten kadınlara duyduğu minnetten söz eder. Kadınların harikulade devalarını yazmıştır: Çiçek hastalığı için kırmızı rengin, kanamalar için ilaçlar ve ağrıyan boğaz için gizli yakıların kullanılması. Albert Magnus, Bakire Meryem'in bizzat yedi beşeri ilimi bildiğine inandığından, kadınlar için eğitimi destekledi. Michael Scot ebeler, gebe kalma ve doğum anlarıyla ilgili astroloji uygulamalarını öğretti.

Bu adamlar görünen ve görünmeyen ile ilgili var olan bütün bilgileri anlatmayı üstlenmişti. Düşünülebilecek herhangi bir konuda konuşabilecek niteliğe sahip olduklarını düşünüyorlardı. Aziz Thomas Aquinas sanki Hristiyanlığın öğretilerini özetlemekle görevlendirilmiş gibi yazıyordu. Gelişen Ortaçağ aklını ni-teleyen düşünce akışının öğretisi olarak somutlaşması büyük çapta onun çabaları sayesinde gerçekleşti.

Bu adamlardan her biri düşünce inceliklerini ifade ederken, Ortaçağ'a özgü bir bilinçakışı toplu çalışmalarından bir buhar gibi

çıkarken yakalanabilir. Hepsi şifacılığın kocakarı ilaçlarını yazmıştır, oysa yalnızca Michael Scot ve Villanovalı Arnald özellikle doktor olarak çalışmış gibi görünür. Reçeteleri ilaç, bitki, sihir ve büyücülük, astroloji, değerli taş bilimi, din, simya, rüya yorumlama, fal bakma, ölümlerle haberleşme ve kâhinliğin büyük bir karışımını içeren sayfalar dolusu törensel hazırlık gerektiriyordu.

Bilgiyi iletirmek ve insanoğlunu korumak için bu adamlar hangi uygulamaların doğa bilimiyle, hangilerinin doğaüstüyle; hangilerinin büyü hangilerinin deneysel bilimle ilgili olduğunu ayırmanın gerekli olduğunu düşündü. Doğa bilimi, doğaüstü olaylar, deneysel bilim ve büyü'nün belirtilerine hem tanrısal hem de şeytani güçler nüfuz edebilme niteliğine sahipmiş gibi görüldüğüne göre, bir yolla saptanmaları gerekiyordu. Üstelik, (1) Tanrı'nın olan, Tanrı'yla dolu olan ve dolayısıyla doğru olan, (2) büyük olasılıkla Tanrı'nın olmayan ama Şeytan'ın olduğuna ilişkin de üzerinde geniş çaplı bir düşünce birliği olmayan sihir ve büyücülük ve (3) şüphesiz şeytanın işi olan sapkınlık olmak üzere üç düzeye uzanan bir tür gizli uygulama ve sürekli bir gözlem bütünlüğü vardı. Bütün bunların sonuçta vardığı tehlikeli nokta, uygulamalar sapkınca olduğunda haklıca cezalandırılmaları ve sonunda Engizisyon adaletinin eline düşmesiydi.

Ortaçağ'dan sonra, değerlendirilmesi her zaman güç olan sihir ve büyü sınıfı kolayca sapkınlık sınıfına sokuldu. Geriye yalnızca iki sınıf kaldı: Tanrı'nın olan ve Şeytan'ın olan. Aşağıdaki seçili bölümler, şifa reçetesini veya ritüeli sınıflandırmak için gereken çarpık mantığı gösterir. Aynı zamanda bu adamların iyi tıbbın ne olup ve ne olmadığını saptamak için ne kadar çaba harcadıklarına ilişkin bir fikir ediniyoruz. Aldıkları kararlar yüzyıllar boyunca etkili oldu. Çabaları, kendilerini izleyenlerin günün sorunlarına en iyi çözüm olarak gördükleri sonuca varmasına yol açtı: Kadınlar ve kadınların tıbbi lanetlenmelidir.

Villanovalı Arnald'ın *Antidotarium*'undan bir bölüm zamanının temel tıp görüşünün çeşnisini aktarır:

Tanrı İsa Mesih'imizin yaşayan Babası adına, en saf altını al ve Güneş Koç'a girerken erit. Sonra bundan yuvarlak bir mühür yap ve onu yaparken şunları söyle: "Kalk İsa, dünyanın ışığı, sen gerçekte dünyanın günahlarını alıp götüren kuzusun ve karanlığımızı aydınlatırsın." Ve *Domine dominus noster* ilahisini tekrarla. Bu kadarını yaptıktan sonra mührü kaldır ve daha sonra Ay Yengeç ya da Arslan'dayken ve Güneş Koç'tayken bir yüzüne bir koç resmi, çevresine *arahel tribus juda v et vii* sözlerini kazı. Ve çevresinde başka bir yere de şu kutsal sözlerin kazınmasına izin ver: "Söz ete dönüştürüldü ve aramızda yaşıyor" ve ortaya da "Alfa ve Omega ve Aziz Petrus."

Mührün gücünün şunları içerdiğini ileri sürer:

... Bütün ibislere, baş düşmanlara ve büyüye karşı; kazanç ve ün kazanmada etkilidir. Ve bütün tehlikelerde ve mali güçlüklerde yardımcı olur (*vectigalibus*). Ve yıldırıma, fırtınalara, sellere, rüzgârların gücüne ve havadan gelen hastalıklara karşı etkilidir. Onu taşıyan onurlandırılır ve bütün işlerde ondan çekinilir. Onun bulunduğu yapı veya evin içinde bulunanların başına hiçbir zarar gelmez. İçine iblis girmişler, beyin hastalıkları çekenler, manikler için ve anjin, boğaz ağrısı, baş ve gözlerin tüm hastalıkları, soğuk algınlığı dolayısıyla baştan akan gözyaşı ve sümüşe karşı yararlıdır. Ve genelde bütün kötülükleri uzaklaştırdığını ve iyilik getirdiğini söyleyebilirim; onu taşıyan iffetsizlikten, lüksten ve diğer ölümcül günahlardan olanaklar el verdiğince kaçınsın ve onu saygı ve onurla başında taşınsın.⁸

Bu tür bilginlikteki çelişkiler, *Those Things Whose Use Is Permitted in the Cure of Epilepsy* (Epilepsinin Sağaltımında Kullanılmasına İzin Verilen Şeyler) başlıklı çalışmasında da görülür. Tıpta sembol ve batıl inançların kullanımını onaylamadığını ifade eder. İlaç yapımında kullanılacak maddeleri toplarken haç işareti kullanmak ya da Rabbin Duası'nın edilmesini bile yasaklar. Aynı zamanda da, Şeytan'a hizmet eden tanrısız bir takım olarak gördüğü

şifacılık bilimlerini uygulayan büyücülere, sihirbazlarla ruh çağıranlara, bilicilere ve falcılara sövüp sayar.

Başka bir çelişkili durum Arnald'ın *Brevarium*'unda ortaya çıkar. Arnald doğum sırasında Salerno'nun "kocakarılarınca" söylenen ilahileri lanetler. ("Kocakarıların" kimler olduğu ve aslında Tortula'nın zamanındaki zeki kadınlar olup olmadığı sorgulanabilir.) Kocakarılar üç karabiber tanesini alırdı; "büyücü" her birine Rabbin Duası'nı, "Bizi kötülükten kurtar"ı okur ve "bu kadını doğumun sancılarında kurtar"masını isterdi. Bundan sonra biber taneleri birbiri ardına, hastanın dişlerine değmemesi için şarap ya da suyun içinde ezilirdi. Son olarak da "kocakarı" ilahiyi her biri Pater Noster eşliğinde olmak üzere üç kez yinelerdi.⁹

Arnald bunlara "şeytanca işler" der. Ama aynı çalışmasında, kendisinin yüzden çok siğilini on gün içinde sağaltan benzer bir uygulamadan söz eder. Siğillere dokunulmuş, istavroz çıkartılmış ve şifacı bir çalıya dönmüştür. Diz çökerek, "Bizi kötülüklerden kurtar," sözcükleri yerine "Efendi Arnald'ı ellerindeki ur ve siğillerden kurtar," diye isteğini belirterek Rabbin Duası'nı etmiştir. Üç çalı sapının ucu üç Pater Noster'in melodisi eşliğinde koparılmış ve sonra nemli ve kuytu bir yere gömülmüştür. Arnald saplar kurudukça siğillerin yok olduğunu belirtir. Aradaki fark neydi? İlkinci olayda, uygulayıcı bir rahipti. Bu örnekten, şifanın şeytani mi yoksa tanrısalın mı alanı içine girdiğini yapılanın değil, yapının saptadığını görebiliriz.

Michael Scot'un sihirbaz ve büyücülere karşı çok az sevgisi vardı. Onları kötü ama yine de doğanın gizemini anlamada ve geleceği görmede becerikli düzenbazlar sayıyordu. Tümü de geleceği görmek için güçlü araçlar olan ve tümü de kötü olan yirmi sekiz tür biliciliğin listesini çıkardı. Bundan sonra *Physionomia* başlıklı çalışmasında, düşlerin nasıl yorumlanabileceğini, bilicilik düşleri görmek için birinin nasıl uyuması gerektiğini ve benzerini ayrıntılarıyla anlatıyordu.¹⁰ Düşleri sağlık durumunun -özellikle beden salgılarının durumu açısından- saptanması için bir araç

olarak görüyordu. *Liber introductorius*'ta ilaçları bildiği gibi anlatır -şifalı otlar, taşlar, sözler, astrolojik etkiler- ve bunlardan hiçbirini işe yaramazsa, hastanın bir büyücü ya da biliciye gönderilmesini söyler.¹¹

Yüzyılın en büyük akıllarından biri sayılan ve bilimsel deneyin ilk savunucularından birisi olan Albertus Magnus özellikle düşlerin sihrin işi olduğuna inanıyordu. Ama sihrin iyi ya da kötü olabileceğini ve ne olursa olsun bilimin bir kolu olduğunu düşünüyordu. *On Sleep and Waking*'de (Uyuma ve Uyanma Üzerine) kusurun bilimde olmadığını ve gerekli olandan rastlantısal olanı ayırt edemeyen insanda olduğunu söylüyordu.¹²

Tıbbın kuşkulu alanını oluşturan bütün fal, bilicilik ve büyü sözlerden yalnızca simya ve astroloji sihir ya da iblislerle ilintilendirilmeyip önemli ölçüde lekelenmeden sürüp geldi. Kilise uygulamaları desteklemeyi sürdürdü. Kadınlar nadiren ikisinden biriyle ilintilendirildi, 500 yıl süreyle yetkili doktorlara özgü bir alan olarak kaldı.

Başka şifacılık yolları bu kadar iyi tanımlanmamıştı. Bitkiler, hayvanların parçaları ve değerli taşlar bütün şifacılarca kullanılıyordu – kullanımları birisinin şeytani tıp uygulamakla suçlanmasına nasıl yol açabilir? Belli maddelerin ilaç etkileri vardı ama “sihirli” (ya da Albertus Magnus’un dediği gibi kutsal) etkileri olabiliyordu de olmayabilirdi de. Magnus nane türü bir bitki olan *Betonica officinalis*’in bilicilik gücü verdiğine, mine çiçeğinin bir aşk muskası olduğuna, bazıları iblisleri uyandırırken yine diğer başka otların şehveti söndürdüğüne inanıyordu. Bu aynı otların başka bağlamlarda ilaç olma gibi iyi nitelikleri vardır. Dolayısıyla, *tanrısal* ile *şeytani* içerik açısından değil amaç açısından ayırt etmeliyiz. Yazına göre taşlar ve hayvanların parçaları da çeşitli biçimlerde öldürebilir ya da sağaltabilir, nazar değdirebilir ya da kutsatabilirdi. Tanrının nefesiyle dolu doğal bir bilim olarak tıp ile şeytani bir bilim olarak büyüün tanımlamaları giderek daha da bulanıklaşmaktadır.¹³

Dikkatli gözlemlemeye dayanan bilimsel yöntemlerin temellerini atan Roger Bacon, büyü ile bilimin birbirlerinden ayırt edilemeyecek kadar benzediklerini anlamıştı. Zamanının gizli yazını, yanlış, aldatıcı ve yararsız olarak nitelediği sihri biliyordu. Aynı zamanda da *Opus tertium*'da büyüün gücünü itiraf etmekte ve iblislerin yardımıyla mucizeler yaratabileceğini kabul etmektedir.¹⁴

Büyüyü zamanın tıp ve biliminden ayırt etmek gerçekten o kadar güçse kimler büyü yapıyordu? Bacon onlara büyücü, cadı, “kocakarı” ve sihirbaz der. Onların astronom ya da düşünür olmadıklarını ileri sürer.

Bacon büyü ile “kocakarı”yı, birçok kültürdeki kem göz kavramına benzer bir biçimde bir insanı beynin sözler ya da tılsımla etkileme yeteneği, yani büyüyle ilintilendirir. Ona göre bir insanı “büyülemek” için kullanılan söz, formül ya da sihirli sözcüklerin içinde kendiliğinden bir değiştirme gücü yoktur. Eğer etkili oluyorsalrı, bunun nedeni iblislerdir. Tılsımların kendiliğinden bir güce sahip olduğu inancının düşünürlerin basit bir fikri olduğunu ileri sürer. Tılsımların işe yaramadığını söylemediğine dikkat edin, sadece onların insanların düşündükleri nedenlerden dolayı işe yaramadığını söyler.

Bacon ile Magnus'tan ve diğer daha ılımlı düşünürlerden farklı olarak Aquinas büyü yöntemlerinin ahlaksızca ve kötü olduğunu, bir çürütme sunma amacı dışında hiçbir koşul altında incelenmemesi gerektiğini düşünüyordu.

Aquinas sihir ve büyücülük gerçekliğini ve tehlikesini kabul ediyordu. Biliciliği kutsal vahiyden dikkatle ayırarak lanetledi. Yine ayrımcılık için ölçüt yöntemin kendisine değil, işin içinde olanlara ve amaçlarının ne olduğuna yöneltmişti. Eğer bir insan cadıları yadsırsa kilisenin kurallarını ihlal ederek iblisleri de yadsımış olur, diyerek büyücülüğü kabul ediyordu. Cadılara da hak ettiklerini veriyor, cinsel birleşme eylemini kesintiye uğratma yetenekleri olduğunu ileri sürüyordu. Bu, iktidarsız erkekler tarafından yüzyıllar boyunca anımsanacak bir suçlamaydı.¹⁵

Aquinas da tılsımın, yani kem gözün gerçek gücüne inanıyordu. Gözün, ruhun güçlü hayal gücünden kötü etkilendiğini düşünüyordu. Havayı bozma ve kendisine değen zayıf bedenlere zarar verme gücüne sahipti. Kötü yaşlı kadınların çocuklara zarar verme yolu buydu.¹⁶

Bilimin diğer ataları gibi Aquinas da simya veya astrolojide bir kusur bulamıyordu. Ama şifalı otlar ve sözler hem büyünün hem de tıbbın sağaltım araçlarının arasında bulunabilirdi ve dolayısıyla her zaman şüphelilerdi.¹⁷

Özet

Şifacılık bilimini uygulayan kadınlara karşı dava, kabul edilebilir teolojik ve bilimsel temellere sağlam bir biçimde dayandırılıyordu. Kadınların şifacılık bilimini sürdürmek için gerekli olan bilgi ya da bilgelikten yoksun oldukları hiçbir zaman ima edilmemişti – aslında bunun tam aksine kadınlar, işlerini bildiği; güçlü, gizli sağaltım yollarına, fiziksel ve doğaüstü düzlemlerin arasına girme yeteneğine sahip oldukları için övülmüşlerdir. Ancak, ne erkek, ne düşünür, ne rahip, ne de doktor olmayıp kadın olduğu için onun şifacılığının tezahürlerinden herhangi biri şeytanın işi olarak sayılmıştı.

Kilisenin durumunun önemi ve zamanın eğitimli erkelerinin yazıları da küçümsenmemelidir. Onlar halka zulüm ve cinayet için akla yakın ve gerekli haklı nedenmiş gibi görüneni sağladı. Kadınlar şifacılık bağlamında neyin Tanrı'nın ve neyin Şeytan'ın olduğuyla ilgili olarak, bilimin atalarının aldıkları kararların ve kilise öğretilerinin tuzağına düştü. Şifacılığın türü ne olursa olsun, eğer o, bir kadının birikiminin parçasıysa, varılan sonuç her zaman için şifacılık ve kadınların kötü güçler ile iletişim içinde olduğuydu. Böylece 13. yüzyıl, şifacı olmayı seçen kadınların kalıcı sorununa tatmin edici ve sonuncu gibi görünen bir yanıtla sona erdi.

10

BİLGE KADINLARIN KADERİ

Ortaçağ sona ererken, yaşam yumuşak tonlarını kaybetti. İhtiras ve şiddet, yozlaşma ve dindarlık, dansın arasında ölümün acısı bu zamanları niteler.¹ Felaket Avrupa'yı vurdu. Ekoloji baskı altındaydı; belalar ve savaşlar coştı. Bu bölüm, bu baskıların kadınlara karşı nasıl şiddete yol açtığını, kadın şifacılar uygulanan katı yaptırımları ve şifacılık bilimlerini uygulayanların katledilmesini inceler. Yaklaşık İ.S. 1300'de başlayan bu bölüm 17. yüzyıl ile sona erer.

14. yüzyılda Kuzey Yarımküre'de genel bir serinleme yaşandı. Buzullar ilerledi ve kışlar yeni bir şiddete büründü. Denizler bir kez daha yükseldi ve insanlarla çevreleri arasındaki nazik denge bozuldu. Avrupa'nın her yeri şöyle ya da böyle etkilendi. Kıta,

zaten yetersiz olan besini üretmek için gösterdikleri çabanın boşa gitmesinden olumsuz etkilenen büyük bir köylü nüfusu barındırıyordu. Ancak çevresel koşullar herkesi -köylü, kentli, kral- aynı biçimde etkiler. Barometrik basınç, ısı ve yağıştaki değişimlerin, ağaçların, bebeklerin büyümesi üzerinde olumsuz etkileri vardır. Geleneklerinden başka hiçbir seçeneği olmayan, çok az değişim görmüş olan bir dönemde, insanlar ile çevre arasındaki denge bozulduğunda, bir karmaşa çıkması olasılığı özellikle yüksektir.²

1308 ile 1317 arasında bu alışılmadık iklim, en kuzeyden başlayıp bütün Avrupa'ya yayılan, tahrip edici bir durum oluşturdu. Kurtuluş sağlayacak bir düzen yoktu – değirmenciler yüksek fiyat almak için tahılı depoluyor, açlıksa kol geziyordu. 300 yıl içinde Avrupa'nın nüfusu üçe katlanmıştı. Daha çok insan artı daha az yiyecek denkleminin sonucu ölümcüldü.

Salgınlar, Frengi ve Savaş

Yıllarca ürün alınamaması, aşırı kalabalık kasaba ve kentlerle birlikte, daha önce ve o zamandan beri olanların hiçbirine benzemeyen yıkıcı hastalıkların kapılarını açtı.

Ekim 1347'de, Kırım'dan geldiği düşünülen on iki Ceneviz kalyonu, ölmek üzere olan adamlar tarafından Messina Limanı'na sokuldu. Gözlemcilerden biri, "kemiklerinde o kadar öldürücü bir hastalık taşıyorlardı ki, onlarla yalnızca konuşan bile bu ölümcül hastalığa yakalanıyor ve hiçbir biçimde ölümden kaçınıcıyordu,"³ diye bildiriyordu. Gemilere limanı terk etmeleri emredilmişti ama bu, adamlar, hastalığı önce Sicilya, daha sonra Fransa ve sonra da Avrupa'nın geri kalanına yaymalarına yetecek kadar insanla temas ettikten sonra oldu.

Bu salgın "Kara Ölüm" diye bilinmekteydi. Hastalıktan oluşan yangı üç şekilde ortaya çıkıyordu: Hıyarcıklı veba, akciğer yangısı ya da kan zehirlenmesi. Kurbanların çoğu üç gün içinde öldü. Avrupa'nın nüfusunun üçte birinden yarısına kadarı yok oldu. Ki-

lisenin kayıtlarına göre Avignon'da üç gün içinde 1.500 kişi ölmüştü. Yalnızca Fransiskan tarikatı 124.434 kayıp bildiriyordu. Köyler bütünüyle silinip yok oldu; 1350'de Londra'nın nüfusu on yıl öncekinin yalnızca yarısı kadardı.

Kadınların bu salgından kurtulma olasılığı erkelere göre daha fazlaydı ve bazı bölgelerde iyileşme oranları yedi kat daha yüksekti. İnsanların çoğu kadınların hayatta kalabilmek, hatta erkeklerin ölümüne neden olmak için büyü yaptığına inanıyordu.⁴

Salgın için bilinen tek sağaltım yolu lenf yumrularındaki hıyarcıkları neşter ile yarmaktı. Bu, hasayı biraz rahatlatıyor, çok az vakada da iyileşme üzerinde olumlu etkisi oluyordu. Liège'de bir doktor olan Burgundyli John, hastalığı önlemek üzere evde kalıp kötü havanın içeri girmesini önlemek için pencerelerin kapalı tutulmasını ve ocakta sürekli ardıç yakılmasını öneriyordu. Herkesi ellerini temiz tutmaları için uyarıyor, ancak gözenekleri açtığı için banyo yapmaktan kaçınmalarını öneriyordu. Her ay bir kere hacammat yapılmalıydı. Bu önlemler başarılı olmadığında hastalık, geyikotu, uyuzotu, gül ve menekşe çaylarıyla sağaltılmalıydı; apselelerin neşterle yarılmasını öneriyordu.

Salgının ilk belirtisinde, imkânı olanlar kırsal alanlara ya da hastalığın henüz ulaşmadığı bir yere gittiler. Zaten az sayıda bulunan doktorlar nadiren kurbanları tedavi etmek için geride kaldı. Bu doktorların çoğu astrolog ya da idrarla tanı koymakta uzman olduklarından, becerileri ölmek üzere olanlara bakmak için zaten pek yararlı olmayacaktı.

Zamanın raporlarından birçoğu, hastaların ve ölmek üzere olanların, “şarlatan,” berber ve “cahil” kadınların eline kaldığına ilişkin gözlemler yazar. Kadınların uyguladığı sağaltıma ilişkin geriye herhangi bir kayıt kalmamıştır ama uyutucuların ve yatıştırıcıların sağlanabildiğini ve bunların hastaları Burgundyli John'un verdiği çiçek çaylarından daha fazla rahatlatıldığını varsayabiliriz.

Kara Ölüm Avrupa'ya tekrar tekrar döndü. 1478'de özellikle yıkıcıy. ., geri kalan nüfusun üçte birini öldürdü. Hayatta kalanlar

büyük olasılıkla bir tür bağışıklık geliştirmişti. Ancak veba zarara neden olan belalardan yalnızca biriydi. Kara Ölüm'ün büyük çılgınlığına başladığı yıl, ölümcül bir tür frengi 700 yıllık oldukça durgun bir dönemden sonra tekrar patlak verdi. Dönemin başka hastalıkları yılançık, cüzam, çiçek, kızamık ve Aziz Vitus'un dansını içeriyordu. Terleme hastalığı denen bir hastalık, 1486'dan 1551'e kadar İngiltere'yi yıkıp geçti, Manş Denizi'nden Avrupa'ya yayıldı ve sonra ortadan kayboldu. Kalp ve akciğerleri etkiliyor, titreme ve aşırı terleme nöbetleri hastalığa eşlik ediyor, çoğu zaman kurbanlarını birkaç saat içinde öldürüyordu.

Salgının yanı sıra savaş vardı. Fransa'yla İngiltere arasındaki Yüzyıl Savaşları, 1346'da, Kara Ölüm ile aynı zamanda, çılgın güruhlar Fransız kentlerine saldırdığında başladı. Bu yüzyılda İtalya karmaşa içindeydi; devlet ve kilise toprakları için yarışanlar ve kendi aralarında çatışıyordu; Fransa İtalya ile savaşıyordu ve İngiltere önce kendi içsavaşı olan Gül Savaşları'nda, sonra da İskoçya ile çarpıştı. Salgın yılları çatışmanın keyfini hiç de kaçırmadı. "İnsan evrensel yıkımın hükümdarları kanla hasta ettiğini düşünebilirdi. Ama ölüm dansa davet edilmişse, en son ayrılacak olan odur."⁵

Yüzyıllar boyu bitmeyen bir savaş sürdürmenin Avrupa ülkeleri ve kilise için bedeli çok büyüktü. Paralar başkaldıran, dövüşen ve daha önce hiç olmadığı gibi isteklerde bulunup yakınan köylülerden insafsızca alınıyordu. Kilise mensupları gülünç duruma düşmüşlerdi; papa ve kardinallerin kuklaları yakılıyordu. Oldukça kısa bir sürede kilisenin malları viraneye dönüştü, arazi ruhban sınıfından olmayanların eline geçti ve aşar toplanmadan kaldı.

Yönetmelik ve Şifacılık Meslekleri

Kadın şifacılar ezici yıkım ve trajedinin ortasında, devlet ve kilisenin sürekli denetimi altında çalışmak zorundaydı. 1300'lerin başında birçok Fransız kadının, uygun izinleri olmadan çalıştıkları

nı gerekçesiyle Saint Genevieve başrahibinin yasaklamasıyla aforoz edildikleri bildirilmiştir. Kaçının aforoz edildiği ve kaçına çalışmasına göz yumularak izin verildiği belirsizdir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Fransa'da da izin belgesi almak için kendi kendilerini ameliyat ya da tıbbın ustası olarak ilan etmiş doktorlar tarafından yapılacak bir sınavı geçmek gerekiyordu. Çoğu zaman izin belgesi için gerekenler hem erkekler hem de kadınlar tarafından basitçe göz ardı ediliyordu. 14. yüzyılın sonunda 200.000 kişilik nüfusuyla Paris'in izin belgeli yalnızca on doktoru vardı. Otuz sekizi (aralarında beşi kadın olmak üzere) “düzensiz” olarak çalışıyor ve ağır vergiler ödüyorlardı ki bu da kazançlarının oldukça iyi olduğunu gösterir.

1300'lerin sonlarında Fransa ve İngiltere'de kadınların izin belgesi sınavlarına girmesine nadiren izin veriliyordu. Ortaçağ'ın en saygıdeğer cerrahlarından Guy de Chauliac, kadınları şifalı otlar toplayan ve dinsel saçmalıklar uygulayan budalalar olarak tanımlayarak tıbbi uygulayanlar arasında bulunmalarına karşı çıkıyordu. (Guy'nin kendi tıbbi, ejderha kanı ve mumya tozu gibi olağandışı karışımlara dayanıyordu.)

İngiltere'de ve başka yerlerde loncalar kuruluyordu. Bunlar kime ne yapabileceğini saptamak için bir temel oldu ve bu loncalardan modern tıp meslekleri doğdu. Cellatlar kemikleri yerine oturtabilirdi; berberler şişe çekebilir, hacamat ve lavman yapabilirlerdi. 1435'te cerrahlar kendi loncalarını kurdular. 1493'te buna soytarılık eden ahlaksız bir grup olan berberler katıldı.

Kadınlar ebelik yapabiliyorlardı. Ancak bu da saygınlığı az olan bir meslekti. Ebeler sıklıkla para cezasına çarptırılıyor, hapsediliyor ya da nüfuzlu bir hastayı hoşnut edememiş, ölü ya da sakat bir çocuğun doğumuna yardım etmişse ölüm cezasına bile çarptırılabilirlerdi.

Aleyhlerine yaptırımlara karşın, bazı kadınlar çalışmayı sürdürdü. En ünlü vaka, uygun niteliklere sahip olmadan Paris'te

doktorluk yaptığı için defalarca para cezasına çarptırılan Jacoba (ya da Jacobina) Felicie adındaki kadındır. Jacoba eğitimini bir akıl hocasıyla almıştı. (Bu, özellikle, üniversiteye gitmelerine izin verilmeyen evli erkekler için alışlagelmiş bir uygulamaydı.) Ancak Jacoba 1322’de Tıp Fakültesi’nin dekan ve öğretmenleri tarafından Adalet Mahkemesi’nde suçlandı. Jacoba’ya karşı suçlamalar şöyleydi:

(1) Sözü geçen Jacoba, Paris’te ve banliyölerinde ağır hastalık çeken birçok insanı ziyaret ederek idrarlarını inceledi, onlara dokundu, duyumsadı ve nabızlarını, gövdelerini ve organlarını tuttu, (2) bu muayeneden sonra, hasta insanlarla bir anlaşma yaparak ve paralarını alarak onlara, “Eğer bana güvenirsen, Tanrı’nın isteğiyle seni iyileştireceğim,” demeyi alışkanlık edinmişti, (3) sözü geçen taraf ve hasta insan ya da arkadaşlarıyla, içindeki hastalığı ya da bedeninin dışındaki yaraları iyileştireceğine ilişkin anlaşmadan sonra, sözü geçen taraf, özenle ve sürekli olarak onları birçok kez ziyaret etti, idrarlarını inceledi, organlarını duyumsadı ve onlara dokundu, (4) ve bundan sonra, sözü geçen insanlara içmeleri için sıvı olmayan sıvının, güzel kokulu ve diğer iksirlerin yanı sıra, müshil ve sindirime yardımcı şurupları verirdi ve veriyordu; bunları çoğunlukla içiyor ve sözü geçen tarafın huzurunda ve talimatıyla içiyorlardı. (5) Paris’teki okullarda yeterliliği olmasına ve Paris Şansölyesi ve Sulh Yargıçları Dekanı’nca kendisine izin belgesi verilmemesine karşın işini yapmaya devam etmektedir, (6) kendisi uyarılmış ve engellenmiştir, (7) ama eskisi gibi çalışmayı sürdürmektedir.⁶

İddia makamı Jacoba’nın aleyhine ifade vermeleri için tanıklar çağırdı. Bu tanıkların hepsi de suçlamaların oldukça doğru olduğunu kabul etti, ancak aynı zamanda Jacoba’nın kendilerini iyileştiren bilge ve deneyimli bir doktor olduğunu da söyledi. Hatta bazıları, kendilerine bir rahatlama ya da sağaltım sunamayan başka doktorların adını da -Tıp Fakültesi’ni utandırarak- verdi. Ta-

nıklara göre Jacoba, kendilerine iyileştikten sonra neyi uygun görürlerse onu vermelerini öneriyor, onlarla hiçbir zaman maddi bir anlaşma yapmıyordu.

Jacoba elde ettiği sonuçlara göre yargılanması gerektiğini ileri sürdü. Sonra kadın doktorlara olan gereksinim üzerine konuşarak devam etti:

Bu mesleği bilen bilge bir kadının hasta bir kadını ziyaret etmesi, bedeninin ve gizli organlarının sırlarını sorması bir erkeğin yapmasından daha iyi ve daha uygundur. Erken için daha önce belirlenen organları görmek, aramak, veya memeleri, karnı ve ayakları elleriyle duyumsamak yasal değildir... Ve bundan önce bir kadın, dişi cinsiyetin onuru ve duyacağı utanç duygusu pahasına, zayıflığının sırlarını bir erkeğe açmaktansa ölmeye razı olur. Ve bu nedenlerden dolayı birçok kadının yanı sıra erkek de mahrem organlarını görmemesi için doktor istemeyerek zayıflıkları dolayısıyla öldüler.⁷

Jacoba'nın ifadesi göz ardı edildi. İddia makamı, kendisi "fakülte" tarafından onaylanmadığına göre tıp çalışmaları konusunda cahil olduğunu savundu. "Bir hastayı, daha önce sözü geçen bilimde onaylanmış bir erkeğin daha iyi sağaltabileceğinden emin olduklarını" söyleyerek, hastalarının iyileşmiş olduğunu hesaba katmadılar.⁸ Son olarak, kadınların yetişkin olarak bir hukuk mahkemesinde herhangi bir mevkileri olmadığına göre, doktorluk da yapmamaları gerektiğine karar verdiler.

Jacoba kınandı ve sınırlı olarak çalışmasına izin verildi; ama hizmetleri için karşılık alamazdı. Jacoba Yahudi de olabilirdi. Bu da başka bir sorundur. Yahudilerin şifacılık bilimlerini uygulaması kilise tarafından yasaklanmıştı. Ancak söylentiye göre o kadar yetenekliydi ki, soylular ve kilise mensuplarınca yüksek bir bedel ve risk karşılığında tutuluyorlardı. Avrupa'nın başlıca kentlerinin resmi isim listelerinde doktor olarak yer alan az sayıda kadından şaşılacak kadarı Yahudi'ydi. Çoğu, göz hastalıklarını iyi-

leştirmede uzmanlaşmış doktor ailelerinin üyeleri idi. Örneğin Frankfurt'ta, 1389 ile 1497 arasında listede bulunan on beş kadın doktordan dördü Yahudi' idi.⁹ Yahudi kadınlar ustalar yoluyla ya da kadınları hâlâ öğrenci olarak kabul etmeyi sürdüren tek tıp okulu olan Salerno'da eğitiliyordu.

16. yüzyıla gelindiğinde sivil yetkililer özel girişim izin belgesi için çekişmeye başladı. 1518'de İngiltere'deki College of Physicians (Doktorlar Koleji), yalnızca kendilerinin şıfacılık bilimlerini uygulayacağını açıkça belirterek kendini bu işin içine kattı. Birleşme Yasaları, "şarlatanlık, büyük oranda, kitapta bir harf bile okuyamayan, demirci, dokumacı gibi basit zanaatkârlardan; büyük sağaltımları ve çok güç şeyleri sürekli cesurca üstlenip, hastalıklarda kısmen sihirle büyüyü, kısmen de sağlığa zararlı ve hiç de ölçülü olmayan ilaçları kullandıkları için tanrıyı çok hoşnutsuz eden kadınlar gibi, hiçbir tür sezęisi ya da eğitimi olmayan kimse-lerden oluşmaktadır," diyordu.¹⁰ Kadınların seçilip ayrıldığına dikkat edin. Bu "doğal adaletten yoksun ve rahipçe bir kastın sapkın bir tarikata karşı hoşgörüsüzlüğünü temsil eden *carte blanche*" bir karalamaydı."¹¹

Berber cerrahların, para ödemeyen çok sayıdaki hastayı sağaltmaya hiç de niyeti yoktu. Üstelik hayır işleri yapan kadın ve diğer halk şıfacılarını taciz ediyorlardı. İngiltere kralı, yoksulların da biraz özen görebilmeleri için berber cerrahlara verilen tekelin bir bölümünü geri çekerek, "şarlatanın Beratı"nı yürürlüğe koydu. Halk şıfacılarına, "bitki kökleri ve sulara" ilişkin bilgilerinden dolayı, yüzeydeki ya da derideki hastalıkları kireç, yakı ve yağlarla sağaltmasına izin veriliyordu.

Yeni izin almış tıp profesyonelleri kralın beratıyla oluşan bu geriye dönüş yüzünden öfkeliydiler. Acı çeken yoksullara bakmak istemedikleri gibi, başkalarının bakmasını da istemiyorlardı. Kraliçe Elizabeth'in cerrahı Thomas Gale acı acı yakınıyordu:

* Kayıtsız şartsız. (ç.n.)

Londra'daki iki hastanede, St. Thomas ve St. Bartholomew'da, 120'sinin bir organını kaybetmeden kurtulamayacağı, yaralı kol, bacak ve ayak ile ellerinden muzdarip gövdelerinin diğer bölümleri çok ciddi bir biçimde olumsuz etkilenmiş 300'den çok yoksul insan gördüm. Hepsi de bir bilimin uygulanmasını, yalnızca onların paralarını çalarak değil, aynı zamanda da onları sonsuza kadar organlarından ve sağlıklarından ederek üstlenen cadılar, kadınlar, değersiz sahte kişiler tarafından bu kötü duruma düşürülmüştü.¹²

Ortaçağ'ın sonuna yaklaşılın bu yüzyıllarda, ışıldak kadınları hedefliyordu. İnsanoğlunun bütün hatalarının suçu ve dünyanın küskün-havası bir kez daha kadında odaklandırılmıştı: Bu, büyüydü. Bu suçlama, şifacılık mesleği üzerindeki tekelin denetlenmesi için en etkili yol oldu. Bu ne kadar kasıtlıydı? "Kilisenin doktorlardan avukatlara, tüccar loncalarına kadar çeşitli ekonomik gruplarla birleştiği durumların sayısı (ve bunu yalnızca kadınların yetersizliğine ilişkin açıklamalar yapmak değil de, çoğu zaman büyüculük ve sapkınlık davalarıyla kadınların fiziksel tasfiyesinin gerçekleştirilmesi için yaptığı) göz önünde bulundurulduğunda, insanın bütün bunların amaçlanmadan yapıldığını söylemesi güçtür."¹³

Cadı Avı / Kadın Avı

Kadınların şifacılık bilimlerindeki becerisi çoğunlukla reddedilmiyordu. Ama kadınların resmen tıp okumasına izin verilmediğinden, bilgilerinin yalnızca şeytandan gelmiş olabileceği geniş çapta kabul ediliyordu. Kilisenin yaklaşımı, "eğer bir kadın eğitim görmeden sağaltım cüretinde bulunursa, o bir cadıdır ve ölmelidir"di.¹⁴ Kilisenin ve devletin mekanizması, "Batı uygarlığının en şok eden kâbusunu, en iğrenç suçunu ve en derin ayıbını ve *homo sapiens*'in, düşünen insanın, savunduğu her şeyin kararmasına yol açanı düzenledi."¹⁵

Büyücülükle suçlanan kadınların peri masallarındaki cadılarla hiçbir benzerliği yoktu. Bu benzerliğe dair yanlış algılama, Batı uygarlığının en büyük suçunun ciddi bir biçimde araştırılmasını neredeyse geçen yüzyıla kadar engelledi. Ancak hâlâ “cadı,” o zaman olduğu gibi, insan ruhundaki en karanlık düşüncelerin gölgesidir.

Zulmün, ahlaki ve töresel can alıcı noktası “cadı avının *kadın* avı ya da en azından nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin erkek bakışına uymayan kadınların avı olmasıdır.”¹⁶ Bu dönem üzerine yapılan araştırmaların çoğu, duruşmaların, zulmün ve toplumsal-siyasal koşulların seçilmiş ayrıntıları üzerinde durarak bu daha büyük konudan büyük bir dikkatle kaçınmıştır. Yalnızca son zamanlarda ciddi feminist tarihçiler, antropologlar ve daha başkaları arasından Christine Larner, Barbara Walker, Barbara Ehrenreich ve Deidre English ve Mary Daly gibi yazarların araştırmalarıyla bu trajedinin yoğunluğu gün ışığına çıktı.¹⁷

Bazı bölgelerde kadınlar, bir erkeğe karşı on kadın oranında yakılıyordu. Yakılan erkeklerin sayısının olağanüstü yüksek olduğu İskoçya’da bile oran hâlâ beş kadına karşılık bir erkekti. 12. yüzyıl Rusya’sında yetkililer cadı ararken, belli bir alandaki kadınların tümünü topluyordu. Cadının kalıplaşmış, örneği erkek değildir ve hiçbir zaman erkek olmamıştır. Cadı avlarının bir insanlık suçu olduğunu söylemek asıl noktayı atlar. Bunlar insanlığın yarısına karşı işlenmiş suçlardı. Şifacılık mesleğini seçen kadınların kuşkunun sahne ışıklarının önüne çıkarılmasını keskinleştirdiler. Kilisenin babaları cadılığın bir kadın suçu olduğuna çok önceden karar vermişti.

Erkekler de *suçlanıyordu* ama bu cadılığın ve sapkınlığın iyi tanımlanmadığı sınırlı yerlerde ani çıkışlar ile oluyordu. Kraliçe I. Elizabeth’in saltanatı sırasında siyasetçiler ve birçok dönemde de yüksek düzeydeki Alman kilise mensupları izleniyordu. Giordino Bruno ve Galileo gibi bağımsız düşünme yürekliliğini gösteren erkekler her zaman sapkınlıkla suçlanma tehlikesi içindeydiler. An-

cak erkekler daha çok yalnızca siyasal amaçlar ile yakılıyor ya da asılıyordu. Erkek şifacılar (yani, “eğitim” görmeden bu işi yapanlar), şarlatanlığın söz konusu olduğu 17. ve 18. yüzyıllarda bile kapsamlı suçlamalar ile karşılaşmıyordu.

Suçlamalar, Yargılamalar ve Yakılmalar

Cadı suçlamaları, yargılamaları ve yakılmalarının ayrıntıları -genelde suçun işlendiği zamanda kayda geçmiş- son yüzyılda sayısız yazar tarafından bildirilmiştir. Kadın şifacılar en tartışmalı gruplardan biriydi, bu sebepten burada ilintilerinden söz edeceğim.

Kilisenin devlet kurumlarınca da uygulanan yaklaşımında -uygun eğitimi olmadan çalışan kadınların ölmeleri gerektiği- doğal olarak bir bityeniği vardı. Salerno’ya giderek azalan sayıda kaydolanlar dışında kadınların eğitime ulaşması engelleniyordu. Dolayısıyla bütün kadın şifacılar sanıktı. Olağandışı bir yeteneği olan herhangi bir kadın sanıktı; bilgisini, kadınların ev şifacılığına ilişkin sözlü gelenekten almış herhangi bir kadın sanıktı; bağımsız olarak bir usta şifacıdan (erkek bile olsa) eğitim alan herhangi bir kadın sanıktı. Herhangi bir doktorun hastasını iyileştirmedeki başarısızlığıyla yakınlık ya da saygınlık yoluyla ilintili olma şanssızlığına uğramış herhangi bir kadın sanıktı.

Büyücülükle suçlanan kadınların hepsi şifacılık bilimlerini uygulamıyordu. Şifacılık, mahkûm olmak için *yeterli* ama *şart olmayan* bir koşıldı. Neredeyse 300 yıl boyunca tekbiçimselleştirilmiş bir yargılama çerçevesinde asıl suçlama nedeninin önemi, kadınlar duruşmaya çıkana kadar azalıyordu. Suçlama “şifacılık” olduğunda, suç bizzat şifacılık değildi. Buradaki mantık, eğer bir kadın eğitim göremediği bir bilimi uyguluyorsa, o zaman kadının şeytan ile anlaşma yapmış olduğuydu.

Kutsal Engizisyon (önce Dominiken sonra da Cizvit tarikatları) en başından beri sanıkları buldu, onlara işkence etti ve davalar-

da yargıladı. Uygun donanım ve işkence odalarına ya sahiptiler ya da bunları kiralıyorlardı. Mahkûmiyet ve zulüm devlet yetkililerinin elindeydi. Kilisenin ilkelerini kutsal bir şevkle izliyorlardı, aynı, Katolikliğe hiçbir bağlılık borcu olmayan Protestanlar gibi.

Bir kadın olabilecek en az kanıtla dayanılarak tutuklanabilirdi. Ona suçlarını bildirmek ya da niteliğini destekleyecek kanıtlar sunmak bile gerekli değildi. Hatta kendi bilgisi veya ifadesi olmadan yargılanabilir, suçlu bulunabilir, sonra da yakılırdı.

Bir kadın bir kez tutuklandıktan sonra, “itiraflarına” eşlik eden zalim işkence neredeyse hiç kimsenin suçsuz bulunmamasını güvenceye alıyordu. Öyleyse tutuklanma ölüme eşitti. Duruşmaların, her biri suçlayanların çılgınlığının ve sadizminin birer kanıtı olan tutanakları birçok yerde yayımlandı.

Aşağıdaki senaryo 1629’da, Almanya’nın Prossneck kentinde cadılıkla suçlanan bir kadına ilk gün yapılan işkencenin raporundan uyarlanmıştır.¹⁸ İlk olarak, “merdiven”e konmuş, başından aşağı alkol dökülmüş ve saçları tutuşturulmuştur. Sülfür bantları kollarının altına konup yakılmıştır. Sonra işkenceci kadının ellerini arkasında bağlayıp onu tavana asmıştır. Kendisi kahvaltı etmeye gidip kadını dört saat asılı bırakmıştır. Geri geldiğinde, sırtına alkol döküp ateşe vermiştir. Gövdesinin üzerine ağırlıklar koyup onu yeniden tavana asmıştır. Sonra el ve ayağının başparmaklarını mengeneyle sıkıştırmış, kollarını sopalarla bağlamış ve bayılana kadar asılı bırakmıştır. Sonra onu ham deriden kırbaçla dövmüştür. Bir kez daha mengeneyle sıkıştırmış ve öğle yemeğini yemeye gitmiştir. O yemeğini yedikten sonra kadın, çuval giysisi kan içinde kalana kadar, kırbaçlandı. Ertesi gün bütün bunların, daha önce olduğu kadar şiddetle olmasa da, yeni baştan başladığı bildirilmiştir.

Bazı işkencecilerin daha yaratıcı ve zalimce icatlar bulmalarının dışında, yukarıdaki oldukça özgün bir vakadır. Ancak İngiltere’de işkence azalmıştı ve kadınlar çoğu zaman yakılmak yerine asılıyordu. Bazen bir zift fıçısında yakılmadan önce, insaf-

lıca boğuluyorlardı. Kıtada daha çok “çabuk” (canlı) yakılıyorlardı. Çoğu vakada kadın, hapsinin, işkencecilerin yaptıklarının karşılığını, işkence donanımının; işkenceci, hâkim, jüri, kilise mensupları ve tutuklanmasıyla ilgili diğer kimselerin bira, yemek ve şölenlerinin ücretini ödemek zorundaydı. Resmi ücretlerin tam listeleri yayımlanmıştı.¹⁹ Suçlanan kadının mülküne el konuyordu. (Venedik gibi, vatandaşların bu gibi uygulamaları yasakladığı az sayıda bölgede cadı avları en aza indirgenmişti.) Son olarak da kadının katlinin tüm ücretleri mirasçılarının hesabına yazılıyordu. Eğer, Fransa’nın belli bölgelerinde gözde olduğu gibi, kadın yağda kaynatılacaksa o zaman ücretler özellikle yüksekti.

İşkence ve idam, çok sayıda kasabalıyı besleyen kazançlı bir işti. Cadıları bulanlar da iyi ödüllendiriliyordu. Bir “cadı işareti” bulmak bir insanı mahkûm etmek için her ülkede yeterliydi. Bu işaret bir et beni, yağ kisti veya tende başka bir işaret ya da iğne batırıldığına kanamayan, acımayan başka herhangi bir noktaydı. (Hâlâ var olan “iğneler” birçoğunun sahte olduğunu ve bastırıldığına ucunun içeri kaçtığını gösterir.) Kadınlar soyuluyor, tıraş ediliyor ve cinsel bölgelerinde tende herhangi bir gariplik, iblislerin emmiş olabileceğini gösteren herhangi bir işaret aranıyordu. Cadı işareti bulunduğu (doğal olarak her zaman bulunuyordu), kadına karşı kovuşturma geçerli oluyordu.

Bu noktada kadından suçlarını itiraf etmesi istenirdi ve etkili işkenceden önce kadın masumiyetini açıklardı. Bundan sonra zindana gönderilir ve olabilecek bütün yaratıcılıkla işkence edilirdi. Çoğu, sonunda bu aşamada yaşama yeğlenecek ölümün olduğunu çok iyi bilerek, bir şey itiraf etmedi. Ancak kadın, itirafta bulunduğu kimsenin tam olarak duymak istediği pislği uydurarak onun düşündüğünü tahmin etmek zorundaydı. Suçlanandan suç ortaklarının adını vermesi istenirdi ve Engizisyon’un bünyesinin çarpık gereksinmelerini doyurmaya yetecek sayıda kuşkulunun adını verene kadar işkence sürerdi. İtiraftan sonra iyi bir Hristiyan kadın çoğunlukla vicdan azabı çeker ve söylediklerini geri alırdı. Bu yalnızca yeniden işkence odasına gönderilmesine yol açardı. Eğer

kadın itiraf etmezse kendisine ölene kadar işkence yapılırdı. Ölümü, yapısını haklı çıkarırdı çünkü bu onun yargılandığı suçları gerçekten işlediğini gösterirdi.

Yüzlerce çocuk, suçlayıcı parmaklarla kendilerini büyülediği, taciz ettiği veya mülkünü tahrip ettiğini iddia ettiği yetişkini işaret ederdi. Bu çocuklar, illa cadılıkla suçlanan çocuklar değillerdi, ancak bazen öyle de olabiliyordu.²⁰ Bu çocukların anlattığı fiziksel ve cinsel tacizin bazıları anlaşılabilir. Havada uçan ve hayvana dönüşen cadılar gibi başka suçlamalar güncel “olası” modeline uymuyor.

Suçlayıcıların bir itirafta istedikleri en yaygın öğeler, (1) şeytanla yapılan bir anlaşma, (2) gece uçuşları, (3) Hristiyanlığın resmen reddi, (4) gizli gece toplantıları, (5) Komünyon* ve çarmıha gerilişe saygısızlık, (6) cinsel bir ayin, (7) kurban amaçlı çocuk katli, (8) yamyamlık ve (9) bora ya da fırtınalar oluşturmaktır.²¹ Suçlanan kadın, sonunda bu noktalardan suçlayıcısının istediği kadarını itiraf ederdi. Çoğu zaman şifacılar ayrımcılık yapmakta kullanılan ek bir suçlama merhem ve zehir bulundurdıklarının ileri sürülmesiydi.

Suçların Kapsamı

Özellikle 1600'den sonra yazılanlar olmak üzere birçok rapora ulaşılması mümkün olsa da, gerçekte kaç kadının katledildiği hiçbir zaman bilinmeyecektir. Engizisyon ve sivil yetkililer zaman zaman kayıt tutmuştur ama bürokrasi öncesi bir dönemde bunların doğruluğu kuşkuludur. Ancak, büyük olasılıkla herhangi bir örtbas yoktur. Yakılanların sayısı dinsel gururun kaynağıydı ve kovuşturmalar, hem kilise hem de sivil kuruluşlar için içinde olduğu sürece utanılacak bir şey değildi. Kayıtların çoğu yalnızca “çok sayıda” cadının yakıldığını belirtir. Yetkili değerlendirmeler

* Son yemek töreni. (ç.n.)

200.000 ile 9 milyon arasında değişir. Yalnızca Almanya'da 100.000 cadının yakılışı dikkatle belgelenmiştir.²²

Bütün Avrupa'da ateşler yanıyordu. Yaklaşık 1600'de çağdaş bir gözlemci, "Almanya neredeyse tümüyle cadılar için ateşler yakmakla meşgul. İsviçre, köylerinden birçoğunu onlar dolayısıyla yok etmeye zorlandı. Lorraine'deki gezginler cadıların bağlanmış olduğu kazıklardan binlerce ve binlercesini gördüler,"²³ diye belirtir. Engizisyon 150 yılda 30.000 cadı yakıldığını bildirmiştir. Almanya'da bulunan Osnabrück'taki kayıtlar 1583'te 121 ve 1589'da 133 cadının yakıldığını gösterir. Como'da Vatikan'ın bir memuru 1523'te 1.000 cadı yakıldığını bildirmiştir. Üç küçük Alman köyü olan Rheinbach, Meckenheim ve Flörsheim'da, beş yıl içinde 300 haneden 125 ile 150 arasında insan idam edildi. Almanya'da başka bir küçük köy olan Riezler 1.000 ile 2.000 arasında yakma olayı olduğunu ileri sürer. Lorraine'deki başsavcı 1581'den 1591'e kadar 900 cadı yakmış olmakla övünüyordu. Yetkililer bütün cadı çılgınlığı süresince İngiltere'de 1.000 cadının asıldığını tahmin etmektedir. Trier'de 7.000'inin yaşamlarını yitirdiği bildirilmiştir ve Cenevre'de tek bir ay içinde 500'ünün cezası infaz edilmiştir. Bazı küçük kasabalarda yalnızca tek bir kadın bırakıldı ya da hiç kadın bırakılmadı.²⁴

Açıkça en büyük suçlar Almanya'da işlenmişti. Prenspiskopos olarak hizmet eden kuzenler tarafından denetlenen Würzburg ve Bamberg, cadı yakma etkinliklerine çok fazla karışmıştı. Engizisyoncular kitle katliamlarını gerçekleştirmek için, tasarımları Hitler'in zamanındakilere çok benzeyen fırınlar yaptırmıştı.

Würzburg'un prensipiskoposu, insanın en büyük şanssızlığının kadının pis kokan mahrem yerlerinden doğması olduğunu belirtiyordu. Würzburg'da ve gerçekten Almanya'nın birçok bölgesinde en iffetli, en güzel ve en mütevazı kızların yakıldığı bildirilmiştir. Çoğu şeytanla cinsel ilişkiye girdiği suçlamasıyla, 300 çocuk yakıldı. Almanya'nın bu bölgesindeki cinayetler bütün toplumsal katmanların her yaşta bireylerinin büyük bir bölümünü yok etti.

Biz burada mantıklı düşüncüyü aşan bir kötülükle karşı karşıyayız. Burada gerçekten de insanlığın en kötü sapkınlığı vardı ve bu, yetkinin güç sıralamasından aşağıya doğru sızdı.

Zulmün biçimlenmesine yol açan kilit belgeyi yayımlayan Papa VIII. Innocent, en dehşet verici anlayışa sahipti. Engizisyon'un yaygın desteği olmadığına inanıyordu ve birçok kesimde de gerçekten öyleydi. "Yüce Tanrı'nın öfkesi," ışığı göremeyenlerin üzerinde olacak diyordu. Fermanı, "cadı sorunu"nu çözümlemek için adım adım neler yapılacağını el kitabı haline gelen *Malleus maleficarum*'a (Cadıların Çekici) eklenmişti.²⁵ Kendisi ölürken, bir kadının memelerinden beslenerek kendini canlandırmaya çalıştı. Ayrıca, üç genç erkekten kan istedi. Bu gençler daha sonra kan kaybından öldü.

Malleus Maleficarum (Cadıların Çekici)

1486'da kadınları suçlamak ve işkence yollarının ayrıntılarını anlatmak için yayımlanan *Malleus maleficarum* iki Dominiken Engizisyoncu olan Heinrich Institor (Kraemer) ve Jacob Springer tarafından yaratılmıştı. 1669'dan önce çıkan en az otuz baskısıyla bütün eski kitapların en etkili olanıydı. İngilizce, Almanca, Fransızca ve İtalyancası bulunan *Malleus maleficarum*, başka yönlerden Engizisyon'a karşı çıkan Protestanlar tarafından bile kabul edilmişti.

Malleus malificarum'un yazarları teolojik amaçlarına ulaşmak için akla yatkın bütün tartışmaları, bütün sağduyuyu kurban ettiler. Akılcı ve insancıl muhalefet, kilise mensupları tarafından kaçınılmaz olarak ileri sürülüyordu. Bunlar ya göz ardı edildi ya da yaşamlarını kaybetmekle tehdit edildi.

Meşum kitap açıkça cinsiyetçidir. Kadınların cadı olmaları daha olasıdır, diyordu, çünkü onlar erkeklerden daha aptal, zayıf, boş inançlı ve dönektir. Üstelik onlar bedensel keyiflerden hoşlanmaz ve umutsuzca, doymaz bir biçimde şehvetlidir. Dominikenler

female (dişi) sözcüğünün bizzat bunu kanıtladığını ileri sürdüler çünkü *fe* (inanç) ve *minus* (eksi) sözcüklerinden alınmıştı. O, “her erkeğin yüreğinde gizlenen kadınlara ilişkin en eski endişenin aşılama-yan açığa vuruluşudur. Sahip olduğumuz onunla karşılaştı-
labilecek en eski belgeler, kadınların gücünden ve kötülüğünden korkan erkeklerin izlerini koruyan ünlü Grek söylenceleridir.”²⁶

Üremenin gizemlerinin koruyucusu olarak kadın açıkça suçla-
nıyordu:

Papalık Fermanı’nda söylendiği gibi cinsel ilişkiyi ve gebe kalma-
yı cadılıkla kirllettikleri yedi yöntem vardır: Birincisi, erkeklerin
akıllarını ölçsüz şehvete meylettirerek; ikincisi, üreme güçlerini
tıkayarak; üçüncüsü, üremeye uygun olan üyeleri yok ederek;
dördüncüsü, erkekleri büyüyle canavarlara dönüştürerek; beşin-
cisi, kadınlardaki üreme gücünü mahvederek; altıncısı, çocuk
düşürmeyi sağlayarak; yedincisi, birlikte çok çalıştıkları iblislere,
dünyanın diğer hayvan ve meyvelerinin yanı sıra, çocukları
sunarak.²⁷

Bir iblisin çeşitli kötülükler oluşturma yolları, “insan organla-
rından herhangi birinde bir hastalık oluşturmayı, canını almayı ve
insanı akli melekesinden yoksun bırakmayı” içeriyordu.²⁸

Her şeyden çok ebelerden korkuluyordu ve doğurttukları be-
bekleri iblislere sunmakla suçlanıyorlardı. Engizisyoncular, ebeli-
ğe karşı eleştirilerinde, onların kötülükte herkesi aştığını belirtti-
yordu.

Engizisyoncular, kadınların üremeyi nasıl engellediğine ilişkin
olarak şunu ileri sürüyordu: “Bunu bazen dışarıdan imgeler yo-
luyla veya ot yedirerek yaparlar; bazen de dışarıdan, horozun er-
bezleri gibi başka yollarla yaparlar.”²⁹ Burada da kadının botanik
bilgisi kuşku için bir temel oluşturunuyordu.

Bu sadistçe düşüncelerin arasında gülünç olanlar gizlenmiştir.
Aşağıdaki bölüm buraya ciddiyetsizlik adına alınmıştır:

Birçok insan tarafından görüldüğü ve yaygın raporların konusu olduğu gibi, bu yolla çok sayıda erkek cinsel organı toplayan (bazen yirmi ya da otuz organ kadar) ve onları, içinde canlı öğelermiş gibi devindikleri ve yulaf ile mısır yedikleri bir kuş yuvasına koyan ya da bir kutuya kapatan o cadılara ilişkin ne düşünülmelidir? Onları görenlerin duyuları bizim söylediğimiz biçimde yanılacağından, bütün bunların iblisin işiyle ve yanılısamayla yapıldığı söylenecektir. Belli bir kişi, kendi organını kaybettiğinde, tanınan bir cadıya gidip onu yerine takmasını istediğini anlatır. Cadı acı çeken adama bir ağaca tırmanmasını ve içinde birçok organın bulunduğu yuvadan istediğini almasını söyler. Ve adam büyük bir tane almak istediğinde, cadı şöyle der: Onu almamalı-sın; sonra ekler, çünkü o bir semt rahibine aitti.³⁰

Tarihteki en fesat kitabın ardındaki duygular 20. yüzyıla kadar uzanmıştır. 1928'de *Malleus*'u İngilizceye çevirmekle sorumlu olan Rahip Montague Summers, önsözünde Engizisyon'la ilgili olarak şunları yazmıştı: "Bu en kusursuz yargıçlar kurulu tüm ayrıcalıklarından yararlanmanın ve tüm faydalı güçlerini uygulamanın tadını çıkarmayı sürdürseydi dünyanın bugün çok daha mutlu ve çok daha düzenli bir durumda olmuş olacağına hiç kuşku yoktur."³¹ Daha sonra cadıları ve sapkınları anarşistlere, nihilistlere ve Bolşeviklere benzetmiştir.

Bu Kadınlar Kimdi ve Gerçekte Ne Yapıyorlardı?

Ortaçağ'ın son birkaç yılının karmaşası, belirsizliği içinde ve Rönesans döneminde kadınlar her yerde felaketlerin günah keçisi oldu. Suçu başkasına atmak kişiye yaşamını öngörme ve denetleme duygusu verir. Dolayısıyla, bir inek süt vermediğinde, bir cadıyı suçlamak kolaydı. Cadı kimdi? Güvenilmeyen ya da hoşlanılmayan, garip görünen veya ineğin yakınında görülmüş birisi. Cadının saptanması, mahkûm edilmesi ya da yok edilmesinin istenmeyen koşulları tersine döndüreceğine inanılırdı.

Eğer soruna neden olduğundan kuşkulanan kimse bulunur ve cezalandırılır ya da öldürülürse, erkeğin iktidarsızlığının da sağaltılacağına inanılırdı. Thomas Aquinas daha önceleri eğer bir erkeğin penisi “solarsa,” bundan dolayı bir cadının suçlanmasının beklendiğini kilise kayıtlarına yazmıştı.³² Bu gibi suçlamaların sıkıcı bir eşten ya da işlere burnunu sokan bir kaynanadan kurtulmak için iyi bir yol olduğu belgelenmişti.

Zengin kadınlar ve kıskanılacak şifacılık becerilerine sahip olanlar cadılık kuşkusuna hedef olabilecek kimselerdi. Ayrıca başka kadınlar çirkin, yoksul, yaşlı, biçimsiz ya da aklen özürlü oldukları için suçlanıyordu.

İngiltere’deki yerleşmiş cadı olayının sosyolojik çözümlemelerinin çoğunda, suçlamaların en çok bir kadın azarlandığında, aşağılandığında veya yiyecek ya da iyiliği reddettiğinde ortaya çıktığı anlaşıldı. Gereksinmelerini reddeden kimse onu cadı olmakla suçlardı.³³ Bu da yaşam kaynakları az olan herhangi bir kadının, “kurbanı suçlamanın” bir örneği olarak, hedef olabileceği anlamına geliyordu.

Kendilerini destekleyecek herhangi bir bağlantıları olmayan ya da toplumun kıyısında yaşayan daha yaşlı kadınlar kendilerine bakmak için bir yol bulmak zorundaydı. Kendilerini artık mal olarak gören erkek egemen bir toplumda korunamıyorlardı. Uygulayanın iki kat lanetlendiği, tehlikeli meslekler olan ebelik ve halk şifacılığı, açlıktan ölmek için seçeneklerdi. Şifacı başarısız olduğunda (ya da hatta en beceriklisi bile olsa) kolayca “cadı” diye damgalanabilirdi. Doğan bebeklerden birçoğu zaten ölüydü ya da kısa bir süre sonra öleceklerdi. Çoğu zaman anneler şiddetli loğusalık ateşinden ölüyordu. Bu sonuçlar için ebe suçlanacaktı.

İyi Cadı / Şifacı Kadın

Sağaltıcı mesleklerle derin bir bağlılıkla ve olağanüstü beceriyle çalışan kadın şifacılar, “iyi” ya da “kutsayan” cadı olarak tanımlansa da ve yetkililerin “beyaz büyü” dediğini uygulasa da, zalimlerin

paranoyakça sanrılarınca kuşatılmıştı. Bilge kadınlar (*femina saga*) diye de tanınan bu kadınlar, hastalara yardım etmek, bebek doğurtmak ve ölmek üzere olanlara bakmak “suçlarıyla” itham ediliyordu. Yeni ortaya çıkan erkek profesyonellerin çok güçlü oldukları yerlerde bu kadınların birçoğu büyücülükle suçlanıyordu.

Dominiken Johann Herolt, “Birçok kadın Havva gibi sihir ve büyülerle Katolik inançlarını yalanlıyor... Herhangi bir kadın tek başına bu gibi batıl inanç ve büyülerini yüz erkekten daha çok biliyor,”³⁴ diyordu. Batıl inanç, büyü ve sihirler doğal olarak zamanın uygulamalı tıbbını oluştuyordu.

Bilge kadınlar yalnızca eğitim almadan şifacılık yapmakla değil, aynı zamanda, “şifa vermek ve şifayı gidermek”le, hastalığı bir insandan başka bir insana ya da bir insandan bir hayvana geçirmekle de suçlanıyorlardı.

İskoç papaz ve önde gelen cadı avcısı William Perkins, Protestanlığın, bilge kadınların şifacılık bilimine karşı yaygın tutumunu şöyle dile getirdi: “İyi cadı kötüden daha beter bir canavardır... Eğer birisi ölecekse... binlerce ölümü hak eden iyi cadıdır.” Sözlerini bütün cadıların, ama özellikle de kutsayan cadıların ölmesinin iyi olacağını belirterek sürdürdü. “Çünkü,” diyordu, “cadı birçok yönden yararlıysa, bir zarar vermiyorsa ve birçok iyilik sağlıyorsa, yine de Tanrı’yı, kralını ve valisini yadsıdığından, kendisini başka yasalarla Tanrı ve kilisesinin düşmanlarının hizmetine verdiğinden, ölüm onun Tanrı tarafından adaletle verilen payıdır: O yaşamamalıdır.”³⁵ Protestan bakan George Gifford’un görüşüyse, bir kadın şifacı işinden dolayı değil, “Şeytan’la iş yaptığı için” mahkûm edilmelidir idi.³⁶

İngiliz yetkililer mahkûm etmede oybirliği içindeydi. Aynı zamanda “iyi” cadıların var olduğunu, doktor bir hastalığı iyileştirmede başarısız olursa onlara başvurulması gerektiğini de kabul ettiler.

Halk her zamanki gibi bilge kadınların özel becerileri olduğuna inanıyordu. Ancak onların şifalarından yararlandıkları için

zulme karşı yaklaşımları farklı olabiliyordu. Bir öykü, Canterbury Kalesi'ndeki bir gardiyanın 1570'de hastalar için bütün rahiplerin dualarından ya da şeytan çıkarma ayinlerinden daha yararlı olduğuna inandığından bir cadıyı serbest bıraktığını anlatır.³⁷

Bilge kadının şifalı otları kullanması sorun oluşturunuyordu çünkü şifa için ot kullananların bunu ancak şeytanla yapılmış -gizli veya açık- bir anlaşma aracılığıyla gerçekleştigiğine inanılıyordu. Bir önceki bölümde Ortaçağ'ın büyük beyinlerinin botanik konusuyla nasıl boğuştuğunu gördük. Daha sonra tartışılacağı gibi başlıca sorun bitkilerin kendi içinde ve kendiliğinden güçlü bir etkiye sahip olamayacağıydı. Dolayısıyla etkileri, ilahi, büyü ya da aracılığıyla ya Tanrı'dan ya da Şeytan'dan geliyor olmalıydı. Alkaloitler gibi ruh durumunu değiştiren en güçlü bitkiler çoğunlukla Şeytan'ın işiydi.

Almanya'da kadınlar zeytinyağı, merhem, böcek ilacı ya da insan kemiği bulundurduğu için cadılıkla suçlanabiliyordu. Bütün bunlar doğal olarak herhangi bir eczacının rafında, herhangi bir kadının kodeksinde bulunan ilaçlardı. Yağ ve merhemın başka çağrışımları olabilirdi. Bunlar [121.] sayfada tartışılacak.

İyileştirilemeyen herhangi bir sorun izin belgeli doktorlarca hemen cadılığa atfediliyordu. Bazı başarısızlık durumlarında, kovuşturma yapan yetkililerin kuşkuları olabilirdi. Kovuşturmayı yapan yetkililerin kuşkusu olduğu durumlarda, *Malleus mallifarium* şunu öneriyordu: "Ve bir hastalığın cadılık dolayısıyla mı yoksa bazı doğal fiziksel arızalardan mı olup olmadığını ayırt etmenin nasıl olası olduğu sorulursa, birincisinin doktorların muhakemeleri yoluyla olduğu yanıtını veririz."³⁸

Bilge kadınların 'cadılıkla suçlandığı birçok olay bildirilmiştir. Örneğin, Byrehill'li Alison Peirsoun yetenekli bir şifacı olarak ün yapmıştı. Bu sebeple, St. Andrews'un başpiskoposu tarafından çağrıldı. "Psikosomatik" diyebileceğimiz çeşitli hastalıkları vardı ve birçok doktor tarafından tedavi edildiği halde iyileştirilememişti. Alison bir yolla onu iyileştirdi. Daha sonra başpiskopos yal-

nızca kadının faturasını ödemeyi reddetmekle kalmadı, aynı zamanda da onu tutuklattı. Kadın suçlu bulundu ve cadılık suçundan idam edildi.

Yaşamı canlı bir çalkantı yaratan bilge bir kadın Gilly Duncan'dı. Gilly, Edinburgh yakınlarında küçük bir kasabanın vekaleten icra memuru olan David Seaton'ın yanında çalışan genç bir hizmetçi kadındı. Gilly bir şifacı olarak ününü sağlamlaştırmıştı ve herhangi bir tür hastalık, deritten rahatsız olanları veya acı çekenleri iyileştiriyordu. Seaton onun olağanüstü gücünün doğal olmadığını sezdi. Gilly'nin geceleri açıklanamayan yerlere gittiğini gördüğünü ileri sürdü. İşkence aletleri aldı ve onu sorgulamaya başladı. Kafasını bir iple geriye çevirdi, tırnaklarının arasına çiviler soktu ve şeytanın işaretini bulmak için onu muayeneden geçirdi. Gilly sonunda şeytanın kötü çekicilik ve ayartıcılığını itiraf etti. Yaptığı işten hoşnut olan Seaton, onu yetkililere teslim etti. Yetkililer de işbirlikçilerinin adını vermesi için Gilly'i kendi yollarıyla zorladı. Kuzey Berwick cadıları denen sanıklar, yaklaşık 1592'de yargılandı ve asıldı.

Bu cadı etkinlikleri, entrika ve doğaüstü güçlerin yaşamını tehdit ettiğine inanan Kral IV. James'in (İngiltere'nin I. James'i) korkularını arttırdı. İçinde *cadı* sözcüğü bulunan ilk İncil çevirisini (Kral James baskısı) IV. James yaptırdı. İçinde en çok alıntılan-dırılan Çıkış 22:18'dir: "Afsuncu kadını yaşatmayacaksın." 1584 kadar eski bir tarihte, Reginald Scot, Eski Ahit'in birçok yerinde ortaya çakın *Kashaph* sözcüğünün en iyi "zehirleyici" olarak çevrileceğini belirtti, "cadı" değil.³⁹ Onun protestoları göz ardı edildi ve Tanrı'nın Kitabı'nda "cadı" sözcüğünün kullanımı, yüz binlerce kadının katledilmesi için daha iyi bir özür oldu.

Şamanlık Yapmakla Suçlanan Kadınlar

İkinci Bölüm'de anlatıldığı gibi, her kabile kültürü bilgi ve gücü doğaüstüyle iletişim kurarak arayan bir şamana sahip (olmuş)

olduğuna dair izler taşır. Ruh dünyasına yapılan bu bilinçli baskınlardan elde edilen bilgiler, şifa vermek için olduğu kadar doğanın öğelerine ilişkin varsayımlarda bulunmak, onu etkilemek ve genelde de toplumun iyiliği için bilgi tabanı olarak hizmet etmek üzere kullanılır. Üstelik bu yolculuklar koruyucu bir hayvanın (ya da gücün) huzurunda ve danışmanlığıyla yapılır.

Ortaçağ'ın sonlarının ve Rönesans'ın yargılama belgeleri ve diğer yazıları, kadın şifacıların şamanın geleneksel niteliklerine sahip olmakla suçlandıklarını gösterir. Gerçekten şamanizm uygulamalarına ilişkin açık bir kanıt gün ışığına çıkmamıştır ama belgeler, bu gibi uygulamalara dair gizli bir korku ve sürekli bir endişenin varlığını belirttikleri için ilginçtir.

Örneğin, bir kadının bir evcil hayvana ya da “tanıdığa” bağlılığı cadı avcıları için şeytanla işbirliği içinde olduğunun açık bir belirtisiydi. Gerçekte hayvanın, doğaüstü ülkeden gelip kadınla sohbet eden, onun gövdesinden beslenen ve gece yolculuklarına onun üzerinde giden bir yaratık, kılık değiştirmiş bir iblis olduğuna inanılırdı. Michal Dalton'un *Country Justice*'ine göre (Kırsal Adalet) (1618'de yazılmış) göre cadıları saptamanın yedi yolundan ikisi hayvanlarla ilgiliydi. “Çoğu zaman onlara görünen bir tanıdıkları ya da bir ruh vardır” ve ikinci olarak, “sözü geçen tanıdığın gövdesinin bir yerinde... onun emdiği bir yer vardır.”⁴⁰ İkinci tümce lanetleyici cadı işaretine gönderme yapıyordu. Erkek ve kadınlarda sıkça olabilen çok sayıda meme ucu özellikle belirleyici bir işaretti.

Cadılık suçlamasının başlıca hedefi olan yaşlı, yalnız ve çocuk-suz bir kadının bir hayvanla özel bir bağ kurması hiç de garip değildir. Kediler özellikle kuşku altındaydı ve çoğu zaman yargılama işlemleri sırasında işkence edilir ve kadınla birlikte öldürülürdü. Kral XV. Louis'nin saltanatı sırasında çuvallar dolusu lanetlenmiş kedi cadılarla birlikte halka açık meydanlarda yakıldı. Kediler, vebalı pireleri barındıran farelerin doğal düşmanı olduğundan, yok edilmeleri veba salgınlarını kolaylaştırmış olabilir.

Kadınların gerçekte hayvanları şamanizm yolunda kullanıp kullanmadıklarını bilemeyiz. Bu uygulamanın bütün gezegende evrensel olarak sürdüğü göz önünde bulundurulursa belki de birkaçı bunu yapıyordu. Ancak, hiç kuşkusuz, çoğu için hayvanlar yalnızca evcil hayvanlardı, daha fazlası değil. Önemli olan bu ilk örneklerin uygulanmasının anısının, yani bir hayvanın bilgi ya da güç için bir temel olma işlevini yerine getirmesinin, sivil ve dinsel yetkililerin kadınları mahkûm etmedeki güdülerine hizmet etmesidir.

Hava koşullarını bilmek ve etkilemek şamanizmin yaygın bir alanıdır. Bitki ekmek ve hasatlar, avcılık, savunma, saldırı ve doğaya bağımlı olan toplumların diğer bütün etkinlikleri şamanın bilgeliği ve öngörüsüyle yakından ilgilidir. Cadı avlarının yapıldığı yüzyıllar boyunca, kadının rüzgâra, yağmura, doluya ya da kuraklığa sahte yakınlığı, belki de şaman korkusuyla bilinçaltındaki başka bir bağlantıyı yansıtan bir cadılık suçlamasına eşitti.

“Gece uçuşu” teması neredeyse bütün cadılık yargulamalarında vardır. Cadıların, diğer cadılarla buluşmak ve yok edici etkinliklere, cinsel ayinlere katılmak üzere, istedikleri zaman havada uçabildiklerine inanılırdı. Bu gibi uçuşların yer alabileceği yalnızca köylülerin icadı değil, eğitimlilerin de inancıydı ve son yüzyıllara kadar bilimsel düşüncenin bir parçasıydı.

Şamanlıkta yolculuklar, duylardan yoksunluk, oruç, davullar ya da ilahiler ya da belli bitkiler aracılığıyla isteyerek ve bilerek edinilen, değiştirilmiş bir bilinçlilik durumunda yapılır. Cadılar, aşağıda ayrıntılarıyla tartışılan “uçuş yağı” kullanmakla suçlanıyorlardı.

“Uçuş Yağı” ve Kadınların Botanik Bilgisi

Cadıların kullanmakla suçlandığı bitkilerin ayrıntılı doğaları duruşma tutanaklarında belirtilmemişse de, yağ ya da merhem bulundurmamak suçlanmak için bir dayanaktı.⁴¹ İlaçlara ilişkin tartışma ortaya mantık sorunları çıkaracağından en aza indirgenmiş olabi-

lir: Eğer gece uçuşları ilaçla oluşturulan bir yanılsamanın işiyse, 7 zaman Şeytan'ın gücünün kabul edilemeyecek kadar azalmasına yol açacaktır. 13. yüzyılda kilisenin hangi bitkilerin Şeytan'ın, hangilerinin Tanrı'nın olduğunu belirlemede hiçbir sorunu olmadığından, cadıların yargılandığı döneme gelindiğinde Kutsal Engizisyon'un eczacılıkla ilgilenmemiş olması olasıdır. Görünüşe göre, cadının süpürge'nin önüne mi arkasına mı bindiği, kiminle bulunduğu ve benzeri konulara daha çok ilgi gösteriliyordu.

Bileşenlerin ayrıntıları, yağ ve merhemlerin kullanımı, *magia licita*'ya (doğal büyü) ilgi duyan bilim insanları, fizikçi, astrolog ve düşünürlerin yazılarındadır. Bu adamlar, bilgilerini yaşlı kadınlara, bilge kadınlara ya da cadılara atfeden, Nettesheimli Agrippa'yı, Johannes Weyer'i ve Francis Bacon'ı içeriyordu. Eğer kendileri bu ilaçları kullanmışlarsa, bunu itiraf etmiyorlar.

Özellikle Weyer kadınların durumuna sempati duyuyordu ve varsayılan uçuş deneyimlerinin iblisten çok bitkilerden olabileceğini kanıtlama girişiminde bulundu. Diğer yandan, bazı zavallı kadınları bitkiler aracılığıyla etkileyebileceğine inandığı için iblisleri de tümüyle göz ardı etmedi.⁴²

Raporlara göre, kadınların bitki karışımlarını, derinin çekmesi için yağlı bir maddeyle karıştırdığı varsayılıyordu. (Cadılar sıklıkla ölü bebeklerin yağını bu amaçla kullanmakla suçlanıyordu.) Sonra bazı eşyayı yağıyor -süpürgeler, yabalar, sıralar ve büyük ekmek hamuru teknelerinden söz edilmiştir- ya da bu bileşimle "tüylü bölgelerini" doğrudan ovuşturuyorlardı. Özellikle döl ya-tağının duyarlı dokuları bu bileşimleri iyi emiyordu. Gözlemciler kadınların, uçtuklarına emin olduklarını söyler. Kadınlar itilip kalmaya, dövülmeye ve zamanın geçişine karşı ilgisiz kalarak göz önünde bulunmayı sürdürdüler.

Yağların tam bileşenlerine ilişkin raporlar çeşitliydi ama sayılan bitkilerin çoğu içerik olarak yüksek alkaloit seviyelerine sahipti. Az miktarları ajitasyona, yüksek dozları komaya veya ölüme neden olabilirdi. Francis Bacon varsayımlarını sunar:

Cadıların kullandıkları merhemin mezarlarından kazılıp çıkarılan çocukların yağından; yabancı kerevizin, kurtboğan otunun, beşparmakotunun usaresinin iyi tahılın kaba unuyla karıştırılarak yapıldığı bildirilmiştir. Ama ben banotu, baldıran, adamotu, itüzümü, tütün, afyon, safran ve kavak yaprakları vb. gibi uyku veren ilaçların bunu yapmasının olası olduğunu düşünüyorum.⁴³

1561'de Porta, *Magiae naturalis*'te merhemin kereviz usaresi, kavak yaprakları, hintkamışı, itüzümü (belladona), tatula ve kaplanboğan içerdiğini yazdı. Rübél, afyon tohumlarının usaresiyle karıştırılmış adamotu kökü, banotu tohumu, gri arpa, baldıran, itüzümü taneleri ve porsuk ile tilki yağından söz eder.⁴⁴ Weyer kendiri önerir; daha başka birçoğu kara kurbağasıyla (hafif bir sanrı oluşturuvcu olan bufotenin içeren) yapılan bileşimlerden söz ederler. Kaya kristali, eğreltiotu ve sedefotu değişik kaynaklarda belirtilir.

Bileşenler, o günün ilaçları gibi, yarasa, yılan, gübre, insan kadvrası parçaları vb. gibi kaynaklardan elde ediliyordu. Ritüel de madde kadar önemliydi.

Böyle bir gezinti için hem kadınlar hem de erkekler, yani cadılar, *ungentum pharelis* ya da "deniz feneri yağı" diye bir merhem kullanıyorlar. Bu merhem, her biri belli bir günde toplanan yedi şifalı ot ile hazırlanıyor. Böylece, pazar günü vanilya çiçeğini, pazar-tesi günü hilal biçimli eğreltiotunu, salı günü mineçiçeğini, çarşamba günü sütlege ni, perşembe günü damkoruğunu ve cuma günü de baldırıkarayı topluyor, kazıp çıkarıyor ve bütün bunları merhemi yapmakta kullanıyorlar; aynı zamanda da kuşun safrasını ve birisinin alınmaması için burada tanımlamayacağım değişik hayvanların yağını ekliyorlar. Ve o dürtüyü duyumsadıklarında banklarını, yabalarını ya da bellerini bununla ovup uçuyorlar.⁴⁵

Son reçetenin dışında, anlatılan karışımlardan birçoğu güçlü psikoaktif ilaçlardır. Şamanlık etkinlikleri üzerine yetkili bir isim

olan Harner, bundan dolayı kadınların gerçekte şamanlık yapmadıklarına inanır.⁴⁶ Çoğu kültürde şamanların yeğledikleri ilaçlar, ruhlar dünyasına yolculuk yaptıkları sırada normal bilinç durumlarını korumalarını sağlar. Böyle bir ayin, eğer o insan komada değilse, birden fazla bilinç durumunda olanak dışıdır.

Ancak, bizim bu bitkilere ilişkin bilgilerimiz daha çok ağızdan sindirime dayanır. Deriden yavaşça emilmesi belki de şamanlarınkine benzeyen bir durumla sonuçlanıyordu. Bu bitkileri şifacılıkta kullanan kadınlar büyük olasılıkla, aklın ülkelerinde dolaşmak ya da zehirlemek için hangi miktarda kullanacaklarını bildikleri gibi, ağrıyı geçirmek için bilinci değiştirmek üzere de ne kadar kullanacaklarını biliyorlardı. Bu amaçlardan her biri için kullanılan bileşenler -özellikle baldıran, kaplanboğan ve belladona olmak üzere- aynıdır.

Bu bitkilerin varsayılan etkileri nelerdir ve modern kodeks içinde yerleri nedir? Çoğu, ilaç olma ve sanrı oluşturma niteliğinde alkaloidlerdir. Kara kurbağasının derisindeki bezlerden çıkarılan kimyasal bir madde olan bufoteninin bizzat sanrı oluşturma nitelikleri olup olmadığı tartışılrsa da bitkilerle kullanıldığında sinerjik bir etkisi vardır.

Kaplanboğan, sara ve titremeler için homeopatik dozlarda kullanılmasına karşın bir zehir olarak kabul edilir. Akli melekeyi etkilemeden, bacak ve ayaklarda felci izleyen bir uyuşmaya neden olduğu bilinir. Bu özel etkinlik kadınların, bildirildiği gibi, gözleri faltaşı gibi açıkken uzun süre hareketsiz yatmalarına neden olmuş olabilir. Hiç de komada olmadan yalnızca geçici olarak felç durumunda olabilirlerdi. Eski zamanlarda kaplanboğan suçluları öldürmek, aynı zamanda da güçten düşmüş yaşlı erkekler için ötenazi amaçlı kullanılırdı. Çin tıbbında bir uyuşturucu olarak kullanılır.

Banotu, belladona ve adamotunun hepsi de scopolamine, hyoscyamin ve atropin içerir. Büyük miktarları zehirli olmasına karşın, her kimyasal bir sürü tıbbi yarar içerir. Banotu ev tıbbında diş ağrısı için, uyumaya yardımcı olmak üzere ve sinir yatıştırıcı

olarak kullanılmıştır. Adamotu uzun bir süre uyku iksiri, sinir ilacı ve ameliyat sırasında bir uyuşturucu olarak kullanıldı. Trotula'nın zamanından beri adamotu, afyon ve diğer sakinleştiriciler, hastanın yüzüne konan bir süngere emdirilirdi. Belirsiz bir uyuşturucuydu: Bazen etkili oluyordu; bazen hiç etkilemiyordu ve bazen de ölümcüldü. Adamotunun aynı zamanda da afrodizyak olarak uzun ve büyüyle ilgili bir tarihi vardır. Bitkinin kökleri bir penise benzer; böylece, geniş çapta kabul edilen “imzaların öğretisine” göre de erkeklerin hastalıkları için kullanılması gerektiği düşünülürdü. Bitkinin diğer daha nazik kısımları dışı merkezli sorunlar için kullanılıyordu.

Belladona, aralarında astım ve kalp atışlarındaki ritim bozukluğu da olmak üzere çok geniş bir yelpazedeki hastalıklar için kullanılıyordu. Aşırı dozun belirtileri kızarmış bir teni, açılmış gözbebeklerini, ağız kuruluğunu ve hezeyanı içerir. Solunum eksikliği dolayısıyla ölüm olabilir.

Banotu bilicilikle ilintilendiriliyordu. Aynı zamanda bazen “doğruluk” ilacı olarak kabul edilir.

Scopolamine, hyoscyamin ve atropinin hepsi de spazma karşı kullanılan önemli maddelerdir. Scopolamine aynı zamanda baş dönmesi ve taşıt tutmalarına karşı yaygın bir tedavidir. İlginçtir ki, deriden emme yoluyla tıbbi değer taşıyan hiçbir şeyin alınamayacağı üzerine onlarca yıllık tartışmadan sonra, tıp bilimi scopolamine (taşıt tutmalarına karşı) ve nitrogliserin (boğulma hissine karşı) içeren deriye yapıştırılacak salgılama bantları geliştirdi. Bu bantlar ilacı ağızdan alınana kıyasla çok daha etkili ve düzenli olarak vermektedir.

Sözü geçen uyuşturucuların etkileri iyi bilinir. Eğer Weyer haklıysa ve kendir el altında bulunan bir bileşen idiyse, marihuana alındığında yaşanan olağan rahatlık ve hafif mutluluk durumu beklenebilir.

Bileşenlerden bazılarının hafif ya da belirsiz farmakolojik etkileri vardır. Örneğin, beşparmakotu diş ağrısına karşı bir ilaç ola-

rak ev tıbbında kullanılıyordu ama ender olarak başka herhangi bir durum için etkili olduğu söylenir. Tam olarak ne olabileceği hâlâ açık olmadığından, merhemlerde sıklıkla eğreliotunun ya da “eğreliotu tohumlarının” sözünün geçmesi de kuşkuludur.

Bunun önemi, kadınların kullanmakla suçlandıkları bitkilerin, doktorun astrolojik tanıları, hacamatları ve lavmanlarından, batıl inançla toplanan ve karıştırılan yüzlerce yararlı bileşeninden oluşan eczasından daha etkili olduğunun bilinmesidir.

Cadı Çılgınlığı İçin Açıklamalar

Kadınların ve özellikle de kadın şifacıların katledilmeleri insanın güce karşı en derin korkusunu yansıtır. Kadının, şamanın güç aradığı yer olan doğaüstüne yaptığı varsayılan gezintileri, kilise ve devlete karşı özel tehdit oldukları gerekçesiyle hedef alınmıştı. Gerilim zamanlarında sağaltımlar sunan ya da sihir vaat eden kadınların etkileyici bir gücü vardı, çünkü en basitinden ev türü bile olsa, şifacılık çok temel nitelikte bir güçtür.

Cadılığı, büyüü ve dini yaratan inanç dizgeleri güçle ilgilidir. Karışık zamanlarda, denetlenebilecek ya da denetlenemeyecek şey üzerinde bir denetleme duygusu; başarısızlık durumunda da günah keçileri sunarak endişeden kurtarır. Christine Lerner, cadılığın toplumsal-siyasal yönleri üzerine artan bilgilere katkısında şöyle der:

Şifacı toplumda bir umut kaynağıdır. Ama onun gücünün iki keskin kenarı vardır. Eğer başarısız olur, hizmetlerinin karşılığı olan fiyatlar ve ekonomik olmayan getiriler fahiş olur veya saldırganlaşırsa, o zaman kendisi de bir bela kaynağı ve endişe odağına dönüşür. Kilise Yasası'nın kara ve beyaz büyü arasında ayırım yapmayı reddetmesi, kilise tarafından onaylanmayan tüm güçlerin amaçlarının şifa mı zarar mı olduğuna bakılmaksızın- ya etkisiz ya da şeytani olduğu düşüncesine dayanmasına rağmen, aslında bir köylü gerçeğini yansıtır: Şifacı tehlikeli olabilir.⁴⁷

Larner, şifacının en soyut ve toplumsal düzeyde sona eren en yerel süreklilik düzeyindeki gücü temsil ettiğini gözlemlemişti: Tanrı ve Şeytan.

Endişeli zamanlardaki güç korkusu; şifacıların her zaman büründüğü güç kisvesi ile kadınlar ve kadınsı gizeme duyulan korku göz önünde bulundurulduğunda kadın katlinin arkasındaki nedenler affedilemezse de anlaşılabilir. Şifacılık bilimleriyle ilgisi olmayan kadınların neden öldürüldükleri daha fazla açıklama gerektirir.

Yapılan zulüm için aşırı uçtaki bir açıklama, cadı çılgınlığının tümüyle köylülerin soylular ve din adamlarına karşı başkaldırısını bastırmak için egemen sınıfın bir icadı olduğudur. Dolayısıyla köylülerin dikkati komşularının üzerine odaklanmış, yoksullukları ve bitmeyen savaşlar için suçladıkları soylulardan uzaklaşmıştı.⁴⁸ Bu düşünce çizgisine göre, ne cadılar ne de cadılığa benzer bir şey uygulayan insanlar vardı. Bu kuram neden katledilenlerin çoğunun kadın olduğunu ve neden şifacıların özellikle seçilip ayrıldığını açıklayamaz. Ayrıca zulmün teolojik desteklerinin bakış açısına göre de ikna edici değildir.

Başka bir açıklama kadınların gerçekte cadılık yapmadığı, Hıristiyan dininde şeytan kimliğine büründüğü varsayılan eski tanrılara tapınarak eski pagan dinlerine saygı gösterdiğidir. Düşünceleri, Frazier'nin *Golden Bough*'unda (Altın Dal) belirtilmiş olan, klasik yolu izleyen Margaret Murrey, suçlanan kadınlardan birçoğunun, daha eski bir dinin boynuzlu tanrısına (Dianus) tapınan bir bereket kültürü ilgili olduklarını düşünür.⁴⁹ Kadınların top-
rak tanrıçasına tapınan eski bir bereket kültürü ile ilgilendiğini düşünen Anton Meyer de benzer bir öneride bulunmuştur.⁵⁰ 19. yüzyıl Ortaçağ uzmanı olan Jules Michelet kadınların çoğunun “şeytanın gelini” olmayı seçtiğine inanır. Kadınlar umutsuzluktan, “aralarında Bahçe'deki eski işbirlikçisi ve sırdaşı” da olmak üzere başka tanrılar aradığını söyler. Michelet aynı zamanda kadınların güçlerini kötüye kullanmış olabileceğini de ileri sürer.

“Büyük ve sorumsuz güç her zaman istismar edilebilir; bu durumda kadın üç uzun yüzyıl boyunca, iki dünya arasındaki -biri ölen eski dünya, diğeryse doğuşu ufukta hâlâ belli belirsiz olan yenisi olmak üzere- fetret döneminde gerçek anlamda kraliçelik yaptı.”⁵¹

Murray, Meyer ve Michelet'nin düşünceleri çekicidir ama iyi belgelenmemiştir. Yine de eski dinler kadınları Hristiyanlıktan çok daha büyük ölçüde güçlendirdi. Avrupa'nın Hristiyanlaşmasından çok uzun bir süre sonra bile kadınların Roma tanrıçalarını simgeleyen muskalar taşıdığını biliyoruz. Eski dinlerin uygulamalarının ne kadar yaygın ve ne kadar açık olduğu hiçbir zaman bilinmeyecektir. Ancak eski dinlerin kilise tarafından -kendi safları arasında bulunan sapkınların tarikatlarıyla karşılaştırıldığında- korkulacak bir tehdit olarak görülmüş olması olası değildir.

Daha dengeli bir bakış açısı, kadınların cadılığa hem aydınlık hem de karanlık kisvesiyle ilgi duyduklarıdır. Cadılık -doğüstü güçlerin üretilmesi- ruhsal olarak ödüllendirilmeyen için bir çıkış yolu, kültürel olarak yoksun bırakılmış için toplumsal bir konum edinme yöntemidir. Özellikle toplumun sınırında yaşayan kadınlar, cadılığa bir kontrol, statü ve ekonomik kurtuluş için (bunların hiçbirini vaat etmeyen bir dünyada) başvuruyorlardı. Kadınlar etkinliklerini, aksi halde yavan ve umutsuz olan yaşamlarını renklendiren fantezilerini tartışmak üzere az çok örgütlü bir grup olarak toplanıyor olabilirlerdi. Kadınların grup toplantıları -ne amaçla olursa olsun- Engizisyoncunun kadınların örgütlenmeye başladığına ilişkin büyük korkusunu ateşlemeyi sürdürdü.

Ancak, Hristiyan Kilisesi tarafından, davranışlarını savunmak için kullanılan, ne yazık ki hak ettiği yok olmamış olan ve sağlık sistemindeki bütün kadınları -şifacı ve şifa alanı ayırt etmeden- derinine etkileyen bir durum daha vardır: Bu, cadı olarak suçlanan milyonlarca kadının şeytanca uygulamalar içinde olup, gerçekten sapkın olduklarıdır. Ancak, güncel kuramda bu kadınların etkinlikleri şeytani değil, psikozlu ya da nevrozlu olarak görülür.

Psikiyatrist Gregory Zilboorg, modern psikiyatrinin gelişim kökenlerinin cadılık sorunu içinde olduğunu gösterme girişiminde bu durumu sunar.⁵²

Dr. Zilboorg şöyle der: “Kısaca, *Malleus maleficarum* -yapılacak küçük bir düzeltmeyle- eğer *cadı* sözcüğü *hasta* sözcüğüyle değiştirilir ve şeytan elenirse, 15. yüzyılın tanımlayıcı klinik psikiyatrisinin kusursuz bir modern elkitabı olarak hizmet edebilir.”⁵³ Zilboorg sözlerini şöyle sürdürür: “Üstelik 19. yüzyılın tıp literatürü, milyonlarca cadının, büyücünün, cin tutmuşun ve saplantılının ciddi nevrozlu ve psikozlulardan, kötüye gitmiş organik hezeyanlılardan oluşan büyük bir kitle olduğuna ilişkin aklımızda hiçbir kuşku kalmayacak biçimde, dikkatli bir klinik incelemeden geçirilmiş çok sayıda veri toplamıştır.”⁵⁴

Cadıların itiraflarını okuduktan sonra, gerçekten *sapkın* olduklarını, Kutsal Ekmek’e karşı gerçekten günah işlediklerini, kiliselerde gerçekten saygısızca mırıldandıklarını veya haça isyan ettiklerini ya da ondan korktuklarını ve bütün bunları tabii ki akıl hastaları olarak gerçekleştirdiklerini” gördüğünü ileri sürer. “Bugünün psikopatolojisinin* ışığında, burada isterilerle değil daha çok kompalsif** nevroz ve şizofrenik psikozla uğraştığımızı görmek pek de zor değildir.”⁵⁵

Zilboorg hiçbir yerde, bu “nevrozlu ve psikozluların” katlini tasarlayan kilisenin, yüksek mahkeme ve işkence odalarındaki devlet memurlarının psiko-patolojisini tartışmaz ya da hesaba katmaz. Engizisyon’un teknikleriyle oluşturulan korku olgusunun, itirafların içeriklerini yapılandırmasının yanı sıra, kendi içinde ve kendiliğinden patolojik davranışı yarattığını ele almaz. Bir sağaltımın ya da hastalığın “doğal” olup olmadığına karar vermek için çağrılan doktorların akli durumlarını da hesaba katmaz.

* Mantıksız, hastalıklı. (ç.n.)

** Zorlayıcı. (ç.n.)

Son: Kadın Avlarının Sonu

Önce kentlerde ve daha sonra kırsal alanlarda olmak üzere kadınların yakılması giderek azaldı. Resmi olarak son cadı İngiltere’de 1684’te, Amerika’da 1692’de ve en son Almanya’da 1775’te asıldı. Bu çılgınlık ancak Hıristiyanlık Avrupa’nın yöneticileri üzerindeki güçlü denetimini kaybettiğinde yatıştı. Kadın avı, “kişisel din siyasallaşana kadar yaygınlaşamazdı. Laik ideolojilerin ilerleyişine karşı duramadı.”⁵⁶ Din işleri siyasetten ayrıldığında, kadınlar artık işlemedikleri suçlar için öldürülmüyordu. En şiddetli cadı avları her zaman Roma hukukuyla yönetilen bölgelerde ve Protestanlığın yönetime en fazla karıştığı ülkelerde gerçekleşmişti. Düşünce ayrılığı, Reformasyon ve Karşı-Reformasyon yoluyla, dinsel ifadenin giderek artan heterojenliğiyle daha da güçlendi. Duruşmalar giderek daha çok irdeleniyor ve güvensizlikle yapıyordu. Duruşmaların da belki şeytanın işi olabileceği ve durdurulmasının en iyisi olacağı öneriliyordu.

1736’da, İngiltere’de cadılık suçlamalarının gerçekliğini yadsıyan bir yasa yürürlüğe girdi. Yasa, sihirli güçleri *varmış gibi* yapanların kovuşturulması koşuluyla, 1951 yılına kadar yürürlükte kaldı. Dolayısıyla sihrin (ya da büyü’nün, ya da cadılığın) gerçekten var olup olmadığı önemsenmemiş oluyordu.

Kadınlara karşı işlenen suçların kesilmesine karşın, hiçbir ülkede kendilerine tam vatandaşlık hakkı tanınmadığı gibi, şifacılık mesleklerindeki rolleri de kendilerine yeniden verilmedi. Avlar daha çok kadınların toplumsal durumlarının alçalmasına ve kadın düşmanlığıyla güvensizliğinin artmasını sağladı. Zulüm, kadınlara karşı tutum değiştiği için değil, yönetimlerin güç temelleri değiştiği için kesildi. Bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi, çılgınlığın durdurulması bilim çağıının doğuşuna atfedilemez. İlk bilim insanlarından pek çoğu cadıları kabul ediyor ve onlardan korkuyordu. Samuel Johnson ve diğerleri dava sayısının düşme nedeninin kadınların kara bilimleri uygulamayı kesmesinin sonucu olduğuna inanıyordu.⁵⁷

Cadı avların gerçekleştiği yıllarda kadın şifacılar, önce loncalar tarafından, sonra da doktor, cerrah ve eczacı birlikleri tarafından yerlerinden edilmişlerdi. Avrupa'daki bütün ülkelerde çalışmaları hukuken yasaklanmıştı. Engizisyon ve Hıristiyan teolojisi kadınları bağımsız uygulayıcı saflarından atmaya alışkındı. Yeni dünya görüşüne göre, bilim ve doğanın yasaları aynı amaçlar için canlandırılacaktı.

11

MODERN TIBBIN DOĞUŞUNDA BULUNMAYANLAR

Kadın şifacılar karşı işlenen suçlar, aslında bunun dışında sanat, insani bilimler ve yeni palazlanmaya başlayan bilim ve teknolojideki olağanüstü buluşların, aydınlanmanın çağında gerçekleşmişti/yer almıştı. Cadı avı dönemi, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde değişik zamanlarda başlayan, ama kabaca 14. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar süren döneme rastlayan Rönesans'ı içerir. Kadınların toplumsal durumları çoğu zaman kültürel ilerlemeyi ayna gibi yansıtır ve uygarlığın bir göstergesidir. Rönesans döneminde durum bu değildi; başarılılarından hiçbirisi dişil değerlerin yeniden doğuşunu yansıtmıyordu.

Bu 300 yıl, Copernicus'un, dünyanın evrenin merkezi olmadığı sonucuna vardığı 16. yüzyılda başladığı varsayılan Bilimsel

Devrim'i kapsadı. Kepler ve Galileo, Copernicus'un yeni kozmolojisinin bilimsel geçerliliğini sağlamlaştırdı. Bu ilk bilim insanları, önerilen rol modeline uymayan kadınlar gibi, her zaman sapkınlıkla suçlanma tehlikesi içindeydi.

Tehlikede olsalar da olmasalar da, tıp adamları bilimsel düşüncenin yasal olarak tanınma olasılığını gördüler ve bu yükselen yıldızla çabucak, minnetle tutundular. Şifacılık, büyü ve din arasındaki yapışkan bağlantıyı tanımlamak sıkıntılı bir iş oldu. Hem sihir hem de dinle ilintisi kopmuş olan bilim, hangi tıbbın tanrıya ait olduğu, hangisinin olmadığına karar vermekten bıkmış olanlara bir sığınak sağladı. Bilimsel Devrim'den sonra kadın tıbbının tanrının olup olmadığı aydınlığa kavuşmamış bir noktaydı. İlk bilim insanları, tanrıyı buluşlarından ayırmayan olağanüstü dindar bir gruptu. Isaac Newton gibi birçoğu da büyüyle amatörce ilgileniyordu. Her ne olursa olsun, kısa bir süre sonra birbirinden ayıramayacak olan tıp ve bilim yeni ve temelde tanrısız bir öğretiyle çerçevelenmişti.

Bu yüzyıllarda, özellikle de 17. yüzyılda, Batı'nın şifacılığında, sağaltım çerçevesinde değil ama şifacılık bilimlerine bugüne kadar egemen olmuş kuramsal yapı içinde bazı değişiklikler yer aldı. Bu yapı kadını tümüyle atladı. Kadının varlığı bilim uğraşı için ilgisiz, hatta bilime düşman olarak görülüyordu. Kadın ve doğa, dişil güçlere egemen olma ve onları denetleme gereksinimini ilan ederek ortaya çıkmaya başlayan metaforla açıkça kuşatılmıştı.

Yüzyıllar ilerledikçe kadının tıptaki rolü daha da katmanlaştı ve biçimlendirildi. Kadınların evin dışında elde edebileceği olanaklar hızla yok oldu. Kadınların tıp ve bilime yaptıkları katkılar ya göz ardı edildi ya da küçümsendi.

Bu bölüm tıp biliminin dönüm noktalarını ve şifacılık biliminin bu dönüm yıllarındaki durumunu ele almaktadır.

Aklın ve Bedenin Ayrılması

Tarihte hiçbir olay kurumlaşmış inanç dizgesini aklın bedenden felsefi ayrımı kadar kadar çabuk değişmemiştir. Bu kuramın formülleştirilmesi, (kendi yaşam ve yazıları bu iki kesin kümeye uyan hiçbir öge içermese de) René Descartes'a atfedilir.

Descartes düşsel bir deneyimde evrenin devamının matematiksel formüllerle gözler önüne serildiğini gördü. Görünenlerin -vahiylerin- muazzam doğaları ve görünüşe göre kutsal kaynakları Hildegard'ın ve daha başka eski bilim insanlarının deneyimlerini anımsatır.

Descartes'ın çalışmasının özü bizim amaçlarımıza göre şöyle özetlenebilir: (1) Bilimsel gerçek kesin ve anlaşılabilir; (2) matematik bu gerçekleri anlamının anahtarıdır; (3) çözümlemeli düşünce süreci -yani bir şeyi en küçük parçalarına ayırmak- mutlak bilgiye götürecektir; (4) evren fiziksel bir nesnedir, kendisi ve içerdikleri makinelerle benzeştirilebilir; ve (5) akıl ile beden birbirinden ayrı varlıklardır.¹

Descartes'ın çalışmasının verdiği yön şifacılık bilimleri için bir dönüm noktasıydı. Akıl ve beden birbiriyle hiç ilişkileri yokmuş gibi algılanmalıydı. Descartes'a göre, beden kavramı akla ilişkin hiçbir şey içermiyordu; akıl da bedene dair hiçbir şey içermiyordu. Böylece, gözle görülmeyen ve maddesel olmayan âlem, görülen ve maddesel olandan ayrılmıştı. Tıbbın ve bilimin disiplinleri fiziksel olarak fark edilebilinenin araştırılmasına dönüştü; görülemeyense başka disiplinlerin alanı oldu.

Akıl ile beden arasındaki kuramsal ayrım, ölümsüz ruha zarar verme korkusu olmadan otopsi ve biyopsi yapılmasına ve bedene karşı başka müdahalelere izin verdi. İnsan bedeninin morfolojisinin ve işlevinin anlaşılması bağlamında yaşanan büyük ilerleme azımsanamaz.

Kartezyen sunum bilim ve tıp adamlarınca yaygın olarak kabul görmeye başladığında, daha önce mutlak gerçek sayılan eski Galenci öğretinin etkisi azalmaya başladı.

Kartezyen düşüncenin talihsiz sonuçlarından biri, şifacılık bilimlerinde bakım ve sağaltımın birbirinden ayrılmasıydı. Şefkat ve önsezi de görünmez olduğundan bilim ve tıptan çıkarılmıştı. Şifacılık bilimlerinde bakım işlevi sürdürüldü – ancak bilimsel olmayan bir zorunluluk ve çoğunlukla erkek doktorların denetimindeki kadınlarca uygulanan ikinci derecede bir gereksinim olarak.

Eğer bütün canlılar -aralarında insan da olmak üzere- birer makine olarak algılanırlarsa anlaşılabilirlikleri ve denetlenebilirlikleri inancı şifacılığı, insancılıktan daha da uzaklaştırırdı. O zaman için en gelişmiş ve karmaşık makine saat olduğundan, “saat gibi çalışan evren” önemli bir metafor haline geldi. İnsanlar, saatler gibi, incelenilecek daha küçük parçalarına ayrılırlarsa, anlaşılabilirlerdi. Bu çözümleme süreci Batı’nın tıp bilimini sürekli geliştirerek ve eksiltmeden küçülterek -fizik ve kimyanın yasalarına göre yorumlayarak- yüzyıllar boyunca ileri taşıdı. Bugün, insanın durumunu, sağlığı ve hastalığını anlamak için umut moleküler biyolojiye -insan yaşamının saptanabilen en küçük ögesinin ele alınışı- bel bağlamıştır.

Son olarak Descartes’ın, doğanın sayılar yoluyla ifade edilebilen, bilinebilecek yasaları olduğu düşüncesi, tıbbi temel bilimlere bağlı tutmuştur. Bu kuramın, hâlâ yerine gelmemiş olmasına karşın vaatleri baştan çıkarıcıydı: Eğer insan değişmez formüllerin gerçeklerini ortaya çıkarırsa bütün evrensel olayları öngörebilir ve denetleyebilir. Böylece bir yandan eski kozmolojinin benmerkezciliğine -dünyanın evrenin merkezi olması- son veriliyordu. Diğer yandansa bilimselciliğin yeni kozmolojisi insana evrenin denetimini armağan ediyordu. İnsan, insan olmanın ve her şeyin doğasını sezebilen bir akla sahip olmanın gücünü anlamaya başladı. Buradaki ironi, aklın güçlerinin bizzat kötülenmiş ve tıp biliminden daha az itibara sahip kurumların seviyesine indirilmiş olmasıdır.

Bilimin Doğuşu

13. yüzyılda, kadın şifacının geleceğini, saptayacak değişik düşünceler bir araya geldi. Bu sırada deneysel bilimin babaları, teolojileri ve bu teolojinin kadınlar ve şifacılıkla ilişkisiyle boğuşuyordu. Sonuç, kadın gücünün kuşku dolu kabulü ve erkeğin temel korkularının dışavurulmasıydı.

17. yüzyılda yaşanan olaylar da benzer bir bağlantı oluşturdu. Kartezyen düşüncenin gizilgücünden ve bilimdeki ilerlemeden çok etkilenen eğitimli insanlar, keşfin bilimsel ilkelerini kabul etmeye başladılar. Tam zamanıydı; değişim vakti gelmişti.

Galen'in tiranlığı etkili olmayı sürdürdü. Hatta öğretileri, Venedik'teki Aldine Pres çalışmasının ilk kopyalarını 1525'te bastığında yeniden canlandı. Uygulanmaya konan tıbbi bilim veya deney değil, daha çok bilgiçlikti.² Eğer bir insanın teşrihi Galen'in tanımına uymuyorsa, o zaman o bedenin doğru oluşturulmadığına karar veriliyordu çünkü Galen yanılmış olamazdı.

Paracelsus, Leonardo da Vinci ve William Harvey gibilerin kendi deneysel gözlemlerine uymayan bilgilere inanacağını beklemek fazla olurdu. Onlar, Galen'in çalışmasının mutlak gerçek olduğunu söyleyen yaygın teolojik görüşe yüreklilikle karşı çıktılar. Yaşamın doğası ve Kartezyen mantık üzerine yaptıkları gözlemlerdeki birlik yeni bir tıbbi sapkınlık -bugün modern tıp olarak bildiğimiz doğruluk- yarattı.

İngiliz soyluların öğretmeni ve becerikli bir örgütleyici olan Henry Oldenburg'ün gözleri, birbirine pek bağlı olmayan bilimsel topluluğun kışkırtıcı düşünceleriyle kamaşmıştı. Kendisi bir bilim insanı olmamasına karşın, bilim insanlarından oluşan bir parlamento düşledi. İtalyan atasözü, *Le parole sono femine, li fatti maschii*'ye ("Sözcükler dişil, gerçekler erkektir") katılıyordu. Böylece bilimin gerçek, yani erkek yönü kurumsallaştırıldı. 1662'de kuruluş anlaşması yapılan parlamentoya Royal Society (Kraliyet Akademisi) adı verildi. En bilgili adamlardan kurulan bu heyet,

gelecek yüzyıllarda bilimsel düşünce için bir “pota” oluşturdu. Üyeleri düşüncelerini mektuplar, daha sonra kitaplar ve en sonunda da ciddi bir dergiyle birbirlerine iletti.

Geleceğin şifacılık uygulamalarını yönlendiren etkilerine karşın, niyetleri bu değildi. Frances Yates, Royal Society’nin temelde, doğal bilimlerin ilerlemesi için kurulduğunu, önceden var olan bir toplumda bir niş bulmayı amaçladığını belirtti. “Bütün dünyanın evrensel reformu içinde yenilenmiş bir toplumda bilimin ilerlemesini tahayyül etmedi. Royal Society üyeleri hastaları sağaltmak, üstelik bunu bedava yapmak ya da eğitim reformu planlarıyla ilgili değildi.”³

Üyelerin doğa, kadın ve bilimsel topluluğun rolüne ilişkin tasvirleri çağdaş düşüncenin geleneksel bir parçası haline geldi. Evelyn Fox Keller, *Reflections on Gender and Science* (Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler) başlıklı etkileyici çalışmasında, “yeni bilim” ve dönemin ekonomik, toplumsal, siyasal ve entelektüel karışıklığıyla aynı anda ortaya çıkan bir tema gözlemler.⁴ Bu tema, “cinsellik ve cinsiyet rollerinin algılanışı ve bunlara karşı alınan tutumdaki ince ama önemli değişimdir. Bu değişim, 17. yüzyılın ‘yeni bir bilim’ neye benzemelidir tartışmasına yayılan cinsel dilde kendine özgü bir açıklıkla yansıtıldı.”⁵

Doğa Olarak Kadın

Francis Bacon’ın yazıları kadın ve doğa üzerine açık bir ifade sağlar. Bu ilişki daha önceki kültürler için aşıkardı ve bilimin amaçlarını ilerletmek için yeniden yorumlandı. Erkeklerin kadınlardan üstün olduğu ve kadının toprağa daha yakın olduğu inancı egemendi. Ne yazık ki kadın kendisini doğaya bağlayan 17. yüzyıl metaforuyla köleleştirildi. Oysa daha önce olduğu gibi doğa tarafından yüceltilmeliydi.

Doğa, dişille ilintisi yoluyla bilinebilir; eğer uygarlık ilerleyecekse üstünlük ve egemenlik mutlaka sağlanmalıdır. Bacon’ın gö-

rüşü, insan ırkının gücünü bizzat evrene yaymaktan daha az hırs-
lı değildi; bu “insanın yaratılışının ilk aşamasında sahip olduğu
egemenlik ve gücün ona geri verilmesi ve ona yeniden yatırım
yapılmasıdır.”⁶

Bu yüce amaca ulaşmak için akıl ile doğa arasında bakir ve
yasal bir evlilik gerçekleştirilmelidir. Doğa, yani gelinin, erkeğin
aklı tarafından evcilleştirilmesi ve bastırılması gerekiyordu. “Do-
ğayı bütün çocuklarıyla hizmetine vermek ve kölen yapmak için
yönlendirmek üzere gerçekten sana geldim.”⁷ Bilim insanlarının
iş “doğayı başboş gidişinde sürekli izlemek”ti ve bilim insanları
bundan sonra da onu aynı yere yönlendirip yöneltebilecekti.”⁸
Böylece, doğanın davranışlarının gözlemlenmesi öneriliyor, hafif
bir dürtüklemenin gizemlerini ortaya çıkaramayabileceği uyarısı
yapılıyordu. Bilim insanına doğanın gizemlerini doğaya işkence
yaparak öğrenmesi öğütleniyordu.

Bacon, *The Masculine Birth of Time* (Zamanın Erkeksi Doğuşu)
adlı yapıtında “süper insanlar” ve “kahramanlar”dan oluşan bir
ırk beyan ediyordu: Hiçbir yanlış algılamaları olmadığı için duyu-
lara, doğadaki en önemli ışığa giden yolu açabilecek bir ırk. Çalış-
manın kendisi, Bacon’ın “eski bilimin yalnızca edilgen, zayıf ve
beklenti içinde olan dişi çocuğu temsil ettiği ama şimdi etkin,
güçlü ve üretken bir erkek çocuğun doğduğu” inancını temsil
eder.⁹ Bacon’ın imgelemlerinin çoğu cadı duruşmalarından esin-
lenmiştir – Kral I. James’in başsavcısı olarak duruşma ve kovuş-
turmelerde hazır bulunuyordu.¹⁰ Bacon’ın doğa imgelemi -gizem-
lerinin kendisinden mekanik araçlarla sökülüp alınması gereken
bir dişi- duruşma dilinin “yeni bilim”e açıkça aktarılmasıydı.

Madde ve Ruh

Bilimsel Devrim’in bizim tartışmamız için özellikle önemli
olan bir sonucu, yalnızca akıl ve maddenin birbirinden ayrılması
değil, aynı zamanda ruhun da kavramsal olarak maddeden elen-

miş olmasıydı. Akıl, beden ve ruhun birbirinden ayrılması kadının şifacılık gücünün asıl dokusunu parçaladı. Gerçekten de kadın şifacıları bağlayan bilinç bağı olarak tanımladığım temel noktayı istila etti.

Ruhun maddede artık yaşamadığı düşünülünce, fiziksel olana saygı kalmaz. Böylece tıp kendini artık insanların kendilerini acı ve tehlike içinde bulduğu, aklın sınırlarının ötesine geçmenin en çok arzulandığı kutsal yerlerde çalışıyor saymıyordu.

Bilimsel Devrim'in etkisi hem kadın şifacı hem de doğanın kendisi için korkutucuydu. Akıl ve ruhun doğadan çıkarılması, görünüşte görünmez âlemden tümüyle ayrı, tarafsız bir görüşün yolunu açtı. İnsan aklı Bacon'ın önerdiği gibi berraklaştı ve yeni görüş fiziksel düzlemin algılanmasında derin değişikliklere yol açtı. Royal Society'nin amacı gerçekleşmişti. Ancak madde kümeleri, madde toplıkları canlı organizmalar yerine makine olarak görüldüğünde, dünya ekosistemlerini etkileyen korkunç ve geniş kapsamlı sonuçlar ortaya çıkar. "Dünyanın canlı ve duyarlı olduğu düşünüldüğü sürece, insanın ona karşı yıkıcı eylemlerde bulunması ahlaki davranışının bir ihlali olarak sayılabilir."¹¹ Yeni bilimin eski teolojiyi mantıken örtmesiyle, kadınlara karşı işlenen suçların, tecavüz ve yok edilişlerinin bizzat dünyaya karşı işlenmesine izin veriliyordu.

Yeni bir kozmoloji yaratılmıştı. Gücün hiyerarşisi çok az değişti. Evreni bizzat yaratmış olan erkek bir tanrı hâlâ vardı ama yasaları artık insanlara açıklanıyor, doğanın bağrında gizlenmiyordu. Bu da insana, grup belleğinde ilk kez olmak üzere, dünyanın olaylarını öngörmek ve denetlemek için gerekli gücü verdi. Aynı güç daha önce, kadın olarak doğa, doğa olarak kadın metaforunun aracılığıyla kadınlara ilintilendirilmişti ama gördüğümüz gibi bu metafor yüzyıllardır zayıflamaktaydı. Yüzyıllar boyunca kadının bilgeliğini tanrıdan değil, daha çok güçlü ve kötü kaynaklardan aldığına inanılıyordu. Ruh maddeden çıkarıldığında, aynı biçim-

de şeytan da çıkarılmış oluyordu; mantıklı akıl artık kadınların görünmeyen tuzağına düştükleri için bilge olduklarını tartışmıyordu.

Sağlık ve Sağaltım Uygulamaları

Bilimsel Devrim'in enerjisi ve Avrupa'da Rönesans'la ilintilen-
dirilen düşüncenin yeniden canlandırılmasına karşın, sağaltım
bilgisi 19. yüzyılın sonlarına kadar pek fazla değişmedi. Ancak
çok daha fazla bilgi azar azar toplanmış ve sınıflandırılmıştı. Ge-
lişmeler ve buluşlar sonunda hastalıkların nedenleri, doğaları ve
sağaltımlarının daha iyi anlaşılmasını sağladı.

Kadınların, keşif ve icat saflarının dışında bırakılmalarına kar-
şın, bunun böyle olması gerektiği pek de açık değildir. Göreceği-
miz gibi, kadınlar çoğu zaman bu yıllarda ortaya çıkan sağaltım-
daki birkaç yenilik için itici güç oldular. Onların bu işle ilgisi,
kadınların katkılarını romantik fantezi olarak geçiştirme eğilimin-
de 'olan, tıp tarihinin modern yetkililerinin yazılarında giderek
daha da önemsizleştiriliyor.

Kimin ne katkıda bulunduğu üzerinde hiçbir zaman fikir birli-
ğine varılamayacaktır. Kadınlar çoğu zaman sağlıktaki yenilikle-
rin geliştirici ve aktarıcıları oldular; erkeklerse bunları yaygınlaştı-
ranlardı. Birinin diğerinden daha önemli olduğunu söylemek
kişisel görüş meselesidir.

Hastalık Örüntüleri

18. yüzyıla kadar hastalıkların çoğuna bir ad verilmemiş, ka-
baca sergilenen belirtiler bağlamında tanımlanmıştı. Dolayısıyla
atalarımızın hangi hastalığa yakalandıklarını tam olarak bilmek
güçtür. Beslenme bozuklukları, çocuk yangıları ve gebelik ile do-
ğumdaki komplikasyonlar yaşamı tehdit eden sabit sorunlardı.

Hastalıklar nüfus içinde hareket ederken doğa ve şiddetini değiştirir, saldırılarını durdurur ve yeniden harekete geçirir.

15. yüzyıl, terleme hastalığı, cüzam ve koleranın artışıyla belirginleşir. Bunların hepsi de 16. yüzyılda önemli derecede azalmıştır. Cüzam o kadar ender görülmeye başlamıştı ki cüzam hastanelerinden birçoğu kapatılmıştı.

Bundan sonra tifüs, difteri, çiçek ve kızamıkta artış olduğu bildirilmiştir. 17. yüzyıl, daha çok sayıda kızamık, çiçek, kızıl ateş, difteri, bel soğukluğu ve frengi vakalarının yanı sıra, vebanın şiddetli halini gördü. İskorbüt ve raşitizm tanınıp bildiriliyordu. 18. yüzyıla gelindiğinde hıyarcıklı veba, tifüs, sıtma ve difteri daha az ölümcül türlerle geri geldi. Çiçek -aşağıda göreceğimiz gibi, mazur görülemeyecek bir biçimde- en büyük katil olarak kaldı. 19. yüzyıl kolera, sarıhumma ve tifonun daha hafif türleriyle karşı karşıya kaldı.

Sağaltım Bilimi ve İlerleme

Sakat bırakan ve öldüren bu hastalıklar için önerilen sağaltım neydi? 15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar sağaltım sihirli sözler, karmaşık bitkisel kocakarı ilaçları, idrardan tanı ve astroloji içeriyordu. Bundan sonra tıp, gedikli doktorların lavman, şişe çekme, hacamat ve tütsüleme çalışmalarıyla daha gözüpek bir iş oldu. Sülük, neşter ve değişik biçimleriyle cıva gibi çok zehirli kimyasal maddeler doktorun kara çantasını doldurdu. Ortaya çıkmaya başlayan tıp mesleğinin daha nazik botanikle çok az yakınlığı vardı.

Bu yüzyıllardaki en büyük ilerleme Plinius, Aristoteles, Hipokrat ve Galen gibi tıbbın eski babalarından bağımsızlaşmanın sonucu olarak ortaya çıktı. Yeni bilim insanları, eski geçmişin öğretisiyle önü kapatılmayan bir görüşle dünyaya baktığından anatomi ve botanikte ilerlemeler kaydettiler.

16. yüzyılın iki akıllı ve bağımsız doktoru, Paracelsus ve Agrippa von Nettenheim, bilge kadınların deneysel tıbbına karşı hayranlık belirtti, kadınların uygulamalarını tıbbın babalarının-kindenden daha ileri ve etkili gördüler. Paracelsus, İbni Sina ve Galen'inkiler de aralarında olmak üzere, klasik tomarları törenle ve küçümseyerek yaktı. Agrippa belagatla sordu: “Düşünürler, matematikçiler ve astrologlar çoğu zaman bilicilik ve öngörülerinde köylü kadınlardan daha aşağı değil midir ve yaşlı hemşire çoğu zaman doktoru alt etmez mi?” Paracelsus modern kimyanın babası sayılır; en iyi reçetelerini kadınlardan öğrendiği iddiası sık sık alıntılanır. Gizemli, yaşlı bir İsveçli kadın onun olağanüstü duyarlı metni *Diseases of Women* (Kadın Hastalıkları) için esin ve bilgi kaynağı olmuş olabilir.

Paracelsus ve Agrippa, hastalığın ve sağlığın, şifanın dışıl öğesine bağlanan görünmeyen yönlerine ilişkin derin bir sağduygu sahibiydiler. 1510'da Agrippa şöyle dedi:

Canın beden üzerinde öyle büyük bir gücü var ki, can nasıl hayal eder ve düşerse, gövdeyi o yöne götürür... En ateşli olduğu zaman fanteziyi izleyen canın ihtirasları... böylece akıl ya da bedenden hastalığı alır götürür ya da ona hastalık getirir.¹²

Paracelsus da benzer bir açıklama yaptı:

İnsanın görünen ve görünmeyen atölyeleri vardır. Görünen bedendir, görünmeyen hayal gücüdür (akıl)... Hayal gücü insanın canındaki güneştir... Ruh efendidir, hayal gücü araçtır ve beden de plastik maddedir... Hayal gücünün etkisi tıpta önemli bir öğedir. İnsan ve hayvanlarda hastalık üretebilir ve onları sağaltabilir... Bedenin hastalıkları fiziksel sağaltımlarla ya da can aracılığıyla hareket eden ruhun gücüyle sağaltılabilir.¹³

Şifacılığın son derece büyümlü dinsel alanı ile yeni bilimin mekanik çalışma biçimi arasında dağılmış bu gibi sözler bulunabilir.

Bunlar, hastalık ve sağlıkta aklın rolünü inceleyen alanlar olan psikofizyoloji ve psikonöroimmunolojideki modern gelişmelerin habercisidir.¹⁴ Daha sonra Paracelsus ve Agrippa'ya atfedilen ilerlemelere karşın, onlar Royal Society'nin temel görüşüne sahip bilim insanlarıncı büyücü sayılıyordu. Yeni bilimin şıfacılıktan silmek üzere olduğu öğeler, tam da bu iki adamın ruh, hayal gücü ve görünmeyen âlemle ilgili bu tür düşünceleriydi. Ayrıca bunlar zaman içinde dişil öyküsüyle ilintilendirilen düşüncelerdir.

William Harvey'nin kan dolaşımı üzerine çalışmasından 17. yüzyılın başlıca tıbbi buluşu olarak söz edilir. Büyük olasılıkla o ve diğlerleri, kanın mekanik akışı üzerine tanımlamalarının Bin-genli Hildegard'ın 12. yüzyılda önerdiğı modelden pek de farklı olmadığının bilincinde değildi. Bu, aşağıda belirtileceğı gibi, bir kadının tıbbi ilerleme için altyapıyı sağladığı tek olay değildi.

Sıtma tedavisi 17. yüzyılda sağaltım bilimlerinde önemli bir gelişmeydi.¹⁵ Peru'da İspanya genel valisinin eşi olan Chinchon kontesi bir ağacın kabuğıyla tedavi edilmmişti. Kontes bu kabuktan sıtmanın yaygın olduğu İspanya'ya yüksek miktarda ithal etti. Perulu ağacın kabuğı onun onuruna "cinchona kabuğı" diye anılmaya başlandı. Bu öykü, Marie Curie'nin saygın bir meslektaşısı olan Mélanie Lipinska tarafından, Paris Üniversitesi'nden tıp derecesi almak üzere yazdığı tezde anlatılmıştı. Bu teze Fransız Akademisi tarafından özel bir ödöl verildi. Ancak, modern doktorlar ve tıp tarihçileri, kınakının Avrupa'ya tanıtılmasını bir erkeğe Antonio de la Calancha'ya atfederek bunu yalnızca "hayalci" bir öykü olarak tanımlar.¹⁶ Yine diğlerleri, kınakının kullanılışında önemli ilerlemeler için bir İngiliz doktor olan Thomas Sydenham'ı över.¹⁷

18. yüzyılın tıbbında dikkate değeri iki olay vardı: Dijitalisin bulunuşu ve çiçek için kabul edilebilir bir aşının geliştirilmesi. Bunlardan her ikisinde de kadınlar, perde arkasında önemli bir rol oynamıştı.

* Kınakına; kinin elde edilen bir ağaç kabuğı. (ç.n.)

Yüksükotundan elde edilen bir kimyasal madde olan dijitalis, zayıf kalplerin, düzensiz kalp atışlarının ve yine kalbin iyi çalışmamasıyla ilintili olarak, sıvı toplanmasıyla gerçekleşen bacak ve ayaklardaki şişmelerin (ya da ödem) tedavisinde kullanılır. Bu keşfin onuru, eski bir sağaltımı yeniden piyasaya sürmekten fazla bir şey yapmamış olan Dr. William Withering'e atfedilir: Yüksükotunun yapraklarından yapılan çay bilge kadınlar tarafından yüzyıllar boyunca kullanılmıştı. Dr. Withering bitkinin tıbbi niteliklerinin farkına ancak nişanlısı onu şifalı bitkilerle ilgili yaşlı bir kadını ziyaret etmesi için ikna ettiğinde, varmıştı. Bazı deneylerden sonra "An Account of the Foxglove and Some of Its Medical Uses" (Yüksükotu ve Bazı Tıbbi Kullanımlarına İlişkin bir Rapor) başlıklı bir bildiri yazarak, bütün zamanların en iyi botanikçilerinden biri olarak ününü sağlamlaştırdı.

18. yüzyılda sağlık için ikinci büyük ilerleme Edward Jenner'in, sığırlarda görülen çiçek hastalığından elde ettiği sıvıyı kullanarak, çiçek için aşı yöntemini açıklamasıydı. Hatta bu aşı Aydınlanma'nın en büyük sonucu olarak adlandırılır.

Jenner yöntemini 1789'da, Lady Mary Montagu'nun Türkiye'de kadınların kullandığı aşı tekniklerini açıklamasından neredeyse 80 yıl sonra, yayımladı. (Aşıya o zaman, çiçeğin bilimsel adı olan *variola*'dan türetilen variolasyon, yani çiçek aşısı yapma deniyordu.) Lady Mary şöyle diyordu:

Bu işlemi her sonbahar eylül ayında yüksek ısı azaldığında yapmayı görev edinmiş bir grup yaşlı kadın var... Bu amaçla toplanırlar yapıyorlar... Yaşlı kadın çiçeğin en iyi türünün maddesiyle dolu bir fındık kabuğuyla gelip hangi damarlarınızın açılmasını istediğinizi soruyor. Sizin önerdiğinizizi hemen 'büyük bir iğneyle açıyor (bu size basit bir sıyrıktan daha çok acı vermiyor) ve iğnenin başında durabilen miktardaki maddeyi damarın içine koyuyor. Daha sonra küçük yarayı boş bir kabuk parçasıyla bağlıyor; bu şekilde dört ya da beş damar açıyor.¹⁸

Lady Mary yukarıdaki satırları arkadaşı Sarah Chiswell'e yazarak, aynı zamanda tıp mesleğindekiilerin aşırı bilgileri kadar gelirleri için de bir tehdit olarak görmelerinden endişe ettiğini de belirtmiştir. "Ben bu yararlı buluşu İngiltere'ye getirme külfetine katlanacak kadar vatanseverim ve eğer gelirlerinin oldukça önemli bir kolunu insanlığın yararına feda edecek kadar erdemli olduğunu düşündüğüm herhangi birini tanısaydım, bunun hakkında doktorlarımızdan bazılarını yazmaktan kaçınmazdım."

Lady Mary başlangıçta bu uygulamayı saray mensuplarıyla paylaşabildi ve yöntemler yararlılık ve güvenilirliğine ikna edilebilenlerce benimsendi. İlk büyük feminist yazarlardan olan bu kadının başarıları son zamanlarda aza indirgenmektedir. Genevieve Miller bu uygulamanın benimsenmesini gerçekte kralın doktoru ve Royal Society'nin başkanı olan Sir Hans Sloan'un sağladığını ve yandaş raporlarının Lady Mary'nin rolünü abarttığını ileri sürer.¹⁹

Lady Mary'nin Türkiye'ye yolculuğundan önce Sloan tarafından çiçek hastalığı için tedavisi edilmiş olmasına karşın genelde erkek doktorlara karşı pek büyük bir saygı beslemez. "Sophia" takma adıyla yazmış olduğu *Woman Not Inferior to Man* (Erkekten Aşağı Olmayan Kadın) başlıklı makalesinde, kadınların tıp mesleği için daha yetenekli olduğunu belirtiyordu:

... Hastalara sağlığını yeniden kazandırmak ve sapıklık olanlar için korumak üzere... Hastalar için, *Galen* ya da *Hippokrates*'in yardımı olmadan, [erkeklerin] kör bağılılıklarıyla ne geliştirebilecekleri ne de onaylayacakları sonsuz rahatlatma yolları bulabiliriz ve bulduk da. Bir *kocakarının reçetesi* olarak tabir edilen şeyin, üniversite mezunlarının araştırmalarını şaşırtan müzmin bir deliliği giderdiği çoğu zaman bilinir.²⁰

Aşılama, çiçek hastalığından ölümlerin engellenmesinde beklenmedik bir biçimde başarılıydı. Salgınların doruğunda beş kurbandan biri ölüyordu. Bununla karşılaştırıldığında İngiltere'de

aşılanan doksan bir kişiden yalnızca biri öldü. Hiç kuşkusuz aşılanma tümüyle güvenli değildi; çünkü canlı virüs kullanılıyordu ve kuramsal olarak bulaşma olasılığı vardı. Bundan daha kötüsü sterilize edilmemiş iğneler yüzünden gerçekleşebilen kan zehirlenmesi tehlikesiydi. Aynı zamanda da İngiliz doktorlar Türklerin yüzeysel çizik yönteminden farklı olarak derin kesikler açılmasında direniyorlardı. Bu da ölüm oranını artırıyordu. Ayrıca doktorlar bu uygulamayı, tıbbi gözetim altında tecrit, aşidan önce ve sonra özel diyetlerde direnerek çiçekten hâlâ ölen kitlelerin maddi olarak karşılayamayacakları kadar pahalıya mal etmeyi başarmıştı.

Panik ve “kötü reklam” zaman zaman Avrupa ve Amerika’da yasaklanmasıyla sonuçlandı. Hastalığı önleyerek Tanrı’ya karşı gelmeye çalışmanın kötülükleriyle ilgili dinsel konular da ortaya atıldı.

Büyük ihtimalle 1700’lerden önce yüzyıllar boyunca Avrupalı bilge kadınlar da benzer iğneleri yapıyorlardı. Bilimsel ve tıbbi topluluğun bu uygulamaları kabullenmekteki isteksizliği dolaylı olarak milyonlarca ölüme neden oldu.²¹

Londra’daki St. Bartholomew’s Hospital’da (St. Bartholomew Hastanesi) doktor ve Royal College of Physicians and Surgeons ile (Doktor ve Cerrahların Kraliyet Koleji) Royal Society’nin üyesi olan Dr. William Wagstaffe tarafından 1700’lerin başında yazılmış bir yorum çok önemlidir:

Okuma yazma bilmeyen ve düşünmeyen halkın arasındaki yalnızca birkaç *Cahil Kadın* [italikler onundur] tarafından uygulanan bir yöntemin, birdenbire ve zayıf bir deneyle dünyanın en eğitilmiş ve terbiyeli uluslarından birinde Kraliyet Sarayı’na kabul edilmeyi elde etmesine gelecek kuşakların inandırılması olanaksız gibidir.²²

Dr. Wagstaffe’nin düşüncesi kazandı. Kadınların becerileri, William Jenner aşısı olarak insanlardaki çiçek hastalığı yerine inek-

lerdeki çiçek hastalığını kullanan yöntemini yayımlayana kadar geniş çapta tanıtılmadı. Burada önemli olan, Jenner'in bu yöntemi bir çocuk olarak tanıdığı sütçü kadından öğrenmiş olmasıydı. Mandıra çiftçileri ineklerdeki çiçeğin sağladığı korumanın farkındaydı ve çocuklarını hasta ineklerin memelerine dokundurarak hastalığa maruz bırakıyorlardı. Her ne olursa olsun, tıp bilimi ilerledi. 200 yıldan daha kısa bir süre sonra, çiçek yeryüzünü terk etmiş gibi görünüyor.

Anestezi ve Dişille Olası Bağlantı

Sonunda, 19. yüzyılda, hastalıkların sağaltımında önemli bir ilerleme gerçekleşti. Uyuşturucu maddelerin gelişmesi ameliyat süreçlerinde önemli ilerlemeler sağladı. Cerrahlarda daha önce aranan nitelikler hızlı, güçlü ve kararlı olmalarıydı. Nitrojen oksit (gülme gazı), kloroform ve eterin keşfiyle daha hassas ameliyatlara yapılabilirdi. Uyuşturucu ilaçların, kadınların şifacılık bilimleriyle (uyuşturucular, varsayılan cadıların büyülü uçuş yağlarıydı) ilintilendirilmesi göz önünde bulundurulduğunda, 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar tıbbi uygulamalarda anestezi olmaması şaşırtıcı değildir.

Çok fazla alkaloit ya da narkotik bileşimler güvenilir olabilirdi ama yüzyıllar boyunca karıştırılmış ve denenmiş olmanın verdiği avantaja sahiplerdi. Ayrıca doğal farmakolojik maddeler çoğunlukla, aşırı dozun etkilerini iyileştirme olasılığı yapay bileşimlere göre daha yüksek olan kimyasal bileşimler içerir. Uyuşturulmadan yapılan ameliyatla ilintili ağrı ve şoktan ölme ya da "hiçbir zaman uyanmama" seçenekleri göz önünde bulundurulduğunda hastaların çoğu hiç kuşkusuz ikinciye seçer. Cerrahların hastalarına alkol ve afyon verme konusunda hiçbir endişeleri yoktu; hastanın bilincini kaybetmesi için gerekli olan doz ölümcül düzeyden hiçbir zaman uzak olmadı. (Ebelerin ağrıyı dindir-

mek için hastalarına çok fazla alkol vermekle suçlanmalarına karşın afyon genelde kadınların tıbbıyla ilintilendirilmemişti.)

Paracelsus, eterle karşılaştırılabilecek “tatlı yakıcı” için bir reçete formüle etmişti. Ancak, kadınların tıbbına yakınlığı ve geleneksel olmayan yaklaşımı dolayısıyla Paracelsus’un çalışmalarına saygı duyulmadığından, bu bileşim 100 yıl kadar önce yeniden keşfedilene kadar bir uyuşturucu olarak kullanılmadı.

Bilge kadınların şifalı otlarının insanoğlunun acısını dindirmek için neden kullanılmadığını görmek için “güvenilmezlik” açıklamasının ötesine bakmalıyız. Şifalı otların kadınlarla ilintilendirilmeleri rağbetten düşmelerinin, kullanımdan kalkmalarının ve sonunda da unutulmalarının olası nedenidir. Aynı zamanda Albertus Magnus, Villanova’lı Arnald ve Roger Bacon’ın şifalı otların şeytanla bağlantıları olduğu önerisiyle de lekelenmişlerdir. Bu neden, kadınların (ve Havva’nın) günahlarının kefareti ödemesi için acı çekmesi gerektiğini belirten Hristiyan öğretisiyle birleşince, şifalı otların doğumla ilintilendirilen ağrılar için açıkça kullanılamayacağı kesinleştirdi.

Mikropların Denetlenmesi Üzerine

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Lister, Pasteur, Koch ve diğer “mikrop avcıları”nın çalışmaları, hastalığın mikrop kuramının ve sepsis* ile antisepsis bilgilerinin ortaya atılmasını sağladı. Hastane yöntemleri ve hijyen politikaları çarpıcı bir biçimde gelişti.

Mikrop kuramından önce bile, başka bir adam, Ignaz Semmelweiss (1818-65), *Streptococcus pyogenes*’in yol açtığı doğum sonrası (loğusalık) ateşinin yayılmasını denetlemeyi öğrenmede başarılı olmuştu. Semmelweiss’inki, birisi egemen olan düşünce biçimine meydan okuduğunda neler olabileceğinin uzun ve hüznü öyküsüdür.

* Mikroplanma. (ç.n.)

Semmelweiss kirli ellerin loğusalık ateşinin nedeni olduğunu düşünüyordu. Ebelerin çalıştığı koğuşlarda ölüm oranı nadiren yüzde üçken, tıp öğrencilerinin çalıştığı koğuşlarda bu ateş dolaşısıyla ölüm oranı yaklaşık yüzde ondu. Ebelerin işlerini daha iyi yapabileceklerini akıl edemiyordu; ne olursa olsun bu gözlem bir rastlantıya dayanıyordu. Tıp öğrencilerinin otopsi odalarından çıkıp doğrudan doğum sancısı çeken annelere gittiklerini de biliyordu. Ellerini hiçbir zaman yıkamıyor, yalnızca, zaten beden sıvılarıyla kaplı olan önlüklerine siliyorlardı.

Semmelweiss, öğrencilerin koğuşlara girmeden önce ellerini sabun ve suyla yıkayıp klorlu kireç kaymağı çözeltisiyle durulamaları gereken birkaç deney yaptı. Her araştırmada ölüm oranı yüzde bir buçuktan aşağı düştü. Ancak bu işlemler kısıtlandığında daha önceki yüksek düzeylere geri dönüyordu.

Semmelweiss'in çalışmasının annelik ve yaşam için bir lütuf olduğunun kanıtlanmış olması gerekirdi. Öyle olmadı. Meslektaşları bildirisini alay ve kişiliğine karşı kırıcı saldırılarla karşıladı. Kendi ellerinin hastalıklar için bir araç olduğuna inanmayı açıkça reddettiler. Bunun yerine loğusalık ateşini doğum yapan kadınların “yanıcı” doğasından kaynaklanarak kendiliğinden ortaya çıkan bir olaya atfettiler. Semmelweiss'in akademik rütbesi düşürüldü, hastanedeki ayrıcalıkları kısıtlandı. Umutsuzca, neredeyse yendiği loğusalık ateşine benzeyen bir hastalık olan kan zehirlenmesinden öldüğü bir akıl hastanesine kapatıldı.

19. yüzyıldan başlayarak halkın sağlığı üzerinde çoğu zaman önemli etkisi olan belli güçler değişti. Örneğin, birkaç kötü çiftçilik yılını izleyen kaçınılmaz açlık ve salgın döngüsü yumuşatıldı. Tarımsal yöntemler ve hayvan dölleme yöntemleri, iklimdeki değişikliklerin artık fazla yıkıcı olmamasına yetecek gibi gelişti ve çeşitlendi. Bu ve diğer olaylarda doğanın denetim altına alınma gereği karşılığını vermeye başladı.

Daha sonra insanlar pislik içinde yaşayıp hayatta kalmayı bekleyemeyeceklerini de öğrendi. Önemli hijyen reformları 17. yüz-

yılda yapılmaya başlandı, oysa bu gereksinim zaten bir süredir duyumsanıyordu. İnsanlığın pis kokusu o kadar kötüleşmişti ki, dayanıklı ve parfümlü Parisliler bile birbirlerinin bedenlerinden, aynı zamanda içme suları da olan durgun atık sulardan yayılan pis kokulara dayanamıyorlardı.²³ İnsanlar yavaş yavaş çevrelerini temizlemeye başladı. Hava, su ve diğer canlı organizmaların kanlarıyla taşınan hastalıkların tehdidi azaldı. Hijyen politikalarındaki reformlardan sonra (mikrop kuramının ortaya çıkışından önce), bulaşıcı hastalıklar bir gelgit gibi gerilemeye başladı.²⁴

Ancak sağlıktaki ilerlemelerin hiçbiri irkiltici derecede yüksek bebek ve anne ölüm oranlarını etkilemedi. Doğum yapmak ve doğmakla ortaya çıkan yaşam tehlikesi salgın oranları kadar yükseldi, giderek daha çok sayıda kadın hastanelerde doğum yapmaya başladı.

Özet

Bu bölüm tıp tarihindeki önemli dönüm noktalarını çevreleyen gelişmeleri taradı: Yeni bilimle işbirliği. Cadı avları çağında gelişen Bilimsel Devrim'in kendisi, kadını doğayla ilintilendiren dil ve imgelemden geniş çapta etkilenmişti. Yeni beliren bilim insanları, dişil bilgelik olduğuna inandıkları şeyi kullandı ve erkek nitelikleri olan mantık ile tarafsızlığı öven bir yöntembilim geliştirdiler.

Bilimdeki ilerlemeler klinik uygulamalarla yalnızca dolaylı olarak bağlantılıydı. Bu gelişmelerde kadınların rolü sürekli hafifsendi. Kadınlar ne yaratıcılıktan yoksun ne de uzağı görmekten acizdi ama tıbbi bilgiyi yaygınlaştırandan çok koruyanlar olma eğilimindelerdi. Tıbbi ve bilimsel buluşların sunumu, cinsiyetleri temel alınarak kadınlara yasaklanan özel bir kasta, üyeliği gerektiriyordu.

Kadınların rolü giderek ve belirli bir biçimde ev işleriyle sınırlanarak yeniden tanımlandı. Kadınların bağımsız şifacılar olarak

alışmalarına muhalefet Bilimsel Devrim'den sonra kökten değişti. alışmaları daha önce teolojik nedenlerle yasaklanmışken, artık kadınlara karşı tartışmalar varsayılan yetersiz mantıkları, diğer zayıf akli durumlarıyla ilgiliydi. Kadın şıfacıların yasal olarak yalnızca ebelik yapmalarına izin veriliyordu. Bundan sonraki sayfalar ebeliğin gerilemesi ve neredeyse yok olmasını, ayrıca daha yakın bir tarihte kadınlar tarafından yapılan başka şıfacılık mesleklerinin gelişmesini ayrıntılarıyla anlatıyor.

“Willendorf’lu Venüs,” yaklaşık İ.Ö. 30,000-25,000, Ulu Tanrıça ya da Ana Tanrıça. Bütün yaşamı veren ile doğanın yıkıcı güçlerini elinde bulunduranın bileşik bir imgesiydi. Viyana’daki Naturhistorisches Museum’un izniyle.

Yılanlı Tanrıça, fayans, Knossos Sarayı’ndan, yaklaşık İ.Ö. 1600. Kutsal yılanları tutan kadın, eski Batı dünyasında yaygın bir temadır ve şifacılık bilimleriyle ilintilendirilir. Yunanistan’daki Heraklion Arkeoloji Müzesi’nin izniyle.

İşık saçan Inanna, Gökyüzü ve Yeryüzünün Kraliçesi. Sümer tanrıçası, Akad dönemi, yaklaşık İ.Ö. 2300, The Chicago University, Oriental Institute'un izniyle.

Athena'nın mermer heykeli, bilgelik tanrıçası, kendisine özellikle göz hastalıklarını sağalttığı için saygı gösterilir. Batı Almanya, Frankfurt am Main'daki Liebighaus Museum, Stadtische Galerie'nin izniyle.

Hygieia, Grek sağıaltım tanrıçası, yaklaşık İ.Ö. 4. yüzyıl,
Atina'daki Ulusal Arkeoloji Müzesi'nin izniyle.

Hasta çocukların koruyucu azisesi olan Kartacalı Azize Felicity'nin betimlendiği 5. veya 6. yüzyıla ilişkin mozaik. Başpiskoposluk Şapeli, Başpiskopos'un Sarayı, Ravenna, İtalya.

Francesco del Cossa'nın Azize Lucy'si, 15. yüzyıl, kendisine göz hastalıkları için yalvarılırdı. Washington, D.C.'deki National Gallery of Art'ın izniyle, Samuel H. Kress Koleksiyonu.

Uttenheimer Sunağı'ndan doğum sahnesi, 1480, İsa bebeği kundaklayan ve içine konulacağı battaniyeyi ısıtan, o dönemde kadınların kadın-doğumdaki rollerini gösteren ebelerle. Nüremberg'deki Germanisches Nationalmuseum'un izniyle

LIBER QVARTVS.
DE VARIETATIBVS NON NA-
turalis partus, & earundem curis.

Ortaçağ'dan doğum sahnesi, Jost Amman'ın tahta oyması.
Doktorların burç hesaplamalarına ve kadınların doğumla ilgilenmelerine di-
kat edin. Smith Klein Corporation Koleksiyonu,
Philadelphia Museum of Art'ın izniyle.

a

b

c

d

a. Lady Mary Wortley, Türklerin çiçek hastalığı için aşılama yöntemini, Jenner kendininkini açıklamadan sekiz yıl önce İngiltere’de tanıttı. The New York Academy of Medicine’in izniyle.

b. Dr. Elizabeth Blackwell, 1821-1910, bir Amerikan tıp okulunu bitiren ilk kadın, New York Infirmary’nin izniyle.

c. Dr. Harriet K. Hunt, 1805-75, yaşamını tıbbaya adanmıştı ve kadınların bu alana girişlerini simgeler. Cinsiyeti dolayısıyla birçok kez Harvard Üniversitesi’nce reddedildi. Onun gibi çıraklık sistemiyle eğitilmiş erkeklerle yaygın bir şekilde derece verilmesine karşın, kendisine hiçbir zaman resmî tıp derecesi verilmedi. Radcliff College’daki Schlesinger Library’nin izniyle.

d. Dr. Marie Zakrzewska, 1829-1902, doktor, yorulmak bilmez tıp profesörü ve bağış toplayıcısı. New York Infirmary for Women and Children’i ve New England Hospital for Women and Children’i kurdu. Sophia Smith Koleksiyonu, Smith College’in izniyle.

Cornell University’de Dr. William Polk’un yönettiği ameliyat kliniği. Cornell 1898’den başlayarak kadınları öğrenci olarak kabul etti. Seçkin mezunlardan oluşan bir geçmişı vardır. New York Hospital–Cornell Medical Center’ın Tıp Arşivleri’nin izniyle.

Dr. Mary Putnam Jacobi, 1842-1906, doktor, profesör, bilim insanı, araştırma için Harvard Bolyston Tıp Ödülü sahibi. National Library of Medicine, Bethesda, MD'nin izniyle.

Florence Nigtingale, 1820-1910, modern hemşirelik mesleğinin kurucusu. National Library of Medicine, Bethesda, MD'nin izniyle.

Hannah Maria Young, 1832 -1903, yazarın büyük büyük büyükannesi. Ölüm ilanında "Missouri Vadisi'ndeki en soylu kadın" yazıyordu. Atına (onu her zaman eve getiren "İhtiyar Dave") ve arabasına binerek, hastalara bakmak için sık sık hayır işleri yapmaya giderdi. Louise Flynn'in izniyle.

Yoksul apartman çatıları üzerinde kestirme yoldan giden
ziyaretçi hemşire, 1908. Museum of the
City of New York'un izniyle.

Üçüncü Bölüm
Kadınlar ve Şifacılık Bilimlerinin
Profesyonelleşmesi

Şifacılık bilimlerinin profesyonelleştirilmesi, sağlığa ilişkin bilgideki artışa, uzmanlaştırılmış sağaltım isteğine ve büyük sağaltım kurumlarının gelişmesine karşı kaçınılmaz bir tepkiydi. Mesleklerin oluşmasının altında yatanlar, uygulama, eğitim ve güven belgesi için standartlar oluşturma gereksinimiydi. Şifacılık bilimleri de ağırlıklı olarak cinsiyete göre oluşturulmuştu. Bu bölümdeki başlıklar kadınların bazı şifacılık mesleklerinin ontolojisini ele alır: Ebelik, yaygın sağlık hareketi, 19. yüzyıl “doktorîçelerinin” alışılmadık ve kısa dönemi, hemşirelik ve sağaltıcı bakım.

Bu bölümde tartıştığımız yıllarda (yaklaşık 1450’den 1900’e kadar) geleceği etkileyen buluşlar ve değişiklikler yer aldı. Daha önce anlatılan savaşlar ve salgın hastalıklara karşın, oldukça bü-

yük bir orta sınıf toplumu oluştu, bu orta sınıfla birlikte de rahatlık ve nüfuz ortaya çıktı. Sanatlar gelişti. Bilimler, bilginin eski kaynaklarını sorgulayan zorlayıcı ve yıkıcı bir kuramsal çerçeve ve temel oluşturmuştu. 17. yüzyıl kadar eski bir tarihte, Lady Mary Montagu gibi açık sözlü kadınlar, kadın hakları için baskı yapıyorlardı.

Ancak, şifacılık bilimlerinin uygulanması bu yüzyıllar boyunca çok az değişti. Klinik bakım bu yüzyılın başına kadar güncel standartlara göre kötü bir örnek olarak kaldı. O zamana kadar sağaltım bilimleri 11. yüzyılda Salerno'da olduğundan daha alt düzeydeydi. Şifacılık bilgeliğine ve olağanüstü şifacılık becerilerine sahip olanların katledilmeleri ve şifacılık geleneğinin kendisine karşı duyulan kuşku, karanlık ve durağan bir döneme yol açtı.

Kadınlara karşı verilen dinsel, bilimsel ve eğitsel yaptırımlar düşünüldüğünde, *herhangi* bir derecede profesyonellik edinmiş olmaları kayda değer. Gerçekten de bunu ancak, yaklaşık yüz yıl önce yaptılar. Bundan önce, dinsel batıl inançlarla oluşturulan mesleki engeller, bilimin batıl inançlarının diktiği eşit derecede güçlü engellere dönüşmüştü. Teolojiden türetilen kozmolojiden, bilimsel destekleri olan kozmolojiye geçiş yalnızca, değişik nedenlerden dolayı kadınların çalışmasının yasaklanması anlamına geliyordu. Kadın avları döneminde, kadınların şeytan tarafından taciz edilen yaratıklar olduğu düşünülüyordu. Avlar biterken kadınlar yalnızca zayıf ve aptal sayıldı. Kadınlar ilerlemelerini bizzat kendileri örgütlemek veya desteklemek için güçleri ya da ilgileri varmış gibi görünmüyor.

Kadınlar, üreme işlevleri üzerinde çok az egemenliğe sahip olarak kendi biyolojilerinin ağına düşmeyi sürdürdü. Yinelenen gebelikler onları hasta etti; çoğu zaman ölü çocuklar için yastalardı. Gebelik ve doğum komplikasyonları çoğu zaman kendi ölümlerinin nedeniydi. O zaman kadınların sessizliklerini korumaları, özlem, duygu, öngörü ve gözlemlerini yazmakta başarısız

olmaları şaşırtıcı değildir. Yalnızca hayatta kalmak bile bir meydan okumaydı – bir meslekte büyük başarı kazanmaksa neredeyse imkânsızdı.

Sözü geçen dönemin büyük bir bölümünde, öğeler ile insanın sağlığı arasındaki ilişki -kadınların o kadar güçlü bir biçimde yaşıdıkları ekolojik dans deneyimi- açıkça ele alınmıyordu. Yalnızca entelektüel bir eylemsizlik çökmemişti, görünüşe göre, ruhsal bir bellek yitimi de vardı. Kadınlar doğaüstünün geri çekilen gücüyle yeni bilimcilik arasındaki uçurumda sıkışıp kalmıştı.

19. yüzyıla kadar kadınların, bu uçurumdan çıkmak ve geçmiş ile bugünün dünyaları, doğa ile bilim arasında bir köprü kurmak için çok az enerjileri, kısıtlı izinleri vardı ve hiçbir aletleri yoktu. Ebeler bile -belki de tarihteki ilk sağlık profesyonelleri- birleşmiş, bilime odaklanmış tıp mesleğince giderek daha çok kısıtlanıyor ve yasaklanıyorlardı. Tıbbın sözcüleri kadınları çoğunlukla ilerlemelerden habersiz, uygulamalarında beceriksiz buluyor, yerine cerrahlık okumuş erkekler almayı yeğliyordu.

Bundan sonraki bölümdeki malzeme tartışmamızı Avrupa'daki kadınların rolünden Amerika'daki kadınların rolüne taşıyor. Bu, kitabın Amerika'daki kadınları etkileyen olayları ve kadınların bugün Birleşik Devletler'deki şifacılık çalışmalarını incelemek amacına da uygundur. Avrupa Amerika'daki sağaltım biçimlerini etkilemeyi sürdürdü ama bu etki çoğunlukla, cephenin gerçekleri, Amerikan bireyciliği ve olanaklarına ilişkin idealizmle karşılaştırıldığında, önem bakımından ikinci sıradaydı.

Amerikan kolonilerinde ve daha sonra cephenin batıya doğru olan kıyısında, eğitilmiş bireylerin az olması dolayısıyla şifacılık meslekleri örtüştü. Sağaltım konusunda becerileri olan herhangi bir kimse tümü de aynı zamanda olmak üzere, dişçilik, eczacılık, cerrahlık, ebelik ve veteriner doktorluk yapabiliyordu. Kolonilerdeki erkekler gibi eğitimlerini çırak olarak gören “doktor-riçeler” de doktor açığının ciddi boyutlarda olduğu zamanlarda hoşgörüyü karşılanıyordu. Ancak, profesyonel bir doktor (bir

üniversite ya da kolej eğitimi ima ediliyor) kelimenin doğası gereği bir erkekti.¹ Fakat 17. yüzyıl Boston'ında iki kadın doktor olarak listeye alınmıştı: Jane Hawkins ve Margaret Jones. Daha sonra her ikisi de cadı olarak suçlandı. Jane Hawkins kentten kovuldu. Margaret Jones idam edildi. Harriot Hunt 1835'te işyerini açana kadar Boston'da başka hiçbir kadın doktorun çalışmasına izin verilmedi.²

Bu bölümlerde kapsanan sürede dinsel imgelem de oldukça ani bir şekilde değişti. 19. yüzyıla gelindiğinde kadının dışarı yansıyan kişiliği, somutlaşmış Havva'dan Evdeki Melek olan kadına dönüşmüştü. Amerikalıların birkaç istisna dışında Avrupalı atalarının cadı avlarına karşı çok az istekleri vardı.

Geçen yüzyıl ortaya çıkan, kadın elinin değdiği mesleklerde, doğanın sağaltım kaynaklarının bolluğuna karşı duyulan saygı ve hastalığı önlemek için başlıca yolun sağlıklı yaşamak olduğu vurgusuna dönüşü görebiliyoruz. Kadın şifacıları bir arada tutan bağ-beden, akıl ve ruha, şifacılık bilimlerinde birbirinden ayrılmaz varlıklar olarak odaklanmak- öne çıktıysa da, bu ayrı ayrı mesleklerde oldu.

Kadınların profesyonel dünyaya bağımsız bakıcılar olarak onurlu girişleri yalnızca kısa bir süre boyunca gerçekleşti. 20. yüzyılın başlarında kadınlar bir kez daha şifacılık bilimlerinin hizmetkârı oldular. Bu kısa yükseliş ve düşüşün koşulları incelemeyecektir.

Aradıklarının şifacılık bilimlerinin yazılı tarihinde örneği olmadığı gerçeğinden yılmayarak meslekleri oluşturan ve sürdüren açık düşünceli, kararlı kadınların “savaşçı” niteliklerine sıkça değineceğim. Hayallerini nasıl uygulamaya koydukları ve bazı hayallerini neden hemen başarısızlığa uğradığı, bugünün şifacıları olan biz kadınlar için örneği olmayan başka bir görüşü uygulamaya koymaya çalışırken rehber görevini yerine getirecektir.

13

EBELİK: GİZEMLİ MAKAM

Bu bölümde kapsanan yılların çoğunda (1450-1900) şifacı olarak kadın yalnızca bir ebeydi. Diğer bütün şifacılık bilimlerini uygulaması yasal olarak engelleniyordu. Aynı zamanda bu yılların çoğu, ebelerin özellikle maruz kaldıkları cadı avı suçlamaları ve cinayetleriyle örtüşür. Böylece, kadın şifacılar yasal olarak bir süre, cezai suçlamalar ve hatta ölüm olasılığıyla karşı karşıya oldukları bir alanla sınırlanmıştı. Bu konular, ebeleri ve zamanın tıbbını anlamak için bir şablon olmalıdır. Ne yaptıkları, ne söyledikleri, onlara ilişkin neler söylendiği -ve neler söylenmediği- kadınların ikilemi göz önünde bulundurulmadıkça, bilginin uyumsuz parçaları olarak kalacaktır.

Ebelik: Tanımlama ve Betimleme

Ebelerin başlıca sorumluluğu her zaman doğum sancıları ve doğum sırasında anneye bakmak ve yeni doğanın ilk bakımını yapmak olmuştur. Üremenin çok özel doğasına ulaşabildiklerinden, bizzat doğum sürecinin yönetilmesinin ötesinde beceriler geliştirmişlerdir. Ebeler için yazılan ilk metinler, aralarında âdet düzensizlikleri, rahim tümörleri, yangılar, hamilelik ve loğusalıkla ilgili çeşitli sorunlar da olmak üzere jinekolojik konuların çoğunda uzman olarak hizmet ettiklerini gösterir. Hepsinin değilse de bazı ebelerin genel olarak rahatsızlıkları gidermek için iyi bir botanik bilgisi birikimleri vardı.

Yaklaşık 19. yüzyıla kadar, bir ebe olarak çalışmak için gerekli nitelikler, bu iş için lazım olan becerilerle çok az ilintiliydi. Kadınların daha çok kendi çocuklarının olması, “genç” olmamaları ve saygın Hristiyanlar olmaları gerekiyordu. Diğer önemli öğeler davranışları, ellerinin boyu ve tırnaklarının durumuydu.

Bu bölümdeki tartışmalarımız öncelikle ebeliğin başta İngiltere’de, daha sonra da Birleşik Devletler’de gelişmesi üzerine odaklanacaktır. Kaynakların ve profesyonel eğitimin sağlanabilmesinde büyük farklar olmasına karşın, İngiliz sistemi en çok kolonilerinkini etkiledi.¹ Ancak, Kıta Avrupası’ndaki ebelerin, uygulamalarında İngiltere’dekilerden çok daha ileri olduğunu ve çalışmalarına desteğin yaygın olduğunu belirtmeliyiz. 1452 kadar eski bir tarihte, Almanya’daki Regensburg kenti, ebelere izin veren bir belediye planını benimsedi ve kısa bir süre sonra ebelere, yoksullara hizmet etmeleri için tahsisat sağladı. Yaşlanan ebeler için emeklilik hakları da yurttaşlık kasalarından dağıtıldı. Regensburg sistemi kısa sürede, İngiltere dışında Avrupa’nın diğer bütün bölgelerine yayıldı.

Bütün ülkelerde ebelik, toplumun kıyısında olan kadınları -yaşlı kadınlar, ailelerinden kopmuş kadınlar, dayanma güçleri “temiz olmayan” ve eziyetli doğum olayında hazır bulunmalarına izin veren kadınlar- karşı konulmaz bir şekilde kendine çekti.

Ebelik safları ve kuyrukları başka hiçbir maddi desteği olmayan kadınlar tarafından dolduruldu. Buna istisna, hayır işi olarak doğumlara giden varlıklı birkaç kadın ve doktor ya da cerrahların, kendilerine yardımcı olarak eşlik eden eş ve kızlarıydı. *Observations on Midwifery*'nin (Ebelik Üzerine Gözlemler) 17. yüzyılda yaşamış olan yazarı Percivall Willughby, özellikle kırsal kesimde olmak üzere ebelerden çoğunun, “başka nasıl yaşayacağını bilmediğinden bir ya da iki şilin almak için” ebe olan “en kaba türden” cahil kadınlar olduğunu belirtir.² Ancak Willughby'nin kendi kızı ve diğer yakınları da soylu sınıfın tanınmış ebeleriydi. Dolayısıyla ebeğin toplumsal konumu hizmet ettiklerinkine güçlü bir biçimde bağlıydı.

Ebelerin huyları da değişti: 16. yüzyılın geniş çapta dağıtılan metni *Byrthe of Mankynd*'a (İnsanoğlunun Doğumu) göre ebelerin çoğu “gerçek uzman/çalışkan/bilge/dikkatli ve şefkatli”ydi. Aynı zamanda da birçoğu “patavatsız/mantıksız/kabaydı.”³

Birkaç ender istisnanın dışında, ebelik saygınlığı olmayan bir meslekti. Doğum tatsız, özel ve pis bir işti. Doğum kanalının dışkı ve idrarın atıldığı noktaların arasında olmasından çoğu zaman Tanrı'nın bir günahkârın daha doğmasına karşı tiksinti göstermesinin bir yolu olarak söz edilirdi. Doğurma eylemi, kiliseye ancak “kiliselemek” denen gerekli ayin yapıldıktan sonra yeniden kabul edilen anneyi kirletiyordu. Bu ayinler, bir oğlan çocuğunun doğumundan sonraki yedi gün ve bir kızın doğumundan sonraki on dört gün için kadını kirli sayan eski Musevi ritüellerine dayanır.

Ayrıca ebe çoğu zaman annenin ya da çocuğun öldüğü bir sürecin içindeydi. Daha az karmaşık olan normal doğuma ilişkin bilgi bile Trotula'nın zamanından beri önemli oranda unutulmuştu. Ebeğin becerileri gözlemler, sağduyu, çıraklık ve okuyabiliyorsa, el altında bulunan birkaç elkitabından kazanılacaklarıyla sınırlıydı. Doğum, ebeğin az denetleyebileceği, travmatik bir olaydı. Çoğu zaman boş inançlara dayanan ve hatalı olan kısıtlı bilgisinin, anne ve bebeğin acısını artırdığına inanılırdı.

Bütün diğer kadınlarıinki gibi ebenin öyküsü de sözcüklerin çarpık camından süzölmüştür. Ebelere ilişkin bildiklerimiz bugüne kalan az sayıda ebelik elkitablarındandır. Bu kitapların anlatıkları, ebelerin gerçekte yaptıkları ya da işlerine ilişkin duyguları değil, ideal tekniklerdir.⁴ Diğer kaynaklar yemin ve izin koşullarını, erkek doktorların yazdıkları kitaplarda ebeliğe göndermeleri, cadılıkla ilintilendirilmesiyle ilgili dindarların endişelerini ve birkaç gazetecinin gözlemlerini içerir. Yazı, çoğu zaman ebeye, kaba kişiliğine, eğitimli olmamasına ve yetersizliğine karşı ateşli ve acımasız bir yergidir. Daha ender olarak ebelerin işlerinin duygu dolu savunmasıdır.

Her halükarda mesleğin güçlü ve zayıf yönleri, kadınların şifacılık tarihinin daha geniş bağlamında değerlendirilebilir. Yazılarda açık seçik olan, kadınların, sancı ve doğum sırasında başka kadınlara hizmet etme girişimi olan kadınların aşağılanmasıdır.

Yazılı Söz

Orta İngilizceyle* yazılmış eski elyazmalarının varlığı, ebelik mesleğinin, onu geliştirmek için ele alındığını gösterir. Böyle on iki çalışma saptanmıştır. Bunlar kadınlar tarafından yazılmış olabilir ve çoğu kesinlikle kadınlara hitaben yazılmıştır. En eski ve en kapsamlı olanlardan bir tanesinden Sloane 2463 diye söz edilir ve büyük olasılıkla yaklaşık 1450'de yazılmıştı.⁵ Erkek doktorlara utandırıcı bağılılıklarından kurtarılmaları gereği üzerine dokunaklı ve unutulmaz parçalar içeren bu çalışma, kadınların diğer kadınlardan gelecek teselli ve yardımı arama girişiminin bir ni-rengi noktasıdır. "Ortaçağ'ın sonlarında yaşayan İngiliz kadınlarının dışı olarak ayrılıklarını ve kendi bilinçlerini ifade edebildiğini kanıtlayan... bir tür ayrımcılığa karşı dokunaklı bir feryattır." Bir pasaj şöyledir: "Ve böylece, kadınları desteklemek üzere, gizli hastalıklarına nasıl yardımcı olunacağını yazmayı tasarlıyorum. Böy-

* 1066'da gerçekleşen Norman işgalinden 1470'e kadar konuşulan İngilizce.

lece bir kadın başka bir kadına hasta olduğunda destek verecek ve sırlarını böyle saygısız erkeklere açmayacaktır.”⁶

Bu elyazması yaklaşık İ.S. 1. yüzyılda Soranus’a atfedilen yazılara kadar geri giden özlü bilgileri temsil eder. Ortaçağ’ın çoğu tıbbi çalışmasından farklı olarak, doğal ya da zor doğum üzerine bilgi sunması alışılmadık bir yaklaşımdır. Ancak, çok güzel çizilmiş resimlerden hiçbirisi dölüt üzerine aydınlatıcı bilgi vermez – bebekler gelişmiş cinsel organlarıyla resimlerdeki bebek meleklerin oranlarındadır. Çalışma ebeye anormal durumda gelen bebeği döl yoluna geri sokarak, onu düzeltmeye çalışmasını söylemektedir!

Kitabın bazı öğeleri bahsedilen dönemdeki kadının doğasına karşı merakımızı uyandırmaktadır. Örneğin, daha eski yapıtların birçoğundan (Trotula ya da Hildegard’ınkiler gibi) farklı olarak hiçbir büyülü söz, yakarı ya da başka dinsel davranışlar içermektedir. Reçetelerin neredeyse tümü doğaları bakımından botaniktir, “sihirli” ya da dinsel değildir. Bu eksiklik kilisenin ritüeller ve ebelik, dolayısıyla da cadılıkla ayin ve büyülü sözleri ilintilendiren suçlamasına karşı oluşan tepkiselliği gösterir. Eğer ebeler dua ve benzeri öğeleri kullanmayı sürdürmüş ise, bu ve daha sonraki metinlerde bunları yazmamayı yeğlemiştir. Muhtemelen manevi ya da doğaüstü konularda suskunluk ebeliğin bir meslek olarak -değeri azalmış ya da alçakgönüllü bir durumda bile olsa- yaşayabilmesi için gerekliydi.

Sloane elyazmalarında, teolojik görüşe oldukça aykırı olan kürtaja da göndermeler vardır: “Kadın zayıf olduğunda ve çocuk dışarı çıkmadığında, çocuğun annesi de öleceğine çocuğu öldürmek daha iyidir.”⁷ Kürtaj için en güçlü ve büyük olasılıkla da en etkili reçetelerden biri burada belirtilmiştir: Sedefotu, karaardıç, kara pelin, süsen, çördük, geyikotu, cıva, boğa ödü ve şeytanterisi vb. (Başka elyazmaları, “gecikmiş âdeti” çabuklaştırmak için reçetelerin yanı sıra mekanik kürtajlardan da söz eder.) Kadınlar, kilisenin görüşünün insanları inanmaya yönlendirdiğinden çok daha sık kürtaj yaptırmış olabilir.

Sloane elyazmaları (daha sonraki 400 yıl boyunca yazılanlar gibi) doğum sancıları çeken bir kadının ağrılarını gidermek üzere önemli bir kaynak olabilecek hiçbir şey içermez. Önemli uyuşturucu nitelikleri olan bitkilerin (banotu ve itüzümü) yalnızca dışardan, sadece salgınların sağaltımında kullanımına değinilmiştir.

Ebelerin elkitablarında ağrı gidericilerin yokluğu üzerine şu varsayımlarda bulunabiliriz: (1) Bilgilerini ve kendilerini suçlamalardan koruyorlardı ve (2) doğum sırasındaki ağrının kadının hak ettiği ceza olduğunu ileri süren kilise yetkililerinin gücüne boyun eğmişlerdi. Ancak kadınların bitkilere dair bilgi dağarcıkları hâlâ çok genişti; kendilerine en fazla rahatlığı sağlayacak botanikleri özellikle göz ardı etmeleri akıl almaz görünüyor. Yine de, güzelavratotunun doğum sancısı çeken kadının bakımı için son yüzyıla kadar yeniden kullanılmaya başlanmadığı ileri sürülür.⁸

Ebelerin elkitabları, öncelikle, şaşırtıcı sayıda reçete içerir. Çoğunluğu hasta kadının “mahrem” bölgelerine uygulanacak olan yirmi veya daha fazla oldukça yararlı bileşeni listeler. Ağızdan alma, bölgesel uygulama ve tütsü de öneriliyordu.⁹ Bu reçetelerin özelliği bileşenlerinden bazılarının temizleyici ve hafif yatıştırıcı olması, böyle karmaşık ilaçlarla hastalara gösterilen büyük özen ve kadınların daha güzel kokmalarını ve kendilerini daha iyi hissetmesini sağlamasıydı.

Bir kadın tarafından yazıldığı bilinen İngilizce ilk metin 1671 yılında Jane Sharp tarafından yayımlanan *The Midwives Book*'tu (Ebenin Kitabı).¹⁰ 30 yıldan fazla ebelik deneyimi olan Bayan Sharp, ebeliğin büyük bir bölümünün acınacak durumu için hayıflanıyor, sağduyusu, geniş deneyimi ve kişisel tedavileriyle yardım etme girişiminde bulunuyordu. Kişisel tedavileri, ciddi bir rekabet olarak gördüğü erkek ebelerinkinden ne daha çok ne daha az garipti. Daha eski elyazmalarında olduğu gibi Sharp'ın çalışması da insanları, kadının yaşayan bir kap olarak görüldüğüne, mekanik işlevinin ardı ardına bileşenlerle doldurulmaya bağlı olduğuna inanmaya yöneltir.

Jane Sharp, kadınların herhangi bir tür yüksek eğitim almada karşılaştığı güçlükleri ve bu nedenle de işlerine ilintilendirilecek bir saygınlık olmayacağını fark ederek, ebeliğin geleceğini sezdi. Yine de erkeklerin eğitiminin ebellekle alakasız olduğuna dikkat çekti: “İşi yapan zor sözler değildir; sanki hiçbiri Grekçe anlama-yan Bilim’i anlamazmış gibi.”¹¹

Ebeler çoğu zaman okuma yazma bilmeyen sınıflardan geldiğinden, yazılı bilgilerin çalışmalarını ne kadar etkilediğine ilişkin ancak varsayımlarda bulunabiliriz. Ve bilgilerin doğası göz önünde bulundurulduğunda, insan bunun bir önemi olup olmayacağını ya da alternatif olarak okuma yazması olmayan ebelerin sözlü gelenekle sürdürülen, kendi farklı fikirleri (daha iyi ya da daha kötü) olup olmadığını da düşünüyor.

Şifacılığın Kodlanması

1500’lerden önce Katolik Kilisesi ebelik mesleğine girişi denetliyordu. Güven belgesi yalnızca dini temellere dayanarak veriliyordu. Sivil yönetmelikler yaygınlaşmaya başladıktan sonra bile, kilise hâlâ yasaları yürürlüğe koymakla yükümlüydü ve başka şifacılık mesleklerinin etkinliğini yapmaya çalışmamaları için ebeleri denetliyordu.

Kilisenin ebelerin çalışmalarını izlemeyi hâlâ sürdürmesinin başka birkaç nedeni daha vardı. İlk olarak, bu kitabın son bölümünde tartışıldığı gibi, yetkililer ebelik ile cadılık arasında bir bağlantı sezmişti. İkinci olarak, kilise *in utero** ölen bebeklerin (doğum sırasında ya da doğumdan kısa bir süre sonra) vaftiz edildiğinden emin olmak istiyordu. (Eğer başka kimse yoksa bu işi ebelerin yapmaları gerekiyordu.) Üçüncü olarak ebeler, aralarında nasıl kürtaj yapılacağı, evlilik dışı çocukların babalıkları ve istenmeyen doğumların gizlenmesine ilişkin bilgiler de olmak üze-

* Rahimde. (ç.n.)

re, günah ve sırların ortaklarıydı. Sonuncu olarak da ebeler, kilise tarafından yasaklanmış olmasına karşın büyü bir muska olarak şifacıların ve büyü bilimleri uygulayanların çok talep ettiği dölüt dokularına ulaşabiliyordu.

Ebelik makamının çok da saygın bir durumda olmamasına karşın açıkça güç sahibi bir mevkiydi; yoksa kilise onu bu kadar sıkı bir gözetim altında, bu kadar uzun bir süre için bu kadar tutmazdı.

Tudorlar zamanında Kral VIII. Henry, şifacılık mesleklerini sistemli olarak merkezileştirmeye başladı. Buna Royal College of Physicians'ın (Kraliyet Doktorluk Koleji) 1512'de değiştirilmesi de dahildi. İngiltere'de ebelere izin verilmesi ya da tescil edilmele-ri için kayda geçmiş ilk girişim yaklaşık 1550'dedir. *Diocese'nin** piskoposu ve bir "tıp doktorunun" hevesli ebeleri incelemesiyle gerçekleşmiştir. Başlıca endişeleri bu kadınların cadılık, muskalar, büyücülük ya da yakarı kullanıp kullanmadığı ve kiliseye yakış-mayacak davranışlarda hiç bulunup bulunmadığıydı.

Ebeler, çalışkanlıkları, bağlılıkları ve yoksullara hizmet etmeye hazır olduklarına dair yemin etmek zorundaydı.¹² Son madde baş-ka herhangi bir sağlık mesleğinin uygulanabilmesi için gerekli önkoşullar arasında değildi. Aslında, daha önce tartışıldığı gibi, doktorların ve cerrahların para ödemeyen hastaları tedavi etmeyi reddetmesi "Şarlatan'ın Anlaşması"yla sonuçlandı. Bu da kadın ve "şarlatanların," yalnızca yoksullardaki, belli hastalık sınıflarını sa-ğaltmasına yol açtı.

Ebelerin yemini dürüstlüklerini onaylayan on beş madde içeri-yordu. 16. yüzyılda, eğitim ve uzmanlık meseleleri söz konusu değildi. Ebeler yalnızca, eğer doğum güç olursa daha becerikli bi-rilerini arayacaklarına söz veriyordu.

İzin belgesi almayan bir ebe hapis veya aforoz edilebilirdi. Ye-minin ciddi havasına ve izinsiz çalışmanın tehdit edici cezasına

* Piskoposluk bölgesi. (ç.n.)

karşın, uygulama gevşekti. Ebelerden birçoğu, diğer bütün şıfacılar gibi, yasaları göz ardı edip her zamanki gibi işlerine devam etmiş gibi görünüyor.

Ebelik yasası zamanın değıştirmediği bir örüntü izledi. Yasalar dönemden döneme ve yerden yere değışiyordu ama ebelerin çalışmalarının giderek artarak kısıtlanması hep aynıydı. İlk olarak ebelerin bir tür yeminden sonra kendilerini tescil ettirmesi beklenildi; daha sonra erkek meslekleri arasında ebelerin uzmanlığına ilişkin endişeler dile getirildi. Bu noktada kadınların nadiren temsil edildiğı bir araştırma kurulu oluşturulacaktı. Kadınlara yetki veren yasaların daha liberal ve eğitimin de daha iyi olduğı Fransa'da bile, 1616'ya gelindiğinde ebeler araştırma kurulundan çıkarılmıştı.

Bundan sonra, aynı şekilde ebelerin “normal” doğumlara katılmasını kısıtlayan, sonra da yalnızca doktor buyrukları altında katılmak zorunda bırakan girişimlerde bulunulacaktı. En sonunda, ebelik yasadışı ya da ekonomik olarak kazançsız olmaya başlayacaktı. Olayların bu gidişatının arka planında eğitsel koşulların yerine getirilmesi yatacaktı. Ebeler için yasaların gerektirdiğı eğitimin, kadınların ulaşabildiğı herhangi bir kurum aracılığıyla sunulmaması olağandışı olmamıştır.

“Yenilikçi Erkeklerle” Karşı “Cahil Kadınlar”

Ebelik yasal olarak ilk kabul edildiğinde yalnızca kadınlara özgü bir meslekti. Doğum sürecini merak edip kadın kılığına girerek olayı gözlemleyen, ama mutlaka yakalanıp tutuklanan, yargılanan ve yakılan erkeklerle ilişkin, büyük olasılıkla uydurulmuş öyküler anlatılır. Bu yaşanmış olsun olmasın, kanıtlar doğum odasının erkek sağlık pratisyenleri için yasak bölge olduğunu gösterir. İngiltere'de ebelere izin belgesi, ilk verilmesinden sonraki yüz yıl içinde, ücretlerini ödeyebilenlerin “zor” doğumlarına erkek ebe denilen erkekler katılıyordu. 1700'lere gelindiğinde normal

doğumlara da giriyorlardı. Kadınların mesleği neden bu kadar çabuk çöktü ve neden bu meslek erkeklerce daha çok istenir oldu?

Erkeklerin ebelik mesleğine girmeleri cadı avlarının sonuyla aynı zamana rastladı. Görünüşe göre doğum odasının alanı Hristiyan öğretisi hileleriyle sokulan bütün kötülüklerden arınmıştı. Ve mesleğin üzerinden karanlık bulutlar kalktıkça, meslekteki -kısa bir süre sonra doğumu kolaylaştıracak aletlerin gelişmesinden daha da çok yardım alacak olan- erkekler, zengin ve gelişen bir orta sınıfın getireceği maddi ödüller, gördü. Bunun karşıtı olan nokta da hesaba katılmalıdır: Belki ebelik, potansiyel olarak kârlı bir meslek gibi görüldüğünden, gücü elinde tutan erkekler doğum ve kadın meslekleri üzerindeki lekeyi silmek için yüreklen-dirilmişti.

Bu noktalar üzerine sürüp gelen görüşlerden çoğu, ebelik mesleğinin erkekleştirilmesini insanlığın yararına bir ilerleme olarak gören erkeklerindir. Örneğin, saygın Doktor William Hunter, ebelerin hastalarını “ferahlatıcılar yükleyerek doğum sancıları sırasında sarhoş ettiğini, zavallı kadınları çığlıklarına aldırmadan merdivenlerde aşağı yukarı sürüklediğini ve doğumu çabuklaştırmak aldatmacasıyla onları çırpındıracak krizler oluşturacak kadar şiddetle sarstığını; feryatlarına güldüğünü ve kasılmaları üzerine, bu görünüm karşısında duyguları olan bir insanı titretecek kadar sefil hareketler yaptığını,” belirtmektedir.¹³

Willughby, berbat anatomi bilgilerinin kadınların bebeğın annesinin arkasına yapışmış olabileceğine inanmalarına yol açtığı bir 17. yüzyıl tablosu çizmektedir. Bu yalnızca labianın gerilmesiyle, gelecekteki annenin doğum sandalyesine bağlanmasıyla, bir battaniyeye sarılıp döndürölmesiyle ya da bebeğın neresi ilk dışarı çıkmışsa, orasından itilip kakılmasıyla düzeltilebilecek bir durumdur.¹⁴

Ebeler çok rastlanan zor doğumla baş edememekle suçlanmıştı. Bebeğın organlarını kesip atmak gibi çocuğı sakatlayan yöntemler kullandıkları veya çocuğı kurtarmak için anneyi öldür-

dükleri ileri sürülmüştü. Çoğu zaman endişeli ebelerin kendilerinin verdiği bu gibi raporlar, bu vahşetin alışıldık olabileceğini göstermeye yetecek kadar sıktır. Erkek ebelerin hızlı, güvenli ve daha rahat bir doğuma dair verdikleri sözler çok iyi karşılanıyor olmalıydı.

Anatomi, doğum sancısı ve doğuma ilişkin bilgilerdeki başlıca ilerleme Rönesans ruhuyla davranan erkeklere atfedilmişti. Kadınların uyguladığı ebelikteki “yanlış” her ne idiye, erkeklerin bilim ve tıbbıyla düzeltiliyordu. Sezaryen ve ters doğum sırasında yapılanlar gibi eski yöntemlerin pek çoğu doktorlarca “yeniden keşfedildi.” İlerlemenin onuru William Harvey, Percivall Willughby ve Fransa kralının cerrahı olan Ambroise Paré’ye atfedildi. Bu adamların başarıları giderek bütün erkeklere mal edildi.

Kadınların doğum işlemlerinde erkek ebelerin ileri sürdüğü kadar cahil olmaları pek olası değildir ama kadınların okuma yazma bilmemesi, yazabildiğinde yazmaması ve yazdığında çalışmalarından çalıntılar yapılmasının tümü de becerilerinin bilinmesinde ciddi engellerdi. Erkek bilim insanlarının dürtüleri artık beceriden çok açgözlülükle ilgiliymiş gibi görünmektedir. *Encyclopedia of Medical History*’e göre (Tıp Tarihi Ansiklopedisi), “Ebelerin daha düşük düzeyde eğitimleri olduğu için eleştirilmesi, sağlık hizmetleri vermek isteyen disiplinler arasındaki çatışmayı ve en zengin türden uygulamalar için acı rekabeti maskeleydi.”¹⁵

Modern yazarlar bile “cahil ebeler”den söz ederken aynı zamanda da bu ebelerin olağandışı yiğitliğini belirtir. Örneğin, Herbert Spencer, Britanya Adaları’nda 1738 dolaylarında ilk başarılı sezaryeni yapan Mary Donaly’dan “cahil ebe” diye söz eder.¹⁶ Bilinen jiletle bir kesik açtıktan sonra bebeği dışarı almış ve yarayı dikmesi için bir cerrah çağırmıştı. Cerrah gelene kadar karındaki kesiğin kenarlarını iki saat boyunca parmaklarıyla bitişik tutmuştu. Kesik açmak, dikmek ve ters doğumları yaptırmak cerrahi işlemler sayıldığından ebelere yasaklanmıştı. Donaly bir işlemi ihlal ettikten sonra belli ki daha ileri gitmemeye karar vermişti.

Willughby gibi 17. yüzyılın önde gelen doktorları ebeleri eleştirmekte acele ederken kendi doğurtma bilimleri de boş inanç ve tehlikeyle yüklüydü. Kanama için Willughby, domuz gübresi ve kurbağa külünden yapılmış, rahime konulacak fitillerin yanı sıra aynı maddelerden oluşan bir içeceği veriyordu.

Yeni kadın-doğum mesleğinin vaatlerine karşın, erkekler çoğu zaman ölüm doktorları olarak görülüyordu. Doğuma yardımcı olmak üzere başka hiçbir şey yapılamayacağı zaman ya da dölüt öldüğünde, erkek ebe dölütün kafasına iğneler veya makas batırarak embriyotomi yapıyordu. Böylece kafatası eziliyordu ve dölüt makas kollarıyla, özel tığlar veya çengellerle çekilip parça parça çıkarılıyordu.¹⁷

Eğer erkeklerin zor doğumların etkili bir biçimde üstesinden geldikleri iddiası yalnızca verdikleri bileşimler, ters doğum, dikiş ve embriyotomiye bağlı olsaydı, kendilerini ebelik alanına bu kadar kolay sokabilmiş olacakları kuşkuludur. Erkeklerin ebelik mesleğini denetim altında tutmaları, doğurtma konularında kendi üstünlükleri ve kadınların aşağı olduklarına ilişkin kendi ses getiren şamatacı tanıklıklarıyla daha da ileri gitti. Cerrah Benjamin Pugh, bazı kimselerin yanlış olarak, “Ebeliğin, o zamana kadar öncelikle ‘kadınların elinde’ olduğundan hafife alınacak bir ‘iş’ olduğuna,” inandığını yazmıştır. Başka hiçbir şeyin gerçeklerden bu kadar uzak olmadığını ileri sürer: Ebelik “iş,” bütün cerrahlıkta en güç olanlardan biridir.¹⁸

Diğer erkek pratisyenler, Pugh’un ebeliğin cerrah uzmanlık alanı olduğu iddialarından yılmadı. Kadının loğusa odasına girişini kazançlı bir girişim olarak gören herkes bu alanda eğitimsiz ve deneyimsiz ellerini kullanmayı deniyordu. Kendilerini uzman ilan eden bunlardan bazılarının yersiz iddiaları ve beceriksizlikleri ciddi ve daha bilgin doktorlar için endişe kaynağıydı. Kendi saygınlıklarını koruyabilmek için, yeni teknikler gerekiyordu. Dünya özellikle de bebeğin kafasını dünyaya getirmek için daha nazik bir yöntem bekliyordu.

Forsepsin Bulunuşu

Ancak gerçek dönüm noktası “bilgi”deki ilerlemeyle değil, forsepsin geliştirilmesiyle ortaya çıktı. Neden doğum gibi “normal” bir olay için bu gibi aletler bir ilerleme sayılacaktı? Sık ve yinelenen gebelikler ile kötü doğum yöntemleri dolayısıyla doğum sancıları ve doğum, tarihteki bu dönemde gerçekten de çok daha ölümcül olmuş olabilir. Sonuç çoğu zaman sarkmış bir rahim, döl yolunda damar fistülleri ve aralarında ileri derece anemi de olmak üzere başka sağlık sorunlarıydı. Doğum ya da loğusa ateşiyle ilintilendirilen bakteriyel yangılar en iyimser durumda güçten düşürüyordu ve çoğu zaman öldürücüydü. Dahası, kötü beslenme leğen kemiğinde raşitizme ve biçim bozukluğuna yol açıyordu. Gebelikte kalma yaşındaki kadınlar ya da yaşamı daha da büyük bir tehlike içinde olan dölüt için hiçbir acıma duygusu yoktu. Forseps gerçekten de kadınlara daha nazik doğumlar için umut verdi.

Baba Peter Chamberlen (1560-1631) tarafından icat edilen forseps 1728’e kadar bir aile sırrı olarak kaldı. Chamberlen’in soyundan erkek ebeler, daha az ağrı ve anneyle bebek için daha az tehlikeyle, “işlemi” çok daha çabuk yapacağını ileri sürerek, ustalıklarının reklamını yüreklilikle yaptı. Aralarında Pugh, William Smellie ve Edmund Chapman da olmak üzere neredeyse tanınmış bütün erkek ebeler tatmin edici “çıkarma” aleti tasarımları yapma girişiminde bulundu. 1750’ye gelindiğinde aletin birkaç türü kullanımdaydı. Bu adamların yazdıklarında, aletlerin kullanımına ilişkin eğitimin yalnızca erkeklere -özellikle de loncalarının sağlık koruma alanında kullanılan aletlerin kendilerine özgü bir hak olduğunu saptadığı doktor ve cerrahlara- verildiği açıkça anlaşılmaktadır.

Ebeler, Erkek Ebeler ve Ölüm Oranı

Ebelerin acımasızca eleştirilmesinin yanı sıra, bu ebelerin baktığı köylü kadınların çilelerinden kurtulma olasılığının, erkek

ebelerin baktığı kadınlarınkinden daha yüksek olduğuna ilişkin zıt bir rapor vardır. William Harvey bizzat hayatta kalma sayısındaki bu farkı, ebelerin doğanın engellenmeden kendi yolunda gitmesine izin vermesine atfetmektedir.¹⁹

Daha sonra da erkek ebelerin üstünlüğü tartışmaya açıktı. Bir erkek ebe olan Dr. Charles White ölüm oranının ebelerin hizmet ettiği yarı aç ve hastalıklı yoksullar arasında, doğum hastanelerinde yatan ya da erkeklerin baktığı daha zengin kadınlarınkinden daha düşük oranları olduğunu yazmıştı.²⁰

Elde, evde gerçekleşen doğumlardaki ölüm oranının istatistikleri yoktur. Ancak, en yüksek ölüm oranlarının, loğusalık ateşinin birçok kadını öldürdüğü doğum hastanelerinde olduğu geniş çapta bildirilmiştir. Giderek daha sık yapılan parmakla muayene zorunlu olduğunda bir kadının, erkeklerin araştıran parmağındaki ölümcül bakteriden kurtulma olasılığı daha da azaldı. Ebeler de hastalığı yayıyordu ama hiçbir şey doktor ve tıp öğrencilerinin önde gelen hastanelerde yaymalarıyla eşit olamazdı. Geçen yüzyıl gibi yakın bir zamanda, önde gelen doğum hastanelerinde annelerin ölüm oranlarının binde yirmi sekiz kadar yüksek olduğu hesaplanmıştır. Bir doktorun denetimi altında ebelerin hastaya doğrudan poliklinik hizmeti veren yardım kurumları, bin doğumda beş anne gibi düşük bir ölüm oranına sahipti.²¹

O zaman bile istatistikler sorgulanmıştı. “Eğer doğrularsa,” diye yazıyordu ünlü Doktor Matthews Duncan, “o zaman insan, kötü eğitilmiş ebe ya da öğrencilerin pislik içinde doğurttuğu yoksul kadınların, ‘eğitilmiş doğurtucuların’ baktığı zengin hastalardan daha az tehlike altında olduğu gibi ‘saçma’ bir sonuç çıkartabilir.” Buna, “Olanaksız,” diyordu.²²

1872’de İngiltere’de, bebeklerde ölüm oranı şaşırtıcı bir şekilde, her biri canlı doğumda yüz altmıştı. British Obstetrical Society’nin (İngiliz Kadın-Doğum Derneği) buna tepkisi, onaylanmış bir eğitim programını bitiren ve yirmi beş doğumda bulunmuş olan bütün ebeler için bir sınav kurulu oluşturmaktı. Tıp öğrencilerinin yaptırması gereken saptanmış bir doğum sayısı

yoktu ve doğum birimleri ile ilintilendirilmeyen hastanelerde, doğum konusunda hiçbir deneyleri olmadan mezun olabilirdi. Ancak, doktorlar bütün komplikasyonlara yasal olarak bakabilirken, ebelerin yalnızca normal doğumlara katılmasına izin veriliyordu.

Alçak Gönüllülük ve Moda

Parasını ödeyebilenler arasında bir erkek tarafından tedavi edilmek moda olmuştu. Ve zenginlik arttıkça giderek daha çok kadın bu seçeneği yeğledi. Üstelik eczacı, dişi ve cerrahlar, bir doğumdan sonra kazandıkları aile güveninin, başka tıbbi sorunlar olduğunda da kendilerine danışılma olasılığını artırdığını çok iyi biliyordu. “Bir ailede tek bir ebelik yapabilir ise, sonrasında desteklerini sonsuza kadar güvenceye aldığı,” doktorun olağan bir övünmesiydi.²³

Erkeklerle, ebeliğin genel mesleki uygulamalar için bir anahatar olduğu söylenirken, bu işi tam zamanlı yapmanın “tıp pratisyenleri üzerinde akli, ahlaki, fiziksel ve parasal yönlerden açıkça yozlaştırıcı bir etkisi olacağı” da belirtiliyordu.²⁴ Bir erkek yerini bir kere sağlamlaştırdıktan sonra, para ödemeyen hastalarını ebelere devredebilirdi. Para ödeyen hastaların uzun vadeli bakımları da doktorun denetimindeki ebe ya da hemşirelere emanet edilebilirdi.

Bu gelişmeler giderek artan bir alçakgönüllülük döneminde, 18. yüzyılın sonlarından Victoria Dönemi’ne kadar olan zamanda ortaya çıktı. Doğum odasında bir erkeğin varlığı “iffetli” kadınları utandırıyor. Erkek ebeler de aynı biçimde orada hazır bulunmaktan duydukları utanç ve tiksintiyi ifade ediyordu. Bunun üstesinden katı bir protokolü benimseyerek geldiler: Bütün muayeneler ve hatta doğumlar bile kadın, doktorun hissedebileceği ama bakamayacağı, bir örtü altında sırtüstü yatarak yapılacaktı. Halk çocuk doğurmanın tehlikeli bir eylem olduğunu anlamaya başlamıştı ve kadınlar “içinde bulundukları tehlikeyi bilmenin duygu-

larının bu kırılgan niteliğini ve gerçek doğalarının alçakgönüllülüğünü umursamamasına” izin verdi.²⁵

Doktorlar da duygularını bastırabilmeyi başardı. “Sıkıntılı görev” adına dölyolu muayenelerini yapmayı “lütfettiler.” Kadınlara karşı sevgi ve saygının temeli olan alçakgönüllülük ve iffet, “uygarlık ve düzenin” köşe taşları, ne pahasına olursa olsun korunmalıydı.²⁶ Kadınların idrar yollarına sonda takılması gibi diğer işlemler de erkeklerin yapması için çok “iğrenç” sayılıyordu. “Bir kadına sonda takmaktan daha tatsız bir iş neredeyse yoktur; bunun, her beyefendinin kendisinden başka birinin ellerine bırakmaktan memnuniyet duyacağı bir iş olduğunu düşünmekteyim.”²⁷

Ünlü, çok okunan ve kendisinden sıkça alıntı yapılan 19. yüzyılda yaşamış bir doktor olan Charles Meigs, doğum uzmanlarının karşılaştığı ahlaki ve töresel ikileme ilişkin düşüncelerini uzun uzun anlatmıştır. Böyle bir zarafet çağında, erkekler kadınların gereksinimlerine yanıt verebilmek için onları çok iyi anlamalıydı. Kadının, benzersiz olarak insanoğlunu yücelttiğini ve uygarlaştırdığını ileri sürüyordu; bütün sanatlar ve bilimler onun büyüyle gelişmiş, gülümsemesi bütün başarıları olanaklı kılmıştı. Doğal olarak dindardı, ülkesi ve ailesi için kendini feda ediyordu. En çekici niteliği, onu evine ve ailesine bağlayan alçakgönüllülüğüydü. Kafası, diyordu Meigs, “akıl için neredeyse çok küçük ama sevgi için yeterince büyüktü.”²⁸ Meigs’in ve meslektaşlarının çalışmaları, cinsel kadının “evdeki melege” dönüşümünün tamamlanmasına yardımcı oldu. Bu, bilim ve tıpta 19. yüzyıldaki gelişmelere rengini veren bir yaklaşım olarak bundan sonraki bölümde tartışılacaktır.

Erkek ebeliğine muhalefet temelde, Meigs ve Meigs gibilerinin ortaya attığı soruya dayanıyordu. Doğum odasında erkeğin varlığı kadınların onurunu gölgeliyordu. Daha kötüsü, ebelik görevlerini yerine getirirken gem vuramadıkları şehvetlerine yenilen erkeklerin olduğu biliniyordu. Doktorların kötülüğü, garipliği ve doğum-

larda bulunarak toplumun dokusu için oluşturduğu tehditlere ilişkin öyküler boldu. Suçlamalar büyük olasılıkla doğru olanla (örneğin, kâr edecek işgüzar ve gereksiz işlemler) muhtemelen saçma olan (“Charleston’da doğum yaptırdığı bir kadının görünümüyle baştan çıkan bir doktor, doğal durumuna dönmeden kadının yatağına atladı”) arasında yayılmıştı.²⁹

Erkek ebeye karşı hareket hiçbir zaman fazla güç kazanmadı. Erkekler bir kez doğum odasına girmeyi başardıktan sonra yerlerinde kaldı, kadın ebelerin varlığını kısıtladı. Ebeliği öğreten erkek pratisyenler, kadın öğrencilerinden daha fazla ücret almak, onlara daha az öğretmek ve onları çoğunlukla bağımsız çalışanlar olarak değil de kendi hizmetkârları olarak yetiştirmekle suçlandılar. Özellikle, kadınların zenginleri tedavi etmesi engelleniyordu.

Ortak savunma, erkeklerin anatomide daha bilgili, fiziksel yardımıyla daha aşına ve “genelde akıllarının daha çok başlarında olduğu”; “daha yeni bir şey tasarlamada daha hazır ve dikkatli” olduğu; güç ya da olağanüstü DOĞUMLARDA, basit EBELERİN bildiklerinden daha çabuk bir rahatlık sağladığıydı.”³⁰

Bu bir hayatta kalma sorunuuydu ve ebeler kınanma korkusuyla konumlarını sınırladı, en sıradan işlemler dışında bir iş yapmaya giderek çekindiler. 1795’te yazan Margaret Stephan kadınlara anatomiye ve forsepsin kullanılışını dikkatle öğretti ama forseps gerektiğinde her zaman bir erkeği çağırımlarını öğütledi. Sonuç başarısız olursa, “insanlar bu olayı daha iyi kabul edecektir çünkü yapılacak her şeyi yapmış olduğu varsayımıyla, bir doktorun yaptığına itiraz edilemez.”³¹

Gazeteci Philip Thicknesse’in *Midwifery Analyzed*’ına göre (İncelenen Ebelik) erkek ebeler, doğumun tehlikelerini abartarak yerlerini sağlamlaştırdı.³² Kadınları, yalnızca erkeklerin uygulayabileceği olağanüstü önlemlerin alınmasının daha çok gerektiğine inandırarak korkuttular. Ve erkekler ters giden her şey için ebeleri suçlamada aceleciydi. Aynı zamanda Thicknesse erkek ebelerin “aylık hemşireler” ile işbirliği yaptıklarını da gözlemledi.

“Aylık hemşire,” ailenin doğumdan sonra birkaç hafta yeni ane ve bebeğe bakması için tuttuğu, ebeden daha az eğitimi olan bir kadındı. Bu kadınlar, ebe tümüyle işin dışında bırakıldığı takdirde çok daha fazla para kazanabilirdi. “Aylık” doğum sancıları başladığında çağırılabilirdi. Bebeği doğurtmak konusunda hayalleri olmazdı ve uygun zamanda doktoru çağırırdı. Doktor, gözüpek ve gerekli işlemleri yapar ve kadına iyi bir bahşış bırakarak giderdi. 1800’lerin ortalarına gelindiğinde, İngiltere’de üç kat daha fazla aylık hemşire ebe olarak eğitiliyordu. Bu, doktorlar ile daha az eğitilmiş teknisyenler arasındaki, çoğu zaman kadınların mesleklerinin ölüm çanı olan işbirliğinin bir örneğidir.

İngiliz ebeliğinin öyküsü olumlu bir biçimde sona erer. Hayatta kalmak için verdikleri zorlu mücadeleden sonra İngiliz ebeler, ebeliğin, giderek artan sayıdaki iş arayan orta sınıf kadınlar için onurlu bir profesyonel çıkış yolu olduğunu ileri süren toplumsal reformcular tarafından yardım edildi. Doğumda bakım görmeye yetecek parası olmayan yoksul kadınların kaderi de ciddi bir endişe kaynağıydı ve ebelik, bu her zaman var olan sorun için kısmi bir çözüm olarak görüldü.

Louisa Hubbard’ın çalışmasıyla 1881’de bir Ebeler Enstitüsü kuruldu. 1902’de parlamento, eğitim standartlarını ve ebelik ile tıp mesleği arasındaki ilişkiyi tanımlayan, Ebeler Yasası’nı geçirdi. Ebelik ve tıp mesleği arasında kıskançlıklı rekabet, doktorların danışma ücretleri kesin olarak saptanana kadar sürdü. Bugün, Royal College of Midwives’ı (Ebeler İçin Kraliyet Koleji) (daha önceki Ebeler Enstitüsü) bitirenler ülkedeki doğumların yüzde 80’ini gerçekleştirir.

Amerika’da Ebelik

Buraya kadar yazılanların çoğu Amerika’daki ebeler için de geçerlidir. Eğer Amerikan ebeliği, başka kaynaklardan (Kıta Avrupası gibi) doğmuş olsaydı ya da en azından öncü Amerikan kadınla-

rın güçlü ruhunu yansıtsaydı, bu ülkede daha çok ebe hâlâ yasal ve bağımsız olarak çalışıyor olurdu.

1700'lerin ortalarına gelindiğinde, “yeni kadın-doğum” bütün vaatleriyle zenginler için moda oldu; 1800'lerde erkekler genellikle normal doğumları yaptırıyordu ve 1850'lerde büyük kentlerde egemen güçlerdi. İngiltere’de olduğu gibi, bu yeni kadın-doğum mesleğinde olanların, para ödemeyen hastalara hizmet etmek niyetleri yoktu. Özellikle bu nedenden dolayı ebeliğin devam etmesine izin verildi. Devlet ve federal yönetim ücretsiz tıbbi bakımı finanse etmeye başladığında bağımsız ebelik önemli oranda sınırlandı.

Amerika’daki ilk iki tıp okulu olan College of Philadelphia ve New York’taki King’s College Medical School (King’s Koleji Tıp Okulu) ebelik eğitimini sunuyordu. Bu, doğası gereği bebek doğurtmanın doktorların bir uzmanlığı olmasını güvenceye aldı.

İlk Amerikan ebelik elkitabı, *The Midwives Monitor and Mother’s Mirror* (Ebelerin Yönlendirmesi ve Annenin Aynası), kadınların uzun süren cehalet sorununu ortadan kaldırmayı kendine görev edinmiş cerrah Valentin Seaman tarafından 1800’de yazıldı.³³ Görünüşte ebeliğin düzeyini yükseltme amacı taşıırken, kadınları yapamayacakları üzerine eğitmeye ve ne zaman bir doktoru yardıma çağıracaklarını bildiklerinden emin olmaya odaklandı. Zamanındaki diğer kimseler gibi o da gebelik ve doğumu bir hastalık türü olarak tanımlayarak talihsiz bir geleneği başlattı.

Seaman ideal ebenin, hastaya moral vermesi gerektiğini, rahimdeki açılmanın derecesini saptamayı, apış arasını desteklemeyi, göbek bağına bağlamayı bilmesi ve plasentanın atulmasını hızlandırmak için bağı çekmekten kaçınması gerektiğini yazdı. Ters doğumun nasıl yapılacağını anlatacak kadar ileri gitmesine karşın, kadın okuyucularına bunu hiçbir zaman denememelerini öğütledi.

19. yüzyılın ortalarında Amerikan ebeliğinde en dikkate değer kişilik yatırımcı bir eğitimci olan Samuel Gregoy’du.³⁴ 1840’ta

Yale'dan lisans ve yüksek lisans derecelerini aldıktan sonra, özellikle kadınlarınkı olmak üzere anatomi ve fizyolojiye karşı büyük bir ilgi duymaya başladı. *Licentiousness, Its Cause and Effects* (Şehvet, Nedenleri ve Etkileri) ve *Facts and Important Information for Young Men on the Self-Indulgence of the Sexual Appetite* (Cinsel İştaha Boyun Eğmek Üzerine Genç Erkekler İçin Gerçekler ve Önemli Bilgiler) gibi seçmeci ve duyarlı konularda yazdı ve konferanslar verdi. Hatta kendi cinslerinin gereksinmelerini karşılayacak bir kadın ordusu için tartışarak, *Letter to Ladies in Favor of Female Physicians* (Kadın Doktorlara Rağbet Eden Kadınlara Mektup) ve *Man-midwifery, Exposed and Corrected*'i (Erkek Ebelik, Açığa Vurulmuş ve Düzeltilmiş) yazdı.

Boston'ın tıp camiası tarafından önce göz ardı edilen Gregory'nin konferansları, tıp eğitimi olan erkek ebeler için ciddi bir rekabete yol açacakmış gibi görünmeye başladığında, kargaşaya neden oldu. Gregory'nin tepkisi Boston Female Medical College'ı (Kız Tıp Koleji) kurmaktı. Önce üç aylık aralarla ebeliği öğretecek kurslar, sonunda da ustalık belgesi sundu. 1853'e geldiğinde kolej öğretim programını, aralarında bir tıp derecesini de içerecek şekilde genişletmişti. Gregory'nin eğitimle ilgili amaçlarını karşılamak için para toplamak üzere kurduğu Female Medical Education Society'ye (Kızlar İçin Tıp Eğitimi Derneği) kadınların alınmamasına karşın, para bağışlamaları için yürekten destekleniyorlardı. Kadınlar, okulun Ladies Advisory Board'unda (Kadınlar Danışma Kurulu) çalışmak istediğinde, büyük bir bağış *gerekliyordu*. (Ancak tümüyle erkeklerden oluşan Yönetim Kurulu'nda çalışanların bağış yapmaları gerekmiyordu.)

Boston Female Medical College'ın saygınlığı hiçbir zaman dengede değildi ve kolejin manyetizma ve homeopati gibi yeni seçmeci sağlık uygulamaları dalgasına karşı ilgisi de saygınlığının güvenceye alınmasında yardımcı olmadı. Ancak yine de hayatta kaldı. 1856'ya geldiğinde okul ebelik belgesi vermeyi tümüyle durdurmuştu, adını New England Female Medical College (New

England Kız Tıp Koleji) olarak değiştirmiş ve tamamlandığında tıp derecesi veren bir bölüm sunmuştu. Gregory, aralarında çok ünlü ve yetkin bir kadın doktor olan Marie Zakrzewska da olmak üzere saygın bir öğretim kadrosu toplayabildi. Okul Zakrzewska'nın yardımıyla bir klinik eğitim programı geliştirdi. Bu, zamanın okulları için alışılmadık bir durumdu. 1873'te Gregory, okulu Boston University Medical School (Boston Üniversitesi Tıp Okulu) ile birleştirdi.

Ve böylece ebelik çalışmalarını çevreleyen bütün enerji esas itibariyle dağıldı ve yeni bir tür kadın doktorların çevresinde yeniden biçimlendi. Kadınlar, şifacılık tarihlerindeki en coşku verici gelişmelerin bazılarıyla karşılaşmak üzereydi. Radikal feminizm dalgası, yeni kadın yanlısı ve şifacılık yanlısı dinlerinin tohumlarıyla birlikte popüler bir sağlık hareketi ortaya çıkıyordu.

Sonsöz

Ancak ebelik için mersiye dizmek de pek doğru değildir. Amerikan tıbbının doğuşuyla gölgelenmiş olmasına karşın, ebeler onaylanmış eğitim, yasalar ya da izin belgesinin yararları olmadan çalışmayı sürdürdüler. 1910'da Birleşik Devletler'deki bütün doğumların yarısı kadarını ebeler yaptırıyordu ve kentlerin yoksul bölgelerinde bu sayılar çok daha yüksekti. Göçmenler bebeklerini doğurmak için ebe aramak gibi kültürel geleneklerine tutundular ve yoksulların başka seçenekleri yoktu.

Ne denetlenmeyen ebelik ne de kadın-doğumcular Amerikalı anneye herhangi bir lütufta bulundu. Bu yüzyılın başında, annele- rin ölüm oranı bu gibi kayıtları tutan ülkeler arasında üçüncü sıradaydı. Birleşik Devletler çoğu sanayileşmiş ülkelerin, özellikle eğitimli ebelerden oluşan büyük bir kadroyu çalıştıranların arkasından gelirken, bebek ve anne ölümlerinin sayıları bir utanç kaynağı olmayı sürdürdü.

Doğuma karşı tıbbi yaklaşım bir hastalık sürecinin ele alınışını andırmaya başladığında, ebelik işlevleri yasaklandı, kısıtlandı ya

da başka bir biçimde engellendi. 1960'lar ve 1970'ler, güçlü feminist ve popüler sağlık hareketleriyle ilintili olarak evde doğum ve ebeliğe karşı ilginin yenilendiği bir dalgayı gördü. Tarih kendini yinelemişti. 16. bölümde anlatılacağı gibi, ebelik yasası şu anda olağanüstü bir karışıklık içindedir. Bazı yasalar ebeliğe izin vermektedir ama çoğu yasaklayıcıdır. Ebeler artık göz ardı edilmiyor. Ebelik bir kez daha Amerika'nın tıbbi yapısı için bir tehdit oluşturuyor.

HER KADIN KENDİ DOKTORU: POPÜLER SAĞLIK HAREKETİ

19. yüzyılda olaylar, Birleşik Devletler’de 1970’lere kadar görülmemiş popüler bir sağlık hareketi oluşturmak üzere bir araya geldi. Evdeki sağlık uygulamalarındaki yaratıcılık ve ifade özgürlüğü, uzun bir süredir şifacılık işlerinde kısıtlanan ve denetim altında tutulan kadınlara hitap eden güvenli ve kendin-yap türü bir tıp ile sonuçlandı. Bu hareketin içinde olan kadınlar, kuşaklar boyunca ilk kez dişille toprak arasındaki eski bağlantıyı yeniden canlandırıp bir şifa kaynağı olan doğanın bilgeliğine dönmek istedi. 30 yıl içinde kadınlar, bu işin bir parçası olmaktan yeteneklerini kendi evlerinin ve halk sağlığı sınırlarının ötesine, mesleklere yaymaya yetecek kadar cesaret aldılar.

Düşüncedeki üç önemli değişiklik popüler sağlık hareketini hızlandırdı ve destekledi: “Evcimenlik kültü” kavramı, bunun do-

ğal sonucu olarak ortaya çıkan olgu, kadın ahlakının “evdeki melek” ideali ve alopantik tıbbın tehlikeli, etkisiz uygulamalarına karşı bir tepki. Her önemli değişiklik sırasıyla tartışılacaktır. Ancak aşağıda anlatıldığı gibi ülkenin bireyselliğine özgü gelişmeler harekete çeşni kattı. Bu değişikliklerden hiçbirisi Birleşik Devletler’e özgü değildi.

Evcimenlik Kültü

19. yüzyılın ilk 30 yılında kadınlara karşı yaklaşımdaki genel bir değişim gariptir ki kadınların profesyonel bağımsızlık elde edebilecekleri anlamına geliyordu. Artık bir kadının toplumdaki yerine ilişkin kuşkular yok olmuştu; onun yeri kesinlikle evdeydi. Erkeğin yeriye toplumdaydı. Toplum, ev dışında her yer demekti. Böylece çizgiler çekilmişti ama bu “evcimenlik kültü”nden, kadınlar toplum yaşamına katılmak için saygınlık kazandı ve cesaret aldı. Evcimenlik, önemli sağlık reformları ve kadınların sonunda tıp ve bakım gibi alanlara girmeleri için bir sıçrama tahtası oldu.

Evcimenlik kültü aslında oldukça devrimciydi. Gelişmesi için gereken dürtü sanayileşmiş Batı dünyasının çoğundan gelmişti. Yüzyıllardır ilk kez kadınların gizem ve gücünden korkulmuyordu ve kadınlara toplumda onurlu bir rol verilmişti. Bu, cadı avları yıllarındakinden olduğu kadar, kadınların aşağı bir toplumsal düzeye konulduğu, zayıflık ve bayağılıklarıyla ilgili yaygın tutum dolayısıyla acı çektiği daha sonraki yıllardan da oldukça farklı bir bilinçliliktir.

Sanayileşme ve işçi sınıfı nüfusunun artması, erkeklerin gidecek aile çiftliğinden ya da mülklerinden daha uzak olması demekti. Yalnızca kadınların ev alanında kesin bir rol üstlenmesiyle aile yaşamının bütünlüğü sürdürülebilirdi. Kadına kesin sınırları olan bir rolün verilmesi, güçlerinin sonunda erkeklerin rekabet etmeyeceği ve korkmayacağı belli bir alan ile kısıtlanması demekti.

Bu “kült” kadının paradoksal bir algılanışına dayanıyordu.¹ Kadınların evdeki rolüne saygı gösteriliyordu ve sorumlulukları

büyüktü. Aynı zamanda da kadınlar siyasal ve ekonomik olarak Birleşik Devletler’de hiçbir zaman olmadığı kadar önemsizdi. Burada kadının eve geri çekilmesi, tümüyle Amerika’ya özgü “evrensel” (aslında yalnızca beyaz erkek) oy kullanma hakkı ve bireysel özgürlüğe karşı duyarlılığın vurgulanmasıyla aynı zamana rastlar. Ama özgürlük ve tam vatandaşlık hakları kadınlara kadar uzanmıyordu. Bu, zamanın akıllı, iyi eğitilmiş ve kendine çok güvenen reformcuların göz ardı etmediği bir olguydu. Evcimenlik kültürünün gelişmesine yol açan toplumsal ve ekonomik durum, aynı zamanda da feminizmin ortaya çıkışını etkiledi. Hatta, 19. yüzyılın feminizmi hem ahlaki hem de ideolojik gücü için bu “kült”e dayanıyordu.²

Evcimenliğin kadınları kısıtması, kendilerine verilen ev işlerini ciddiye almalarının bir sonucuydu. Eğer Amerika’nın oğullarının eğitilmiş, fiziksel ve ruhsal mutluluklarının köleleri olacaklarsa, bunu bir ilim yapacaklardı. Bu kadınlardan bazıları için toplumun ahlaki niteliğini korumak ve güzelleştirmek üzere kendilerinin tam vatandaş ve profesyoneller olmaları gerektiği açıktı; ama onlar hiçbir zaman annelik ile temel bağlarını gözden kaçırmadılar. Aksine, onu toplumsal yaşamla bağ olarak kullandılar. Kadınlar rekabet etmemeyi, ama kadın ve anne olarak özel yeteneklerini evcimenliğin mantıklı uzantıları olan alanlara yaymayı seçtiler.

“Evdeki Melek” Olarak Kadın

“Evdeki Melek” kadınlığın Victoria Dönemi’ne ilişkin ideali- dir. Bu deyim Coventry Patmore tarafından ilk karısı Emily onuruna yazılmış aynı adlı bir şiirden alınmıştır. O güzel, narin, nazik ve fedakârdı. Yüzü ve davranışları Millais ve diğerlerinin portrelerine, Tennyson, Ruskin ve Carlyle’in çalışmalarına ve Browning’in “bal emilse ve meyve koparılsa bile kutsal ama tensel, ciddi ama davetkâr, her zaman bakiremsi bir güzelliğin açık etkisini aklımızda” bıraktığını anlatan *The Face* (Yüz) adlı bir yapıtına ilham vermişti.³

Geride altı küçük çocuk ve bir sonraki Bayan Patmore³’a nikâh yüzüğünü bırakıp veremden can çekişerek ölünce Victoria Dönemi’nin idealine daha da uydu. Emily Patmore gibi “melekler”, yazmak için yüreklendiriliyorlardı; gerçekten de, kocasının şiirleri üzerinde çalıştığı yıllarda, çocuk öyküleri ve bir ev bakımı rehberi yazarak onu destekledi.

Victoria Dönemi kadınlığına duyulan hayranlıktaki gizemli cinsellik ve saf ve ahlaken üstün kadın imgesi, Ortaçağ günlerinin Meryem Ana hayranlığı ve saraylı aşkını anımsatır. Toplumun bütün sınıflarına egemen olduğuna inanmamız güç olsa da bu düşünce her ne olursa olsun, tensel ihtirasın vücut bulduğu kadın imgesinin yalın karşısı olarak hayattaydı. Bu her iki dönemde de kadın şifacıların yeteneklerini ifade etmek için yeni çıkış yolları bulmuş olması şaşırtıcı değildir.

Birleşik Devletler’de kadının ahlaken üst düzeye çıkarılması “Büyük Uyanışlar”la ilintilendirilmişti. “Büyük Uyanışlar,” önce 1740’ta, daha sonra da son yüzyılın başlarında ülkeye baştanbaşa egemen olan dinsel canlanmalardır. Bu canlandırmalardaki evanjelistik tutuculuk, kadınlar için Katolikliğin ya da onun ilk Protestan filizlerininkinden önemli derecede daha parlak bir dinsel gelecek oluşturunuyordu. Yeni hareketin önderleri gerçekten kadınların desteğini arıyor, Hıristiyanlığın onları köle düzeyinden ahlaklı ve aydın insanlara yükselttiğini anımsatıyordu. Bu mesaj anılar kısa süreli olduğu kadar, ikna ediciydi. Kadınlar kısa bir sürede kilise üyeliğinde güçlü bir çoğunluk oluşturdu.

Kadınların güçlendirilmiş manevi rolleri için ölçüt cinselliklerinin bastırılmasıydı. Bu, cadı avlarının da hem doğrudan hem de dolaylı olarak üzerine odaklandığı bir öğeydi. “Böylece kilise, kadınların Tanrı’nın inayeti altında erkeklerden daha saf oldukları düşüncesini yeniden ortaya atıp yaygınlaştırdı ve kadınların yalnızca canlarının değil, bedenlerinin de bu iddiayı doğrulamasını bekledi.”⁴

Böylece “kadın sorunu” bir kez daha etkili bir biçimde denetlenmiş oldu. Lanetleme kılıcının kenarı körleştiğinden, kiliseler artık sağduyulu modern kadınları kendine çekebilirdi. Üstelik en kötü karanlık üzerlerinden kalktığından, kiliseler kadınların da etkin olarak katılmalarını dürüstlükle isteyebilirdi. Ve son olarak da, kadınların yeni buldukları manevi imge ihtiras ile uyumlu olmadığından, erkeklerin onlardan korkmaları için daha az neden vardı. Bir anlamda kadınlar temel güçlerini kaybettiler. Şaşılacak kadar kısa bir zamanda kadının kalıplaşmış örneği ihtirassız bir bekâr kıza dönüştü.

Kadınları bedensel zevklerden yoksun bırakmak yalnızca kiliseye yeniden kabullerini kolaylaştırmakla kalmadı, aynı zamanda üreme işlevleri üzerinde denetim benzeri bir olguya da yol açtı. Aslında cinsel perhizle sınırlı olan doğum kontrolü ilerleme ve özgürleşme yönünde dev bir adımdı. Doğum oranı önemli derecede düştü. Erkeklerle, zıfafa yatağında hayvani ihtiraslarını denetleyerek kadının ince duyarlılıklarına saygı göstermeleri öğütleniyordu. Sağlık reformcuları, hem erkeğin hem kadının yararına cinsel ilişkiyi sınırlamaya ilişkin oldukça kesin önerilerde bulunuyordu. Yetkililerin birçoğu ayda bir cinsel ilişkinin fazla olduğunu ileri sürüyordu; başkalarıysa bu etkinliğin yalnızca çocuk istendiğinde gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyordu. İdeal olan cinsel ilişkinin zamanlamasının, başlıca isteği Tanrı’yı hoşnut etmek olan kadına bırakılmasıydı.

Hiç kuşkusuz birçok kadın ihtirassızlık boyunduruğunu, ilk doğum günlerini kutlamak üzere yaşamaması olası çocukları taşımanın acı ve kederini sınırlamak üzere kabul edilecek bir yol olarak, büyük bir istekle kabullendi. Bir kadının orgazm olmadığına gebede kalamayacağına ilişkin yaygın inanç da hiç kuşkusuz bir cinsel tepkiyi engelliyordu.

Bu ayrıca, kadınların ihtiraslarına gem vurmak için cinsel yönden sakatlayıcı ameliyatların yapıldığı bir dönemdi. Bir koca ya da doktor bir kadının cinsel olarak çok tepkisel, nörotik, denetlene-

mez olduğuna ya da kendini doyuma ulaştırıyor olabileceğine karar verdiğinde klitoridektomi* yapılıyordu. Mastürbasyon, yani “tek başına ahlak bozukluğu,” yumurtalıkların alınması da aralarında olmak üzere mümkün olan herhangi bir yolla sağaltılması gereken korkunç bir hastalık olarak kabul ediliyordu. Erkeklerde de mastürbasyon sakatlayıcı ameliyatlar yerine kınama ve kısıtlamalar ile sağaltılacak bir hastalık sayılıyordu.

Şehvetin bastırılması, bu kitabın kapsamının çok ötelere uzanan konulara dikkat çekerek hızla gelişen bir pornografi endüstrisini tetikledi. Victoria Dönemi’nin ahlakının ayrılmaz parçası olan erdem taslayıcılık, bizim buradaki tartışmamız için önemlidir çünkü kadınların sağlık alanına girmeleri için kabul edilebilir bir neden sağladı: Alçakgönüllülüğün ve kırılganlığın korunabilmesi için diğer kadınları sağaltmak.

Alopatik Tıbbın Kuruluşu

“Kült” ve “evdeki melek” ile ilintili tutumlardaki değişikliklerin yanı sıra, kadınların sağlık işlerine etkin olarak girmeleri, “resmi” doktorların sunduğu tıbbi bakım türüne bir tepki olarak görülebilir. En azından Birleşik Devletler’de tıbbi uygulama, hastalığın zorlanması, kanatılması, dışarı atılması, zehirlenmesi ve kusulması gereken kötü bir varlık olduğu felsefesini edinmişti. Bu amaçlara eşlik etmek üzere kullanılan güçlü bileşimlere “gözüpek” ya da “etkin” ilaç deniyordu. Alopatisi denilen felsefenin kendisi bugün Birleşik Devletler’de uygulanan başlıca sağaltım türüdür. Yöntemler değişmişken, bedeni hastalıktan temizlemek için tıbbi araçların kullanılmasının altındaki felsefi temel aynı kalmıştır.

19. yüzyıl Amerika’sının halkında, tıbbi bakım için standart olan, kelimenin tam anlamıyla bir karın dolusu zehirli madde vardı. Sıradan insanların hareketi adına konuşan kadın ve erkekler,

* Klitoris kesilip çıkarılması. (ç.n.)

uygulamalarını şiddetle savunan öfkeli tıp mensuplarıyla karşılaştılar. 1878'de yayımlanan *Boston Medical and Surgical Journal*'dan (Boston Tıp ve Cerrahlik Dergisi) yapılan aşağıdaki alıntılar, popüler sağlık hareketinin içindekilerin karşı oldukları bileşimlerin güçlü yapısını gösterir. Bunlar idyopatik peritonit* için gözüpük ilacın kullanılmasını öneren, iyi tanınmış bir doktor ve profesör olan H.C. Wood'dan alınmıştır:

Amcam Dr. George B. Wood'un yetişkinlerde hiçbir peritonit vakasını kaybetmediğini söylediğini anımsarım... Hastalarını her zaman bayılana kadar kolundan kanatır, sonra karınlarına yüz tane sülük koyardı. Eskiymiş gibi görünse de aynı sağaltım planına tümüyle inandığımı söylemekten gurur duyarım... Toplardamar-dan kan aldıktan sonra ne yapılmalıdır? Ben kalomelin [içinde cıva bulunan bir bileşim] alevlendirici etkinliği değiştirme gücüne sahip olduğuna ilişkin eski kuramdan yanayım... Kalomel ile bağlantılı olarak afyonun değerli olduğu yadsınamaz... Peritonitte büyük dozlarda afyona dayanabilmek harikadır. Vakalarım-dan birinde, beş gün boyunca her gün yetmiş beş granül afyon alını-yordu ve hastam kusursuz bir iyileşme gösterdi... Karın iki ya da üç gün tümüyle temizlendikten sonra, vücut ısısı yüksek olmadığına, yakı kullanılabilir... küçük yakılar kullanmayın... sekize onluk [inç] yakı sipariş ettim.⁵

Aşağıdaki sağaltım Massachusetts Medical Society'de (Massachusetts Tıp Derneği) konuşma yaparken, Dr. Charles W. Wilder tarafından akciğer veremi için önerilmiştir: "Hareket ilkesi bir kez saptandıktan sonra, etkili yollar eksik değildir. Neşter, sülük, şişe, kuduz böceği, hintyağı, altın kökü ve cıva ustalıklı kullanıldığında güçlü ve son derece yararlı araçlardır."⁶

Popüler sağlık hareketinin amacı "resmi" doktorların tehlikeli tekniklerinin ve ilaçlarının gücünü kırmaktı. Bu hareketin sözcü-

* Karın zarı iltihabı. (ç.n.)

leri beslenme, beden eğitimi, güneş, temiz hava ile su ve temiz yaşama yoluyla sağlıklı bir beden ve akıl geliştirmeyi öneriyordu. Böyle güçlenmiş bir insanda hastalık bir konak bulamayacaktır. İlaçlar eğer gerekirse, en iyisi bedeni temizleyen ya da cezalandıran sert kimyasallar değil, bedende sağlığı yaratan bitkiler olmalıdır. Oliver Wendell Holmes bu vurgu dolayısıyla bu harekete “doğaya güvenen sapkınlık” adını verdi.

Kadınlar ve Sağlık Reformu

Tıbbi sağaltımın var olan standardına karşı soğukluğun yanı sıra, 19. yüzyıldaki başka güçler sağlığa karşı yeni bir yaklaşımı desteklemek üzere çalışıyordu. Batı dünyasının nüfusu için iyi sağlık ve uzun yaşam vaadi en sonunda gerçekleşecekti. Bulaşıcı hastalıklar daha iyi beslenme ve hijyen karşısında geriliyordu. Toplumsal reformlar çoktan bütün tıbbi buluşların toplamından çok daha fazla mucize yaratmıştı. Yaşam biçimindeki küçük değişikliklerin yaşamın kalite ve miktarında çok büyük bir etkisi olmuştur. Hastalık, günahlar için Tanrı'nın verdiği hak edilen ceza yerine, doğanın yasalarının bir ihlali olarak görülmeye başlandı. Dolayısıyla, sağlığın korunması için doğanın yasalarının ne olduğunu bilmenin ve bu yasaları izlemenin yaşamsal olduğuna inanılıyordu.

Böyle bir ilerleme orta sınıf Amerikalıların, uluslarının iyiliği için bir fark yaratabileceklerine, kendi sağlıklarının sorumluluğunu alabileceklerine ve almaları gerektiğine inanmalarına yol açtı. Jacksonca seçkincilik karşıtlığı ve sıradan insanın değerli olduğu vurgusuyla desteklenen bir iyimserlik havası egemen oldu. Sağlık reformları, insan değerinin aydınlanmış farkındalığından doğan, köleliğin kaldırılması ve kadın hakları hareketleriyle aynı zamana rastladı.

Savaş öncesi dönem, fizyolojik eğitim, alkol karşıtlığı, beslenme, sağlık koruma ve yeni sağaltım üzerine odaklanmış bir yeni-

lenme sağanağına tanık oldu. Gezgın konuşmacılar kendine tanı koyma ve kendini sağaltma vaazlarıyla ülkeyi dolaşıyordu. Yazarlar sağlık üzerine geniş çapta yazıyordu ve kadınlar onların başlıca destekçileri idi. “19. yüzyılın aile yapısındaki değişiklik giderek kadınların çocuklarını daha ‘modern’ değerler ile eğitmelerini gerektirdiğinden, şaşırtıcı sorunlara sağlık reformu dergi ve makalelerinde sunulan pratik mleri rahatlıkla kabul ettiler.”⁷

Kadınlar, Birleşik Devletler’in kuzeydoğusunun her yerinde kurulmuş olan Ladies, Physiological Societies ile (Kadınların Fizyolojik Dernekleri) bağlantılı bir biçimde reformcu olarak önemli bir rol oynadı. Bu derneklerle ilintili olan düzinelerle kadın konuşmacı, binlerce kişiden oluşan seyirci kitlelerine sağlık yasalarını öğretti.

Gebelik, doğum, kadınlarda yaygın olan hastalıklar ve doğum kontrolü gibi kadın sağlığıyla ilgili sorunlar başlıca ilgi konusuydu. Kısacası kadınlara, kendilerine ve ailelerine daha iyi bakabilmeleri için kendi bedenlerine ilişkin gerçekler (bilindiği kadarına) ğretiliyordu.

Popüler sağlık hareketinin içinde en başta, iyi bir sağlığı kendilerine gerekli olan türde, etkin bir yaşamı yaşayabilmeleri için bir koşul olduğu kadar bir öncelik olarak gören, toplumun orta sınıfından kadınlar vardı. Paradoksal olarak Victoria Dönemi’nin st sınıf kadınları kendilerini her zamankinden daha hasta görüyordu. Aralarında Elizabeth Barrett Browning ve Florence Nightingale da olmak üzere çok ünlü kadınlardan bazıları yetişkin yaşamlarının çoğunu yatakta geçirdi. Yaşam boyu doktorun afyon sınılarına bağımlılık, aralarında Browning de olmak üzere birçok kadının hassas sağlığını korumada önemli bir rol oynadı. Bu ve başka alışkanlık nedenlerinden dolayı, “evdeki melek” diye adlandırılan kadının çoğu zaman ev ortamını düzenlemek için dayanma gücü olmuyordu. Reformculardan biri, kadının dünyadaki yerini bulabilmesi için, “kendisini bulduğumuz gibi, çelimsiz, hastalıklı, ağrılı, zayıf ve ölmek üzere olan yaratık olmaya bir son

vermeli ve kadın, belli bir dereceye kadar özgürlüğünü elde etmelidir – şimdye kadar hem bedeni hem de aklı bağlayan prangaları atmalı ve yaşamın yeniliğine yükselmelidir.”⁸

Feministler ve sağlık reformcuları haklı olarak, yaşamlarını günde on ikiden on dört saate kadar fabrikada, kömür madenlerinde ve başka yorucu işlerde çalışarak sürdüren alt sınıf kadınların sağlıkları için endişeleniyordu. Onlar çoğu zaman gerçekten hastaydı; sağlıklarını sürdürmek ve yeniden kazanmak için çok az kaynakları vardı.

Savaşçı Bir Reformcu: Mary Gove Nichols

Mary Gove Nichols, başarıları popüler sağlık hareketinin doğasını yansıtan, özellikle etkin bir reformcuydu. Kadın reformcular arasında, işinin kapsamı açısından olağandışıydı ama felsefesi ve amacı bağlamında bir temsilciydi. Yaşamı, çalışması sürekli bir etki bırakan kadınlar arasında yaygın olan, didişmeci savaşçı niteliğini gözler önüne serer.

Nichols, kadınların gereksinmelerini ve sağlık reformundaki rollerini ele alan 10.000 kadar tirajlı bir dergi olan *Water Cure Journal*’ın (Su Sağaltımı Dergisi) neşeli bir yazarıydı ve dergiye sıkça katkıda bulunuyordu. Bu dergi gerçekte, Amerika’nın kadınları arasında etkisini hızla kaybeden genel tıp pratisyeninin yerini tutan bir ev-sağlık-bakım rehberi idi. Nichols güdülerini açıkça belirtiyordu. “Annelere kendilerinin ve çocuklarının hastalıklarını nasıl sağaltacaklarını öğretmek, ailede ve evde sağlığı, saflığı ve mutluluğu çoğaltmak istiyorum.”⁹ Yazdığı konular yemek pişirme, çocukluk sorunları, cinsellik, banyo yapma, diş çıkarma ve ev ekonomisini içeriyordu.

O ve diğer reformcular, kadının giysisini değiştirmek gibi büyük ve nankör bir iş üstlendiler. Giysi, sağlık reformu kadar kadın hakları hareketinin de bir simgesi olarak görülüyordu. Büyük alt etekleri ve balina kemiğinden yapılmış balenli korseleriyle *Rüzgâr*

Gibi Geçti biçimleri solunum ve hareketi engelleyen hapisanelerdi. “Yaşamalarının işi giysilerini oradan oraya taşımak olduğu sürece kadınlardan çok az başarı bekleyebiliriz.”¹⁰ Kadınlara destek ve sıkı bağların iç organlarında yaptığı hasarı abartan şemalar gösteriliyordu. Kısa şalvarlar ve Doğu Hindistan modasında pantolonların üzerine giyilen küçük elbiseler gibi daha sağlıklı biçimlerin örüntüleri yayımlanıyordu. Bu gibi gevşek, sağlıklı, akla yakın giyim, moda dünyasında yaygınlaşmadı. Tahmin edilebileceği gibi, bu yeni biçimleri benimseyen kadınlar ile alay edildi ve dişilikleri sorgulandı.

Hırslı ve çalışkan bir eğitimci olan Nichols, cehaletin artık hastalığın özürlü olamayacağını ileri sürdü. O ve diğer reformcular tıbbi bilginin herkesin elinin altında olması gerektiğini düşünüyordu ve tıbbi dergilerin terminolojisine karşı çıktılar. “Eğer bir yazarın neye ilişkin yazdığını anlayamazsanız, o zaman mantıken kendisinin de ne yazdığını bilmediğini varsayabilirsiniz.” Nichols kadınların doktor olma çabalarını destekledi. “Bizim alopantik doktorlarımız buna ne diyecektir? Bunun yanıtını bekliyoruz. Bu arada kadınlarımız sonunda başarılı olacakları bir savaş için zırhlarını tokalıyor.”¹¹

Mary Gove Nichols, izleyicileri vejetaryen yemekler yiyen, uyarıcılardan kaçınan, daha akla yakın giysiler giyen ve beden eğitimi, temiz hava ve cinsel saflığın yararlarını destekleyen Sylvester Graham'ın (graham unu ve krakerlerini geliştiren) etkisi altındaydı. Cinsel saflık, çoğunlukla seyrek cinsel ilişkide bulunmak (tercihen hiç bulunmamak) ve hiçbir koşul altında kesinlikle mastürbasyon yapmamak anlamına geliyordu. Ancak Nichols'un “cinsel saflık” konusunda aynı düşüncede olup olmadığı kuşkuludur. Kafa karıştırıcı kadın ihtirassızlığı düşüncesinin gerçeklerini açık seçik görüyordu: “Sağlıklı ve seven bir kadın, kuşkusuz çoğu zaman bir erkek kadar güçlü bir biçimde bedensel birleşmeye itilir... Cinsel içgüdüünün kayıtsızlığına, içinde yaşadığı köleleştirilmiş durum ve sağlıklı koşullar neden olmuştur.”¹²

Mary Gove Nichols, Grahamizm ve öteki hareketlerden edindiği deneyimler ile kendi hizipsel girişimini geliştirdi – bundan sonraki bölümde tartışılacak olan su sağaltımı.

Gözüpeklige Hizipsel Yanıtlar

19. yüzyıldaki tıbbi bakıma meydan okumalar sırasında, düşünce ve yöntem ekollerinin sayısı çoğaldı. Patentli ilaç endüstrisi gelişti. Lydia Pinkham'ın yüzde 18 alkol içeren, kadın sorunları için geliştirdiği sebze toniği evlerdeki en temel üründü. Pinkham'ın narin yüzü her yerdeydi. Bazı kırsal alan yayınlarında, stokta bulunan kadın yüzü yalnızca Pinkham'inkiydi, dolayısıyla aralarında Kraliçe Victoria da olmak üzere başka kadınlara ilişkin öyküler yayımlandığında, gene onun suratı kullanılıyordu. Pinkham'ın etkisi yüzünün ve şurubunun ötesine geçti. Aynı zamanda kendisine sorunlarını yazan binlerce kadına öğütler veriyor, yazdıklarını hiçbir erkeğin görmeyeceğini vaat ediyordu.¹³

Yüzyıl sona ermeden, her tür hastalığı sağaltacak, işlevinin ne olduğu belli olmayan her türden araç ve küçük alet elde edilebiliyordu. Manyetizma, frenoloji gibi sistemler ve sayısız “doğal” botanik maddeler ortaya çıktı. En etkili üç sistem, hidroterapi (su sağaltımı), homeopati ve Samuel Thomson'ın botanik devalarıydı.¹⁴ Bu sistemlerin revaçta olmaları büyük bir oranda kadınların daha hafif, doğal sağaltım yöntemleri ile kendilerine ve çocuklarına yardım edebilmek üzere kullanabilecekleri bir şeye karşı duydukları isteğe dayanıyordu.

Hidroterapi (Su Sağaltımı)

Nichols, ülkede su sağaltımı kuruluşları, sağlık koruma ve evle ilgili öğütler verilen genel sağaltım merkezleri açan üç öncüden biriydi. Burada su, düşünülebilecek her yolla kullanılıyordu. İnsanlar suya batırılıyor, daldırılıyor, hortumla yıkanıyor, kendilerine şırıngayla ve içmeleri için yudum yudum su veriliyordu. Su

sağaltımları çok az bir eğitimden sonra herhangi biri tarafından yürütülebilirdi. Bu Nichols'un, annelere ailelerinin hastalıklarını sağaltmayı ve sağlıklarını korumayı öğreterek doktorları işlevsiz bırakmak amacına da uygundu. Su sağaltımından yana dönenlerden en ünlüsü, Seventh-Day Adventist Kilisesi'nin* kadın peygamberi olan Ellen White'tı. White'ın hastalıklı iki oğlu, bir su sağaltımı kuruluşunda tedavi olduktan sonra tümüyle iyileşti. Sık sık gördüğü hayallerden birinde, White kendi su sağaltımı kuruluşunu kurmak için yönlendirilmişti. Ortağı, Kellogg mısır gevreklerinin John Harvey Kellogg'u, hidroterapi üzerine en çok yatan insanlardan biri oldu. White'ın güçlü etkisiyle, Seventh-Day Adventistlerinin en iyi tıbbi bakım ile birlikte sağlıklı yaşamın vurgulandığı sağaltım misyonu bugün de sürmektedir.

Thomsoncılar

New Hampshire'lı bir çiftçi olan Samuel Thomson, otlarla şifacılık yapan bir kadının yanında öğrendiği bir tür bitkisel ilacı ünlendirdi.¹⁵ Su sağaltımlarından farklı olarak, Thomson'ın sağaltımları etkin hastalıklar için tıbbi sağaltım olarak sunuluyordu. Savaş narası, "Herkes kendi doktorudur," insanın kendini sağaltmasının doktor gözetimindeki ölümden iyi olduğunu savunuyordu.

Thomsoncu basın büyük olasılıkla "resmi" doktorların gözüpek tıbbının etkililiğine ilişkin kuşku duyanlar için karşı konulmazdı: "Biz... okuyucularımızı şifa için mineralojik uygulamaların kayalık yamaçları, madensi derinlikleri ve yakıcı kumlarından, kökler, yapraklar, çiçekler, kabuklar ve meyveler toplamak üzere verimli tarlalara, yeşil çayırlara, tatlı tatlı akan derelerin çiçekli kıyılarına ve çimenli çeşme başlarına götürmeyi şiddetle istiyoruz."¹⁶ Thomson ve temsilcileri "Aile Hakları" adı verilen paketli ve patentli bir tıbbi anlaşma satıyordu. Bu anlaşma ailenin kaydolmasını, yayınlarını almasını ve kendi markasını taşıyan ila-

* İsa'nın dünyaya yeniden geleceğine inananlar. (ç.n.)

cı kullanmasını sağlıyordu. 1840'lara gelindiğinde yaklaşık üç milyon insan Thomson'ın sistemini kullanıyordu. Doktor olarak kadın ve eşi vurguluyor, kadınlara yasal kısıtlaması olmayan bir tür tıbbi uygulama sağlıyordu. Büyük bir satış reklamı kadınların, sorunlarını karşı cins ile paylaşmanın utancından kaçınarak birbirlerine doktorluk edebilecekleriydi.

Thomsoncular, botanik tıp okulları açtıkça ve ufuklarını genişlettikçe, daha çok resmi doktor gibi işlev görmeye başladılar. Tıbbi eğitimin niteliği üzerine örgüt içindeki tartışma ve çekişmeler, yöntemin etkilerinin 1840'larda önemli bir oranda azalmasına yol açtı.

Homeopati

Ancak 1840'lara gelindiğinde homeopati yükselişteydi. Homeopati yandaşları, benzerler ya da “benzer sağaltımlar benzeri sağaltır” düşüncesine dayanarak, farmakolojik bileşimlerin çok küçük dozlarını kullanır. Bu, yüzyıl sona ermeden, zaman geçtikçe, alopantik tıbbın başlıca rakibi olacak kadar güçlenmiş bir tıbbi felsefedir. Homeopati şimdi, yüzyıllar önce kendisini çekici yapan birçok nedenden dolayı duyulan ilginin yeniden doğuşunun keyfini çıkarmaktadır.

Homeopatik bileşimlerin tatları kötü değildi ve gözüpek ilaçların yan etkilerine sahip değillerdi. Oliver Wendell Holmes homeopatinin, “fizikle amatörce ilgilenmek için müzmin bir isteği olan cahillere, bir kitap ve bir oyuncak bebeğin ilaç dolabını veriyor ve ölüm nedeni araştırma görevlisini çağırma korkusu olmadan doktor ya da doktora rolünü oynamalarına izin veriyor,” diye alay ediyordu.¹⁷ Diğer resmi doktorlar, homeopatiden kesin yarar sağladıklarını belirtiyordu. Ama bunu, homeopatik bileşimlerin yararsız -ve zararsız- olduğu, hastanın iyi ihmal ile iyileştiği düşüncesine atfetme eğilimindediler.

1860'lara gelindiğinde üçte ikisi kadın olmak üzere yüz binlerce takipçisi olan tahmini 2.500 homeopatik doktor vardı.¹⁸ İçinde

devaların numaralanmış ampulleri ve tanı için kendin-yap tarifleri bulunan küçük maun kutular olan “ev kit”leri kadınların uygulamalarının köşe taşıydı. American Institute of Homeopathy’ye (Amerikan Homeopati Enstitüsü) göre, “Küçük deva stoğuyla silahlanmış birçok kadın, bütün bir topluluğun inancını değiştirmişti.”

Homeopati, Hristiyan Bilimi’nin kurucusu olan Mary Baker Eddy’nin de ilgisini çekiyordu. Dozajlarda orantısal olarak kimyasal madde eksikliği olduğundan, homeopatinin etkisinin aklın gücüne dayandığına inanıyordu. (Fikirlerinin ayrıntılı anlatımı bir sonraki bölümdedir.)

Popüler Sağlık Reformu Hareketinin Sonucu

Sağlık reformu hareketiyle ilintilendirilen insanlar, olağanüstü bir zamanın aynı derecede olağanüstü kadınlarıydı. Yüzyıllar önce yaşamış olsalar şiddetle cezalandırılır, öldürülür ya da başka bir yolla susturulurlardı. Sonunda, kadının etkisinden yoksun yıllardan sonra, şifacılık mesleği kadınların düşüncesiyle güç kazanıyordu.

Kadınlar, bir kültürün değişen ideolojisi, sağlık reformları ve hizipçi kurumlarının arasında ışığı gördü. Hizipçi kurumlar kadınlarda Amerika’nın ailelerine açılan kapıyı görerek, onların dışı öğelerini kollarını açarak karşıladılar. Jacksoncu dönemin antiprofesyonel, “herkes için bedava” yaklaşımı kadınların ev tıbbına karşı, seçkin bir yaklaşımı destekledi. Kadınlar, özelden kamu dünyasına ve şifacılık mesleklerine uzanan köprüyü geçerek, çok bekledikleri bu olanaktan yararlandı. Mesleklere ilk akınları sırasında, sağlıklı yaşam biçemi, doğal devalar ile sağaltım ve bir sağaltım yolu olarak şefkat aracılığıyla geleneksel olarak dışı olan şifacılığın önleme temalarını sürdürüyorlardı. Bu kadınların çalışmaları kapıları açtı ve başkalarının sağaltım ile ilintilendirilen üç modern meslekte - tıp, hemşirelik ve bakım- çalışması için temelleri attı.

SAVAŞÇILAR: DOKTORLAR, HEMŞİRELER VE BAKICILAR

19. yüzyılın ideolojisi erkeklere ahlaken ve ruhen üstün olan bir kadın kavramı da içeriyordu; artık gizemli bilgeliği ve temel gücü dolayısıyla kadından o kadar çok korkulmuyordu. Popüler sağlık hareketinin ortaya çıkışının yanı sıra yaklaşımdaki bu değişiklik ile kadınlar sağlık mesleklerine girmeye başladı. Birçoğu bağımsız çalışan doktorlar oldular. Ancak yüzyılın sonu gelmeden önce, kadınlar etkili bir biçimde yetki ve bağımsızlıktan yoksun hizmet düzeyindeki işlere yerleştirildi. Aynı zamanda da Amerika'nın tıbbi sistemi kendine özgü niteliğini ediniyor, içinde bulunduğumuz yüzyıla egemen olan monolitik bir örgüt olmaya doğru ilerliyordu. Bu ülkedeki dinsel, eğitsel ve işle ilgili kurumlar tarafından sınıflanan ve desteklenen tıbbi öğretinin gücü, yal-

nızca kilisenin Batı dünyası üzerindeki uzun ve güçlü etkisiyle karşılaştırılabilir. Kadın şifacılar nasıl bir kez daha kurumsal egemenliğin gölgesinde bırakılmalarına fırsat verdiler? Bu konuları kadınların şifacılık mesleğinin doğuşu ve gelişmesi bağlamında ele alacağız.

Kadınlar ve Meslekleri

19. yüzyılın ikinci yarısındaki dişil şifacılık mesleklerinin görünümü başlıca üç yolla ortaya konuluyordu: Göreceli olarak büyük sayılarda kadın doktorların eğitimi, hemşireliğin bir meslek olarak yerleşmesi ve bütünüleyici bir şifacılık öğretisi olan kiliselerin kurulması. Bu bölüm bu hareketlerin arkasındaki kadınların, gölgelerden çıkmayı nasıl başardıklarının ve deneyimlerinden neler öğrenilebileceğinin bir resmini sunacaktır.

Kadınların üç profesyonel grubu -hemşire, doktor ve bakıcı- değişik yönlerde ama hepsi de Victoria kökünden olmak üzere gelişti. Bu alanlarda fark yaratan kadınlar Victoria Dönemi'nin idealine meydan okuyan savaşıklık niteliklerine sahipti: Enerji, güç, onur ve bir amaç duygusu. İleri görüşleri uzak geleceğe uzanıyordu ve bu kadınlar kendi çağlarını çok olağanüstü biçimlerde etkilediler.

Her birinin sıradanının ötesinde tek amaçlı bir görüşü vardı. Örneğin, Mary Putnam Jacobi, M.D., on yaşındayken bir düşünüyü bir mektubunda büyük annesine anlatmıştı:

Belirsiz özlemler beni sarmalıyor. Büyük şeyler ve şanlı işler hayal ediyorum; ama, ah! Hayal, geçici bir rüya gibi geçip gidiyor ve geride çamurlu gerçek kalıyor. Ben, önemli olacağım. Büyük işler yapacağım, ki o dünyaya, mezarın ötesindeki o bölgeye geçtikten sonra, arkamda bıraktıklarımın yüreklerinde yeniden yaşayabilmem için benden sevgiyle söz edilsin.¹

Mary Baker Eddy'nin ve Ellen White'ın hayalleri daha somuttu; onları, kendi şifacılık kuruluşlarını kurmalarına yöneltti.

Dahası, bir fark yaratanlar kendilerini rahatça ifade edebiliyordu. Yazdılar ve dinleyen herkesle konuştular. Birçoğu, özellikle kadın doktorlar, birbirlerine ciltler dolusu yazarak, kadınlar o güne kadar yapmak için çağrıldıkları en güç işlerle uğraşırken beden ve canlarını koruyacak bir kardeşlik kurdular.

"Hayır"ı hiçbir zaman bir yanıt olarak kabul etmediler. Bunun yerine, sistemi yeterince öğrendiler. Böylece eğer bir yol kapanırsa amaçlarına ulaşmak için başka bir yol bulabilirlerdi. İnsanların varlık ve düşüncelerine karşı koymalarına ilişkin hiçbir yanılırları yoktu. Florence Nightingale, gerekli olduğunu bildiği hastane reformlarını gerçekleştirebilmek için devlet memurlarının bürolarına yazılı talepler yağdırdı. Bu işe yaramayınca, memurları yüzlerine gülerek kandırdı, onlara musallat oldu, rüşvet verdi ve şantaj yaptı. Amaçlarına ulaşmak için aile ve arkadaş bağlantılarını kullandı. Kadın doktorlar ve destekçileri doların gücünü, nasıl para toplayacaklarını ve parayı uygun biçimde nasıl kullanacaklarını da biliyordu.

Başlangıçta kadınların destek ağı yoktu, dolayısıyla olağanüstü kadınlardan çoğunun yaşamlarında olağanüstü bir erkek olmuş olması önemlidir. Kızının üstün eğitim görmesinin önemini anlayan hoşgörölü bir baba, özgür düşünceli bir baba ya da duygusal ve mali desteği sağlayan bir koca. Bir avuç yürekli ve etkili erkek doktor da mesleklerin kadınların varlığıyla yüceleceğine inanıyordu ve kadınların çabalarını etkin olarak destekledi.

Sağlık korumada olağanüstü adımlar atan kadınlardan birçoğu aksi ve dediği dedikti; başkalarının kendilerine ilişkin ne düşündüğüne pek aldırıyorlardı. Florence Nightingale ve Mary Baker Eddy özellikle sivri dillere sahiptiler. Diğer yandan, kadın doktorların erkeklerin tıp camiasında hayatta kalabilmek uğruna bütün toplumsal çekiciliklerini kullanması gerekiyordu.

Kadınların girmiş oldukları üç profesyonel grubu (tıp, hemşirelik ve bakıcılık) tartışırken, en büyük vurgu tıp üzerinde olacaktır. Kadınların en çok girmek istedikleri, ateşli tartışmalara ve siyasal taşkınlıklara yol açan alan buydu. Bu odaklanma hiçbir anlamda “kadın şifacının” artık yalnızca “kadın doktor” ile eşanlamlı olduğunu ima etmemektedir. Yine de, 19. yüzyılda süreklilik nehri kadın doktorlar sayesinde bu kadar geniş ve parlak bir biçimde akmaktadır.

Doktor Hanımefendiler ya da “Doktorîçeler”

Harriot Hunt, Elizabeth ve Emily Blackwell, Ann Preston, Marie Zakrzewska, Mary Putnam Jacobi ve daha birçokları tıp tarihçilerinin sınırlı çevresi içinde iyi bilinen adlardır. Resimleri hâlâ karanlık hastane koridorlarını onurlandırır; adları levhalar üzerindedir. Yine de bugün kadın doktorlar, öncülerine ilişkin çok az şey bilir ve başka şifacılık mesleklerindeki onları güç ve bilgeliğini bir kaynak olarak kullanmayı bilememişlerdir. Her birinin yaşamı, hareket, cesaret ve büyük işler dolu iyi bir roman gibidir. Öykülerinden birkaçı aşağıda kısaca anlatılmıştır.

Harriot Hunt (1805-75)

Harriot Hunt kırk iki yaşındayken daha fazla tıbbi eğitime ihtiyacı olduğuna karar verdi. Doğacı doktorlar olan bir karı kocanın yanında çiraklık ettikten sonra 12 yıl doktorluk yapmıştı. O günlerde, Harriot'inkinden çok daha az deneyim, bir erkeğin daha fazla çaba harcamadan onursal derece kazanması için gerekli niteliklere sahip olduğu anlamına geliyordu. Hunt başvurusunu, Harvard'dan “bilimsel bir ışık” alabileceği umudunu belirterek, Harvard Tıp Okulu'nun dekanı olan Wendell Holmes'a gönderdi. Hunt'ın olgunluğu ve hevesi konusunda ikna olan Holmes başvurusunu destekledi. Büyük olasılıkla fotoğrafı Holmes'u, bu tom-

bul anaç kadının öğrenciler arasında cinsel özlemler uyandırma-
yacağına da ikna etmişti.

Yönetim onun başvurusunu incelemeden, “uygunsuz” olarak reddetti. Hunt bu kararın barbarca olduğunu düşündü. Özel hayatını her zaman gizli tutan ve kesinlikle bir eylemci olmayan Hunt, karanlığı delen bir ışık demeti olarak gördüğü yeni örgütlenmiş kadın hakları hareketine katıldı.² Elizabeth Blackwell’in resmi bir tıp kolejine kabul edildiğini öğrendiğinde başvurusunu yeniden sundu ve araştırma kuruluna kadınlara karşı tutumun değişmekte olduğunu anımsattı: Artık sorun kadınların bu mesleği yapıp yapmamaları değil, yeterince eğitim alıp almadıklarıydı. Bu kez yönetim yumuşadı. Derslere girmenin, bir derece talep hakkı oluşturduğu anlamında yorumlanmaması gerektiği uyarısıyla, Hunt ve birlikte başvurmuş olan üç siyah erkeğin derslere katılmalarına izin verdi.

Hunt tek bir derse bile katılamadan önce, son sınıf öğrencileri, “toplumsal olarak iğrenç” siyahlar kadar Hunt’ın varlığını da protesto eden bir dilekçe verdi. Dilekçe, okulun onurunun korunması için okulu terk etmelerinin istenmesini talep ediyordu. Hunt’a karşı protesto kısmen şöyle yazılmıştı: “Kadına haklarının verilmesine değil, ama varlığıyla, cinsinin alçakgönüllülük ve kırılganlığına karşı duyduğumuz saygıyı yok edecek yerlerde bulunmasına karşıyız.”³ Gerçekten zarif olan bir kadının, tıp öğrencisi için gerekli olan bu tür tartışmaları dinlemek üzere erkeklerin olduğu bir yerde bulunmayı seçmeyeceğini, bunu yapacak kadınların kendilerini “cinsiyetsiz”liğe yatkın duruma getirdiğini ileri sürdüler. Yönetim kurulu buna tepki olarak kadınların okula alınmasını yasaklayan bir karar çıkardı. Harvard bu kuralı 1946’ya kadar uyguladı.

Harriot Hunt, 1853’te Female Medical College of Pennsylvania’dan (Pennsylvania Kız Tıp Koleji) bir onur derecesi alarak, çeyrek yüzyıldan uzun bir süre doktor olarak etkin ve verimli bir yaşam sürdü. Keyifle çalıştı ve “kadınların bu mesleğe girmeleri-

nin gerekliliğinin olumlu yönlerine ilişkin kamuoyunu uyandırma” kararını sürdürdü.⁴ Çalışmasının gümüş yıldönümünde 1.500 arkadaşı onu çiçeklerden çifte çelenkle taçlandırdı ve mesleğiyle evliliğini kutsamak üzere altın bir yüzük armağan etti. Tören, bekâr kadınların özel yaşamlarının onurlandırılması gerektiğini düşünen feministler için bir örnek oluşturdu. Hunt 1875’te öldüğünde, şifa tanrıçası Hygieia’nın -siyah bir kadın heykeltıraş olan Edmonia Lewis’i yapmakla bizzat görevlendirdiği- heykelinin altına gömüldü.

Elizabeth Blackwell (1821-1910) ve Emily Blackwell (1826-1910)

Başvuruları Boston, New York ve Philadelphia’daki okullar tarafından geri çevrilen Elizabeth Blackwell, New York eyaletinin kuzeyindeki Geneva Medical College (Cenevre Tıp Koleji) tarafından kabul edildi. Kabulü, birinci sınıf kinayeli bir durum, bir rastlantıydı: Öğrenciler başvurunun bir şaka olduğunu düşünüp oybirliğiyle onayladılar. Genç bir kadın derslerin başladığı ilk gün gerçekten boy gösterince şok geçirdiler. Bu şaşkınlığı atlattı ve Elizabeth’in varlığına hoşgörü gösterdiler. *Boston Medical and Surgical Journal*’ın (Boston Tıp ve Cerrahi Dergisi) başmakalelerinden biri onu “dişi türün küçük sevimli bir örneği... Derse büyük bir huzurla geliyor, şapkasını çıkarıyor ve sırasının altına koyuyor (güzel bir frenoloji* sergileyerek), sürekli not tutuyor... O varken edep çok iyi korunuyor,” diye anlatıyordu.⁵

Dr. Elizabeth Blackwell, 1849’da tıp derecesi alan ilk Amerikalı kadın olarak okulu sınıfında birincilikle bitirdi. Kısa bir süre sonra Geneva Medical College kapılarını kadınlara kapadı. Bunun üzerine Blackwell bir sonraki yüzyıl da kadınların başına dert olacak bir güçle karşılaşmış – Birleşik Devletler’de ileri eğitim ya da hastane eğitimi görmekten yoksun kaldı. Klinik deneyim olanak-

* Kafatası bilimi. (ç.n.)

larının çok daha fazla olduğu Avrupa'ya gitti. Bu arada kız kardeşi Emily de, Elizabeth'in cesaret kırıcı "onu destek, saygı ya da mesleki öğütten yoksun bırakan, acılı bir yalnızlık durumuna neden olan, toplumsal ve mesleki düşmanlıktan oluşan boş bir duvar kadın doktora bakıyor,"⁶ yorumuna karşın, tıp okumaya karar verdi.

Emily, on bir tıp okulu tarafından reddedildikten sonra, Chicago'daki Rush Medical College'a (Rush Tıp Koleji) kabul edildi. Eyaletteki tıp camiası Emily'nin varlığına karşı çıktı ve koleje başvurusunu iptal etmesi için baskı yaptı. Kolej bunu bir yıl içinde gerçekleştirdi. Bunun üzerine Emily eğitimini Cleveland'daki Western Reserve Medical College'da (Batı İhtisas Tıp Koleji) bitirdi ve kardeşi gibi, kendisini zamanının olağanüstü bir doktoru yapacak olan daha fazla eğitimi görmek üzere Avrupa'ya gitti.

Ann Preston (1813-72)

Ann Preston eğitime, Elizabeth Blackwell'in Geneva'ya girdiği yıl olan 1847'de, Quaker bir doktor ile başladı. İki yıllık çıraklıktan sonra, dört tıp okuluna başvuruda bulundu ve hepsi tarafından geri çevrildi.

Preston feminist etkinliklere, alkol ve kölelik karşıtı hareketlere katılmış ilerici bir Quaker aileden geliyordu. Elizabeth Blackwell ona ilişkin ilk izlenimini şöyle anlatır:

Vahşi, karlı bir kış sabahı, güzel ve zarif bir Quaker hanımefendi, Philadelphia'da kadınlar için tam örgütlenmiş bir tıp koleji kurmaya çabalayan hareketi anlatmak üzere muayene odama geldi... Vahşi bir kar fırtınasının içinden çıkıp gelen bu narin hanımefendinin cesareti ve umudu bir başarı işaretiydi. Onun başaracağından emindim.⁷

1850'de Preston dünyadaki ilk resmi kız kolejini kurdu – Woman's Medical College of Pennsylvania (Pennsylvania Kız Tıp

Koleji). Kadın ıraklarını yerleştirecek bir kolej bulma girişimlerinde bozguna uğrayan bir grup erkek Quaker doktor ona yardım etti.

Okulu bitirdikten kısa bir süre sonra Preston fizyoloji profesörü oldu. Öğrencilerinin, pek de yürekten karşılanmadıkları Pennsylvania Hastanesi'ndeki derslere katılmalarını sağladı. Öğrencilerinden biri, Elizabeth Keller (daha sonra New England Hospital for Women and Children'da [New England Kadın ve Çocuk Hastanesi] cerrahi başkanı olan), "Erkek öğrencilerin alayları, horurandanmaları, ıslıkları ve ayaklarını yere vurmaları arasında bir topluluğa girdik... Hastaneden çıkarken centilmen denen o kimseler tarafından gerçekten taşlandık,"⁸ diye yaşananları anımsıyordu.

Gazetelerdeki yazılar olayı doğruladı.

Bu cesur centilmenler bir sıraya dizilerek bu genç hanımefendilere... küstah ve tatsız bir dille saldırdılar ve sonra... kalabalığın da onları aşağılamak üzere kendilerine katıldıkları sokağa kadar izlediler. Son saatte, bu adamlardan bazıları yakınlarındaki hanımefendilerin elbiselerini tütün suyuyla lekelerken, kâğıt, teneke folyo, çığnenmiş tütün topağından yapılmış mermiler bu hanımefendilere atılıyordu.⁹

1879'a gelindiğinde üç yüz kadar kadın tıp okullarını bitirmişti. Bu kadınların ısrarı, muhalefetin görüşlerini formüle etmesini gerektiriyordu. Ve buna karşılık kadınların mesleki seçimlerini savunmaları gerekiyordu.

Taraf Tutmak

Bunu izleyen tartışma son bölümde ele alınan ebelik çekişmesini basit bir atışmaya benzetir. Tıp alanına giren kadınlara karşı ileri sürölen iddia, kadınların işyerindeki etkinliklerinin ev ve ai-

lenin dokusunu ve uygarlığın doğasını aşıntıya uğratacağına ilişkin duyulan geleneksel korku üzerinde toplanıyordu. Kadınların evcil arenadaki saf ve kutsal varlıklarının, erkeklerin hayvansı içgüdülerini denetlemek ve yorgun saatlerinde erkeğe yardımcı olmak üzere, gerekli olduğu düşünülüyordu. Roller, “çocuğu yetiştirmek; dindarlık, vatanseverlik ve evinin kutsal sunağındaki sevginin alevini yelpazelemek” olan kadınların toplumun manevi koruyucuları olduğu ileri sürülüyordu.¹⁰ Bu gibi etkileyici sözler olağandı; kadınlara ilişkin bayat metaforlar yaygındı.

Erkekler, aynı zamanda kadının en büyük çekiciliklerinin -alçakgönüllülük ve incelik- onları seven erkekler için olduğu kadar, kadın adına da her ne pahasına olursa olsun korunması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Teşrih odasının ritüelleri, ameliyatın kanları, pıhtıları ve her şeyden önce de insan bedeninin gizemlerinin ortaya çıkması, kibar bir kadının kaldırabileceğinden çok daha fazla olurdu.

Diğer yandan doktorlar kadınları, onların da evden çıkmaları gerekmesine, çok ağır işlerde çalışmalarına ve hastane yaşamının “uygunsuzluklarıyla” karşılaşmalarına karşın, hemşire olmaları için destekliyordu.

Başka bir tartışma konusu da kadınların bizzat eğitimin tehlikelerinden korunması gerektiği idi. En büyük tartışmayı Dr. E.H. Clark'ın *Sex in Education; or A Fair Chance for the Girls* (Eğitimde Cinsellik; ya da Kızlar İçin Adil Bir Şans) kitabı yarattı. Clark yıllar boyunca kadınların savunucusuymuş gibi davrandı; kadınların bilim ve tıbbın üstesinden gelip gelemeyeceklerinin görülebilmesi için bu “deneyin” yapılması gerektiği görüşünü destekledi. Daha sonra kadın fizyolojisini hedef aldı ve “kadınlar için yüksek eğitimin azman beyinler ve cılız bedenler, anormal beyin faaliyeti ve anormal derecede zayıf sindirim; akıcı düşünce ve kabız olmuş bağırsaklar ürettiği”ni ileri sürerek “en iyi doktorların sağlayabileceği olguları” saydı.¹¹ Yükseköğrenimden dolayı organ ve işlevleri çok kötü biçim bozukluğuna uğramış kadınlara ilişkin vaka-

lara ve kendisini eğitecek kadar aptal olan bir kadının beklemesi gereken belirtilerin listesine değindi. Vardığı sonuçları, o zaman kendisine verecek bilimsel yanıtları olmayan, telaşa kapılmış kadın gruplarına anlattı.

Kadınların akli ve duygusal dengeleri de benzer biçimde saldırıya uğradı. Akli melekeleri açısından doğanın sınırladığı kadınlar mantıksız ve tepkiseldi, matematik işlemleri yapamazlardı, muhakeme yetenekleri ve cesaretleri yoktu. Bunun yanı sıra, sinirli heyecanlılardı, denetlenemeyen histeriye açıklardı.¹² En açık sözlü kadın muhaliflerinden biri olan Dr. Horatio Storer, “en iyi hemşirelerin kadınlar olmasına karşın, muhakemeleri aydan aya değiştiğinden, doktor olarak güven vermediklerini” ileri sürdü.¹³

Erkekler ayrıca kadınların kötü eğitilmiş olmalarından yakınıyordu. Doğal olarak bazıları öyleydi ama birçoğu dönemin modern tıp biliminde eğitilmişti. 19. yüzyılın tıp okullarındaki ders programı ve klinik sunumların karşılaştırmalı bir incelemesi, resmi kadın kolejlerine gidenlerin zorlu, ilerici ve güç bir çalışma sürecinden geçtiğini gösterir.¹⁴

Yanlış anlaşılan ve bir hastalık gibi ele alınan âdet görme de kadınların mesleklerin dışında kalmaları için bir neden olarak kullanılıyordu. Bu dönemde tam bir yatak istirahatının önerilmesi olağandışı değildi. Bu koşullar altında kadınların düzenli bir biçimde tıp mesleğini yapmaları nasıl beklenirdi? Alt sınıftan kadınların büyük bir çoğunluğunun işgücüne zaten katılmış olmasına, on dört saatlik bir vardiyadan ev işlerini yapmak üzere dönemelerine aldırma-
mayın! Kadınların biyolojik durumu için çok az endişe vardı. Bu itirazlar, ayın hangi zamanı olursa olsun, görevleri gün ışımadan başlayan ve doktorlar vardiyalarını bitirdikten çok sonra biten hemşireler için de geçerli değildi. Ne olursa olsun, profesyonel kadınlara karşı iddialar da biyolojik mazeret ahlaki konuların yerini aldı.

Kadının Durumu / Kadının Savunması

Kadına karşı çıkan düşünce, popüler basında, tıbbi dergilerde ve halka yapılan konuşmalarda o kadar yaygındı ki, kadınlar Victoria Dönemi'nin ideolojisini açıkça ihlal etmelerine haklı bir sebep göstermenin yanı sıra, amaçlarını tanımlamaları için de zorlanıyordu.

Kadınlar kendilerini erkeklerin tıbbıyla doldurulamayan boşlukları dolduruyormuş gibi gördü. Roller, tıpta genelde eksik olduğunu gördükleri şeyler kadar kadın ve çocukların özel gereksinimlerini de ele almaktı. Kadınlar, doğal bakım yeteneklerinin tıba daha yumuşak ve özenli bir öge katacağına inanıyordu. Dr. Harriot Hunt erkeklere sağaltıcı, kadınlara önleyici bölümün verilmesini önermişti. 1871'de mezuniyet tezinde, "Sağaltmak kadar önlemek, ne kadar daha tanrı gibi davranılacak," diyen Prudence Saur da aralarında olmak üzere başkaları da bu öneriye katıldı.

Ulusun sağlığını ileriye götürme vaadine karşın önleyici tıp, kadınları birçok profesyonel alandan daha çok istihdam eden, pek parlak olmayan bir üvey çocuktan ve hâlâ da öyledir. Dönemin gözlemi erkeklerin, insanların kendi sağlık sorunlarından birçoğunu gidermelerine yardımcı olacak, kendine-yardım becerilerini başkalarına öğretmekten (zaman alan ve çoğu zaman bıktırıcı bir iş) kaçındığıdır. Kadınlar da öğretmek için doğal yetenekleri olduğunu düşünüyordu; böylece halk sağlığı ve sağlık eğitiminin düşük ücretli ve daha az saygın alanlarına doğru çekildiler.

Kadın doktorlar ve destekleyicileri, ahlak tartışmalarını kadınların diğer kadınlara bakmasını haklı göstermekte kullanarak akıllıca kendi yararlarına çevirdi. Elizabeth Blackwell, kadınların erkeklerden başka sığınacak yerleri olmamasının hem anormal hem de uygunsuz olduğunu ileri sürdü. Bunu edilgence kabul etmenin, "kadınsı kişiliğin en önemli öğelerinde korkunç bir eksiklik belirteceğine" inanıyordu. Öyleyse görgülü, iyi kadınlar, kadınların tıpta yeri olmadığına ilişkin tıbbi görüşe etkin olarak

karşı çıkmalıydı.¹⁵ Kadınların etkin bir destekleyicisi olan Missouri’liler Dr. J.P. Chesney okuyucularına, eğer gelenekçilerin kadının erdemi ve narinliğiyle ilgili kendi mantıkları uygulanacak olsaydı, “erkeklerin çoktan kadın-doğumdan uzaklaştırılmış olacağını” anımsattı. Sözlerini şöyle sürdürdü: “Tanrı’nın en güzel ve iyi işi olan kadın, kutsal hizmet ile biraz daha az kutsal bir iş olan uygulamalı tıpla bir araya geldiğinde, erdemin çok uzağında durması gereken tiksindirici iğrenç bir şeye dönüştüğünü tasavvur etmek çok çelişkili bir düşüncedir.”¹⁶

Tıptaki kadınlar erkeklerin yerini almayacak, ama edebin egemen olduğu alanlarda hizmet etmek ve erkek doktorların ilgi göstermediği ya da ihmal ettiği alanları desteklemek üzere orada bulunacaktı. Bunlar bir azınlık grubunun bütünleştirici davranışlarıdır: Kimsenin olmadığı bir boşluğu doldur, egemen sınıfa ilişkin hiçbir şeyi alma. Aslında kadınlar kendilerini ev çevresinin doğal bir uzantısı olan alanlarda çalışıyor gibi görüyordu. Blackwell’lerin belirttiği gibi tıp mesleğinin bilimi ile kadınların günlük yaşam arasında birleştirici bir bağlantı olacaktı.

Tıpta rekabetçi olmayan bir alanın oluşturulması o dönemde kadının tek çözüm kaynağıydı. Eğer kadınlar aynı alanda rekabet ediyor olsaydı, erkekler hiçbir zaman kadınlardan esirgedikleri ilerlemeyi göstermelerine izin vermezlerdi. Kadınların uzmanlaşma isteği yalnızca tıp alanına girmelerini sağlamakla kalmadı, aynı zamanda çok derinden gereksinim duydukları daha kadınlaştırılmış şifacılık kapasiteleriyle çalışma gereksinimlerini de yansıttı. Kısa vadede kadınların tıbbını başlattı; ancak uzun vadede kadınlar tarafından kadınlara ve kadınlar için öğretilen kadınların tıbbı, kendi başına ayakta durmak için fazla savunmasızdı.

Kadınların biyolojik yetersizlikleri sorunu kadınlara, tıbbi görüşe karşı çıkmak için derinine araştırılması gereken bir konu gibi görünüyordu. Dr. E.H. Clark’ın kitabı, Boston ve başka yerlerdeki feminist topluluklarını gücendirip ateşli bir toplumsal tartışma başlattı. Harvard, göz dikilen Boylston Medical Prize (Boylston

Tıp Ödülü) için konunun, “Kadınların âdet gördükleri sırada akli ve bedensel dinlenmeye gereksinimleri var mıdır ve bu ne dereceye kadardır?” olduğunu açıklayarak tepki gösterdi.

Dr. Mary Putnam Jacobi araştırmasını sundu ve ödülü kazandı. Hakemler seçtiklerinin bir kadın tarafından yazılmış olduğunu gördükten sonra, ödül vermek için yapılan toplantıyı fesh edip etmemek üzerine tartışılarsa da sonunda Jacobi'nin lehine karar verdiler.

Jacobi 1.000 kadını inceledi ve New York Infirmary'de (New York Dispanseri) yatan daha az sayıda denek kadın üzerinde deneyler yürüttü. Jacobi'nin sonuçları Clark'ın görüşüyle çelişiyordu. Kadınların çoğunluğunun âdet sırasında hiçbir yetersizlik yaşamadığını, hatta olağan çalışma örüntülerini sürdürerek âdet dönemi sıkıntılarına daha iyi dayandıklarını gösterdi. Harvard, Jacobi'nin ödül kazanmış incelemesini yayımlamadı ama zengin yayıncı ailesi -G.P. Putnam firması- çalışmasını bastı.¹⁷

Mary Putnam Jacobi'nin çalışmasını ardı ardına birçok araştırma izledi. New England Hospital'ın (New England Hastanesi) çalışanları, Dr. Emily Pope, Dr. Emma Call ve Dr. C. Augusta Pope 1881'de tıp okulunu bitirmiş olan 430 kadın üzerine yapılmış bir araştırmayı yayımladı. Bunlardan yalnızca 13'ü âdet sırasında sağlıklarının bozulduğunu ve yalnızca 34'ü dönemsel olarak yetersiz olduklarını belirtti.¹⁸

Bu araştırmaların etkilerinin değerlendirilmesi güçtür. En azından, kadınların biyolojik olarak daha alt bir düzeyde olduğu tartışmasını başka ilgi alanlarına çekerek yumuşattı. Ama kadınların bu mesleğe girmelerinin karşısındaki engeller bu çalışmaların yayımlanmasıyla kendi kendini yok etmedi.

1890'lara gelindiğinde kadın tıp öğrencilerinden yüzde 90'ı laik (tarikatçı yerine) kolejlerde eğitiliyordu. Ancak çok az kuruluş klinik rotasyon sunduğundan tıbbi eğitim aslında kuramsaldı: Kişi tek bir hasta görmeden mezun olabiliyordu. Doktora sonrası klinik eğitimin normal yolları, “eski ahbap” ağınca kabule dayan-

dığından Amerikalı kadınlara kapalıydı. Kadınların kullanabileceği iki yol vardı: Blackwelllerin yaptığı gibi Avrupa'ya gitmek ya da kendi klinik eğitim kuruluşlarını kurmak. Kadınların kurduğu klinik eğitim kuruluşları özellikle kadın ve çocukların bakımı içindi. Böylece, engellere karşın birçok kadın kendileri için, erkek meslektaşlarının üstlendikleriyle olumlu olarak karşılaştırılabilecek bir program oluşturmayı başardı.

En parlak iki kadın, Marie Zakrzewska ve Mary Putnam Jacobi, kadınların bu meslekte kalabilmesi için erkek meslektaşlarından çok daha iyi olmaları gerektiğini ileri sürdü. Erkeklerce alçaltıcı, sıkıcı ya da başka bir biçimde önemsiz sayılan işleri üstlenmek, kadınları yalnızca tıp mesleğinin daha alt basamaklarına indirirdi. Sıradan kadın doktorların yanı sıra genel tıp mesleğinde temel eğitimleri olmayanlar, amaçlarını yok ederdi. Erkeklerin kızgınlıklarını yeterince köreltmüş olan taktikler sonunda düşüşleri olurdu. Hem Zak (kendisinin adlandırıldığı biçimiyle) hem de Jacobi, Hunt, Blackwelller ve diğerlerinin peşinden giden ikinci kadın dalgasındaydı. Mesleklere girme çabaları kendilerinden önce gelen kadınların çalışmalarıyla ve iyi kurulmuş feminist ağ ile destekleniyordu. Dolayısıyla gelecek hayalleri, geçmiş yılların doğum sancılarında daha az etkileniyordu.

Marie Zakrzewska (1829-1902)

Marie Zakrzewska'nın öyküsü kadınların tıbbındaki altın çağın başlangıç ve sonunun sahnesini oluşturur. Aynı zamanda da kadın şifacı ağının ve özel erkeklerin desteğinin önemine bir örnektir. "Zak" on yaşındayken bir göz yangısına yakalandı ve onun tıbbı karşı yoğun duygusu ve ilgisinden etkilenen bir doktor tarafından bakıldı; doktor onu hastane ziyaretlerine götürdü, tıp kitaplarını ödünç verdi. Zak yirmi yaşına geldiğinde devletin ebelik okuluna kabul edilen en genç kadındı. Dr. Joseph Schmidt'in uzmanlığı altında eğitim gördü ve daha sonra Berlin'deki Charité Hospital'da (Hayır Hastanesi) önemli bir görev olan başbeliğe ve

profesörlüğe atandı. Ama araya kader girdi. Atanmasından birkaç saat sonra baş destekçisi olan Schmidt öldü. Zak bir süre atandığı görevde hizmet etti ama politik iç çekişmeler ve kıskançlık onun istifa etmesine ve Amerika'ya gitmesine neden oldu. Orada bilimin cinsiyeti olmayacağından emindi. Berlin'deki görevini sürdürdüğü sırada tek bir loğusalık ateşi vakasının bile kaydedilmediği belirtilmelidir. Amerika'da ve başka yerlerde geniş çapta kabul edilmesinden çok önce çok yüksek bir temizlik standardı uyguluyordu.

Zak tıp okulunu bitirmeyi ve kendi hastanesini kurmayı düşünüyordu. Yetenek ve hırsını fark eden Elizabeth Blackwell için Zak, zamanının en değerli yatırımlarına layık olduğunu düşündüğü ilk öğrenciydi. Blackwell onun Cleveland Medical College'a (Cleveland Tıp Koleji) kabul edilmesine yardımcı oldu. Dr. Harriet Hunt burs sağladı. Dr. Blackwell Zak'a tıp kitaplarını verdi. Hanımefendilerin Fizyolojik Derneği'nin başkanı ve kadınların oy kullanmasından yana olan Caroline Severance, yurt ücretinin ödenmesi için maddi kaynak buldu.

Zak 1856'da mezun olduktan sonra dostça olmayan bir Amerika'nın engelleriyle karşılaştı. Bir büro edinme girişimleri, onun kılık değiştirmiş bir ispartizmacı olduğunu, bir kadın doktorun kirayı ödeyemeyeceğini düşünen ya da onu engelleyecek kadar yüksek kiralalar isteyen ev sahiplerince karşılandı. Sonunda Zak, Elizabeth Blackwell'in evinde kendine bir büro açtı.

Bir yıl içinde Zak'ın para toplama becerileri ve kuzeydoğudaki çok sayıda kadın ve erkeğin yılmayan desteği New York Infirmary for Women and Children'ın (New York Kadın ve Çocuk Dispanseri) açılmasını sağladı. Bu, tümüyle kadınlar tarafından yönetilen, kadınların da bilgi edinmek için gerekli olan klinik eğitimi almalarını ve mesleklerinde bir mevki edinmelerini garanti eden, o zamana kadarki ilk hastaneydi. Zak para almadan başhekimlik yapıyordu; tek geliri özel çalışmalarındandı. İş her sabah 5:30'da,

bakkaliye almak, yalvarmak, hastane gereksinimleri almak için pazara gitmesiyle başlıyordu. Viziteler, sağaltım ve konsültasyonla geçen bir günden sonra, öğrencileriyle düzenli olarak akşam saat 21:00’da buluşuyordu. Derslerini sözlü olarak anlatırken havlu ve diğer hastane gereçlerini kesiyor, hazırlıyor, rulo yapıyor ve katlıyorlardı; iş günleri gece yarısından az önce bitiyordu.

Zak hijyen politikalarına, beslenmeye, sağlığa ve havalandırmaya ilişkin bilgi vermenin yanı sıra sağaltım da sunmak üzere gecekondlu bölgelerini ziyaret eden kimse için bir “hijyen sağlama ziyaretiliği” görevi tesis etmişti. Zak ve meslektaşlarının çalışmaları evdeki değerler ile profesyonel dünya arasında bir köprü oldu.

New York hastanesinin gelişmesi zerine Zak, 1861’de New England Hospital for Women and Children’ı kurdu. Örgütte bulunan birkaç erkek destekleyicinin yreklendirmesiyle Massachusetts Medical Society’ye (Massachusetts Tıp Derneği) ye olmak istedi. Bu derneğe kabul meslekte artık “doktormuş gibi yapıyor” sayılmadıklarını gösterdiğinden kadınlar için çok önemliydi. Daha sonraki bir tarihte izin belgesi için tesis edilmiş olan süreç ile karşılaştırılabilecek bir sınav söz konusuydu. Zak’ın başvurusu defalarca, cinsiyetine dayanılarak, ama aylarca tartışıldıktan sonra, geri çevrildi. Sınava girme olanağı ona, 26 yıllık çalışmasından sonra, 1884’te tanındı. Teklifi geri çevirdi. Aynı yıl Emma Call derneğe kabul edilen ilk kadın oldu.

Zak’ın örnek kariyeri yalnızca güçlü feminist destekle değil, bazı önemli doktorların iyi niyetiyle de güçlendi. Buna uygun olarak kadınlara kuralsız (zellikle homeopatik) uygulamalardan kaçınmalarını öğütledi. İlgiyi açıkça beden sağaltımı alanlarınaydı, akıl değil; akıl sağaltımına karşı çok az saygısı ve ilgisi vardı.

Zak, kliniklerinin yaşamının erkek meslektaşlarının hasta göndermesine ve desteğine dayandığını bilerek resmi tıbbın geleneklerine dikkat etti. Sistemi değiştirmek umuduyla, sistem içinde kusursuzluk elde etmeye çabaladı. Bu kadının kadın-doğum ko-

nusunda büyük olasılıkla ülkedeki herhangi bir erkekten çok daha fazla deneyimi vardı ama o yine de Dr. Lucy Sewall'a, meslektaş Dr. Samuel Cabot'ın, forseps ile doğum yaptırırken kendisini çağırmasını gerekli bulmadığını gururla anlattı. "Görüyorsun, haklı olarak forsepsi *beceriyle* kullandığımızı düşünüyor."¹⁹

Boston'da bir loğusa ateşi salgınının doruğunda Zak'ın hastanesinde yalnızca bir hasta öldü. Aynı dönemde Boston Lying-In Hospital'da (Boston Doğum Hastanesi) beş yüz kadın öldü. Kayıtların daha sonraki incelenmesi, kadın doktorların antiseptik işlemlere daha fazla ilgi ve kadınların durumlarına karşı erkek meslektaşlarından daha çok yakınlık duyduğunu gösterdi. Ayrıca doğum sırasında, neşter ve forsepsin sık ve gereksiz kullanımından kaçınarak, işi daha çok doğaya bırakıyorlardı.

Mary Putnam Jacobi (1842-1906)

Bir sonraki ilerleme dalgası -yaygın akım, yani karma eğitimle büyünleşmek- Mary Putnam Jacobi gibi kadınlardan geldi. Yaşadığı yüzyıldaki diğer doktorlarla karşılaştırıldığında bile o olağanüstü bir kadındı. Onu gibilerinden daha fazla olsaydı, kadınlar ve tıpları 20. yüzyılda gelişebilirdi.

Mary Putnam tıp derecesini Mart 1864'te aldı ve doktora sonrası çalışmasını Paris'teki École de Médecine'de (Tıp Okulu) yaptı. Bu saygın kurumu bitiren ilk kadın olmasının yanı sıra yüksek akademik onur derecesiyle de ödüllendirildi. Çocuk doktoru olarak eğitilmiş bir Alman devrimciyle evlendi; eşi onun meslektaş ve üç çocuğunun babası oldu.

Mary Putnam Jacobi bir kâşifti. Amerikalı kadınlarda eksik olduğunu gördüğü bilimsel bir ruh yaratmanın yollarını aradı. Aynı zamanda insanın şefkatinin ve saf bilimin de tıp mesleğinin yerine getirilmesi için eşit derecede gerekli olduğunda ısrar etti.

Jacobi tıp mesleğindeki kadınları desteklemek üzere grupları örgütledi, ünlü bir sözcüydü ve yüzden çok bildiri yayımladı. Kadınları tehlikeye girmiş meslekleri konusunda ilk uyararlardan

biri olarak, eğitimlerinin yalnızca kadın kolejlerinde gerçekleşmesiyle ilgileniyordu. 1882’de, erkeklerin yönettiği Post-Graduate Medical School’da (Lisansüstü Tıp Okulu) bir öğretmenlik görevini kabul ederek (böyle bir görevin önerildiği ilk kadındı) tıpta kadın erkek dengesine ilişkin isteğini ortaya koydu. Her zaman profesyonel olduğundan, ölürken, yakalandığı hastalık üzerine bir makale yazdı – “Küçük Beyne Baskı Yapan Beyinzarı Tümörlerinin İlk Belirtileri.”

Cenaze töreninde bütün zamanların en tanınan ve en insancıl doktorlarından biri olan Dr. William Osler, Jacobi’nin çalışmaları-
nın bilimsel niteliğinin, bu ülkedeki kadınlara yeni bir değer kazandırdığını söyledi. Kadınları okul ve tıp camiasından uzak tutan güçlü düşmanlığın büyük bir oranda onun çalışmalarıyla bastırıldığını da sözlerine ekledi.

Mary Putnam Jacobi toplumu genel olarak dişilleştirerek geliştirmeyi umuyordu. Kadınların tıp alanına girişini herkesin yararına olan bir araç olarak gördü. Jacobi, kadınların insan olarak her bakımdan hak ettikleri saygıyı görmeleri amacının gerçekleştirilebilmesinden önce kadınların bizzat değişimleri gerektiğine inanıyordu. “Eğer efendiler olmadan hareket etmeyi öğrenemezseniz,” diye uyarıyordu, “açıkça görülüyor ki hiçbir zaman bunu yapabilenler ile gerçekten eşit olamazsınız.”²⁰ Kadın safları arasındaki karmaşadan kaygılıydı. “Ne yazıktır ki, yalnızca en yakın birleşmenin, en açık yürekli ve kardeşçe dostluğun amacı kurtaracağı ve günü kazanacağı tam o anda, taraflardan zayıf olanın çekişmelerle kendi zayıflıklarını daha da yoğunlaştırması çok sık olur.”²¹

Para Konuşuyor

Kadınlar karma eğitimin hayati öneme sahip olduğu konusunda Jacobi’yle oybirliğinde değildi. Ancak en güçlü ve sesi en çok çıkan kadınlardan bazıları Jacobi’yle kesin uyum içindeydi. 1865’te Boston ve New York’taki kadınlar önde gelen tıp okulla-

rında kadınlara verilecek burslara bağışlamak üzere 50.000 dolar topladı. Özet olarak sunuldukları, herkesçe reddedilen paraları sonunda Blackwelllerin hastanesine verildi. Ama amacın ruhu yaşadı.²² 1870'te Cornell, kadınların armağanı olan bir yapıyı ve kadın tıp öğrencileri için 25.000 dolarlık bir bağışı kabul etti. 1878'de Boston'lu Marion Hovey Harvard'a kadınların tıp okuluna alınmaları koşuluyla 10.000 dolar teklif etti. Yönetim, kadınlar tıp okuluna alınırlarsa gerçekleşebilecek felaketlere ilişkin epeyce tartıştıktan sonra parayı geri çevirmeye karar verdi. Kadınlar bir daha çıkageldiklerinde, yanlarında daha büyük bir cüzdan taşımalarının daha iyi olacağı da ima edildi.

Feministler ve tıp eğitimcileri kadar Bryn Mawr College'in (Bryn Mawr Koleji) dekanı olan M. Carey Thomas'ın da kaynak bulma çabalarıyla tıpta karma eğitim amacı için 500.000 dolar toplandı. Bu kez Harvard bir alıcı olarak düşünülmedi bile – bağış Johns Hopkins University'ye (Johns Hopkins Üniversitesi) yapıldı. Yıllardır bir tıp okulu açmak için uğraşıyorlardı ama planlarını tamamlayabilmek için gerekli kaynaktan yoksunlardı. Kadınların parasıyla (ve kadınların erkekler ile eşit koşullarda kabul edilmeleri koşuluyla) ülkedeki en saygın tıp okulu kuruldu. Kadınların kabulü geniş çapta feminist tarihte gerçekleşmiş en hayırlı iş sayıldı.

Johns Hopkins'teki tıp okulu sonunda 1893'te ders vermek üzere açıldığında, öteki tıp okullarının yaklaşık yüzde 75'i hemen bir karma eğitim politikasını benimsedi. Kadınlar resmi okullara kaydolanların yüzde 25-37'sini oluşturdu. 1900'de Tufts University Medical School'u (Tufts Üniversitesi Tıp Okulu) bitirenlerin yüzde 42'si kadındı.

Kadınların entelektüel açıdan aşağı oldukları iddialarına karşın 1897'ye gelindiğinde kadınlar tıp derslerini bitirmede daha büyük oranda akademik onur dereceleri almaya başladılar. Üstelik 1900'de yapılan bir araştırmaya göre doktor olarak eğitilmiş kadınların yüzde 90'ı eğitildikleri alanda çalışıyordu.

Altın Yıldızlı Çağın Sonu

Kadınların tıptaki altın yıldızlı çağı çabucak ve sessizce sona erdi. Yok oluşunun nedeni kinayeli ve karmaşıktır. Tıp alanında olan kadınların bugünkü durum üzerindeki etkilerini anlayabilmek için sorunları incelemek ve nedenlerini mümkün olduğunca saptamak gerekir.

Yüzyılın başında, karma eğitim dalgasından sonra, biri dışında bütün kadın tıp kolejleri kapandı. Kadınlar bu kolejleri açık tutmak için çok az neden gördü. Kadın kolejleri amaçlarını gerçekleştirmiş, erkek kurumlar tarafından kendilerine yasaklanan tıp dünyasında kadınlara basamak olmuşlardı. Resmi karma okullarda bu kadar etkin ve başarılı olan kadınlar varken ayrı eğitim kurumları sağlamanın bir gereği yoktu.

1898'e gelindiğinde doktorlar mali ağıtlar yakıyorlardı. *Journal of the American Medical Association*'daki (Amerikan Tıp Derneği Dergisi) bir başmakale, "Bu meslek artık açlık noktasına gelecek kadar kalabalıklaştı,"²³ diye yakınıyordu. En büyük korkuları gerçekleşmişti. Mesleğin dişileştirilmesi ücret ve saygınlıkta kaçınılmaz bir azalmayla sonuçlanmıştı. American Medical Association, mesleğin durum ve etkisinin, "üyelerinin maddi başarılarına ve mali bağımsızlıklarına dayandığını"²⁴ açıkladı. Her ikisinin de ciddi bir tehditle karşı karşıya olduğu düşünülüyordu.

Tıp kolejleri birer birer kadınların başvurularını onaylamayı kesti ya da kadın kotalarının tipik olarak yadsınmasına karşın, okullara kabullerinin önüne başka, daha gizli engeller koydu.²⁵ Varlığını kadınların parasına borçlu olan Johns Hopkins'teki tıp okulunun, 1896'da toplam yüzde 33 olan kadın mezunlarının oranı 1910'da yüzde 3'e düştü. En kötü suçlular, kadın sayısında en büyük kesintiye yaptıkları, aynı zamanda Yahudi ve siyahların kayıt olma sayılarının da hızla düştüğü zamanlarda kayıt sayılarını yayımlamayı ihmal etti. Ne yazık ki kadınların bastığı yer hiçbir zaman yönetim düzeyindeki kararları etkileyecek kadar sağlam olmamıştı.

Kadınların kendilerini doktor olarak kabul ettirme çabalarında, tıp okullarına kabul edilmemeleri karşılaştıkları tek sorun değildi. Tıp mezunlarını staj ve ihtisas eğitimi için mevkilere yerleştiren izleme sistemlerinde “eski ahbab” ağı canlı ve iyiydi; dolayısıyla kadınlar lisansüstü görevlerini yapmakta güçlük çekiyordu. Doktorlar arasındaki sıkı önerme ağı özel çalışmayı seçen kadınlara karşı da işliyordu.

Yalnızca birkaç yıl önce kadınlara kendi kolejlerinde ve eğitim hastanelerinde yeterli klinik eğitim ve lisansüstü deneyim sağlanıyordu. Bunların birçoğu karma eğitimin iyimserliği içinde birleştirilmiş ya da kapatılmıştı. Tıpta eşitlik durumuna ulaştıklarına güvenen kadınlara gidecek bir yer bırakılmamıştı.

Kadınlar kendi sorunlarına katkıda mı bulundu? Jacobi ve diğerleri buna inanıyordu. Bilimselliğin ve uzmanlaşmanın arttığı bir çağda, kadınların ilgileri modası geçmiş bir Victoria çağı ideolojisinde gizlenip kaldı. Üstelik kadınlar etkili bir bakış açısı üzerinde fikir birliğine varamıyordu. Birbirlerine kenetlenmeli miydiler? Ya da farklılıklarını maskelemek için erkekler ile hareket etmeli, düşünmeli, konuşmalı ve arkadaş olmaya mı çalışmalılardı? Tıbbı yeni bir şey eklemeye çalışmalı, istenmeyen rolleri oynamalı ya da erkek meslektaşlarının alanında ilerlemeli miydiler? Hiçbirinin gücü elinde tutmadığı hiziplere bölündüler.

Tehlike işaretlerini fark edebilecek kadınlar ya çok yaşlıydı ya da ölmüşlerdi. Eylemcilik enerjisi çabucak azalıyordu; değişime öncülük edecek ve gelmek üzere olan felaketi önleyecek hiçbir güçlü feminist hareket yoktu. Mücadele vermeden tıp mesleğine giren kadınlar savaşmayı bilmedikleri gibi büyük olasılıkla aldırıyorlardı da. Onlar zaten profesyonel amaçlarına ulaşmıştı; okullara kayıt olan kadın sayısının bu kadar hızla düştüğünün belki farkında da değillerdi.

Kadınları kadınların sağaltmasının lehinde olan görüş artık geçmişte olduğu gibi söz konusu değildi. “Modern” kadın artık erdemini bir kadın doktor arayarak koruması gerektiğini düşün-

müyordu. Dolayısıyla önemli bir pazar göçtü ve kadın doktorlar, cinsiyetleri dolayısıyla artık rağbette değillerdi. Onlar kendileri için modası geçmiş erdemlere dayanan bir niş oluşturmuşlardı. Kadınları olası bağımsız bakıcılar olarak reddedenler, kadın biyolojisi ve psikolojisiyle ilgili eski nedenleri hâlâ sürdürmeye gerek görüyordu. Kadınlar çoktan bu iş için uygun güçte olduklarını kanıtlamıştı. Tartışmaları ya da nedenleri sürdürmek yerine kadınlara yalnızca kapıyı sessizce kapatmak daha kolaydı. Ve böylece tıp, tıbbi reform, ortaklık gücü ve paranın birlikteliğiyle desteklenerek yine erkekleşti.

1900'den sonra, sağlık mesleklerinde bağımsız çalışmayı seçen kadınlar enderdi. Kadınların çok yeni ortaya çıkmaya başlayan hemşirelik alanını seçme olasılığı daha yüksekti.

Hemşirelik

Hemşireler her zaman vardı, aynı ebelerin de her zaman olduğu gibi. Florence Nightingale bizzat sık sık, "Her kadın bir hemşiredir," derdi.²⁶ Ama profesyonel hemşire modern bir gelişmedir.

Hemşireliğin tarihine ve niteliğine, hemşireliği etkileyen yasa-ya ilişkin bilgi başka birçok kaynaktan da kolayca sağlanabilir. Biz bugün büyük bir sayıda hemşirenin yüz yüze olduğu bir konuyu ele almakla ilgileniyoruz: Mesleğin doğası göz önünde bulundurulduğunda, kadın şifacı soyundan gelenler olarak nasıl çalışabilirler?

Kadın şifacı imgesiyle özdeşleşen hemşirelerin Blackwelllerde, Marie Zakrzewska'da, Mary Putnam Jacobi'de ve 19. yüzyılın diğer kadın doktorları ve yenilikçilerinde aile ruhunu bulacaklarına inanıyorum. Ne onlar ne de bugünkü hemşire şifacılar, mesleklerinin kavramsal kalıbına uyarlar. Burada profesyonel sınırları hem çevreleyen hem aşan başka bir alan daha vardır. Ama meslekler, loncalar gibi büyük çapta uygulamayı emrettiğinden, hemşireliğin ontolojisine bakmanın bize yararı olacaktır.

Yüzyıllar boyunca hemşireler üzerine pek fazla yazı yazılmamıştır çünkü onlar hizmetkârdı. Ancak, birkaçından bu kitapta söz edilen hemşirelik tarikatlarının kurulduğuna ilişkin bazı şeyler biliyoruz. Haçlılara tıbbi bakım sağlayan erkek ve kadınlar ve manastırlarla ilgili hemşirelik tarikatları, sağaltıma olağanüstü katkılarda bulundu. Reform Hareketi'nden sonra Katoliklerin hemşireliğe katkısı azaldı ve Protestanlar hastalara adanmış, ücretsiz yardım talebini yerine getirmekte geri kaldılar.

Laik hemşirelik dibi olmayan bir ikameydi. Yalnızca en aşağı türden kadınlar -fahişeler ve alkolikler- bir hemşirenin görevini yerine getirmeye gönüllüydü. Onları ayılmaya, temizlenmeye ve kavga etmeyi kesmeye ikna etmek hastane yönetimlerinin karşılaştığı başlıca sorunlardı.

1800'lere gelindiğinde önde gelen zarif Ortaçağ hastaneleri fare dolu, kanalizasyonu tıkalı kâbuslara indirgendi. Florence Nightingale'in, yaşam boyu süren hemşireliği geçerli ve onurlu bir alan olarak kabul ettirme kampanyasını başlatırken içine girdiği dünya buydu.

Bir İngiliz kadını olan Nightingale (1820-1910), tarih, matematik, felsefe, Grekçe, Latince ve daha birçok dili öğrenmesini sağlayan, çok sevecen bir babanın ayrıcalıklı kızıydı. Genç kız hasta hayvanları sağaltmaya ve insanların bakımına ilgi gösteriyordu. Daha sonra hastaneleri gezdi, nasıl çalıştıklarını görmek için daha yerleşik kuruluşlarda zaman harcadı. 1853'te, sertlikle bir ilerleme sağladığı Institution for the Care of Sick Gentlewomen in Distressed Circumstances'ta (Sıkıntılı Koşullarda Hasta Hanımefendilerin Bakımı Kuruluşu) yönetici olarak işe alındı. Florence işi için maaş almayı kabul etmedi. Aykırılığı dolayısıyla her zaman utandırdığı ailesi için en azından bunu yapabiliirdi. Mesleğinin ilk yılları yaşamının etkinliklerini saptamada önemliydi.

1854'te İngiltere Rusya'ya savaş açtığında, Nightingale Türkiye'deki kadın hemşire kuruluşuna yönetici olarak seçildi. Bu, bir İngiliz kadına o güne kadar savaş zamanında verilen ilk

resmi görevdi. Karşılaştığı koşullar korkunçtu. Üsküdar'daki hastane boşaltılmamış bir lağım çukurunun üstüne yapılmıştı. Yaralılar bakılmadan, böceklerle dolu saman yataklarda yatıyordu; taban balçık sızdırıyordu ve havalandırma yoktu. Hastane, savaştan daha çok asker talep eden kolera gibi hastalıkların üreme ortamıydı.

Florence Nightingale o yıllarda usanmadan çalıştı. Hemşirelik ettiği genç erkekler evlerine yazdıkları mektuplarda ondan bahsetti. Longfellow tarafından "Lambalı Kadın" olarak ölümsüzleştirilen Florence oldukça romantikleştirildi. İngiliz hükümetinden bir hijyen kurulu kurulması için istekleri yerine getirilince, hastane-deki ölüm oranı bir yıl içinde binde 430'dan binde 22'ye düştü.

Florence Nihgtingale Türkiye'deyken, bütün askeri hastaneleri yeniden örgütlemek için bir plan geliştirdi. 1856'da İngiltere'ye dönünce çetin bir kampanya yürüttü. Kampanya sonunda İngiltere'de de değişiklikleri başlatmada başarılı oldu.

Yaptığı çalışmalar ile hastanelerin mimari ve çalışanlarına ilişkin gereksinmelerini çok iyi anlamıştı; on yıl içinde dünyadaki hiçbir önemli hastane onun danışmanlığı olmadan planlanmadı. İlerlemesine karşın bir başarısızlık duygusuna saplanmış ve yenilikleri kabul ettirmek için yaptığı siyasal mücadeleden çok yorgun düşmüştü. 1857'ye gelindiğinde tam bir fiziksel ve sinirsel yıkım geçirdi. Sonrasında hiçbir zaman tümüyle iyileşmedi. Nightingale yalnızca üç yıl uygulamalı hemşirelik yapmıştı; doksan yıllık ömrünün geri kalanını yarı özürlü olarak, yatağında, kalemını bir silah olarak kullanarak geçirdi.

Florence Nihgtingale dünya çapında bir savaşçı olmasına karşın paradoksal bir kişiliktir. İnsanlığın çektiği acılardan çok etkilleyici söz ediyordu ama insanoğlu için çok az sabrı ve sevgisi vardı. Savaş zamanındaki deneyimi sönmeyen bir alevi körükledi ve başka bütün her şey kuruluşların yenilenmesi ve sağlık koruma görevine adandı. İsteklerinin İngiltere'deki paralı soylularca karşılanmadığından yakınarak şöyle dedi:

Bu insanlar çocuklarını lüks içinde yaşattı, onları kadife ve ipeklerle giydirdiler... Ben çocuklarıma pis bir battaniye ve askeri pantolon giydirmek, onları tuzlu çiğ etle beslemek zorunda kaldım; ve benim çocuklarımdan dokuz bini yabancı mezarlarında, önlenebilecek nedenlerden ölüyorlar! Ama ben hiç unutamam!²⁷

Florence Nightingale öteki kadınları çok az önemsiyordu ve zamanın giderek artan feminist söylemine karşı da etkin bir tiktentisi vardı. Oy kullanma hakkı elde etme amacının, duruma bakılırsa, zaten hiçbir yere varmayacağına inanıyordu. Kendi ifadesiyle, cinsiyetinin yanlış ve doğrularına gaddarca ilgisizdi, kendisini hiçbir biçimde “kadının delegesi” saymıyordu. Kadınların sorunlarının kendilerince yaratılmış olduğunu yazdı ama kadınların da erkek baskısının kurbanları olduğunu da kabul etti.

Haziran 1860'ta on beş kişilik ilk öğrenci grubu, St. Thomas Hospital'daki (St. Thomas Hastanesi) Nightingale Training School for Nurses'a (Hemşireler İçin Nightingale Eğitim Okulu) bir yıllık resmi bir eğitim dersine (daha önce hemşirelere çalışma sırasında verilen rasgele eğitimden radikal bir sapma) başlamak üzere kaydoldu. Nightingale'i bitirenler kısa bir sürede dünyanın her yerinde hemşirelik okullarının başına geçtiler.

Florence Nightingale çok çalışma ve sorgusuz itaat isteyen zorlu bir ustaydı. Hemşirelerine şöyle hitabetti:

Hemşireliğin, haklı olarak, yüksek bir meslek olduğu, onurlu bir meslek olduğu söylenir. Ama onur nerededir? Eğitiminiz sırasında öğrenmek için çok çalışmakta ve her şeyi kusursuz yapmaktır. Onur, hemşireliği üniformanızı, giysinizi giyer gibi üzerinize giymekte değildir... Onur kusursuzluğu, tutarlılığı sevmekte ve onun için çok çalışmaktır: Sabırla çalışmak için hazır olmaktır: “Ne kadar akıllıyım!” demeyip, “Hâlâ ona layık değilim; Eğitimli Hemşire diye adlandırılmayı hak etmek için yaşayacağım ve çalışacağım,” demeye hazır olmaktır.²⁸

Öğrencilerine sürekli çalışmalarını için çıkışarak, çarmih olmaz ise tacın da olmayacağını anımsatıyordu.

Başlangıçta Nightingale'in hastanelerin yöneticilerinin kadın olmalarında ısrarı gibi, Nightingale okullarının maddi bağımsızlığı da öğrencilerini yalnızca hastane hizmetkârları olmaktan koruyordu. Bu anlamda Nightingale'in çalışması başta feminist amaçlarla uyum içindeydi. Aynı zamanda bu işi laik hemşireliğin düşmüş olduğu derbederliğin derinliklerinden de çıkardı. Giderek daha çok kadın gereksinmeden dolayı iş arıyordu ve hemşirelik onlara onurlu bir iş sağlıyordu.

Kadın Hemşire

Başından beri hemşirelerin yüzde 95-98'i kadındı. Kadınların, doktorluk için uygun olmamasının bütün nedenleriyle, hemşirelik için doğal olduğu düşünülüyordu. Doğaları gereği daha insancıl olduklarına ve başkalarına sempati duydıklarına inanılıyordu. Hemşirelik, bir eş ve anne olmakla ilintilendirilen, doğuştan gelen bir yetenek olarak görülüyordu. Ev ortamındaki hiçbir şey görünüşte kadınların hemşire olmalarıyla ihlal edilmiyordu. Nightingale hemşireliği o kadar kadın olmanın bir parçası olarak görüyordu ki, izin belgesi sınavları önerildiğinde, bir hemşirenin bir anneden daha çok sınavdan geçirilemeyeceğini söyleyerek şiddetle tepki gösterdi. "Hemşirelik bir meslek olmamalı," diyordu Nightingale, "bir görev olmalı."²⁹

Hemşirelik, "kendini ifade eden ve bilinçli seçkin" in bir çocuğu olan, üst sınıftan, Nightingale gibi yenilikçi kafası bulunan ve buna karşılık bu işi yapmaları için başka kadınları (çoğunlukla alt sınıftan, çok az eğitilmiş) görevlendiren kadınların parlak düşüncesi idi.³⁰ Bu kadınlar gerçekten de diğer kadınları sömürüyor muydu? İddia ve yaratıcılığın olmamasından yakınan yetkili mevkilerde olanlar, aynı zamanda onu bastırıyor muydu?

Nightingale hemşireliği tanımlama girişiminde bulunduğu anda ortaya başka bir sorun daha çıktı. Hemşireliğin, yaygın olarak dü-

şünüldüğü gibi, yakılar uygulamak ve ilaçlar vermekten daha fazla olmadığını açıkladı.

Temiz havanın, ışığın, ısının, temizliğin, sessizliğin uygun biçimde kullanımını ve diyetin uygun seçimini ve uygulanmasını belirtmelidir – hepsi hastanın yaşamsal gücünün en az pahasına olmak üzere... Hemşirelik sanatı onarıcı sürece [yardımcı olmaktadır].³¹

Burada, kendisinin çok az saygı duyduğu kadın reformcu ve doktorların sözlerini tekrarlıyordu.

Bu meslek içindeki en baskın anlaşmazlık daha sonra, hemşireler bizzat eğitsel gereksinimlerini arttırma, becerilerini daha yüksek derecelere çıkarma ve daha fazla ekonomik yararlar için pazarlık etme yollarını aradığında ortaya çıktı. Bu tam olarak Nihgtingale'in, bu görev bir kez meslek haline geldikten sonra hemşirelerin yapmalarından korktuğu şeydi.

Büyük Amerikan Başlangıçları

Birleşik Devletler'de diğerlerinden daha büyük olan kadın ve çocuk hastaneleri 1860'tan sonra hemen hemşire eğitim programları oluşturdu. Hastane yöneticileri öğrenci hemşirelerin ücret ödenmeden yemek ve yatak karşılığında günde on iki saat çalıştırılabileceğini keşfetti. Ayrıca öğrenci hemşireler kullanıldığında ölüm oranları keskin bir biçimde düştü. (Hastanelerde genelde öğrenciler çalışıyordu; hemşireler mezun olduktan sonra evde bakım yapıyor ya da doktorlara yardım ediyordu.)

Standart eğitim kuruluşlarında hemşirelik programlarının desteklenmesi için mali kaynak sağlamak güçtü. Ancak Johns Hopkins tıp programının modernleştirilmesine uygun olarak bir hemşirelik okulu kurmuştu. Yönetici Isabel Hampton, National League of Nursing Education'a (Hemşirelik Eğitiminin Ulusal Ligi)

dönüşecek olan ilk toplantıyı örgütledi. 1896'da “mezun olan” (bir tür diplomaları olması anlamında) bütün hemşirelere açık bir dernek kuruldu. Bu örgüt, 1900'de *American Journal of Nursing*'i (Amerikan Hemşirelik Dergisi) kuran American Nurses' Association'a (ANA) (Amerikalı Hemşireler Birliği) dönüştü. Aynı yıl, hastane temelli 432 hemşirelik okulu 3.456 kişiyi mezun etti. Yapılan bir araştırma 1913'e gelindiğinde, her biri farklı eğitim ve uzmanlığı temsil eden en az dokuz tür hemşirelik personeli olduğunu ortaya koydu.

Hemşirelik, örgütlenmesi ve eğitim yapısının gelişmesi bağlamında Amerikan tıbbını taklit etti. Hemşirelik mesleğinin başlangıcını nitelendiren felsefi tartışmalar bitmemişti. Doktorların hemşirelere yaklaşımı son yüzyılda bile minnettarlık ile bağımsızlıklarına ilişkin endişenin karışımıydı. Boston'ın *Medical and Surgical Journal*'ındaki (Tıp ve Cerrahi Dergisi) bir başmakale, “kül ve yemek artıklarının bulunduğu bidonların arasındaki karanlık geçitlerden, evlerin karanlık, pis ve sallanan merdivenlerinden kentimizin teneke mahallelerine” giden hemşirelere övgüler yağdırıyordu.³² Görünüşe göre bir kadın olmanın fiziksel sınırlayıcılığı yok olmuştu. Aynı başmakaleye göre bir hemşirenin ideal nitelikleri, bedensel güç, belirtilere ilişkin bilgi, acil durumlarla baş etme yeteneği ve olgun muhakemeydi.

Aynı zamanda doktorlar bazen hemşirelere “yerlerini bilmelelerini” öğütleyerek, büyüklük taşıyordu. Bazı kadınların çizgiyi aştıkları en baştan beri açıkça görülüyordu. 1901'de *Journal of the American Medical Association* (Amerikan Tıp Derneği Dergisi), doktorlardan birçoğunun, “kendisinin bir tür yararlı asalağı olduğu tıp mesleğinin gerektirdiği gibi emir altında olmaya ilişkin çoğu zaman yanlış düşünceye kapılmış ve çok bilinçsiz olan bir hemşireye rastladıklarını” açıklıyordu.³³ “Olgun muhakeme”yle “yararlı bir asalak olma” yeteneği hemşirelerde olması istenenlerdi. Buna karşı çıkarak tıbbi sistemi bozmaları da beklenmiyordu.

Hemşirelik Yapan Rahibeler

Laik hemşireliğin gelişimi, temelleri, değerleri ve sağlık mesleklerinde olan kadınların karşılaştığı çelişkileri göstermek üzere burada vurgulandı. Ancak, dinsel tarikatlardan da söz etmek gerekir. Reform Hareketleri'ni izleyen oldukça sakın bir dönemden sonra, Katolikliğin hastalara bakmayı üstlenme görevi yeniden canlandırıldı. Bunların en önde gelen, yaklaşık 1800'lerde Elizabeth Ann Seaton'un ABD'ye tanıttığı bir tarikat olan, Fransa'daki Sisters of Charity'ydi (Hayır Rahibeleri). Rose Hawthorne (Nathaniel'in kızı) yaklaşık 1850'de Dominican Sisters of Sick-Poor'u (Hasta-Yoksulların Dominiken Rahibeleri) kurdu. Başka tarikatlar da ortaya çıktı.

Dr. William J. ve Dr. Charles H. Mayo ile bağlantılı olan Fransız rahibeler Rochester'daki St. Mary's Hospital'ın (Azize Meryem Hastanesi) kapılarını açtı. "Rahibeler, yavaş yavaş biriktirerek ve tasarruf yaparak bütün parayı kendileri topladı ve tüm zamanların en büyük tıbbi kuruluşlarından birinin gelişmesine yol açan ilk adımı attılar."³⁴ Rahibeler bir hemşirelik okulu da açtı ve hatta becerilerini geliştirmek için kendileri de kaydoldular. Mayo kardeşler rahibelerin yaptıklarına yalnızca hayranlık duyuyordu: "Hastalara karşı görevlerinden başka bir şey düşünmeyen bu kadın grubuna şimdi olduğu gibi o zaman da tamamen güveniyorduk."³⁵

Amerikalı Katolikler önde gelen hastane sistemlerinin tuğla ve çimentosu için görülmemiş miktarlarda para bağışında bulundu. Yüzyıldan daha kısa bir sürede, her yıl milyonlarca hastaya hizmet eden binlerce Katolik hastanesi vardı. Bunların neredeyse tümü yaşlılar için evler ve hemşirelik okulları da kuran kadınların dinsel tarikatlarının işiydi.

Bu kadar profesyonelleşmiş olmalarına karşın, rahibeler ve rahibelerin sağaltım kuruluşları bedenın sağaltımından çok ruhun

sağaltımına öncelik veriyordu. Hiç de yalnızca insancıl güdülerle davranmıyor, bu işlerin, yapıldığı kimseler için doğaüstü bir lütuf bahşedilme olanağı olması kadar, bedensel inayet işleri yapmanın, bunları yapanların kurtuluşlarını güvenceye almanın başlıca yolu olduğuna inandıkları için yapıyorlardı.³⁶

Böylece “iyi işler” onları yapanlar için iyileştirici olduğu kadar, bir ayin niteliği de taşıyordu.

Din ve Sağlığın Birleştirilmesi: Kadın Peygamber

Şifacılık ve kutsal olan, insan ruhunda, en kalın bağlarla boyunduruk altındadır. Bu öyle dengeli bir bağlantıdır ki tıptaki hiçbir ilerleme, bunun aksine hiçbir eğitim bunları birbirinden zorla koparamaz. Bilinen en eski şaman kültürlerinden bugüne kadar birçok yerdeki birçok insanın, hastalığın ve sağlığın görünmeyen bir tanrı ya da doğaüstü bir varlık tarafından denetlendiğine inanır. Ve hemşire rahibeler durumunda olduğu gibi, hastalara bakmak kişinin kendi kurtuluşunu güvenceye alma yolu olarak görülür.

Kadın şifacının bütün bu öyküsü süresince, kadının kaderi tanrının cinsiyetiyle yakından ilintilendirilmiştir. Tanrı kadinken önemli ve bağımsız şifacıların kadınlar olması olasılığı daha fazlaydı. Batı uygarlığındaki binlerce yıllık bastırılmaya karşın, kadınların diğerlerine göre daha açıkça ve bağımsızca çalıştığı zamanlar oldu. Hristiyanlığın başlarında, 11. ve 12. yüzyıllarda, örneğin, Trotula ve Hildegard'ın zamanlarında, tanrı daha nazik ve daha çift eşeyli bir kişilik edindi.

19. yüzyıla gelindiğinde, Batı dünyasının kozmolojisi hafifçe kaydı. Bu değişiklikler mutlaka bir kiliseden kaynaklanmadı; Sanayi Devrimi'yle ilintilendirilen daha büyük karmaşık konuların yansımalarıydı. Kadınların doktor olarak çalışmalarına izin veren aynı toplumsal-siyasal değişiklikler, dinsel öğretinin savunduklarını da yumuşattı.

Kadınların şifacı olarak ortaya çıktıkları bu zamanda, din de daha dişileşiyordu. Hristiyan kilisesindeki kadın-nefretinin kenarı körleşmiş, kadın korkusu ıslah olmuştu. Kadınlar, eylem ve para destekleriyle ve çoğunlukla Evangelistik uyanışa katılarak kiliselerde hep birlikte yer alıyordu. Peygamber, havari ve birçok yeni dinsel gruplar için esin kaynağı olarak ortaya çıktılar.

Kadın Evangelistler Tanrı'ya inançlarıyla şifa verme güçleri olduğunu debdebe ve velveleyle ileri sürüyordu. Bunlardan en dikkat çekicisi, 1880'lerde bütün Ortabatı'da kitleler için şifa toplanmaları yapan Winebrennerian Churches of God'ın (Tanrı'nın Winebrennerci Kiliseleri) üyesi olan Maria B. Woodworth-Etter'dı (1844-1924). Woodworth-Etter'dan şifa alanlar, onun bir dokunuşuyla, çoğunlukla "ruhu öldürölmüş" veya "İsa'da dinlenenler" diye bilinen biçimde yere kapanıyorlardı.³⁷ Woodworth-Etter'ın dinsel törenleri bir gazeteci tarafından "bir akıl hastanesinin kadın koğuşu" diye tanımlanmıştı.

Düzinelercesi solgun ve bilinçsiz ölü gibi kaskatı ve cansız olarak yerde yatıyordu. Güçlü erkekler sesleri kısılana kadar bağılıyor ve sonra baygınlıkla yere düşüyordu. Bankların üzerinden düşen ve ayaklar altında çiğnenen kadınlar... Elini kolunu sallayan ve histerikçe ağlayan yaşlı kadınlar... Şeytanca ve dünya dışı bir gülüşle haykıran adamlar.³⁸

Zamanla aralarında Woodworth-Etter'ın da sayılabileceği Pentekostçular,* meslektaşlarından birinin belirttiğı gibi "doktorlara, ilaçlara ve iblislere" karşı kutsal bir savaş açtılar. Kuruma karşı açılmış böyle bir savaşa daha önceki yüzyıllarda hoşgörü gösterilmezdi. Maria'nın büyük-büyük-annesi bu tür uygunsuz davranışlarla ilintilendirilseydi, iblisler ile savaşan biri olarak değil, daha çok iblise tapan biri olarak görülür ve yakılır, asılır ya da yağda haşlanırdı.

* Musevilikte Gül Bayramı, Hristiyanlıkta Hamsin Yortusu. (ç.n.)

Kadın, din ve şifacılık arasındaki bağlantı, Maria'nınki kadar dramatik olmasa da, birçok cephede kabul edilmişti. Yüzyılın ortasında başka dinsel kıpırdanmalar da görölüyordu. Bu hareketlerden birisi, William James tarafından kendisinin sağlıklı kafanın dini dediği hareket, Reformasyon'dan beri en önemli dinsel güç olarak tanımlanmıştı. "Bazılarımıza dinginlik, ahlaki denge ve mutluluk veriyor ve bilimin yaptığı gibi, hatta ondan da iyi bir biçimde bazı hastalıkları önlüyor."³⁹

Batı uygarlığı daha önce hiçbir zaman James'in tanımladığından daha çok dışıl vurgusu olan dinsel bir harekete tanık olmamıştı. Kadınlar yalnızca kiliselerin ve tarikatların kuruluşlarının ayrılmaz bir parçası değildi; aynı zamanda da onlar üyelerin çoğunluğunu oluşturuyordu (ve oluşturuyorlar). Tanrı, başından beri androjen ya da çift eşeyliydi.

Kadınlar kendilerini başka bir kapsamda da şifacı olarak görüyordu – bu "akıl sağaltımı"ydı. Süreç ve felsefede akıl sağaltımı hareketi yukarda anlatılan inanç sağaltımından önemli derecede farklıydı. Bunun yanı sıra, sağlık reformuyla ilgili düşünceler kilise öğretisinin bünyesiyle bütünleştirilmişti.

Aynı yıllarda ve aynı kuzeydoğu kentlerinde yaşamış oldukları gerçeğine karşın, akıl sağaltıcı kadınlar ve bedenın sağaltımını vurgulayan kadın doktorlar birbirlerinin uygulamalarını aşağıladıklarını dile getiriyordu. Zamanın sonunda her türden kadın şifacının bağlarını serbest bıraktığı gerçeğinde bir güç bulamıyorlardı. Her iki grup da şifacılığa, ancak şimdi tanınan ve bilimsel olarak değerlendirilen yeni boyutlar sundu. Son yüzyılın yazar ve şifacılarının metafizik düşünceleri, sağlık ve hastalık konularına akli katan bugün sağlıktaki birçok "yeni" yönün duyulmamış örnekleridir. Doğal olarak *akıl sağaltımı* sözcükleri kullanılmıyor ve *inanç sağaltımından* özenle kaçınılıyor. Bunun yerine bilim insanları ve klinikçiler plasebo etkisine, beklentiye, olumlu düşüncenin gücüne, akli imgeleme, hipnoza ve benzerlerine göndermeler yapıyor.

Metafiziksel Sağaltım

Metafiziksel sağaltım tarikatlarından birçoğunun Hristiyan bir temeli vardır ama diğerleri dinsel öğretilerin ötesine uzanan doğanın yasalarıyla çalıştıklarını ileri sürer. Kiliseler ve tarikatlar evrim geçirdikçe, Doğu'nun ve Batı'nın dinsel düşüncelerinin; psikolojik yönlendirmenin; Emerson ve Whitman'ın yazılarının; Mesmer'in, Swedenborg'un çalışmalarının; Hinduizm ve Budizm'in öğretilerinin ve Yahudiliğin gizemli inançlarının seçkin bir bileşimini sunar. Teosofist Annie Besant ve Elena Petrovna Blavatsky de aralarında olmak üzere birkaç kadının yazılarına çok değer verilir.

Metafizik düşünceler 1840 ile 1875 yılları arasında yalnızca Maine'den New York'a uzanan bir alanın ortak toprağında doğdu. Hem yıllar hem de bölge, halk sağlığı ve tarikatçı tıbbın üzerindeki vurguyla aynı zamana ve alana rastlar. İyimser, metafiziksel kendin-yap hareketi, Evangelistlerin kötü kader ve zulmet vaazlarına karşı bir tepkiydi. Bazen "Rahatlama İncil'i" ya da "Sen Endişelenme Hareketi" olarak adlandırılıyordu. Bu hareketin savunucuları o gün için giyinirken "gençlik, sağlık, canlılık," diye şarkı söylüyordu.⁴⁰

Mary Baker Eddy'nin yaşamı ve çalışmalarında akıl sağaltımı hareketinin en aşırı yönleri görülebilir ama dinsel akımdan sapan kesinlikle yalnızca o değildi. Örneğin, Seventh Day Adventists'in peygamberi olan Ellen White, Eddy'nin bir çağdaşıydı. Aralarında kocası Charles'la birlikte yazan ve Unity Church'ün (Birlik Kilisesi) ilk temellerini kuran Myrtle Fillmore da olmak üzere başka kadınlar da bu hareketi tanımlamaya yardımcı oldu.

Kadın doktorların kurduğu hastane ve okulların aksine, bu kadınların kurduğu kuruluşlar hayatta kaldı. Din mensubu kadınlar, sunmak zorunda olduklarının ilahi olarak ilham edildiğine ilişkin kaba mutlakıyetçilikleri ve bundan kesinlikle kuşku duymamalarıyla, kişilik olarak kadın doktorlardan farklıydı. Kendileri söz konusu olduğunda, içgüdüsel inançları gerçek olandı ve

Hildegard'ın ya da başka mistiklerin gördükleri hayallerden daha fazla sorgulanamazdı.

Bunun yanı sıra var olan kurumsal bir bünyeye sızmaya da çalışmıyorlardı. Bu kadınlar, ruhsal gereksinimlerine' yetişmeyi başaramamış diğer dinlerden gelen sığınmacılardı. Yeni kiliseler popüler kiliselerle birleşme gereksinimleri olmadan yaşamlarını sürdürmeye yetecek kadar büyük gruplara hitap ediyordu. (Doğal olarak Birleşik Devletler'de örgütlü din, heterojenliği anayasayla korunan çeşitli bir bünyedir. Çeşitlilikten ve rekabetten gelenek ve hukuk ile korunan monolitik bir yapı olan tıp içinse bu geçerli değildir.)

Mary Baker Eddy'nin düşüncelerinin özgünlüğü hâlâ bir tartışma konusudur. O ve yandaşı olan özgeçmiş yazarları doğal olarak Church of Christ Scientist'in (İsa Bilim İnsanı Kilisesi) (Hristiyan Bilimi) öğretilerine dönüşen malzemenin yalnızca Eddy'nin ilahi esini meselesi olduğunu düşünür. Ancak gerçek, düşüncelerinin kendisinininkilerden daha önce ortaya çıkmış olan ve kendi çalışmalarında yansıtılan, manyetizmacı, şifacı, düşünür ve tarikat içinde tıp uygulayanların çalışmalarına yeterince maruz kaldığıdır.⁴¹ Kendisi bu düşünceleri aldı, ambalajladı ve popülerleştirdi. Kadın şifacıların düşüncelerini kendilerininmiş gibi sunan tıp adamları gibi, keşfi yapmış olmanın onurunun kime ait olduğu bir görüş sorunudur.

Her ne olursa olsun, Eddy'nin algıladığı biçimiyle gerçek, yazılarında ve özellikle de 1875'te yayımlanmış olan *Science and Health, with the Key to the Scriptures*'ta (Bilim ve Sağlık, Elyazmalarına Bir Anahtarla) ifade edilmiştir. Kendi esininin bütün diğerlerinin yerine geçtiğini ve belli bir pazar günü bütün kiliselerde kendi öğretilerinden okunması gerektiğini belirtiyordu. Keyfi ve mutlakıyetçi liderliği baştan beri sorgulanıyordu. Bu takipçilerinin dağılmasına yol açtı. 1888'de önemli bir bölünmeden sonra Eddy, bir yıl sonra yeni bir canlılıkla ortaya çıkmak üzere, grubunu dağıttı ve geri çekildi.

Mary Baker Eddy'yi bu yolculuğuna çıkaran kişisel hastalık nöbetleri ve kötü sağlığıydı. Çocukken kendisine akciğer ve karaciğer hastalıkları, gastrit nöbetleri, asabiyet, depresyon ve birtakım akut ve kronik hastalık tanıları konmuştu. Yaklaşık sekiz yaşlarındaiken, peygamberce becerisi olduğunun bir işareti olarak yorumladığı sesler duydu.

İlaçlarla deneyimleri Eddy'yi "gözüpek" ilaçların ve sağaltımların bedeni zayıflattığına ikna etti. Taburlar dolusu takipçisinin önüne koyduğu sağaltımdaki aklın gücüyle ilgili ilkeleri, ciddi bir sırt incinmesinden birdenbire iyileştiği sırada keşfetti.

Mary Baker Eddy'ye göre her şey akıldır ve madde bir yanılısamadır. Hastalığın sağaltımı beden kavramına karşı aklın gücünün en somut kanıtıdır. Bir ölümlü sağlığın uyumunu ancak uyumsuzluk terk edildiğinde, ilahi aklın üstünlüğü kabullenildiğinde ve maddi inançlar terk edildiğinde elde edebilir. Hastalık düşüncedeki bir imgenin dışı vurulmuşudur ve Eddy takipçilerine, bu imgeyi bilinçli düşüncede, diğer adıyla bedende somut bir biçim almadan önce silmelerini öğütledi. İnsanın bedene bakarak akıldaki imgeleri görebileceğini düşünüyordu. Tıpkı imgenin duyular için görünür olduğunda retinada görülebildiği gibi.

Hristiyanlık Bilimi'nin sağaltım uygulayıcıları -ve sekize bir oranıyla Birleşik Devletler'de kadınlar erkeklerden daha çok sayıdaydı- Eddy'nin ilkeleri üzerine özel olarak eğitiliyorlardı. Hastalık, tanı ve dua sırasında hastayla oturmaya ve kilisenin öğretilerini öğretmeye çağırılıyorlar. Hristiyan Bilimi kilisesi, kurucusuna hâlâ saygı gösterir, isteklerini ölümünden uzun süre sonra bile yerine getirir. Ayrıca çağdaş bilim, akıl ve beden arasındaki bağlantıyla ilgili önermelerini temize çıkarmaya başlamıştır. Kuantum fiziğinin ilkeleri sağlığa uygulandığında, Eddy'nin metafiziğinden pek de uzak bir alan değildir.⁴²

Metafiziksel kilise ve tarikatlar yıllar geçtikçe yavaş yavaş büyümeyi sürdürdü. Olumlu düşünce ilkeleri popüler bazı dinlere de girdi. Ve kadınlar bu ilkelere sağlık öğretilerini maneviyata

kadar götürecektir (ya da bunun tam tersini yapacak) bir araç bulmayı sürdürüyorlar. Metafizik hareket kadınlara kendi tanrısallıklarının gecikmiş keyfini verdi.

Özet

Bu bölüm geçen yüzyıl yaşamış olan olağandışı kadın şifacıları araştırdı. Benim iletmeyi umduğum bu kadınların karşılaştıkları dünyanın karmaşıklığı, hayatta kalma taktikleri, -gerçekleştiklerinde- yıkılışlarına yol açan etmenler ve hatırı sayılır başarılarıdır.

Akıl, beden ve ruh meslekler arasında parsellenmiş gibi görünüyordu. Kadınların şifacılık bilimlerinin, en güçlü özelliği -bu üçlüyü bağlamak- başka bir kuşak için hareketsiz kaldı.

Dr. Marie Zakrzewska'nın sözleri 19. yüzyıl için dokunaklı bir kapanış oluşturur. Westminster Abbey'nin koridorlarındaki ünlü erkeklerin büstlerine bakarken, ilk kadın doktor için bir gün bir anıt olup olmayacağını düşündü:

... Çünkü onun enerjisi, isteği ve yeteneği vardı... Çünkü o, kadınların kendilerini önyargıların, erkeklerle karşılaştırıldıklarında daha alt düzeyde oldukları inancının boyunduruğundan kurtardıkları dönemin nirengi noktası... Bizim uygarlığın böyle nirengi noktalarına gereksinmemiz var... çünkü bugün yaşayanların ve çok daha sonra yaşayacak olanların yüreklendirilmeye gereksinimleri var... Bir anıta örtülmüş bir kimse çok önemli değildir ama bir "kadın"ın çalışabileceği ve uygarlığı etkileyebileceği gerçeği bilinmeli ve anımsanmalıdır.⁴³

Ne olursa olsun -hemşire, doktor, öğretmen ya da bakıcı- geçen yüzyılın kadın şifacıları gerçekten uygarlığın nirengi noktalarındaydı.

Dördüncü Bölüm

20. Yüzyılın Kadınları ve Şifacılık Sanatları ile Bilimlerinin Durumu

SAĞLIK KORUMA SAĞLAYAN KADIN: PAZARIN GERÇEKLERİ

20. yüzyılın olayları sağaltımda, sonucu bu ülkedeki her kadın ve erkeği yakından etkileyecek olan başka bir önemli çağa yol açtı. Kadınların bu değişikliklere bilinçli olarak katılabilmeleri için, güncel durumun nasıl evrim geçirdiğini ve mesleki açıdan neyle yüz yüze olduğumuzu bilmemiz gerekir.

Yüzyılın başında Amerikan tıbbı, sanayileşmiş dünyada en çok erkek egemenliği altındaki sağlık koruma sistemi olmaya doğru gidiyordu. Başlıca kadınları içeren hiçbir sağlık mesleği ya da ilgili meslekler, son yıllara kadar mensuplarının yüzde 95-97'sini erkeklerin oluşturduğu tıp mesleğinden bağımsız olarak çalışamazdı.

Tıpın çıkarları alopantik tıp uygulamalarıyla bağlantılı olan, tek ve monolitik bir sistemin içindeydi (hâlâ da öyledir). Başka bütün

sağaltım sistemleri yasayla katı bir biçimde sınırlanmış ya da yasaklanmıştır. Bu münhasırlık Birleşik Devletler'e özgüdür. Birleşik Devletler'le karşılaştırılabilecek modernizasyon standartları olan başka ülkeler, alopaiden farklı diğer tıp seçeneklerine karşı (bu seçenekleri bütünüyle kabul etmeseler bile) çok daha yararlı bir yaklaşım (bütünüyle kabul etmeseler bile) sergiler.

Yukarıdaki düşünceler bir değer muhakemesi değil, ama basit gerçeklerdir. Bugünkü sistemin, hem tüketicinin hem de sağlayıcının açısından ülkenin yararına işleyip işlemediği sürüp giden bir tartışma konusudur.

Bu yüzyıl sağlık koruma uygulamalarında bizzat, temel bilim ve teknolojiye verilen dikkatin artmasına ve hastaneye yatırma sayısının hızla yükselmesine dayanan çok sayıda değişiklik gördü. Beden faaliyetlerinin denetlenmesi, yoğun bakım ve tanı teknolojisi, geniş spektrumlu antibiyotiklerin gelişmesi ve önemli bulaşıcı hastalıklardan bazılarının denetlenmesinde önemli ilerlemeler yer aldı. Çoğu zaman kışın bütün küçük çocukları ailelerinin elinden alan hastalıklar artık iyi denetleniyor. Eczacılıktaki ilerlemeler, şeker ve epilepsi gibi kronik hastalıkları olanlar için yaşamı çekilebilir kıldı. Plastik cerrahi korkunç deformasyonları düzeltbiliyor ve sonsuz gençlik görünümünü vaat ediyor. Çoğu kimse genel olarak hastalıklarla 1990'da, 1890'da ya da gerçekten tarihteki başka herhangi bir zamanda olduğundan daha etkili bir biçimde başa çıkıldığı konusunda aynı düşüncede olacaktır.

Diğer yandan tıbbın hem içinden hem de dışından güçlü sesler bu ilerleme denen şeylerin propaganda ve istatistiklerce yaratılmış bir yanılsama olduğunu ileri sürmektedir.¹ Bu kişiler, önemli adımların, -yaşlanmayla ilintilendirilen kronik ve yıkıcı yol açan hastalıklara giderek daha çok yakalanan- nüfusun sağlığı üzerinde oldukça az etkisi olan alanlarda atıldığını ikna edici bir biçimde savunmaktadır. En önemli öldürücü iki etmen olan kanser ve kalp hastalıklarının sağaltımında gerçekleştiği varsayılan ilerleme bile, hastalığın kendisinin sağaltımında değil, yalnızca

yaşamın uzatılmasındadır.² En ölümcülü AIDS olmak üzere yeni bulaşıcı salgınlar, sağlık koruma harcamalarının zengin kaynağı olan bürokratik mekanizma ve sağlık korumanın dağıtım yöntemleri için daha önce görülmemiş bir meydan okumadır. “Birinci dünya” ülkeleri arasında Birleşik Devletler sağlık konularında, özellikle yüksek bebek ölümü oranlarıyla büyük ölçüde geri kalmaktadır.

İnsan Amerikan tıbbının olabileceklerin en iyisi olduğuna da çok fazla gözde büyütüldüğüne de inanmayı seçse, bu ülkedeki sağlık korumanın kriz içinde olduğu kuşku götürmez. Sorunlar görünüşte, maddi olarak karşılanabilecek derecenin çok ötesinde büyüüp gelişen bir sanayinin yükselen bedellerinin çevresinde yoğunlaşmaktadır. Böyle bir sistem ya değişmeli ya da çökmelidir.

Tıbbın “gözüpek” yönlerinin ciddi eleştirisi, önemli sayıdaki iatrojenik (tıbbın oluşturduğu) hastalıklar ve sağaltım bilimlerinde kesinlikle bakım ve sevginin olmaması, geçen yüzyılın koşullarını anımsatır. Popüler sağlık hareketi gibi, sıradan insanların tepkisi, yüzyıl öncekilerle neredeyse aynı olan öğelerle giderek güç kazandı. Beslenme, beden eğitimi vb. ile ilintili yaşam biçimindeki değişiklikler ve alopatinin saldırganlığı yerine, insanın bedenine karşı daha yumuşak bir darbe vaat eden homeopati gibi sağlık sistemleri bazen holistik olarak adlandırılan sağlık hareketinin içindedir. (Bu hareket için başka adlar önemsiz bir rolü ima eden “alternatif”, “eklenti” ya da “tümleyici” tıbbi içerir; ya da bir anlamda ahlakdışı uygulamayı ima eden “kuraldışı” tıp denir.) Akademik çevrelerde davranışsal tıp alanı, yaşam biçimindeki değişikliklerden akli yöntemlere -biyolojik geri besleme ya da beden işlevlerini değiştirmek için yönlendirilmiş imgelem gibi- geniş bir yelpazedeki düşünceleri kapsar.

Bunun yanı sıra, alopatic tıbbın sınırlarının çok dışında (ve çoğu eyalette yasanın da sınırları dışında) kanser gibi çeşitli hastalıklar için sayıları giderek artan sağaltımlar bulunmaktadır. Halktan giderek artan sayıda kişiler bu seçeneklere başvurarak

alopatik tıbbın yerine getirmediği vaatleri karşısındaki düş kırıklıklarını göstermektedir.

19. ve 20. yüzyılın sağlık hareketleri arasında bazı farklılıklar vardır. Geçen yüzyılın ortalarında ülke seçkincilik karşıtlığı ve profesyonellik karşıtlığının çatışması içindeydi. İzin belgesi alınmasının adil ticareti kısıtladığı düşünülüyordu ve sağlık alanlarıyla ilgili var olan yasaların çoğu kaldırılmıştı. Örgütlü tıp ya da örgütlü herhangi bir şeye kuşkuyla bakılıyordu. Amerikan halkı, American Medical Association'ın (AMA) üyelerinin bilimi temsil ettiği ve başka bir şeyi -tahminen bilim dışı olanı- temsil eden tarikatçılardan daha iyi olduğu propagandasına inanmadı. Tüketicinin bakış açısına göre, tarikatçı bir tür tıp başka herhangi biri kadar iyiydi. Artık Amerika'nın sağlık korumasında ne gibi değişiklikler olursa olsun, AMA'nın baskıcı çıkarlarını destekleyen yerleşik hukuk, gelenek ve yasalarla yetinmek zorundadır.

Ancak seçenekler, giderek çoğalan işlemlerden bazılarının oldukça etkili olduğunu gösteren, geçen yüzyılda var olmayan araştırmalar ile desteklenmektedir. Her zaman olduğu gibi Oliver Wendell Holmes'un "doğaya güvenen sapkınlık" diye tanımladığı şeyin çok sayıda kadın destekçisi vardır ve bu sağaltımda dişil bilinçliliğini temsil etme eğilimindedir.

Bu yüzyılın büyük bir bölümünde kadınların sağaltım bilimlerindeki rolü, zaman zaman feminist eylemler ve 1960'larda ve 1970'lerde erkekler ile aynı olanakların elde edilmesinin başarılmasındaki ilerlemeyle alevlenen bir tür sessiz hizmet olmuştur. Kadınlara verilen işler tartışılırken, işlevlerini tanımlamak için *kadın şifacı* ibaresini kullanmak güçtür. *Sağlığın korunmasını sağlayan kadın*, kadının sağaltım sisteminde oynadığı çok sayıdaki rolü çok daha iyi tanımlar. Başkalarının "bütünleşmelerine" yardım etmek için birtakım bağımsız çabaları çağrıştıran *şifacılık*, aynı zamanda insanların bu süreçte bazen iyileştiğini de belirtir. Eğer sağaltım meslekleri gerçekte hem bakım hem de sağaltımı geniş çapta kapsayacaksa, o zaman kadınların neredeyse yalnızca ilkiyle

ilintili oldukları söylenebilir. Sağaltım yalnızca doktorların alanı olmuştur.

Ancak kadınlar bakım sanatını, aralarında hemşireliğin alt uzmanlık dalları, bileşik sağlık bilimleri, sosyal hizmetler ve davranış bilimleri de olmak üzere, geçen yüzyıl hiç duyulmamış sayısız alanda profesyonelleştirmiştir. Çok belirli uzmanlık alanlarının gelişmesi aynı zamanda da dernekleşmiş birliklerine yol açtı. Bunların uygulayıcıları, kimlerin üyelik için başvurabileceği, eğitim ölçütü ve uygulamanın kapsamındaki sınırlamalarının yasal tanımını yapmakla yükümlüydü. Birlikler hâlâ cinsiyet konuları çerçevesinde oluşturulduğundan, Ortaçağ'dan pek de uzaklaşmış sayılmayız.

Bu bölüm, erkek egemen sağlık koruma sistemini ifade eden, yüzyılın başındaki değişimler ile başlayarak, bu konuları daha ayrıntılı olarak inceleyecektir. Bugün kadınlar ve kadın mesleklerinin karşılaştığı değişimler ve günümüz gerçeğinin kesin verileri kısaca tartışılacaktır.

Reform ve Flexner Raporu

Abraham Flexner da René Descartes gibi, tıbbı hızla yeni boyutlar kazandırmış ve mantıksız, doğal ve holistik sağaltım uygulamalarını hızlandırmış gibi görülür. Descartes'ın yazıları, 17. yüzyılda akli bedenden ayırmak için felsefi temeli oluşturdu; Flexner 1910'da Amerikan tıbbının gidişatını değiştiren bir rapor yazdı.³ Her iki adam da fazla önemsenmiştir (ya da bakış açısına göre fazla suçlanmıştır); ama zamanlarının yeni ideolojileri için baş kişiler olmuşlardır.

Amerikan sisteminin reformu 19. yüzyılın sonlarında başladı. İğinda, kadınları tıptan uzağa, hemşirelik ve diğer mesleklerle yönlendirmiştir. Reform, üniversite bağlantılı tıp eğitimi, tıp okullarının sayısındaki azalma, tıp öğrencilerinin klinik deneylerinin denetlenmesi ve tıp eğitimiyle bağlantılı olarak bilimsel laboratuvar-

ların kurulması gereksinimini içeriyordu. Avrupa'daki, özellikle Almanya'daki okullar gıpta edilen bir model oluşturunuyordu.

Yüzyılın sona ermeden önce belirtilen diğer gereksinimler, özel çalışmanın gereklerinden muaf olmanın yanı sıra, karşılığı olan kazançtan vazgeçmeye de gönüllü olan öğretmen ve bölüm başkanlarının işe alınmalarını içeriyordu. Öğretim ve klinik bakım araştırmaya göre ikincil olacaktı. 1902'de daha sonra Johns Hopkins Üniversitesi'nin dekanlığında Sir William Osler'ı izleyecek olan Lewelles Barker, aynı zamanda araştırmacı olmayan bir öğretmenin bir tıp okulunda işi olmadığını ve aslında öğrencilere zararlı olabileceğini ileri sürdü.

Bu reformlara dayanarak, hastane-üniversite-tıp okulu bileşkesi, Amerikan tıbbını ilerletmek için açıkça hizmet edecek tek yapılanma sayıldı. Bu gibi kuruluşları yönetmek için gerekli olan mali kaynaklar öğrenci ücretlerini aşıyor, devletin ve sanayinin büyük yatırımlar yapmasını gerektiriyordu.

AMA, okullara sağlam bir tıp programı geliştirme üzerine danışmanlık yapmak üzere Council of Medical Education'ı (Tıp Eğitimi Kurulu) kurdu. 1905'e gelindiğinde öneriler giriş için önkoşulları ve iki yıl temel bilimler, iki yıl laboratuvar deneyimi ve iki yıl da denetim altında hasta bakımı olmak üzere en az beş yıllık genişletilmiş bir tıp eğitimi programı içeriyordu. Aynı zamanda kurul, tıp kolejleri için, bu okulları bitirenlerin devlet kurulu sınavlarında aldıkları notlara dayanan bir değerlendirme sistemi oluşturmuştu.

Bu sırada önemli miktarda paralar yeni milyarderlerin kurduğu vakıflar aracılığıyla kullanıma sunuluyordu. Özellikle Carnegie Foundation (Carnegie Vakfı) insancıl çabalarıyla yüksek eğitimi geliştirmenin yollarını arıyordu. AMA vakıftan tıp eğitiminin durumunu araştırmasını ve Council of Medical Education'ın danışmanlık rolünü güçlendirmesini istedi. Vakıf kabul etti ve bu işi yapmak üzere hiçbir düzeyde bir tıp deneyimi olmayan, kibirli ve güce aç bir okul müdürü olan Abraham Flexner'ı görevlendirdi.

Flexner'in dogmacılığı ve hırsı, araştırmayı yürütme biçiminde ve daha sonra da vakfın kasalarından alınan dolarları Makyavelistçe kullanmasında yansıtılmıştı.

Flexner 155 tıp kolejini ziyaret etti. Yarım saat için öğrencilerin belgelerini inceledikten sonra standartların tutturulup tutturulmadığını söyleyebileceğini açıkladı. Birkaç saat içinde okulun paraya değip değmeyeceğini saptayabiliyordu. Başlangıcını kadınların yaptığı maddi bağışlara borçlu olan Johns Hopkins, koşulsuz onay verilen tek okuldu.

Flexner Raporu süren reformlara ivme kazandırdı. Ama bundan daha önemlisi, paranın hangi yöne akacağını belirledi. Şirketlerinin kurduğu vakıflarla tıbbın birleşmesi tamamlanmıştı. Amerikan tıbbının bilimsel yönü büyük miktarda paralar gerektiriyordu; bu paraları almayan kolejler kuruyup ölecekti. Ne Johns Hopkins modelini taklit etme ihtimali olmayan okullara ne tarikat okullarına ne de alopantik olmayan kolejlere finansman sağlanacaktı. 1907'de bu ülkede 160 tıp okulu vardı; 1914'e gelindiğinde yalnızca 100 tane bulunuyordu. Kadın kolejlerinden biri dışında hepsi kapandı; bütün tarikat okulları hızla yok oldu. Böylece bütün rekabetçi sağaltım sistemleri öldü. Tıp okullarındaki kadınların yüzdesi, bu yüzyılın ilk on yılında yüzde üçe düştü ve yaklaşık altı yıl boyunca artmadı.

Profesyonel Yardımcılar

Hemşireler

Sağlık korumada çalışanların profesyonelleşmeleri tıbbi reformlar ve Flexner Raporu'yla aynı zamana rastlar. Hemşirelik en büyük uzmanlık alanı olmak üzere, çoğunluk her zaman kadınlardaydı. AMA yeni kuşak doktorların yardımcılara gereksinimleri olduğunu fark etti. 1908'de örgüt, hemşireyi mesleğin resmen eğitilmiş bir üyesi olarak kabul etti (bu da hemşireler ve iş sendikaları arasındaki ayrımın resmileştirilmesi demekti). 1914'e gelindi-

ğinde, kırk eyalet izin verme kurulları ya da nitelik beyanlarıyla, hemşirelerin çalışma yasalarını benimsedi. Mesleğin saygınlık düzeyi savaş zamanında güçlendi ama yine de I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir hemşire eksikliği vardı ("Beyaz Kep Kıtlığı") – bu hiçbir zaman çözümlenemeyecekti.

Hemşirelikteki arz ve talep sorununun nedeni, bu alana özgü problemleri açıklar.⁴ Bir doktor kıtlığı tehdidi olduğunda, tıp eğitimi desteklemek üzere büyük çabalar harcanıyordu (büyük devlet bağışları da aralarında olmak üzere). Hemşire kıtlığı sırasında böyle bir çaba harcanmamıştı. Gerçekte, hemşirelik okulları en şiddetli kıtlık zamanında kapanıyordu. Neden?

1930'lar kadar eski bir tarihte National League for Nursing and the American Nurses' Association (Hemşirelik İçin Ulusal Birlik ve Amerikan Hemşireler Derneği) (ANA) doktorların izinden gidiyordu. Eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve uzmanlık eğitimi için önerileri destekliyordu. Hastanelerle bağlantıları olan diploma veren okullar, istenen akademik temeli sağlayacak olan kolej programlı okullara saygıdan kapanıyordu. Doktorlar başından beri hemşirelerin kendilerini fazla eğitmelerinden yakınıyordu; hemşirelerin kıt olduğu zamanda onların eğitimle ilgili koşullarının azaltılmasını bile önerdiler.

Göreve alma çabaları, hemşirelerin imajının çekici bir duruma sokulduğu savaş zamanları dışında hiçbir zaman belirgin bir biçimde başarılı olmadı. Düşük ücretli bir yapının giderek artan sorumluluklarla birleşmesi bu durumdan büyük oranda sorumluydu. 1940'lardan sonra, doktor kıtlığı karşısında, hemşirelerden daha önce doktorların alanında olan işleri -aşılar ve damardan yapılan işlemleri denetlemek gibi- yapmaları bekleniyordu. Hastaneler genişleyen hizmet gereksinmelerini yerine getirmekte yavaştı ve hemşireler para değil de meslek aşkı için çalışmaları gerektiğine giderek daha az inanıyordu.

Hemşire sözcüğünün anlamı, giderek daha geniş kapsamlı bir eğitim ve uzmanlığı da kapsayarak daha belirsiz olmaya başladı.

Bu deyim, sayıları giderek azalan diploma (hastane) okulları ve lisans derecesi veren dört yıllık program mezunlarının yanı sıra iki yıllık okullardan ön lisans derecesi almış olanlar veya lisans ya da doktora derecesi olanlar için kullanılır. Üstelik aralarında hemşire pratisyenler ve klinik hemşirelik uzmanları da olmak üzere, sayıları hızla çoğalan, ileri eğitim gerektiren alanlar da vardır.

Meslek geçen yüzyılda olduğu kadar çelişkili bir biçimde sürüp gitmektedir. Düzeyinin yükselmesi ve aynı zamanda da hastane sanayinin ezici isteklerini karşılayacak sayıda hemşireyi acele üretmesi için tıptan gelen baskılarla öne çıkar. Aynı zamanda da profesyonellik üzerindeki vurgu, daha genişletilmiş ve hatta bağımsız çalışma isteğiyle sonuçlanmıştır. Bu, bazı hemşirelerin çıkarlarının tıp mesleğiyle ters düşmesine sebep olur. Hemşireler bizzat, aralarında teknolojik beceriye daha fazla vurgu yapıldıkça hemşireliğin “bakım” niteliklerinin yıpranması da olmak üzere, bütün bu konulara ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir.

Şu an bu ülkede yaklaşık 1.900.000 hemşire vardır. Bunların yüzde doksan yedisi kadındır. İki düzeyde erkek yetkisi altında çalışırlar: Hastane ve doktor. Üçüncü bir yetki katmanı, yani sigorta üstlenicisinininki, giderek güç kazanmaktadır. Şirketler doktor güdümlü olma eğilimindedir, doktorların çıkarlarını temsil ederler. Ancak kâr yönelimleri tek meslek taraftarlıklarını hafifletebilir veya geçersiz kılabilir.

Hemşirelerin, kendi hakları olarak yasal bir konum edinmek için çabaları sürmektedir ve 1972’de New York’ta kabul edilen nirengi noktası Laverne-Pisani Bill (Laverne-Pisani Yasa Taslağı) ile nitelenir.⁵ Bu yasa taslağıyla önerilen Nurse Practice Act (Hemşirenin Çalışma Yasası), bir meslek olarak hemşireliği ilerletmek için önerilen diğer bütün yasalarda olduğu gibi, Medical Society of New York (New York Tıp Derneği) ve Hospital Association of New York State (New York Eyaleti Hastane Birliği) tarafından bloke edildi. Yasa taslağı, aralarında Albany başkentinde yaklaşık 4.000 hemşirenin yürüyüşü de olmak üzere, sadece önemli lobi çalışmaları sonrasında, değiştirilmiş biçimiyle geçti.

Orada geçen hemşirelik tanımı diğerk eyaletlerin de benimseyeceği bir model oldu. Temel olarak kayıtlı profesyonel hemşireleri, “vaka saptama, sağlık öğretme, sağlık danışmanlığı yapma ve yaşamı destekleyici ya da yaşama döndürücü ve iyi olmayı destekleyici bakımı sağlama gibi hizmetler yoluyla insanların var olan ya da olası sağlık sorunlarına tepkilerini saptayan ve sağaltan, lisanslı ya da başka bir yolla yasal olarak yetkilendirilmiş bir doktor ya da diş doktorunun yazdığı tıbbi rejimleri uygulayan” kimse olarak tanımlanmıştır.

Böylece bir *meslek* olarak hemşireliğin bağımsızlığı açıklanmıştı ama bu kesinlikle çalışanlar olarak *bağımsızlıkları* demek değildi. Aslında hemşirelerin birçok yetki katmanı altında çalışıyor oldukları konusu czmlenmeye başlanmamıştır bile. Bazı eyaletlerde hemşirelik yapanlara tanınan sınırlı bağımsız çalışma olanağı bile tedirgin edici bir durumdur. Hemşirelik yapanlar aslında, tıpkı geçen yüzyılın kadın doktorları gibi kendileri için yeni bir yaşam alanı istediler. Hemşirelerin görevleri, kronik hastalıklı hastaların uzun vadeli izlenmelerini, pratisyen doktorların talimatları altında ilaçların verilmesini ve alışılacelmiş muayeneleri içerebilir. 1988’de hemşire olarak çalışanlar, “nüfusun düzenli muayeneye gereksinimi olan belli grupların, özellikle de cocuk, yaşlı ve kadınların, hemşirenin doğal muhatapları olduğunu” ileri sürdü. ⁶

Bir doktorun doğrudan yetkisi altında çalışmayan hemşirelik mesleğindekiler her zaman, kazanılmış haklara bir tehdit olarak hedef alınıp, izinleri olmadan tıp uygulamakla suçlanma tehlikesi altındadır. Bağımsız alışma güdülerinin başlangıcında, hemşireler 1970’lerin başındaki temel bakım doktorlarının eksikliği dolaısıyla gerekli sağlık hizmetlerini sundu. Özellikle doktor sayısının her zaman az olduğu kırsal alanlarda iyi karşıldılar. Ancak, şimdi bu ülkede 70.000 fazla doktor olduğu hesaplanmaktadır (Secretary of Health and Human Services [Sağlık ve İnsanlık Hizmetleri Sekreteri] tarafından oluşturulan Graduate Medical Education National Advisory Committee’ye [Tıp Eğitimi Mezunları-

nın Ulusal Danışmanlık Kurulu] göre). Bu fazlalık, doktorların sorumluluklarıyla çakıştığı düşünülen hemşirelik etkinliklerinin her yönünden inceleneyeceği demektir.

Hemşirelerin bu meslekte bağımsız çalışmalarının karşısındaki engeller de yaklaşımsaldır. University of California School of Nursing'de (California Üniversitesi Hemşirelik Okulu) profesör olan Bonnie Bullough, hemşirelik mesleği hareketinin başında, "eski geleneklerin ağırlığının, hemşirelerin ikincil dereceye indirilmelerinin, cinsel ayırım ve hemşirelik eğitiminde çıraklık modelinin bugünkü hemşirelerin yaklaşımlarında bir iz bıraktığını...⁷" yazmıştır. Hâlâ çalışan birkaç hemşire, kendilerine bir doktor odaya girdiğinde ayağa kalkmanın ve doktor için kapıyı açmanın öğretildiğini anımsayacaktır. Hâlâ çalışanlardan çok çok azı çay koymayı öğrenmenin programın bir parçası olduğunu anımsayacaktır.

Hemşirelik mesleğindeki bugün iki önemli tartışmayla karşı karşıyadır. Devlet kurumları hemşirelik mesleği yasasını yeniden gözden geçirmektedir. Örneğin, New York, bir yıl içinde bağımsız çalışmak için bazı ayrıcalıkları yürürlükten kaldırıp sonra da geri getirmiştir. Yine, başta gelen sigorta şirketlerinden bir grup ya hemşireleri sigorta etmeyi kabul etmemiş ya da primleri fahiş düzeylere yükseltmiştir. Diğer yandan, bir eyalette klinik psikiyatri uzmanı olan hemşireye psikotropik ilaçları verebilmesi için deneyisel izin, başka birinde, tümüyle tıp mesleğiyle ilgili yasalardan bağımsız bir izin yasasıyla danışmanlık yapma izni verilmiştir. Bu çelişkili hareketler için söylenecek en iyi söz, bu alanın bir geçiş aşamasında olduğudur. Biz tarihten, kadınların sağlık alanındaki etkin yasalarının dikkatle izlenmesi gerektiğini biliyoruz.

Kendilerini "şifacı hemşire" olarak gören hemşireler için başlıca sorunlar şunlardır: Sanat ve bilim, bakım ve sağaltım dünyasına nasıl tutunulacağı ve hizmet ettikleri role ilişkin kendi kavramlarına daha iyi uyacak yeni tekniklerin nasıl geliştirilip kabul ettirileceği. Şimdiki durumda önemli alet ve stratejiler sağaltıcı doku-

nuş, akıldaki imgelem, biyolojik geri besleme ve diğer kendini düzene sokma teknikleri, rahatlama yolları, meditasyon ve hiç kuşkusuz en kapsamlı biçimiyle sağlık eğitimidir. Bu hemşireler sağlam bir sağlık eğitimini ve klinik deneyimi yeni tekniklerle uyumsuz olarak değil, genişletilmiş işlevlerin üzerine inşa edileceği bir temel olarak görmektedir. Hemşirelerin çıkarlarına hizmet etmek için aralarında Holistic Nurses' Association (Holistik Hemşirelerin Birliği) ve Nurse Healers Cooperative (Hemşire Şifacılar Kooperatifi) olmak üzere birçok örgüt ortaya çıkmıştır.

Hemşirelik alanına en büyük meydan okuma daha ortaya çıkacaktır. 1988 yazında AMA, bir doktorun tasarlayacağı bir program ile iki yıllık bir eğitim programı içinde “tescilli bakım teknoloji uzmanı” diye adlandırdığı konuda eğitmek için bir pilot program uygulama kararı aldı. Karar, aralarında hemşire açıklarını doldurmak için kötü eğitilmiş “teknisyenlerin” işe alınması da olmak üzere, yaşamsal eksikliklerin ve doyurucu olmayan çözümlerle dolu uzun bir dönemden sonra alındı. Burada amaç hastanelerde karşılanmayan önemli orandaki insan gücü gereksinmesini sağlamaktı. AMA hemşirelik yetkililerini, bütün hemşireler için dört yıllık akademik programı destekleyerek olası öğrencilerin cesaretlerini kırmakla suçladı.

Bu yazıdan beri ANA hâlâ eksikliklerin, eğitsel temellerin altını oyarak değil, daha iyi çalışma koşulları ve daha yüksek ücretlerle giderileceğini düşünmektedir. Örgüt, AMA'nın kararına bir birleşik cephe halinde karşı çıkmayı sürdürmektedir.⁸

Kadın Sağlığıyla İlgili Diğer Meslekler

Amerikan tıbbının erkekleştirilmesiyle ortaya çıkan ikilem ile boğuşan bugün yalnızca hemşireler değildir. Hasta bakımı 20. yüzyıl boyunca çoğunluğu kadınlardan oluşan çok sayıda meslek tarafından parsellendi.

Teknolojiye, tıpta uzmanlığa ve ek hizmetlerden kâr eden bir sağlık sanayiine giderek artan talep, sağlık mesleklerinin hızla ço-

ğalmasına yol açtı. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrasında özürlülere ilişkin hizmetin vurgulanması, rehabilitasyonla ilintili mesleklerin gelişmesine yol açtı.

Tıbbi destek birimleri, başından beri erkek egemen tıp mesleğine baş eğme ve uyumu vurguladı. Örneğin, 1922’de uğraşı terapisti mezunları, “Rehberliği altında çalışacaklarıma şaşmaz bir bağlılık ve itaatla davranacağım,”⁹ diye yemin ediyordu.

Tıbbi destek birimlerindeki kadınlar üçe bir oranıyla erkeklerden daha çok sayıda olmayı sürdürüyor. AMA Committee on Allied Health Education and Accreditation’ın (AMA Tıbbi Destek Eğitim ve Değerlendirme Kurulu) değerlendirdiği alanlarda yapılan bir araştırmada erkek öğrenciler kadınları yalnızca iki alanda -acil yardım tıp teknolojisi (paramedik) ve perfüzyon- geçmiştir.¹⁰ Konuşma tedavisi, fizik tedavi ve toplumsal hizmetler gibi başlıca sağlık uzmanlıkları bu kuruluş tarafından değerlendirilmez. Bunların da hesaba katılması erkeğe karşı kadın oranını daha da yükseletecektir.

Bu alanlarda çalışan insanlar ileri düzeylerde olan hemşirelerin karşılaştıklarına benzer sorunlarla karşılaşılıyorlar: Az çok bağımsızlar, kendi araştırma üsleri var ve hassas klinik tekniklere sahipler ama yine de alanlarında daha az bilgiye sahip doktorların buyruğu altında çalışmak zorundalar. Bazıları -özellikle fizik tedaviler, konuşma tedaviler ve toplumsal hizmetliler- bağımsız olarak çalışma konusunda yol aldı ama hepsi de ihtiyatla ilerledi. Kendi haklarına dayanarak yasal yönden bağımsız çalışan klinik psikologlar, izin belgesi almak üzere girilen sınavı geçebilmek için tıba (özellikle psikiyatriye) saygılarını belirtmek zorundadır. Psikologların, tedavi süreci, psikolojik tanı koyma ve hatta psiko-farmakoloji* konularında bir psikiyatrısten daha çok eğitimleri ve deneyimleri bile olabilir; ama ne olursa olsun hâlâ doktorlara ait alanının sınırlarını aşıyormuş gibi görünürler. Birçok eyalette-

* İlaç bilimi. (ç.n.)

ki psikologların, yasama meclislerinde hastaneye girebilme ayrıcalıkları talep eden etkin önerileri vardır ve bazıları belli ilaçları yazabilme izni için baskı yapmaktadır. Başka alanlarda psikiyatristler, psikoloji uygulanmasının sınırlandırılması için etkin bir biçimde lobicilik yapmaktadır.

Resmin öteki yüzü, doktorluk olmayan mesleklerin geçim yollarını, hem doktorun hem de hastane sisteminin babaca iyi niyetine borçlu olmaları gibi görme eğilimidir. Karşı çıkış isyankâr bir itaatsizlik olarak görülür – gerçekte kendilerini o kadar uzun bir süre için o kadar iyi beslemiş olan eli ısırmaktır. Doktorlar sağlık sistemindeki tüketicilerin sorumluluğunun bütün yükünü üzerlerine almıştır ve bunu yaparken de sistemin sağlığı nasıl ve kimin yoluyla dağıttığını denetlemeyi istemekte haklı olduklarını düşünürler.

Tıbbi destek birimlerindeki sağlık uzmanlarının, izinsiz tıp uyguladıkları suçlamasıyla karşı karşıya kalma olasılıkları hemşireler ve hatta klinik psikologlarınkinden daha azdır. Usandırıcı bakım ve laboratuvar çalışmalarına tıp tarafından hiçbir zaman gıpta edilmemiştir ve muhtemelen en kötü mali zamanlar dışında da rekabetçi olarak görülmeyecektir. Bu uzmanların çalışma yelpazeleri kârlı bir biçimde genişletilebilir. Sağlık koruma personelinin daha geniş çapta daha etkili olarak kullanılması, maliyetleri azaltmak bir yana, Harold M. Schoolman, M.D.'nin dediği gibi bu, sanayiye bir bütün olarak da yararlı olacaktır: “Tıbbın gereklerini yerinê getirmek üzere, doktorlardan çok profesyonellerin kullanılması için bir gereksinme vardır. Doktorun, tıp doktorunun, işlevleri ve gereksinimleri yerine getirmede var olabilecek tek profesyonel olduğu kavramı budalalıktır.”¹¹ Temel yetişkin bakımının yüzde 75-80'inin ve temel çocuk bakımının yüzde 90'ının, aralarında hemşireler de olmak üzere doktor olmayan profesyonellere güvenle devredilebileceği tahmin edilmektedir.

Amerikan tıbbının çıkarları için daha belalı bir sorun, alopantik tıbbı açıkça karşı olanlarca yaratıldı. “Yeni Çağ” ya da holistik

sağlığın yanı sıra, tıbbın Doğu türleri, yerli kabile tıbbı, doğal sağaltıcılık ve homeopati gibi eski sağaltım sistemlerine ilgi arttı. Bu sorun kadının sorunudur çünkü kadınların hem tüketici hem de uygulayıcı olarak bu “seçenekler” ile ilgilenmesi erkeklere göre çok daha olasıdır. Üstelik bunlardan birçoğu kadınların geçerli sağaltım yolları saydıkları yaşam biçimi, önleme ve botaniğe karşı geleneksel ilgilerini temsil eder.

Tıpkı daha önce olduğu gibi 20. yüzyılda da kendilerini şifacı sayan kadınlardan bazıları, eğitim ve çalışmayla ilgili koşulları dolayısıyla, sağlık korumanın ana akımının içine girmemeyi seçti. Çoğu zaman alışılmadık yöntemler kullanan bu kadınlar doğal şifacılık becerilerine güvenir. Gerçekten de bunların aralarından seçkin birkaçının, olağan profesyonel söylemlerin denetiminden uzak durumlarda gelişme eğiliminde olan yetenekleri varmış gibi görünmektedir. Diğerleri için sınırın kuşkulu ve yalnız yolu, kendinden kuşku duyma ve hatta kendini aldatmayla belirginleşebilir.

Hemen yukarıda tanımlanan birlik dışı şifacıların yanı sıra sağlık-benzeri birlikleri vardır. Bu birlikler bütün cephelerde ortaya çıkar. Sunduklarının sağlığın geniş anlamı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu duyumsayan benzer eğitim görmüş kimseler tarafından kurulmuşlardır. Bunların arasında, tıbbın genel akışı içinde bazen kendine bir rol bulan, müzik, sanat ve dansla ifadeci şifacılar bulunmaktadır.

Bu çeşitli grupları neyin beklediğini anlamak için 20. yüzyılın ebelerinin deneyimlerini inceleyeceğiz. Hemşireler ve sağlıkla ilgili mesleklerdeki profesyoneller, doktorların gereksinmelerini karşılamak üzere yetiştirilip onaylanırken ebelik sürekli olarak Amerikan tıbbının ana akımının dışında kaldı.

Ebeler

Ebelik geçmiş seksen yılda, devletin tıp camiasının eğilimine göre yasaklanmış, ebeler mahkemeye verilmiş, göz ardı edilmiş ya

da denetim altına alınmıştır. Son bölümde değinildiği gibi, tıbbın ebeliği eski ve tehlikeli bir meslek olarak görmesine karşın, yüzyılın başında bu ülkede doğumların yarısından çoğu ebeler tarafından yaptırıldı. Ebelerin bugün, doğumların yaklaşık yüzde birini yaptırdığı tahmini, hizmetlerinin küçük oranlı ama ısrarlı bir seçimde olduğunu gösterir.

Ne yazık ki ne ebe ne de kadın-doğumcular bu yüzyılın ilk on yılında doğum sürecine ilişkin pek fazla bir şey biliyordu. Johns Hopkins'te Kadın-Doğum Profesörü olan J. Whitridge Williams tarafından 1912'de yapılan bir araştırmaya göre en iyi programlardaki tıp öğrencisi ortalama dört doğuma tanık oluyordu; daha düşük düzeyli programlardakiler bir doğuma tanık olduklarında şanslı sayılıyorlardı.¹² Ebe tarafından doğurtulan her bir bebek tıp biliminin çalışmaları için kaybedilmiş bir olanak sayılıyordu. Ebeler, Avrupa'da eğitim görmemişlerse, pis ve yetersiz görüyorlardı. Böylece, konunun iki yönündeki bu umutsuz durumla, Amerikalı ebenin destanı sürüp gitti.

Erkeksi Amerikan tıbbının ana akımının her zaman kalesi olmuş olan Massachusetts 1907'de ebeliği yasakladı. Eyaletin anayasa mahkemesi, bu mesleğin kadın-doğum mesleğinden ayırt edilemediğini ve dolayısıyla ulusun Tıp Mesleği Yasası'nı ihlal ettiğini belirtti.¹³ Yasaklamanın sonucu, anne ve bebek ölüm oranlarının hemen yükselmesiydi. 1916'da anne ölüm oranı ebeliğin yasaklandığı Boston'da binde 6,5'ken ebeyle evde doğumla birleştirilen bir eğitim programının oluşturulduğu Newark'ta binde 1,7'ydi. Washington'da, ebelerin bildirdiği doğum oranları *düşükçe* bebek ölüm oranları *yükseldi*.

New York'ta, ebelerin sayısının giderek azalmasına karşın, loğusalık ateşini denetleme ve ölü bebek doğumlarını önlemedeki başarıları doktorlara göre üstündü. Bu, yetmiş yıldan beri değişmeyen bir sonuçtur.¹⁴ Ne zaman ebelerin evde yaptırdığı doğumların sonuçları bir hastanedeki kadın-doğum uzmanının denetledikleriyle karşılaştırılsa, her şey göz önünde bulundurulunca ebe-

ler ya eşit derecede ya da biraz daha başarılıdır.¹⁵ Doğal olarak ebelerin yalnızca dölyoluyla olan normal doğumlara katılmalarına izin verilir ve bu karşılaştırmalar bu tür doğumlar üzerinden yapılmıştır.

Ebeliğe ilişkin yasaklamalar olduğu zamanlarda, çalışan ebe- nin birkaç seçeneği vardı: (Birçoğunun yaptığı gibi) işini bırak- mak, gizlice çalışmak, kadın-doğum hemşiresi olmak ve bir dok- torla çalışmak ya da başka ebelere katılmak ve tıp birlikleriyle sa- vaşmak. Son seçenek tercih edilmiyordu. Ebeler hiçbir zaman yeterli bir siyasal bilinç geliştirmedikleri gibi erkek rakiplerine ba- şarılı bir biçimde yanıt vermek üzere yeterince örgütlü de değillerdi.¹⁶ Kısa bir süre öncesine kadar, ebeler arasındaki her- hangi bir ağ olsa olsa yalnızca içtendi.

Tıp mesleği, doğumu tıbbileştirerek ve halkı gebe bir kadına en iyi kendilerinin bakacağına inandırarak ebeliğin sürüp giden varlığıyla savaştı. Gebelik ve doğum hastalık haline geldi ve doğum sancılarının “etkin olarak yönetilmesi” giderek yaygınlaştı. Bu eğilim bir virüs gibi yayıldı. Bugün etkin müdahale sayıları astronomiktir: Doğan bebeklerin yaklaşık yüzde 20-25’i sezaryen- le doğmuştur ve bazı hastanelerde bu oran yüzde 50’dir.

Her ne olursa olsun tıbbi kampanya başta başarılıydı. Kadınla- rın çoğu bebeklerini hastanede doğurmayı seçiyordu ve ebeler ço- ğunlukla kırsal kesimdeki yoksullara hizmet ediyordu. Ebeler doğ- um odasında bir doktorun varlığını ya maddi olarak karşılaya- mayan ya da buna tahammül edemeyen göçmen gruplara hizmet etmeyi sürdürdü. 1960’larda birkaç kadın, hastane rutinini bir aşağılanma olduğu ve anneyle bebeğin en iyi yararına olmadığı gerekçesiyle protesto etmeye başladı. Bunun yerine “etkin yönetilme”ye karşı daha doğal doğum seçenekleri aradılar ve evde yapılan doğumların sayısı çoğaldı.

Tıbbi bir seçenek olarak ebelik bugün çok ilginç bir durumda- dır. Hemşirelik gibi bu alan da sonucunun ne olacağı belirsiz bir geçiş dönemindedir. Son beş yılda devlet yasaları, herhangi bir

incelemeyi çabucak eski konumuna sokacak bir şekilde, sağanak halinde çıkmıştır. Ayrıca yasalar her zaman anlaşılabilir gibi yazılmamıştır ve yasa ile gerçekte olan biten arasında bir çelişki vardır. İyi eğitilmiş, sağlık bilincine sahip ve ekolojik farkındalığa sahip çok sayıda insanın desteklediğı Amerikan yeraltı ebeliğı hayattadır ve sağlıklıdır. Hareketin ne kadar yaygın olduğı ve ne kadar tıbbi destek gördüğü bilinemez. Devlet yasalarının aşağıdaki kısa tartışmasıyla açıkça belirtileceğı gibi, gizlilik varlığı için şarttır.

Ebeler birkaç sınıfa ayrılır: Belgeli hemşire ebeler (ileri eğitimi olan kayıtlı hemşireler), devletçe tanınmış kurum dışı ebeler (izin belgeli, sertifikalı ya da tescilli) ve yasal olarak belgelenmeden çalışan kurum dışı ebeler.

Sertifikalı hemşire ebelerin (SHE), neredeyse bütün eyaletlerde, çıkarlarını temsil eden ya da etmeyen bir yığın yasa, kurul ve meclis altında çalışmasına izin verilir. American Council of Nurse Midwives (Amerikan Hemşire Ebe Kurulu) çoğı eyaletin izlediğı bir belgeleme standardı önermektedir. SHE'ler, tipik olarak "üzzerlerinden" fatura kesen ve ücretlerinin büyük bölümünü alan bir doktorun denetimi altında çalışmalıdır. Çalışmaları bir tartışma konusu olabilir – bütün ileri gelen sigorta şirketleri artık SHE'leri görevi kötüye kullanma kapsamında sigorta etmemektedir. Bu karar haksızdı: American College of Obstetricians and Gynecologists'e (Kadın-Doğum ve Jinekoloji Uzmanları Amerikan Koleji) göre kadın-doğum uzmanlarının yüzde 66,9'una en az bir kere dava açılmışken, bugüne kadar hemşire ebelerin yalnızca yüzde 6'sı dava edildi. Hastaneler sigortasız birini işe almayacaktır. Geçici bir önlem olarak hemşire ebeler kendi ortak sigorta şirketlerini kurdu ama aşırı yüksek ücretlerin (yılda yaklaşık 5.000 dolar prim), ortalama ücretleri yılda yalnızca 27.000 dolar olan çoğı hemşire ebeler tarafından karşılanması güç olabilir.

Kurum dışı ebeler de güvencesiz bir durumdadır. American College of Obstetricians and Gynecologists etkinliklerine resmen

karşı çıkarken, yasal durumları eyaletten eyalete değişir. Kurum dışı ebelerden birçoğu, eğer kendilerine bu seçenek verilirse, Avrupa'daki çoğu ebe gibi, tıbbi bakımın genel akışı içinde, yasal sağlık profesyonelleri sayılmayı yeğleyecektir. Birleşik Devletler'in, ebelerin çoğunlukla çalıştırıldığı Avrupa'yla karşılaştırıldığında, bebek ve anne ölümleri bağlamında sergilediği kötü görünümüne değinmektedirler. Örneğin, doğumların üçte birinde ebelerin hazır bulunduğu Hollanda'da ölüm oranları dünyadaki en düşükler arasındadır. (Birleşik Devletler'de ölüm oranları son on yılda gerçekten biraz düşmüştür ancak sanayileşmiş ülkeler arasındaki gö-reli yeri Avrupa ülkeleri, Kanada ve Hong Kong'tan sonra gelir, sonlara yakındır.)

Avrupa'nın birçok bölgesinde ebeler için eğitim birkaç yüzyıldır olağandışı olmuştur. Ama Birleşik Devletler'de "kısırdöngü"yü oluşturan ebelerin eğitimidir. Okurların eski bölümlerden anımsayacağı gibi kadınlar eskiden beri, eğitilmeden şifacılık bilimlerini resmen uygulamaz. Yine de bu ülkede ebelik için resmi ya da onaylanmış bir eğitim sunulmamaktadır ve bu yazı yazılırken var olan on iki "resmi olmayan" okul, resmi onay olmadan sağlam bir yere sahip olmayacaktır. Amerikalı ebeler eğitimlerini ya bu programlar yoluyla ya Avrupa'da ya da diğer ebelere çıraklık yaparak edinir. Az sayıdaki iki yıllık kolejlerde gö-reli olarak teknik olan, hevesli ebeler için yararlı kurslar sunulmaktadır. Kurum dışı bazı ebelerin hemşirelik eğitimi vardır; birçoğunun yoktur. Diğerlerine daha önceki deneyimi kabul eden "büyükanne" hükümleri altında izin belgesi verilmiştir.

Eyalet yasası ve kurum dışı ebeliğin en son güncellemesi 1987'nin ortalarında yayımlanan bir araştırmaya dayanır.¹⁷ Bu sayılara göre, yasaların çoğu bir değişim aşamasındadır. Eyaletlerin yaklaşımları uygulamayı yasaklamaktan düzenlemeye ve tümüyle göz ardı etmeye kadar değişmektedir.

Ebelik için düzenleyici kurullar oluşturan on eyaletten yalnızca biri dışında tümü 1980'den beri yasalarını geçirmiştir. Bu eya-

letler Arizona, Arkansas, Florida, Louisiana, Washington, Alaska, New Mexico, Texas, Güney Carolina ve New Hampshire'dir. Yasalar izin belgesi verilmesi, sertifikasyon ya da yalnızca tescilin gerekli olması konusunda farklılık gösterir. İlk iki yasa, çoğunlukla sözlü ve yazılı olmak üzere bir sınavın yürürlükte olduğunu belirtir.¹⁸ Yapılan araştırma, kurum dışı ebeler için olanakların ebeliğe ilişkin yasaları *olmayan* eyaletlerde (bugün için yirmi bir) daha iyi olduğu sonucuna varmaktadır.

Bir meslek grubuna izin, sertifika verme ya da tescil etmenin ihdası tüketiciyi koruma amacını taşır. Dolayısıyla yasa mesleğe olanak sağlamak yerine onu daha sınırlayıcı olabilir.

Arizona'da kurum dışı ebelik üzerine nirengi noktası olacak bir araştırma, lisanslı çalışan ebelerin başlarına gelen güçlüklerle örnekler sunar.¹⁹ Eğitimle ilgili koşullar ilk engeli oluşturdu. 1978'den beri, başvuranların resmi bir eğitim kursunu ve klinik eğitimi tamamlamış olmaları gerekiyordu. Eyalette yalnızca bir tane onaylanmamış "çalışma grubu" vardı ve o da 1981'de kapandı. Nitelik sınavı, gerektiği her eyalette ebelerin ortak yakınması olan başka bir engel olarak görülüyordu. Bunların çoğunda sorular kurum dışı ebelerin ya çok az temsil edildiği ya da hiç edilmediği kurullar tarafından hazırlanır ve kararlar bu kurullar tarafından alınır.

Ebelerin etkinlikleri çoğu zaman geri kalan tıp camiası tarafından düşmanca bir tutumla karşılandığından, yasaların olduğu bütün eyaletlerde çalışmaya en büyük engel, tıbbi işbirliğinin olması şartıdır. Ancak ebelerin resmi tıbbi destek almaları gerekir ve dolayısıyla yasal olarak doktora ve hastane sistemine dayanırlar. Destek, acil durumlarda tıbbi hizmetlerin sağlanabilmesi ve çoğu zaman doğum öncesi ve sonrası doktor bakımını içerir. Ebelerin çalışma kapsamı da açıkça belirtilmiştir. Yalnızca döl yoluyla olan normal doğumlara nezaret edebilirler. Ancak, beklenmedik acil bir durumda, yasa annenin yaşamını ve sağlığını tehlikeye atmaktadır çünkü ebenin (aralarında dikiş atma da bulunmak üzere)

herhangi bir cerrahi yöntem kullanması yasaktır ve eyaletlerin birçoğunda yasal olarak kanamaya karşı ilaç ya da bitkilerin tek bir dozunu bile veremez.

Hizmetlerini destekleyecek tek bir doktor bile bulmak çalışan ebeler için bir engel olarak kalmıştır. Böyle bir eğilimi olan doktorlara, ebelere yardımcı olmamaları için emsallerince baskı yapılır. Hatta hastane ayrıcalıklarını ve -sigorta acenteleri tek bir ebeye bile destek hizmeti verdiklerini öğrenecek olursa- görevi kötüye kullanmaya karşı sigorta kapsamalarını kaybedebilirler. Hastane personeli, bir ebenin hizmetinden sonra doğum sonrası ortaya çıkan komplikasyonlar dolayısıyla acil hizmete gereksinmesi olan annelere her zaman bu hizmeti vermemektedir. Arizona’da yapılan bir araştırmaya göre, ebeler hastalarına sert nutuklar çekildiğini ve hatta bazı durumlarda fiziksel istismara uğradıklarını belirtmektedir. Örneğin bir hastaya, ilk olarak hastaneye gelmediği için bir ders vermek üzere uyuşturulmadan dikiş atılmıştır. Öteki hastane personelleri oldukça yakınlık gösterip, yardımcı olmuştur.

Özet olarak ebeler seyretmeye katlanıyor. Tarihte daha önce hiçbir zaman bu kadar örgütlü ya da yasanın ince ayrımlarıyla bu kadar uyumlu olmamışlardır. Kadınların kadınlara hizmet ettiği bu meslek küçük ama etkili bir topluluğun desteğine sahiptir. Ebeler artık yoksul ve göçmen nüfusun “sığınacak son noktası” değil, eğitilmiş erkek ve kadınların bilinçli seçimidir. Ebeler AMA, hastane sanayinin bürokrasisi, sigorta şirketleri, resmi eğitim olanaklarının bulunmaması ve Amerikan sağlık tüketicisinin değişken ruhsal durumuna karşın hayatta kaldı. Bu, kadın şifacı için söz etmeye değer bir şeydir.

Birkaç Gerçek Bilgi Daha

1910’dan beri kadın doktorlara neler oldu? Son yüzyılın en parlak döneminden beri bu kadınlardan çok daha fazla sayıda var. 1970 ile 1986 yılları arasında Birleşik Devletler’deki kadın doktor

sayısı yüzde 241,2 çoğaldı.²⁰ 1986'ya gelindiğinde 86.670 kadın doktor çalışıyordu. 1987'de ihtisas programlarında olan kadınlar, öğrenci toplamının yüzde 27,4'ünü oluşturarak gelecekte tıp mesleğindeki kadınların sayılarının giderek artacağına işaret ediyorlardı. Uzmanlık alanları pediatri ve genel tıptan (1967'de kadınlar tarafından en çok seçilen alanlar) genel tıbbın izlediği iç hastalıklar ve pediatri olarak değişmiştir (1986'da en sık seçilen alanlar).

Tıp mesleğinde olan kadınların yüzde ondan daha azı tıp öğretmenliği, yönetim ve araştırma gibi profesyonel etkinliklerle ilgilidir. Kadınların işe alınma olasılığı erkeklerin iki katından fazladır. 1986'da kadınların yüzde 45,4'ü işe alınmışken, erkeklerin yalnızca yüzde 23,5'i başka bir kişi ya da şirket tarafından işe alındı.²¹

Tıp alanında kadınların olağandışı artışı bazıları için 1960'ların feminist eylemciliğinin başlamasıyla açılan kapıları yansıtır. O zaman tıp alanına giren kadınlar aynı zamanda da "savaşçıydı."

Diğer yandan bugün tıp alanında kadınların giderek artan sayıları kadınlar açısından herhangi bir akını yansıtmayabilir. Bu daha çok beyaz erkeklerin giderek çekiciliğini kaybeden bir meslekten kaçmalarının yol açtığı boşluğu kadınların doldurması demek olabilir. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, tıp, büyük sayılarda kadının herhangi bir alana girmesiyle hiç değişmeden ilintilendirilen, bir mesleğin "dişileştirilmesi" denen evreden -daha düşük saygınlık ve ücret- geçmektedir.

Ayrıca daha çok sayıda kadının tıp alanında çalışıyor olması, tıp mesleğinin bizzat daha gözeterek ya da sevecenleşerek dişil bakış açısından yararlanacağını da kendiliğinden güvenceye almaz. Bu kitabın son bölümünde tartışılacağı gibi, kadınların hizmet ettikleri kurum ve mesleklerde bu gibi değişikliklerin ancak kadınlar bilinçli yükümlülük uyguladıklarında yer alması beklenebilir.

Kadınlar bilinçli yükümlülük düzeyine yükselirken başka bir olgu daha unutulmamalıdır: Büyük sayılarda kadının egemen ol-

duğu bütün sağlık alanlarında, o mesleklerdeki erkekler ortalama daha yüksek ücret almaktadır. Çoğunlukla kadınların elindeki hastane işleri çoğunlukla erkeklerin elindekilerden daha az kazandırır. Örneğin, National Association for Social Workers'taki (Toplumsal Hizmetliler İçin Ulusal Birlik) üyelerin yüzde 74'ü kadındır. Kadınlar için yıllık ortalama ücret 22.500 dolardır; erkekler için bu 32.250 dolardır.²² Ayrıca, daha çok kadın belli bir mesleki alana girdikçe, ücretlerin düşme olasılığı da daha çoktur.

Elli iki hastanedeki kırk sağlık koruma hizmetinin daha ince veri analizi, erkeklerin elindeki hastane işlerinin karşılığı olarak kadınların elindekiler için olandan yaklaşık yüzde beş daha fazla ücret ödendiğini gösterdi.²³ Ücret eşitsizlikleri iki biçimde ortaya çıkar: Kadınlara aynı iş için erkeklerden daha az ücret ödenir ya da *emsal* iş için daha az ücret ödenir. İlki 1963'ün Eşit Ücret Yasası'nı ihlal etmektedir ve mahkemede kanıtlanması görece olarak daha kolaydır. İkincisi değişik işlerin karşılaştırmalı değerlerinin saptanması için karmaşık analiz ve formüller gerektirir.

Çoğunlukla erkek işleri olanlar arasında ikinci tür ücret eşitsizliğine örnek olarak, araştırılan hastanelerde erkek şef eczacılar en yüksek asgari başlangıç ücretini istedi (saat başı 8,74 dolar); çoğunlukla kadın işleri arasındakilerden başhemşireler en yüksek asgari başlangıç ücretini alıyordu – saatte 6,75 dolar.²⁴ Bu mevkiilerin değerlendirilmesi, başhemşirelerin işinin çok daha fazla çaba gerektirdiğini ortaya çıkardı.

Bu nokta üzerinde gereksiz yere konuşmayalım. İstatistiklere nasıl bakarsak bakalım, eğer ücretler bir gösterge olarak alınıyorsa, sağlık mesleğinde kadınların çalışmalarının küçümsendiği sonucuna varmalıyız.

Özet

Bu bölümde sunular malzemenin özü, kadınların ve kadın sağlık bakım mesleklerinin, ełde olan bir alanda hem ilerlemeler hem

de gerilemeler içeren bir geçiş döneminde olduğudur. Kadınların egemen olduğu mesleklerin yönetmelikleri her zamankinden daha yüksek düzeydedir. Giderek daha çok sayıda kadın, saygın ve iyi ücreti olan bir işte -tıbbın bugünkü algılanış biçimi- çalışma güvenceleri olmadan doktor olmak için okuyor. , , !

Şimdiki zaman, bu ülkede verilenden farklı bir türde sağlık koruma için mali gereksinimler ve isteklerle nitelenen bir kriz zamanıdır. Kadın şifacılar, kendilerini krizden doğan tehlike ve olanak ikizinin eşiğinde buluyor. Daha önce kadınlar hiçbir zaman böyle ikilemlerle karşılaşmadı veya geleceğin tasarlanmasına yaratıcı olarak katılmaları için böyle bir umut olmadı.

17

DENGEDEKİ YAŞAM

Son birkaç yılda yeni bir sağaltım bilinci ivme kazanmaya başladı. Hem erkekler hem kadınlar, kadının bakış açısını fark etmeye, bu bakış açısını meslek ve yaşamlarıyla bütünleştirmeye başladı. Yeni yön az çok sürekli bir hastalık durumunda yaşamamanın krizi ve düş kırıklığından, tür olarak dönüşü olmayan noktayı aşmış olmanın korkusundan doğmuştu. Aynı zamanda aklın, bedenin ve ruhun ortak alanlarını doğrulayan ve hangi sağaltım sistemi olursa olsun insanoğlunun bu üçlü doğasına hitap edilmesi gerektiğini destekleyen bilimsel buluşlardan da doğmuştu. Dişili içeren sağaltım bilinci hepimizin yaşayan, soluyan, küresel bir varlığın parçaları olduğumuzu kabul eder. Yalnızca insan dokusunun sağlığı üzerine odaklanarak, sağlığın ve yaşamın dayandığı

duygular, maneviyat, ilişkiler ve çevre için benzer bir endişe duymamak, ortaya çıkmaya başlayan bu bakış açısına göre tehlikeli bir biçimde uzağı görememektir.

Değişik mesleki uygulamalarla ilintili geleneksel erdem ve değerler kadar dışil erdem ve değerleri de ifade eden, alışılmadık ve giderek büyüyen bir kadın şifacı grubu, araştırma yapmak ve bu kitabı yazmak için inisiyatif sağladı. Tarihsel aile bağlarının açıkça gösterdiği gibi bu kadınların yaşam ve yetenekleri, zamanlarının toplumsal, dinsel ve siyasal olaylarını yansıtır. Bu kitaptaki malzemenin yaptığı imalar, uygun biçimde belirtildiği gibi, şifacılık bilimlerini uygulayan kadınların mesleki işlevlerinin çok ötesine ulaşır. Kadınların seslerinin etkisi, aralarında din ve devlet de olmak üzere şifacılıkla ilintili bütün kurumlar sadece kazanç sağlamayabilir.

Ancak durum bugünkü gerçeğin ötesinde idealize edilmemelidir. Böyle yapmak, kadının sağlık dünyasındaki durumunun, değişen hukuk, ücret ve mevki eşitsizlikleri ve başka eski konular dolayısıyla, her zaman olduğu kadar önemsiz olduğu gerçeğinin fark edilmemesine yol açar. Sağlık korumanın ekonomik krizi bizzat belirsizlik doğurmaktadır. Bazılarının şifacılığa maneviyat katma isteği de din ve sağlıktaki köktenciler arasında kendi kendine geri tepti bile. Güç ile şifacılığı, “şamanlık” ile gösteri yapmayı birbirine karıştıran olağan fırsatçılar grubu da her zaman vardır. Sorun, krizin bir meydan okumaya nasıl döndürüleceği olmuştur.

Eski düzenin şeytanlarını büyülemek üzere kadının gizilgücülle bağlantılı olarak Elizabeth Blackwell’in *bilinçli sorumluluk* sözlerini kullandım. Gelecek birkaç sayfada, bunun neler gerektirebileceğini araştıracağım.

Yeni Bir Kozmoloji Yazmak

İngiltere’de, insanın yerleşik düzene geçmesinin başından beri dinsel ritüeller için kullanılmış sayısız yer vardır. Görkemli me-

galitik dikmeler bunlar arasındadır. Üç ile beş bin yıl öncelerinde dünyanın çoğu yerinin kozmolojisi değişmeye başladığında, dikmelerin dizilişleri, tanrının yaşadığı yerin yeryüzü değil de gökyüzü olduğuna ilişkin yeni inanca göre yeniden düzenlendi. Bu yerler hâlâ kullanılıyor olsaydı, bazı kadın ve erkeklerin taşların yerlerini bir kez daha değiştirmek üzere büyük çaba sarf etmeye başladığı görülürdü. Yarının dünyasına egemen olan kozmik öykü, yaşamın bizzat onaylanması için hem yeryüzünün hem göğün, hem erkeğin hem de kadının tanrısını onurlandırmak zorundadır.¹

Kültürün kozmolojisi zamanın başlangıcından beri kadın şifacıların durumunu, rolünü ve saygınlığını saptadı. Bu ilişki kitapta kapsanmış olan her dönemde gözden geçirildi. Kısaca yinelenirse, şifacılar özellikle kutsal imgeyle yaratılmış olan kimselerdir. Görünürde dinin uzun süredir şifacılığın günlük öğelerinden ayrılmış olmasına karşın, bu hâlâ doğrudur. Bağımsız olarak çalışan başlıca şifacıların cinsi tanrının (tanrıların) cinsine dayanır.

Batı dünyasının temellerinin üzerinde durduğu kozmoloji binlerce yıl önce gelişti. Ulu Ana, yeryüzünün dışında ya da tepesinde oturan tek bir erkek tanrının lehine tahtından indirildi. Kadınlar egemen bütün kültürel ideolojilerde yeryüzüne hâlâ tüm psişik-arası düzeylerde derinine bağlıdır. Yeryüzünün kaderi, kadınların kaderi ve bugünün kozmolojisi birbirinden ayrılmaz.

Kadın şifacıların yaşam akışı zaman içinde ekosistemdeki değişiklikler, kıtlık ve salgınlardan etkilendi. Şimdi ekosistem bir kez daha değişiyor. Bu kez yıkım, insanın açgözlülüğü, düşüncesizlik, güç ve sınırlara ilişkin eski moda düşünceler, cehalet ve yadsıma tarafından hazırlanıyor. Yeryüzü için bu konuyla doğrudan ilgili tehlike, insanlığın gezegenin sorunlarına yabancı olarak görüldüğü kozmolojiye bağlı kalmaktır.

Tanrılar yeryüzünde yaşarken, bütün gezegene kutsalın görünen hali olarak tapılırdı. Irmaklar, kayalar ve özellikle de insanlar kutsal bir yerin sakinleriydi. Her şey -bizim canlı ve cansız dediği-

miz arasında bir ayırım yapmadan- canlıydı ve birbirine bağılıydı. Bütün insanlar ruhun nefesini soluyor ve ruhun sularını içiyordu. Çoğu kabile kültürlerinde ve eski kültürlerde egemen olan inanç sistemi buydu. Bugünün tek tanrılı dinlerinde yeryüzü ve hatta fiziksel olan her şey ya göz ardı ediliyor ya aşılıyor ya da ona hükmediliyor. Yeryüzünün onurlandırılması eski dinlerin bir parçasıdır, yenilerinin güçlendirilmesi için yeniden yorumlanması gerekir.

Belirttiğimiz gibi, fiziksel dünya tarafından temsil edilen Toprak Ana'nın aralarla insanoğluna ihanet ettiğine inanılırdı. Denizler yükseldi, yazlar serinledi ve yağmur nadiren yağdı. Ürünler kurudu ve çocuklar öldü. İnsanlar kendilerine yardım etmesi için topraktan olmayan başka bir kurtarıcı aradılar. Yaşamın sürebilmesi için doğanın güçlerini egemenlikleri altına alıp denetlemek istediler. Bunun sonucu olarak, fiziksel dünyaya ilişkin bilgiler görülmemiş bir hızla ortaya çıktı. Bir yaşam süresince bile, öğeleri dizginleyebilmek için fiziksel güçlerin anlaşılması ve teknolojinin gelişimi şimşek hızıyla ilerledi. Bunlar kendi içlerinde ve kendiliklerinden sorun değil, daha çok ilerlemenin işaretleridir. Sorun, bilgeliğin ilerleyen bilgi ve teknolojinin gölgesinde geri çekilmesidir.

Gücünü kaybeden bilgelik geride, ölmekte olan bir dünya bıraktı. Kadınlar eskiden yaptıkları gibi bu ekolojik bunalımın yükünü taşıyamazlar. İnsanlığı kurtarmak için onlar bir sorun olarak değil, çözümün bir parçası olarak görülmelidir.

Sonuç olarak insan yaşamının nedeni, amacı için ve ilişkiler içinde birbirimize göre ve maddi dünya içindeki bütün her şeye göre nasıl bir duruşumuz olduğuna ilişkin yeni bir kozmoloji, yeni bir akılcı öykü geliştirmeliyiz. Kim olduğumuzu, düşler ve ölümün görünmeyen yerlerinde neler olacağını yeniden tanımlamalıyız.

Bu öykü bizi kendi oluşturduğumuz yıkımdan koruyacak bir öykü olmalıdır. Böylece en gerçek, en insancıl olanı ve bu değerleri sürdüren her neyse onu onurlandıracaktır. Yeryüzünü, erkeği

ve kadını ve çocuğu eşitlik içinde onurlandırmalıdır. Gerçek şifanın, erkek ve kadınların tam bilinçlendiğinde, varlığın susturulan boyutlarının ifadesine izin verdiğinde yer alacağını bilmelidir. Yeni kozmoloji ruhun, yaşıyanı aştığı kadar bütün yaşamın içinde olduğunu kabul etmelidir; yoksa yaşam sürmeyecektir.

Yaşamı sürdürecektir bir maneviyat oluşturmak için bir olanağımız olduğuna ilişkin bilinçli bilgi, insan evriminde türümüzce bilinen en büyük adımdır. En azından kadının ve erkeklerin kendilerini düşünen varlıklar olarak görmeye başlaması ve ölümlülükleri üzerine düşünmesi kadar büyüktür. Kendinin farkında olan aklın bu evrimi insanlığın kozmik bir öyküyü -hatta herhangi bir kozmik öyküyü- yorumlamasını, ölümsüzlüğün görünümlerinin haritasını çıkarmasını sağladı.

Ancak bugün içimizde olan en iyi şeyi koruyacak ve zehirli havayı, zehirli ilişkileri engelleyecek bir öykü yazmaya zorlanıyoruz. Diğer bütün kozmolojiler çok daha sınırlı, çok daha az ahlaklı ve kesinlikle de çok daha küçük amaçlarla oluşturulmuştu. Geçmişin ve bugünün kozmolojileri çoğu zaman seçkin bir grup tarafından güç elde etmek üzere taklit edilmiştir ve kurtarıcılarının kişilikleri din ve hükümetlerin galip gelebilmeleri için süslenmiştir. Amacımız artık o kadar laik olamaz. Bütün var olan kurumların ötesinde, en zengin ve en dayanıklı olanın derinlikleri; sınırların ve ırkın ötesinde hareket edeni ve yaklaşımın gaddarlığını düşünmeliyiz. Hep birlikte yeni bir anlam, köken ve varlık öyküsünün yaratıcıları olabiliriz ve olmalıyız; böyle yaparak da varlığımızın bir sonraki ve en iyi aşamasına geçmiş olacağız.

Ama kurumlar böyle bir öykünün tasarlanmasını kolaylaştıracak yönde davranmakta yavaşlar. Kurumların katı inanç ve yadsımanın çok sayıda katmanı üzerine kurulu kendilerinin ilan ettiği yanılmazlıkları ve var olan durumdaki kazanılmış hakları aşınmalıdır. Normalde monolitlerin yüzeylerini yalnızca zaman değiştirir. Başka bir değerler dizisine geçiş, yalnızca dünyanın sonunun

geldiğinin algılandığı zamanların dışında, hızla yer almaz. O zaman panik ve cesaret yitimi yeni bir düzenin temeli olur. Bilinçli yaratıcılar böyle bir umutsuzluk noktasını beklemek zorunda değildir.

Bu yeni değerler dizisi varlığa bir anlam verilmesi için ezeli ve ebedi gereksinmeye, kargaşadan bir düzen çıkarılmasına ve insanlığın korunmasına dayanacaktır. Dinsel inancın ilkelerini dışlamaması gerektiği gibi, modern bilimin buluşlarını da göz ardı edemez. Ancak, gerekli olacak olan, önceliklerin yeniden sıralanması ve dışıl bakış açısı da hesaba katılarak gerçekleştirilecek bir dengedir. Yaşamı onurlandıran bir dengenin gerçekleştirilebilmesi için, kadınlar bunun geliştirilmesinde etkin olmalı, kozmik öykünün hem erkeğin hem dışının sesine sahip olmasını güvenceye almalıdır. Kadınların tarihi bize kayıtsızlığın ve bakış açımızın ne olduğunu bildirmemenin yüksek bedelini öğretmiştir. Eğer yalnızca, yeterli derecede koşulsuz sevgi ifade edersek, dua edersek ve ahlak ile doğru yaşama ilkelerine sıkıca bağlanırsak, herhangi bir kutsal plana göre yaşamın adil olarak geçeceği ve barış ile yüksek derecede iyiliğin bizi kendiliğinden sarmalayacağı gibi yanlış bir varsayımla çalıştık. Bu varsayımın yanlış olduğu ortaya çıktı; toplumun sağlığı için edilgen bir tutumun tehlikeleri açıktır.

Dişil Bakış Açısı ve Kültürel Söylencenin Birleşmesi

Dişil ses nedir ve eğer tam olarak ifade edilirse toplumu, özellikle sağlıklı bağlantılı kurumları nasıl etkiler? Dişil ve eril kavramının ses, söylence, bakış açısı ya da ilkesi (birbirinin yerine kullanılan deyimler) birkaç kaynaktan alınmıştır: Doğu felsefesi, kişilik kuramları (özellikle Carl Jung'un), erkek ve kadınların bilişsel biçimleri üzerine araştırmalar ve uzun süredir sürüp gelen ve yaygın kültürel mitolojiler. Eril ve dişille ilintilendirilen tipik özellikler göreceli olarak -ama hiçbir biçimde tam olarak değil- zaman ve kültür içinde tutarlıdır.

Eril ve dişil birlikte bir arada var olma sürecinin bütününü oluşturan kutuplaşmalar sayılır. Kutuplaşmanın hiçbir öğesi kendi içinde ve kendi başına tam değildir; her biri tam olarak ifade edilebilmek için aksinin görünen biçimine dayanır. Doğal olarak erkeklerin dişil bir yüzü kadınların da erkil bir yüzü vardır. Hiç kuşkusuz söylencelerin genetik farklılıklara dayanan bir temeli vardır ama aynı zamanda da çevresel güçlerce oluşturulmuşlardır. Çoğu zaman erkil ve dişil söylenceleriyle ilintilendirilen özelliklerden bazıları aşağıdaki tablodadır.²

Erkil ve Dişil Söylencesi

<i>Erkil</i>	<i>Dişil</i>
Akıl	Basiret
Rasyonel	İrrasyonel
Aydınlık/güneş	Karanlık/ay
Çizgisel	Çizgisel olmayan
Sağ	Sol
Bilgi	Bilgelik
Güç	şefkat
Çözümleme	Bireşim
Egemenlik	Gizem
Etkin	Edilgen
Genişleyen	Denetim altında
Önleyici	Tepkisel
Verici	Alıcı
Dışsal/toplumsal	İçsel/özel
Teknik	Doğal
Özgün	Bütünlük
Biçim	Süreç
Rekabet	İşbirliği
Gökyüzü	Yeryüzü
Odak	Bakış açısı
Nasıl	Neden
Nesnellik	Öznellik

Birine yapmak
Sağaltıcı
Onarıcı
Mantık
Fiziksel dünya
Kesin

Biriyle olmak
Bakıcı
Besleyici
Duygular
Görünmeyen âlem
Esnek

Bilimin ilk günlerinden beri Bacon ve Newton gibi erkekler tümüyle erkil nitelikli yöntem ve uygulamalar tasarladı. Dişille ilgili olduğu düşünülen nitelikler bilim işinden dikkatle dışlandı ve şifacılık bilimlerinin uygulanmasında daha düşük bir saygınlık düzeyine indirildi. Bizler dişilin niteliklerinin daha karanlık, daha zayıf, daha düşük standartlarda ya da daha bayağı nitelikte olduğuna inanmak üzere kültüre yabancılaştırıldık. Dişil nitelikleri ev çevresi için uygun ve profesyonelliğin genel dünyası için elverişsizmiş gibi değerlendirildi.

Dişil ses kullanılmamaktan pürüzlüdür ama birçok erkek ve kadın artık uzun süre bastırılmış dişil bilincini ifade etmek istiyor. Dişil bakış açısı, özellikle teknolojinin acıya yol açtığı ve erkek egemen kurumların insanları acılarından kurtarmadığı zamanlarda hoş görünen bir seçenektir. Ama yalnızca dişil bakış açısına dayanan bir şifacılık sistemi ilerleme değildir. Bir sonraki adımın atılabilmesi için, eril ve dişil bakış açıları şifacılığın uygulanmasında birleşmeli ve gerçekleşmelidir.³

Kadınların birleşmeye giden yolda öncülük etme yeteneğine sahip olduklarına inanıyorum. Yeni bir yön gösterirken kaybedecek hiçbir şeyimiz yok ve erkeklere göre korkacak daha az şeyimiz var. Dişil idrakinin üzerine yapılan araştırmalar, akıldan önseziye ve çizgisel düşünceden çizgisel olmayana erkeklere göre daha yumuşak geçiş yapma yeteneğini ortaya koymaktadır. Kadın beyninin iki yarımküresi arasındaki daha kapsamlı bağlantı, yaygın algılamadaki onların “sağ beyin”den “sol beyin”e geçmekte daha yetenekli olduğu düşüncesini doğrulamaktadır. Yaşamdaki olay-

lar kadınlara daha az siyah ya da beyaz görünür ve bir süreklilik olarak görünmesi daha olasıdır; kadınlar bir tartışmanın bütün yönlerini duyumsamaya erkeklerden daha çok eğilimlidir.⁴

Mutlak gerçek üzerine herhangi bir iddianın sonunda mutlaka sınırlı, hatalı ya da yalnızca cahilane olduğunun ortaya çıkacağı önermesine dayanarak, düşünce esnekliğinin şifacılıkta ilerlemeyi, neyin mutlak gerçek olup olmadığına ilişkin yanılgılardan daha çok haber vereceği düşünülebilir. Öyleyse kadın sesinin katılması sağlık korumaya sadece yeni ve kayıp boyutları eklemek değildir. Aynı zamanda denge ve esneklik de getirir çünkü kadınlar tam olarak bilgi işlemenin dışı tarzının nitelikleridir.

Tarih boyunca kadın ne zaman sağlık mesleğine yeniden kabul edilmişse, her zaman erkekler ve güç ile ilintilendirilen, “sağaltana” “bakımı” sağlamak için olmuştur. Sağaltımın bakım boyutlarının çok az saygınlığı ve çok küçük mali ödülü vardı. Gelecekte olarak erkeklerin egemen olduğu ve erkeklerce sömürülen bir alandır. Bu gidişatı farklılaştıracak önemli değişiklikler ufuktedir.

Her şeyden önce bakım ve sağaltım şifanın güçleri olarak artık birbirine kenetleniyor. Hangisinin ötekinden daha önemli olduğuna ya da gerçekte bakım ve sağaltımın birbirinden farklı olduğuna inanmak giderek daha az olası oluyor. Umut, sevgi, neşe, beklenti gibi sağaltımın bakımla ilintilendirilen öğeleri, hastalığın azalmasındaki öğeler olarak belgeleniyor. İkinci olarak, umudu ya da sevgiyi kaybetmek ve gerilimle baş etmede başarısızlık gibi olumsuz güçler, önemli hastalıkların belirtilerinin hem başlamasında hem de şiddetlenmesini tetikleyen öğeler olarak saptanmıştır. On yıl önce bile bu noktalardaki araştırma yüzeyseldi. Şimdi bilimin ve davranışın bütün alanlarına yayıldı. Kısacası, bakım ya da beslemenin olmaması hastalığa yol açan başlıca öğe olabilir ve “bakıcılar” doğrudan sağaltımı kolaylaştırmakla ilgilidir.⁵

Sanayileşmiş dünyanın sağlık koruma gereksinimlerindeki değişimler aynı zamanda dışı söylencesinin erkilin tıp modeliyle

birleştirilmesinin önemini gösterir. Tedavi gören insanların çoğunluğu kronik hastalardır, özürdür ya da sağaltımı olmayan hastalıklara yakalanmışlardır. Dolayısıyla modeli bir kimseyi etkin olarak “onarmak” ya da başka yolla bir insanı ileri teknolojiyle normal sağlık durumuna getirmek olan bir sistem, hizmet ettiklerinin çoğu için artık uygun değildir. Giderek yaşlanan bir nüfus her zamandan daha çok uzun vadeli bakım gerektirecektir. Böylece değişim, özellikle akut hastalığı olanlara hizmetten kronik olarak özürlü olanlar için hizmete geçiş, yüksek nitelikli bakım sağlayabilmek üzere dişil söylencesinin ifadesini zorunlu kılar.

Şifacı ve Sağaltım Sistemi

Hem erkil hem de dişilinkileri içeren dengeli bir bakış açısında, sağaltım bir teknik olarak değil bir süreç olarak algılanır. Sağaltım sistemi moleküler biyoloji üzerindeki kuvvetli ve sınırlı yoğunlaşmasından toplumun ve çevrenin bütünleşmesine ve ruhla ilgilenmeye doğru gitmektedir. Şifacı kişisel deneyiminin derinliklerinden olduğu kadar, üstün profesyonel eğitimden de kazandığı bilgelikle yeni boyutlar edinmektedir.

Şifacılık: Yeniden Tanımlama

Şifacılık Batı türü sağlık korumada yeniden tanımlanması gereken bir kavramdır. Şimdilik bu deyim şarlatanlar, Evangelistler ya da standart alopantik türde sağaltım yollarını kullanmayanlarla ilintilendirilmek eğilimindedir. Sonuçlar etkileyici olduğu zaman bile, bilimsel çevrelerce kendini-sağaltmaya çok az önem verilir. Neredeyse her tür travmayı veya hastalığı sağaltmak ve onarmak üzere donatılmış olan aklın ve bedenin iç mekanizmaları (bağışıklık sistemi gibi) bilimsel topluluk tarafından yalnızca son zamanlarda bir ölçü yakından incelenmiştir. Bilimsel topluluk uzun zamandır dış sağaltım güçleri üzerinde (başlıca kimyasallar ve ameliyat olmak üzere) yoğun bir biçimde odaklanmıştır. Sağlık ya da

sağaltım hastalığının patolojik fizyolojisinden çok daha az bilinmektedir.

Diğer yandan tedavi düşüncesi, teknolojiyi, gücü, çözümlemeyi ve kırılan parçaları onarmayı vurgulayan alopantik sistemde saygınlığını sürdürmüştür. Sağaltım, yine bir erkil ve dişi söylencesinin ikiye ayrılışı olarak, sağaltımı sunanın etkin, sağaltımı alanın edilgen olduğunu belirtir.

Dengeli bir sistemde, ne şifacılık ne de sağaltım bir insanın bir başkasına *yaptığı* bir şey değildir. Bunun yerine her iki deyim de, içsel bir sürece göndermede bulunur, sağlığın uyum ve bütünlük ima eden daha temel bir tanımını yansıtır. Böyle olduğu için fiziksel sağlık -ya da moleküler biyoloji- değişebilir ya da değişmeyebilir veya bütünlükle bir ilgisi olabilir ya da olmayabilir. “Sağaltılmış” ya da bir “bütün” olmanın son noktası, bir idrar tahlili ya da psikolojik bir testin sonuçları, başkalarının neyin “iyi”yi oluşturduğuna ilişkin ölçütlerinden çok, kişisel görüş konusudur. Ayrıca sağaltım süreci boyunca bir insan, güç ve öngörü edindiğinden, eskisinden daha bütün, daha uyumlu veya daha “iyi” olabilir. Gerçekte hastalık ya da acı, kişisel değişime giden yolda kritik olaylar olarak düşünülebilir.

Şifaya dengeli bir bakışın aşağıdaki kavramları da içereceğine inanıyorum:

1. Şifacılık bütünleşmeye doğru yaşam boyu süren bir yolculuktur.
2. Şifacılık, bütün canlı ve cansız varlıklar arasındaki bağlantı, bütünlük ve karşılıklı etkileşime ilişkin unutulmanın anımsanmasıdır.
3. Şifacılık en çok korkulanı kucaklamaktır.
4. Şifacılık kapalı olanı açmak, engel olacak kadar katılaşmış olanı yumuşatmaktır.
5. Şifacılık insan aklının ötesine, insanın tanrısal deneyim yaşadığında, zamansız âna geçmektir.

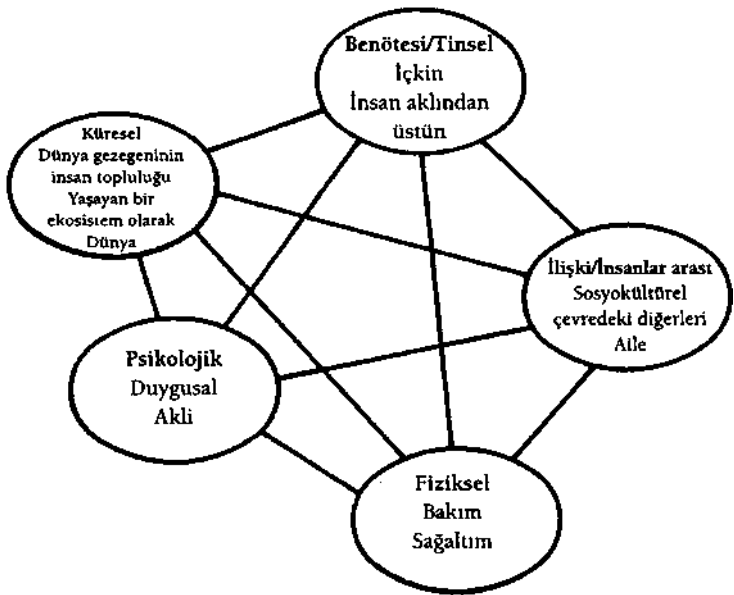
6. Şifacılık yaratıcılık, tutku ve sevgidir.
7. Şifacılık bütünüyle, aydınlık ve karanlık yönleriyle, erkek ve dişiyle kendini aramak ve ifade etmektir.
8. Şifacılık yaşama güvenmeyi öğrenmektir.

Şifacılık Sistemi

Sağlığın daha bütün bir ifadesine olanak sağlayan bir sistem çok yüzlüdür: Kişilerden ve ilişkilerinden, süregelen çevreden oluşan bir ağdır (yandaki şemaya bakınız). Ancak bu çok boyutlu bir aşama sırası olarak değil bir ağ olarak görülmelidir. Her düzey bütün diğer düzeylere dokunur ve bağlantılar karmaşık ve sonsuzdur. Şifa, hastalık ya da sistemin herhangi yerindeki bir kesinti bütün düzeylere yansır. Ağ, bir erkil düşünce düzeni olan, daha yaygın çizgisel ve hiyerarşik sistem modellerinin aksine, dişil imgelemlerle dopdoludur.

Düzeyler arasında ve içindeki bağlantılar gözle görülmez ve maddesel değildir. Bunlar bilinçli ve bilinçsiz düşünceyi, güdülemeyi, sevgiyi ve istenci içerir. Gerçekten de, yaşam en mahrem doğasını göstermeye başladığında, fiziksel olan her şey için temel bu gözle görülmeyen bağ olduğu ortaya çıkar. Kuantum fiziğinin dünyasındaki bu bulgular, maddesel ve fiziksel düşünce sistemi olan insanlar için bir darbedir. Kişi burada da yine, bilginin peşinden ne yolla gidilirse gidilsin dişil söylencesinin niteliklerinin içerilmesi gereğini anımsar. Gözle görülen ve görülmeyenin, fiziksel olan ve olmayanın kutuplaşmaları küresel sağlığın anlaşılması ve amaçlanması için gereklidir.

Sağaltım sistemindeki her düzey teknoloji ve bir veritabanı gerektirir. Fiziksel düzeydeki belirtiler, dikkat ve fiziksel düzeyde sağaltım gerektirir. Psikolojik olarak ortaya çıkan belirtiler psikopatoloji bilgisi ve normal psikolojik işleyişe ilişkin bilgileri bilmeyi gerektirir. Dersler, iletiler ve hastalığın anlamı, kişinin ebeveyninden kalıtımsal olarak aldığı genetik yapıların, yaşam biçimi konularının ya da daha gizemli sorunların anlaşılması ve kabulü-

Sağaltım Sistemi
Birbirine bağlı bir ağ

le ilgili olabilir. Bunların hepsi de aynı derecede geçerli, aynı derecede kutsaldır ve sağlığa karşı dengeli bir yaklaşımda eşit derecede kabulü hak eder.

Çok yüzlü, dengeli bir sağaltım sisteminde, ne tek bir görüşün acı veya hastalığın nedeni olduğu ne de sağaltımın tek bir uygulayıcılar bünyesinden gelmesi gerektiği kabul edilebilir. Eğer bir kimse psikolog ise, duygusal dengesizliğin ya da işlevini yerine getirmeyen ilişkilerin hastalığın “gerçek” nedeni olduğunu kabul etmek caziptir. Tıpla ilgili bilim insanları nedeni genetik ya da başka fiziksel bağlamlarda tanımlama eğilimindedir. Başka uygulayıcılar ise enerji dengesizliklerini, omurganın diziliş bozukluğunu, gerilimi, geçmiş yaşamdaki aykırı davranışları ya da başarısız ruhsal disiplinleri başlıca nedenler ve sağaltım noktaları olarak görür.

Bu sağaltım sistemindeki neden ve tedavi konuları basit yanıtlar, basmakalıp sözler, çok az ya da sınırlı uygulanan beceriler veya benmerkezci yaklaşımlarla çözümlenemez. Buradaki sorun dişil değler ile erkil standartlarını birleştirmektir, esneklik ile kararlılığı, geniş bakış açısı ile odaklanmayı, sentez ile çözümlmeyi eşlemektir.

Şifacılar

Dengeli bir sağaltım sisteminde şifacılık mesleği edinmek isteyenler için çeşitlilik ve geniş bilgiye karşı talep her zamankinden çoktur. Hiç kuşkusuz herkes tıp okuluna gitmemelidir. Ama Amerikan tıbbı kadar mutlak gücü olan bir sistemdeki değışiklik, onun tarih, dil ve hukukunu bilmeyi, etkili bir biçimde ne yaptığına ve ne yapmadığına ilişkin nesnel bir anlama yetisi gerektirir.

Özellikle de geçmişin ve bugünün deneyimleri kadınların şifacılık mesleklerinde birçok uzmanlık alanına yatırım yapmalarını önermektedir. Şifa verme isteği ve şifa verme yeteneğinin bilincine varılması da (geniş sağlık bağlamında her ne demek olacak ise) tam olarak budur: Bir güdü ve uyanma. Florence Nightingale'in yaptığı gibi, şifacılık işi bir "görev" olabilir ama kaçınılmaz biçimde de bir meslektir. Şifacılığın ışığıyla dolu ellere ve sevgi dolu bir yüreğe sahip olmak gerekebilir ama insanın yaşamının gidişatını gerçekten yeniden yönlendirecek kadınlar için bu yeterli değildir. Başkalarınıninkiler arasında Trotula'nın, Hildegard'ın ve Mary Putnam Jacobi'nin yaşamlarından gördüğümüz gibi, şifacılığın yolu uzundur ve bedeli yüksektir. Geleneksel kültürlerde şifacı olmak için eğilim çoğu zaman ilk gençlik yıllarındaki bir görüş arayışı sırasında ortaya çıkar. Bundan sonra gelecekte şifacı olacak kadın ya da erkek kişı yetişkinlik yaşamının çoğunda bir ustanın yanına çıarak olur. Gerçek şifacılık işi çömezsin saçlarında gümüş rengi çizgiler belirmeden önce bağımsız olarak yapılmaz.

Şifacıların yalnızca önsezilerine bağlanarak ve birikmiş bilgilerden oluşan dünyanın çevresinden dolanarak şifacılık yollarını bile-

bileceği bugünkü “New Age” (Yeni Çağ) inancı, dengeli bir sağaltım sistemi için bir tehlike oluşturur. Gelecekte şifacı olacak bu kimseler sevecenlik, koşulsuz sevgi (en azından güç bir kavram) ve besleyici bir yaklaşım ile hızla öğrenilmiş bir tekniği sunabilirler ama onların gerçek insanlar ile eğitimi çoğu zaman çok az ve acıyla hastalık anlayışları zayıftır. Başka düşünce yapılarındaki hayran olunacak ve etkili olanın dışlanarak yalnızca dışı ögenin desteklenmesi, bilinçli sorumluluğun uygulanması demek değildir.

Bugünkü yaygın “yaralı şifacı” kavramı da dengeli bir sağlık sisteminin gelişmesiyle ilgilidir. Kişiyi bir şifacılık görevine yönelten kişisel değişim, içsel çalışma ya da bunalım ile karşılaşıldığını gösterir. Bundan sonra bu deneyim, acı çeken başkaları için daha etkili bir biçimde var olmasını ve rahatlatma ya da şifa arayışlarında onlara yardımcı olmasını sağlar.⁶

Sağlık alanındaki profesyonellerin yaşamlarında değişiklik oluşturan olaylar çoğu zaman bir mesleğe yol açar. Büyük oranda özürlülük, ölümcül hastalık, bağımlılık ve hatta özürlü bir çocuğa sahip olunması bile birçoğu için yaralayıcı ya da sağlık koruma alanında harekete geçirici olaylar olmuştur. Yaralanma ruhsal ağırdan ya da karmaşık bir yaşamın dokusundan kaynaklanabilir. Bu yollar ile “yaralanma” yalnızca bir okula gidip bir mesleği öğrenmekle oluşmaz. Sağlık korumaya ilişkin mesleklerde öğretilen araçlar ve teknikler kişiye daha çok kendini yaralanmaktan -anlamanın okundan- koruması için bir kalkan olma görevini yerine getirir. Bütün mesleklerdeki nesnellik üzerindeki vurgu kadın ya da erkek olsun uygulayanı uzak, ayrı ve işinden etkilenmeyeceği bir konumda tutar. “Yaralı şifacı,” şimdiki sağlık sisteminde eksik olan empati (duygudaşlık), anlayış ve bazı kişilik zenginlikleri için elverişli bir metafordur.

Yaralı bir şifacının görevi hangi çağda ve kültürde olursa olsun güç ve tehlikelidir. Şifacılıkla yoğun ilişki içinde olmak insanın kendi yaşamına bir meydan okumadır. Yaralı şifacının kişisel gelişim ve değişim içeren başlangıçtaki yolculuğu, korkulanı kucakla-

arak, yaşama güvenmeyi öğrenerek ve benzerlerini de yaparak bütünlüğe doğru sağaltıcı yolculuğa açıkça koşuttur. Bundan dolayı şifacı ve deva bulan, kişisel farkındalık ve kişisel gelişimin yolunda birbirlerine katılabiliyorlar; her biri ötekinin varlığından ve deneyiminden derinine etkilenebiliyor.

Şifacılığın dışı ilkeleri -öznellik, ilişkililik, anlama- yaralı şifacının nitelikleridir. Bu ilkelerin benimsenmesi için karar ciddiyetle ve çekinceyle üstlenilmelidir. Yaralı şifacının geleneğinin izlenmesi kutsal uzamda, varlığın anlamıyla sürekli olarak karşılaşılan, etkileyici ve korkunç boyutlarıyla yaşam ve ölümle yüz yüze gelinen yerde çalışmaktır. Böyle bir uzamda çalışmayı seçen ya da bunun için seçilenler, onur duyarlar ve isteklerin çok daha geniş kapsamlı bazen de ezici olduğunu çok iyi bilerek aklın ötesine geçilen bu sürecin bir parçası olarak kibirlerinden arınırlar. Bu uzama girmek tutku ve yüreklilik ve hiçbir anın sıradan olmadığını bilmeyi gerektirir. Yalnızca beden-akıl köprüsünün bir değerlendirmesini değil, aynı zamanda da ruhun varlığının farkındalığını gerektirir. Yaralı şifacı, o insan ile ruhun ülkelerine giderek ve onunla birlikte kaybolan bilgiyi, sonsuzun anılarını yakalayarak bilinçli bir biçimde başkasının yaşamını paylaşıır.

Daha önce anlattığım şamanın işi, yaralı şifacının işidir. Şamanlar,

... toplu bilinçsizliğe inci çıkarmak içinmiş gibi dalma ve kendi iç organlarında ve kemiklerinde yazılı olan bilgiyi, gönül telindeki kan şarkısını mırıldanma becerisine sahip olabilirler... Şaman Plato'nun düşünürü gibi Güneş Kapısı'nı bulmuş ve mağaradan dışarı çıkmıştır; mağaranın derinliklerini kazmış o kapıyı da bulmuştur. Onun (kadın ya da erkek) işi ruhun sağaltımı için imgeleleri geri getirmektir.⁷

Bu rolden uzun süredir rahipler, doktorlar, terapistler ve hatta ortamlarının sağaltıcı işlevini unutan sanatçılar bile feragat edilmiştir.

Bu işin ödülleri sayısızdır. Çünkü eğer işin, sevginin gözle görülene döndürülmüşü olduğu doğruysa, başka hiçbir yerde ya da işlevde sevgiyi gözle görünür kılmak için daha fazla olanak yoktur. Böyle bir iş bizim, -dünyanın en dindar disiplinlerince insanogluna verilmiş bir görev olarak- kim olduğumuzu öğrenmemiz için bir yoldur. Buda'nın bilgeliğine ilişkin olarak Theodore Roszak'ın dediğı gibi,

Sorumluluğı olan iş sevginin somutlaşmışıdır ve sevgi kişiliğı biçimlendirmeye hizmet edecek tek disiplin, bir yaşam boyu süren çaba için aklı eksiksiz ve değişmez yapan tek disiplindir. Orada, havada, kendini bilmenin, kendini kaybederek kendini bulmanın önemli bütün çelişkisiyle gerçek bir meslek durmaktadır. Kendimizi önümüzdeki işe karşı sevgimizden kaybederiz ve o anda hem bizim içimizde hem de ötemizde yaşayan bir kişiliğı öğreniriz.⁸

Seslendirmek / Denge Katmak

Kadın şifacıların geçmiş kuşaklardan gelen ortak sesinin, şifacılık sanatlarında ve bilimlerinde en iyi nasıl denge kurulacağına ilişkin sunacak pek çok şeyi vardır. Aşağıdaki noktalar, bizim olanı, etkin olarak ve bilinçli olarak saptayabilmemiz için, onların deneyimlerden çıkarılmıştır.

Yaşama Saygı Göstermek

Yaşama saygı gösterilmesi şifacılık bilimlerinin bütün zamanlarda en önemli özelliğı, tıbbi yeminin özü oldu. Bununla karşılaşılırıldığında bütün diğer noktalar önemsizdir. Bu deyim, öğretile- rin çoğı zaman anlaşıldığı gibi kişinin ölümden kaçınmak için olası bütün yolları kullanması olarak algılanmamalıdır. Yaşama saygı gösterilmesi aynı zamanda da ölüme saygı gösterilmesi demektir. Yaşama saygı göstermek aynı zamanda da var olmanın

zenginliğini takdir etmek ve birçok yolun eksiksizliğe doğru gittiğini bilmektir. Bu bir meslekteki becerilerini geliştirmekte kadın şifacıyı ilgilendirir.

Kadınlar, doğamızın biyolojik nitelikleri için hak ve sorumluluklarımızı koruyarak yaşama saygı gösterilmesini güvenceye almalıdır. Geçmişten aldığımız dersler açıkça bu amaçtan söz eder. Kadınlar üremeye ilişkin bilgi ya da kişisel sorumluluklarını kaybettiklerinde herkes acı çeker. Kilise ve devlet bu konularda yetkili olarak konuşmaya başladığında olan tam da buydu – yetkilerini, kadının üremedeki özgün biyolojik rolüne karşı saygının kaybedilmesi; doğum, gebe kalma ve sevişmenin utanç verici etkinlikler olarak küçümsenmesi; diğer kadınlara ebe olarak hizmet eden kadınların giderek alçaltılan toplumsal konumları ve çocuk doğurmak ya da doğurmamak için zorlanan kadınların fiziksel ve akli yıkımı içeren bir aşağı döngü izledi.

Kadın şifacıların yaşama saygı göstermeye çağrılmaları, güncel kürtaj konusu üzerine bir bildirge değildir; ama daha çok kadınların kişisel sorumlulukları yok olduğunda oluşan yıkıma ilişkin bir uyarıdır. Hükümetler ve diğer toplumsal kurumlar üreme denetimini saptadıklarında, kürtajlar, doğum kontrolü ya da canlı bebeklerin öldürülmesi veya kötü koşullara “maruz bırakılmaları,” kürtaj üzerindeki yasaklamalar gibi resmileşebilir. Hangi nedenden dolayı olursa olsun, toplumlar yaşamın fazlalık olarak ilan edilmesi gerektiğine karar verdiğinde, doğumda sessizce boğulan çoğunlukla kız bebeklerdir.

Ben, kadınlara olanak tanındığında dünyaya yeni bir yaşam getirmeyi, mucizeler arasındaki gerçek mucize safına yükselteceklerine inanıyorum. O zaman doğum ritüelleri doğum odasındaki etkinliklerle çok az benzerlik gösterecektir. Bu hareketin başlangıcını son yirmi yılda doğal doğum uygulamalarının yeniden ortaya çıkışı, aile ve arkadaşların nezaret ettiği evde yapılan doğumlar, eğitilmiş ve sağlık bilinci olan kimseler arasında ebelerin kullanılmasında gördük.

Tıptaki en büyük kötülük yaşama saygı gösterilmediği için ortaya çıktı. Kadınlar son zamanlarda üreme organları ve memelerinin kesilip atılması ve sakatlanmasıyla ve doğum, âdet görme ve menopoz gibi yaşamın doğal akışının hastalık olarak ele alınmasıyla kendi gövdelerinin görkeminden yoksun bırakıldı.

Borçlarımızı Ödememiz

Bugünün kadın şifacılarının kültürel söylencenin erkil-dişil kutuplaşmalarını içermeye yeterli becerileri olması gerekir. Gör-düğümüz gibi çeşitli ve karmaşık nedenlerden dolayı kadınlar zaman geçtikçe entelektüel akımlar, güç ya da teknoloji akımlarıyla hareket etmediler. Kadınların ilgileri hoş karşılanmıyordu ama aynı zamanda kendileri de Batı geleneğine egemen olan saldırgan güç-temelli sağaltım sistemlerinden rahatsızdılar.

19. yüzyılda, öncü kadın doktorlar, eğer kadınlar bilimselliğe doğru gidişi göz ardı ederlerse, sağaltım mesleklerinin dışında bırakılacakları konusunda uyarıda bulundu. Sorun yeni teknolojilerin geliştirilmesi değil, dişil ses olmadan geliştirilmeleri ve dola-yısıyla da istismara açık olmalarıydı. İleri teknolojiler (forsepsin ve ileri ameliyat teknolojilerinin icadından gezegenin enerjileri-nin dizginlenmesine kadar) şefkatten yoksun ellerde silaha dönüştüler.

19. yüzyılın kadın sağlık reformcuları, eğer toplumu değiştirmek istiyorlarsa, kendi dünyalarıyla kamusal alan arasında bir köprü kurmaları gerektiğini keşfetti. Değişikliği yapanlar olmak için, kurumlara girmeliydiler. Aynı şey bugün kadınlar için geçerlidir. *Borçlarımızı ödemek* demek, birçoğumuzun korkulan işler olarak düşündüğü yöneticilik ve liderlikten artık kaytaramayacağımızdır. Kadın şifacıların zaman içindeki rollerinden gördüğümüz gibi, kurum, fakülte, kurul ve komitelerin yönetiminde bulunmamaları, profesyoneller olarak savunmasız olmalarına en büyük katkı olmuştur. Bu, tıp okullarının kapılarını neredeyse bir gecede kadınlara kapamalarına, ücretleri ve saygınlığı alt düzeyde

tutmalarına ve izin veren kurulların kadınları kendi mesleklerini incelemenin dışında bırakmasına yol açtı.

Kadınlar çağlar boyunca gerçek şifacılık işini yapmayı seçtiler. Böylece yazmayı, keşfetmeyi, araştırma yapmayı ve yönetimi içeren sağlık mesleklerinin mekanizması erkeklere bırakıldı. Tarih bu işbölümünün kadınlara hiçbir lütuf yapmadığını gösterdi. Kadınların hepsi, klinik çalışmadan feragat etmeye karar vermeyecektir -vermemelidirler de- ama bunu yapanlar desteklenip yüreklendirilmelidir.

Bugün kadınlar, özellikle orta yaşlarda olanlar, dünyaları ve liderlikleri birbirine bağlamak için son derece donanımlıdır. Son yirmi yıl, “bilinçliliği yükseltmek” ve kendini yansıtmak için olağandışı bir çevre sunmuştur. Bunun sonucu olarak kadınlar, anne, eş, profesyonel ve ruhsal bir topluluğun üyeleri olarak kendilerini güçlendirme yolları aramışlardır. Artık nerede olduklarına, kim olduklarına ve yaşamlarını serüven ve anlamla doldurmak için neye dönüşmeleri gerektiğine ilişkin bir sezgileri vardır. Erkekler çok ender olarak böyle bir lükse sahip olabildi. Ancak kamu alanına dengeli bir eylem şırınga etmek olan bir sonraki aşamaya geçmek için kendi kendini güçlendirmenin zamanıdır.

Kadınların düşüncelerimizin, başarılarımızın ve dünyanın bize nasıl göründüğünün yazılı kaydını tutmaları özellikle önemlidir. Batı tıbbının en eski köklerinin bulunduğu eski Sümer’den beri yazıcılar gerçeği biçimlendirmiştir. Kadınları seçme yoluyla yazılarının dışında bırakarak, bizi güdük bir soyağacı ve gelecek için çok az öngörüyle bıraktılar. Modern çalışmalarda yine kadınların seçilerek dışarıda bırakıldığına ve katkılarının değerinin aza indirildiğine tanık oluyoruz. Kadınların adları ve düşünceleri erkeklerin kalemlerinden akan sözcük çıkışının altına çabucak gömülmüştür. Yine de az sayıda büyük kadının süregelen katkıları onların yazılarında hâlâ yaşıyor.

Yazılı çalışmalar bizim şifacılık yolunu arayan kızlarımıza -ve onların kızlarına- sunacağımız kalıttır. Bu çalışmalar kadınların

düşüncelerinin sürekliliğini sağlayacaktır. Kadınlar her zaman değerli kişisel mektuplar yazmıştır, bunlar, geçen yüzyılda kadın ağını sürdürmüştür. Kadınlar düşünce hareketlerini baskıya dökmek için yayınevleri kurmuş, haber bültenlerini daktilo etmiş ve dergiler çıkartmıştır. Kadın şifacılar ve bilim insanları yüreklerinden gelerek yazdıklarında, bu çalışmalar çoğu zaman aşırı hüznölü, çizgisel olmayan, akıldışı, çarpıtılmış, duygusal ve mantıksız olarak geri çevrilir. Dünya yürekte gelen ve istifini bozmayan kadın sesini dinlemeye alışık değildir. Bu, normal yollarla yayın yapmamızda, düşüncelerimizi basabilmemiz için olası herhangi bir yolla alt edilmesi gereken bazı sorunlar yaratmaktadır.

Yazılarıyla dünyada bir değişiklik yapabilmiş kadınlar yalnızca uzun bir iş gününden sonra ve herkes uyurken yazabilmektedir. Bu koşullar altında yazmak çok büyük bir enerji ve destek gerektirir. Bundan sonra tartışılacağı gibi, kadının çabasının bütünlüğü de daha geniş anlamda kritiktir.

Kız Kardeşlik

Kadınlar her zaman birbirlerinin mutfaklarında, kollarında ve sözlerinde avuntu bulmuştur. Batı uygarlığının en karanlık günlerinde kardeşlik, kadın şifacıları bir arada tutan bağ olmuştur. Kadınların destek grupları o kadar güçlüydü ve onlardan o kadar çok korkuluyordu ki, yüzlerce yıl cadılık suçlamasının hedefi oldular. Eğitim yasak olduğunda ve loncalar onlara kapatıldığında kadın şifacılar şifacılık bilimlerini birbirlerine öğretti. Kadının ev tıbbının sözlü geleneği bilinen şifacılık bilgilerinin en iyilerini yüzyıllar boyunca aktardı. Şimdilik çok düşük bir düzeyde olmasına karşın ebeliği yaşatan enerji, kadınların başka kadınlara yardımını olan kardeşlik yoluyla oluştu.

Kadınların şifacılık bilimleri, onların en açık biçimde bir araya geldikleri zamanlarda gelişebilir. Kadınların şifacılık mesleklerindeki en büyük ilerlemeler son yüzyılın ikinci yarısında ve yine 1960'larda feminist hareketler ortaya çıktığında yer aldı. Bugün,

çoğunlukla kadınlardan oluşan gruplar tek bir amaç için birlikte harekete geçtiğinde, olağanüstü başarılı olabilirler. Birbirimizle bağlantı kurmada karşılaştığımız sorunlar güçtür ama aşılamaz değildir. Kadınların ekip oyuncululuğunda pek fazla deneyimi yoktur. Bir grubun oluşturulmasını ve amaçları gerçekleştirmeyi niteleyen manevracılığı bilmeyiz ve bunda antrenmanlı değiliz. Geçmişte kadınlar stratejilerinde açık değildi. Güç erkeklerden uzak durarak mı kazanılacaktır? Ya da erkeklerle, onlara benzeyecek, onlar gibi konuşacak ve düşünecek kadar bütünleşmekten mi gelecektir? Zayıflıklar kadınların kendi saflarındaki kararsızlık ve bölünmelerden kaynaklandı.

Gücü rakamlar ile düşünmeliyiz. Biz sisteme değişik bir şey katmazsak, yalnızca kadınların sayısının şifacılığın durumunu değiştirmeyeceğini kabul etmeliyiz. Yeni tür kadın şifacı da tam olarak bunu yapmak niyetindedir. Kadın dernekleri zaten epeyce yol aldı. Hemşireler gereksinimleri için yaptıkları lobicilikle önemli kazanımlar elde etti. Büyük oranda kadınların işi olan toplumsal çalışma, bağımsız izin belgesi alma konusunda birçok eyalette başarılı oldu. Kadın tıp öğrencileri ve bazı okullardaki akademisyenler, programların holistik ve insancıl uygulamaları öğretmeyi içermek üzere, değiştirilmesinde aracı oldular. Birçok meslekten olanların bulunduğu kadın şifacı grupları kadının bakış açısını bir araya getirme ve sunmada güçlüdür. Kadınların kurumlar üzerindeki etkileri hatırı sayılır bir güce sahiptir.

Bugün kadın şifacılar tarafından yazılanlar, başlıca sorunun artık Batı'nın sağlık koruma sisteminde eşitlik kazanmanın olmadığı gösterir. Kadın şifacılar sistemin kendisini artık yetersiz buluyor, eşitlikten çok, büyük değişiklikler ve kurumların canlandırılmasını istiyorlar.

Kadın şifacıların kardeşliğinden öğrenilen bir başka ders de birbirimizi somut yollarla desteklememiz gerektiğidir. 19. yüzyılın kadın doktorları buna örneklerdi. Kadın destek gruplarıyla beraber, kadınların da erkekler ile aynı temele göre kabul edilme-

lerinde ısrar ederek Johns Hopkins Medical School'un açılışına mali katkıda bulundular. Bu olay yüzyılın feminizmi için en büyük zafer olarak kabul edildi. Bunun olmasını parayla sağladılar. Kadınların parası aynı zamanda da kadınlara çalışma olasılığı sağlayan hastanelerin açılmasını ve kadınlar ile çocuklar için elde olan en iyi tıbbi bakımı sağladı. Florence Nigtingale'in maddi olanakları ve onun adına yapılan katkılar kendi hemşirelik okulunu açmasını sağladı. Bunun yanı sıra, kendi özel fonu kadınlara istismarın en aşırı uçlarına karşı bir nebze koruma sağladı.

Bu ülkedeki maddi kaynakların önemli bir miktarı kadınların adınadır ama denetim çoğunlukla erkeklere verilmiştir – borsacılar, yatırım danışmanları, muhasebeciler ve kocalar. Bunun olmasına neden izin verdiğimizize dikkatle bakmalı ve etkimizi yeniden kazanmalıyız. Kadınlar ne zaman kendi kaynaklarını denetleseler yaşam tıpkı kendi bedenlerini denetledikleri zamanlarda olduğu gibi insancıllaşır.

Özel fonlar bağışlayabilir, bunları birbirimize yardım etmekte akıllıca kullanabiliriz. Kadınların işe alınmaları ve terfi ettirilmelerinde ya da sistem içinde sağaltılan kadınların insanca bakım almasında ısrar ederek, armağanlarımıza koşullar koymalıyız. Kendimizi, isteklerimizin unutulmadığından emin olmak için, bizim paramıza bağlı olan güçlerin kurullarına atamalıyız. Fonların, kadınları profesyoneller ya da hastalar olarak istismar eden eğitim modellerine sahip tıp okullarına ve başka lisans ya da lisansüstü eğitim kurumlarına verilmemesi kararını alabiliriz. Kadınların binlinçli sorumlulukları arttıkça, yönetim ve sanayinin karar-verici rollerinde hizmet edeceğiz. Bu gibi mevkilerde kadınlar, insan haklarını ihlal eden örgütlere ya da kişilere bağış yapılmaması, onlarla anlaşma yapılmaması ve de herhangi bir ücret ödenmemesi konusunda ısrar edebilir. Bunu, eğer bir grup olarak konuşabilirsek, şimdi ve gelecekte yapabiliriz.

Gölgeyle Yüz Yüze Gelmek

Kadın şifacının tarihsel geleneğini araştırırken en büyük umudum, zaman içinde büyük bir güçle varlığını sürdüren, onaylanmış bir silsileyi ortaya çıkarmaktı. Kadın şifacıların tabii ki zengin ve onurlu bir tarihleri vardır ve geçmişten gelen iletiler derindir. Ancak, yadsınamayacak kanıtlar ışığında, ele alınması gereken güçlü bir hayalet de ortaya çıktı. Kadın şifacılar erkeklerin şifacılık mesleklerindeki hatalarının ve belirsizliklerinin yükünü taşımıştır ve hâlâ taşımaktadır. Kadınlar, isteyerek ya da istemeyerek, insanlığın şifacılık işlevinin karanlık yanındadır. Bu, aşağıdaki noktalarla özetlenmiştir:

1. Şifacılık sanat ve bilimlerinde, kadınların başarıları en aza indirildi, hafıfsendi ya da unutuldu.
2. Kadınların yaptığı yenilikler, yazıları ve ev tıbbi gelenekleri, onları yaratanlara haklarını vermeyen erkekler tarafından ya çalındı ya da intihale uğradı.
3. Ekolojik gerilimlerden, kötü tıbbi uygulamalar ve insanlıkta kalıtsal olarak var olduğuna inanılan kötülüğe kadar çeşitli sorunların günah keçisi olan kadınlar, erkeklerin sağaltmadaki başarısızlıkları için mantıksız bir biçimde suçlandı.
4. Kadın şifacılık bilimleri ya da üyelerinin çoğunluğunu kadınların oluşturduğu mesleklerle, akılcı bir neden olmadan karşı yasalar çıkarıldı; yasaklandı, zulmün odak noktası yapıldı ve erkek profesyonellerin doğrudan yetkisi altına sokuldular.
5. Sağlık koruma mesleklerindeki kadınlar kötüye kullanıldı.

Yukarıdakilerden hiçbirisi eski tarihlerde gerçekleşmiş değildir. Listelenen her şey bugün bilimsel ve tıbbi sahnede yaşanmaktadır. Bastırma, açıkça ücret eşitsizliklerinde, yasal kısıtlamalarda

ve daha üstü örtülü olarak da yaklaşım bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Ne yazık ki biz kadınlar, toplumsal sınıflandırma ve güç temelli sağaltım modelinin içine o kadar girmişiz ki, biz de öteki kadınları suçluyor, onları günah keçisi yapıyor, onların katkılarını küçümsüyor, kötüye kullanıyor ve onlara güvenmiyoruz. Birbirimize çok acımasız davranıyoruz. Yakılmış, bastırılmış, mutsuz, küçük düşürülmüş ve kurban edilmişiz ve yüzlerce yıldır bu haldeyiz. Bunlardan hiçbiri bizi birlikte yaşanması kolay insanlar yapmıyor.

Güçlü kardeşlik duygularına karşın, gerilim yükseldiğinde birbimize saldırıyoruz. Bütün kurbanlar gibi başlıca iki davranış modeli biliyoruz: Kendi sinme davranışımız ve kurban edenin saldırgan duruşu. İkinci model güç modeli olduğu düşünülen ve savunma olarak sığındığımız modeldir. Kardeşlik bağları da eski bile olsa, zaten açgözlülük ve güçle, bir sistem içinde yaşamını sürdürebilmek için gerekeni yapma gereksinimiyle bastırıldığından, kırılığandır.

Erkeklerin egemen olduğu alanlarda özerk ve bağımsız olarak liderlik etmek ya da bilimsel buluşlara öncelik etmek üzere çalışmayı başaranlarımız bir bedel ödediler. Bizim rol modellerimiz erkeklerdi. Erkekler gibi konuşmayı, düşünmeyi, giyinmeyi ve davranmayı öğrendik. Böyle yaparak değerli dişillığımızı geliştirmeyi başaramadık ve çoğunlukla yarımızı kaybettiğimiz farkında değildik. Şimdi kadın ya da erkek pek çoğumuz birbirimizin tıpkısı olup, daha dengeli bir yol çizdiğimizden, yerleri ve engelleri, yolları ve dönemeçleri ilerlerken adlandırarak, evcilleştirilmiş bölgeye haritasız girmemiz gerekiyor.

Sağlık Sanatı ve Bilimini Dengelemek

Kadınlar tarihin kendini yinelememesi için tepkisel olmaktan çok, önleyici bir etkinlik içinde olmalıdır. 21. yüzyıl başlarken

kim olacağımıza karar vermek ilk adımdır. Hemşirelik gibi geçiş aşamasında olan meslekler için bu çok onemlidir. Amaçlar yeni-
den tanımlandıkça, sağaltım sureci başlayacaktır.

Sağlık korumadaki gelişme ve değişim enerjilerimizin kapsa-
mina ve yaratıcı surecimizin zenginliğine bağlı olacaktır. Bilinçli
sorumluluklarını uygulayan kadınlardan muhtemelen doğacak
sonuçlar aşağıdakileri içerecektir:

1. Tıp eğitiminin doğasında ve tıbbın bizzat uygulanmasında farklılıklar.
2. Gce dayalı sağlık sisteminin toplumsal sıralamasından da-
ha eşitlikçi oranlara geçiş.
3. Kadının mesleklerinin daha st uzmanlık, saygınlık ve so-
rumluluk düzeyine yükseltilmesi.
4. Aralarında yeryüzünün ekolojisi de olmak üzere, daha b-
yk sağlık sistemlerine dikkat edilmesi.
5. Genel sağlık korumanın akışı içinde sağlığın akli ve ruhsal
ğelerini sağaltan tedavinin içerilmesi.
6. Eğer dişilin besleyici sesi de ierilirse gerçekleşecek olan,
daha insan merkezli bir sağlık sistemi.

Bütün bunlar sağlık sanatı ve biliminde önemli değişikliklere
işaret eder. Sonunda denge sağlandığında ve dişilin sesi duyuldu-
đunda, bugün sağlığın korunması adına yapılanların pek çoğu
açıkça ahlakdışı olarak kabul edilecektir.

Yaşamlarımızda ve şifacılık sanatlarında kadınların her zaman
bildiğini, varlığın bütünlüğü ve görünmeyen lemlerin gerçekliği-
ni korkusuzca sergileyebilmeliyiz. nsezinin ürünlerini de aklın
rnlerini de ne dişlayabilir ne de kayıtsız şartsız ve münhasıran
kabul edebiliriz; bunun yerine bunları ve bizi bölen sylenceyi
niteleyen diğer bütün kutuplaşmaları birleştirebiliriz. Tam olarak
ifade edilmiş dişilin sesi, erkilin bizim kendi bütünlüğümüzün bir
parçası olduğu kabul edildiğinde yer alabilir. Kadın şifacılar g

ve sevgiyi bilebilir, geçmişteki kadın şifacılar gibi nazik savaşçılar olabilirler. Burada bir uyumsuzluk yoktur; ancak bütünlük ve tümleme vardır.

Kadın şifacılar tam olarak ortaya çıktıklarında, Amerikan şifacılığının derneklerindeki cinsiyet ayrımı sona erecektir. Tarih öncesinin dönemlerine kadar uzanan kardeşlik bağı daha dolu bir yaşama kavuşacaktır. Doğal olarak, şifacılıkta erkil-dişil söylencesinin dengesine saygı gösteren kadınlar, benzer duyguları olan erkeklerle aynı hizaya konur. Belki korktukları ve cesaret edemedikleri için, belki de kendi dişil kimliğini kabul eden dengeli erkeklere mesleklerde verilen destek çok sınırlı olduğundan, bu durumu açıkça kabul eden erkek sayısı oldukça azdır. Onlar da çoğu zaman tıbbın acımasızlıklarından kaçan özgürleştirilmiş ruhlardır. Hepsi de kendi kişisel deneyimleriyle denge durumuna gelmiş olan yaralı şifacılarıdır.

Yıkıcı değil de yaratıcı biçimlerde birlikte çalışmak için değişik dünyalar arasındaki uçurumun üzerinden birbirimizle nasıl konuşacağımızı birlikte öğrenmeye başlayacağız. Birbirimizi sevmeyi öğreneceğiz ve böyle yaparak yaşamı onurlandırıp şifacının başlıca görevini yerine getireceğiz.

Önsöz

1. R.M. Morantz, C.S. Pomerleau ve C.H. Fenichel, ed.ler, *In Her Own Words*'ün (New Haven: Yale University Press, 1982) girişinde alıntı yapılmıştır.

1. Bölüm: En Eski Dönüm Noktaları

1. Tanrıça figürlerine ilişkin kaynaklar için bkz: F. Hancar, "Zum Problem der Venusstatuetten im eurasiatischen Jungpalaolithikum" , *Præhistorische Zeitschrift*, XXX-XXXI Band, 1/2 Heft, 1939-1940; M. Gimbutas, *The Goddesses and Gods of Old Europe* (Berkeley: University of California Press, 1982); B. Johnson, *Lady of the Beasts: Ancient Images of the Goddess and Her Sacred Animals* (San Francisco: Harper & Row, 1981).
2. W. Schmidt, *Der Ursprung der Gottesidee*, 12cilt (Munster in Westfalia; Aschendorff, 1912-1955); W. Schmidt, "The Position of Women with Regard to Property in Primitive Society", *American Anthropologist*, cilt 37 (1935): 244-56. J. Campbell'in *Primitive Mythology: The Masks of God*'ında (New York: Penguin, 1987) yazılıdır. İkincisi hem Paleolitik hem Neolitik söylence üzerine bilgiye dayanan bir kaynaktır.
3. J.E. Harrison, *Themis*, 2. yenilenmiş baskı (Cambridge: University Press, 1927), s. 459.
4. J. Campbell, *Occidental Mythology: The Masks of God* (New York: Penguin, 1964), s. 86.

5. G. Lerner, *The Creation of Patriarchy* (New York: Oxford University Press, 1987), s. 223.
6. Campbell, *Occidental Mythology*, s. 26-27.
7. A.g.e, s. 70.

2. Bölüm: Sümer

1. Campbell, *Primitive Mythology*, s. 143-150.
2. D. Wolkstein & S. Kramer, *Inanna: Queen of Heaven and Earth* (New York: Harper & Row, 1983).
3. A.g.e., s. 4.
4. J. Ochshorn, "Ishtar and Her Cult", C. Olson baskısında, *The Book of the Goddess* (New York: Crossroad Publishing, 1983).
5. H. Zimmern, "Babylonische Hyumnen and Gebete in Auswahl", *Der Alte Orient*, 7 Jahrgang, Heft 3 (Leipzig, 1905).
6. B. Landsberger ve M.Reiner, ed.ler, "Old Babylonian Proto-Lu List", *Materials for the Sumerian Lexicon*, cilt 12 (Roma, 1969), G. Lerner'in *Creation of Patriarchy*'sinde alıntı yapılmıştır.
7. R.C. Thompson, "Assyrian Medical Texts", *Proceedings of the Royal Society of Medicine* 17 (1924), s. 1-34.
8. Örneğin G. Majno, *The Healing Hand: Man and Wound in the Ancient World'e* (Cambridge: Harvard University Press, 1975) bkz.
9. S.N. Kramer, "Poets and Religious and Anthropological Aspects of the Legacy of Sumer", D. Schmandt-Besserat, ed., *The Legacy of Sumer: Invited Lectures on the Middle East* (Austin'deki Texas Üniversitesi'nde sunulmuş, 1976).
10. A.S. Lynos ve R.J. Petrucelli, *Medicine: An Illustrated History* (New York: Harry N. Abrams, Inc., 1978).
11. K.C. Hurd-Mead, *A History of Women in Medicine* (Haddam, Conn.: Haddam Press, 1938). Baskısı olmayan bu kitap 19. yüzyıldan önce yaşamış kadın şifacılar üzerine, İngilizcedeki en iyi belgelenmiş özlü bilgileri içerir.
12. Majno, *The Healing Hand*, s. 29-68.
13. A.g.e., s.54.

3. Bölüm: Danimarka

1. Aynı jeolojik koşullar İngiltere, Kuzey Almanya ve Hollanda'da yeni buluntular verdi. D. Brothwell, *The Bogman and the Archaeology of People'a* bkz. (Londra: British Museum Publications, 1986). Bu kitapta tartışmayı Danimarka toprakları ve kültürüyle sınırladım.
2. P.V. Glob, *The Mound People* (Londra: Paladin, 1983), s. 70.
3. P.V. Glob, *Denmark* (Ithaca, NY ve Londra: Cornell University Press, 1967) ve Roesdahl, *Viking Age Denmark* (Londra: British Museum Publications, 1982).

Her iki yayında da bunların ve bundan sonraki şifacılık kavramlarının türetildiği eski Danimarka'daki yaşama ilişkin kusursuz tanımlamalar bulunur.

4. Glob, *The Mound People*, s. 116.
5. S. Omdan, "An Attempt to Explain the Berserk Raging of Ancient Nordic Warriors Throuh Natural History", *Nya Handlingar*, cilt 5 (Kungliga Vetenskaps Akademien: Stockholm, 1784): 240-247. Ancak Gordon Wasson savaşta görülen çılgınlığı mantarların oluşturduğu düşüncesine katılmamaktadır. R.G. Wasson, *Soma: Divine Mushroom of Immortality*'ye (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1968) bkz.
6. H.R.E. Davidson, *Gods and Myths of Northern Europe* (New York: Penguin, 1964).
7. P.V.Glob, *The Bog People* (Londra: Faber and Faber, 1969).
8. Brothwell, *The Bog Man*, s. 56-76
9. Glob, *The Mound People*, s. 162-164.
10. Glob, *The Bog People*, s. 159.
11. Tacitus, *Germania*, çev. H. Mattingly, yenileştiren S.A. Handford (Harmondsworth ve Boston: Penguin Classics, 1948).
12. Glob, *The Bog People*.
13. Brothwell, *The Bog Man*.
14. Glob, *The Bog People*, s. 162.
15. M. Eliade, *Shamanism* (New York: Pantheon, 1964) ve M. Harner, *The Way of the Shaman* (San Francisco: Harper & Row, 1980).
16. Glob, *The Bog People*, s. 157.
17. S. Sturluson, *Prose Edda*, çev. L.M. Hollander (Austin: University of Texas Press, 1962). Alıntı Davidson'dandır, *Gods and Myths*, s. 114.
18. Davidson, a.g.e. *seior*'un zararlı yönlerinin çok az vurgulandığını belirtmektedir. H.P. Duerr, *Dreamtime* (New York: Basil Blackwell, 1986) uygulayıcıların sık sık zulüm gördüklerini ya da idam edildiklerini ve dolayısıyla da uygulamaların çok fazla romantikleştirilmemeleri gerektiğine inanmaktadır. Öykülerden birçoğu Vanir'in şamansı yönünü desteklerken, M. Eliade (*Shamanism*) şamanlık yolculuklarında "yeraltı dünyasına" gitmediklerine göre, klasik şamanlık yapmadıklarını düşünmektedir. Avrupalı kadın şamanların, erkeklerden farklı olarak, kısmen bu metnin 10. bölümünde tartışılan suçlama konusu olan cadılığın desteğiyle, trans halinde "üst dünyaya" gittikleri tezini önermek isterim.
19. Davidson, a.g.e.
20. Tacitus, *Germania*, s. 108.
21. Strabo, *Geography*, Glob'da değinilmiş, *The Bog People*, s. 176.

22. W. Alexander, *The History of Women: From the Earliest Antiquity to the Present Time Giving Some Account of Almost Every Interesting Particular Concerning That Sex, Among All Nations, Ancient and Modern* (Londra: Strand'deki W. Strahan & T.Cadell için basılmış, 1779).
23. A.g.e. s.58. "Thorbioga", Nordik sagalarda Vanir ile ilintilendirilen efsanevi Danimarkalı kadın olan Thorgerda olabilir.
24. Glob, *Denmark*, s. 167.

4. Bölüm: Yunanistan'dan Kalan Şifacılık Mirası

1. Homeros'un *Odysseus*'undan (yaklaşık İ.Ö. 700) olan bu malzeme C. Palmer ve H. Horowitz'in *Shaman Woman, Mainline Lady*'sinden (New York: Quill, 1982) alınmıştır. Bu kitap kadınların şifacılık bilimlerinde ilaç kullanmalarının ilginç bir görünümünü sunar.
2. J.H. Bass, *History of Medicine*, 2 cilt, çev. H.E. Anderson, (Huntington, NY: R. E.Krieger Co., 1971).
3. K.C. Hurd-Mead, *History of Women in Medicine*, kadınların şifacılık bilimine katkılarından söz etmenin yanı sıra, eski kadın şifacıların söylenceye sınıflandırılmasını en kapsamlı biçimiyle sunar. Hurd-Mead bilgiyi, mezar taşlarıyla yazıtlarda ve gizli kalmış çalışmalarda aradı. T. Bulfinch'in *Myths of Greece and Rome*'u (New York: Penguin, 1979) gibi klasik mitolojiler yalnızca, tanrıçaların savaşçılık ve avcılık rollerini üstlendiği ve onların şifacılık niteliklerinin en aza indirildiği Olimpos'taki panteondan söz eder. J.E. Harrison'ın *Myths of Greece and Rome*'u (Londra: Earnest Benn, 1927) gibi Helen öncesi daha eski mitolojiler üzerine odaklanan çalışmalar, dişil şifacılık panteonunu ele alır. Okunabilecek güncel bir kaynak C. Spretnak'ın *Lost Goddesses of Early Greece*'idir (Boston: Beacon Press, 1981).
4. H. Kursh, *Cobras in the Garden* (Wisconsin: Harvey Press, 1965), M. Stone'un *When God was a Woman*'ında (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976) özetlenmiştir.
5. M. Stone, *When God was a Woman*, s. 203.
6. Âdet kanı zamanının başlangıcından beri temel korkunun ve tapınmanın konusu olmuştur. Her derde deva bir ilaç, büyü yapmak için temel bileşen ve hatta böcek ilacı olarak kullanıldı – âdet gören kadınlar böcekleri öldürmek üzere eteklerini kaldırarak tarlalarda koşarlardı. Yaklaşık İ.S. 1. yüzyılda yazan Plinius, âdet kanının erkekleri ve köpekleri çıldırttığına inanıyordu.
7. Kapsamlı bir liste için Hurd-Mead, *History of Women in Medicine*'e bkz.

5. Bölüm: Romalı Kadınlar

1. Romalı şifa tanrıçalarından daha çok sözü edilen kaynak olarak Hurd-Mead, *History of Women in Medicine*'e bkz., s. 48-50.
2. M.R. Salzman, "Manga Mater: Great Mother of the Roman Empire", Olson'da, ed., *The Book of Goddess*, s.60-67.
3. Hurd-Mead tarafından alıntılanmış, *History of Women in Medicine*, s. 41.
4. Soranus, *Gynecology*, çev., O. Temkin'in önsöz ile (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1956).
5. Celsus, *De Medicina*, çev. W.G. Spencer (Cambridge: Harvard University Press, 1938).
6. Scribonius, Largus, "De compositione medicamentorum liber", Herd-Mead tarafından *History of Women in Medicine*'de söz ediliyor, s. 59-60.
7. A.g.e., s. 62-64.
8. A.g.e., s. 64-65.
9. A.g.e., s. 69.

6. Bölüm: İlk Hristiyanlığın Parlak Gelişimi

1. M. Fox, *The Coming of the Cosmic Christ* (San Francisco: Harper & Row, 1988).
2. E.S. Fiorenza, "Women in the Early Christian Movement", C.P. Christ ve J. Plaskow'da ed.ler, *Womanspirit Rising*'de (San Francisco: Harper & Row, 1979).
3. E. Pagels, "What Became of God the Mother?" Christ & Plaskow'da, ed.ler, *Womanspirit Rising*.
4. Özet Pagel'den alınmıştır, a.g.e.
5. St. Jerome'dan F. Heer'da alıntı yapılmıştır, *The Medieval World* (New York: New American Library, 1961), s. 322.

7. Bölüm: Ortaçağ'ın Hristiyan Kozmolojisi

1. Heer, *The Medieval World*; J. Huizinga, *The Waning of the Middle Ages* (Harmondsworth: Penguin, 1985). Bu her iki yazar da Ortaçağ'daki yaşamı çok etkileyici bir dille anlatırlar. Hiçbir biçimde feminist yazarlar olmamalarına karşın, kilise biçim ve öğreti olarak katılaştıkça, kadının rolü ve din ile dışıl arasındaki etkileşimi olağanüstü bir duyarlılıkla yazarlar. Her ikisi de bu zamanların önde gelen bilim insanları olarak kabul edilir.
2. D.R. Hopkins, *Princes and Peasants: Smallpox in History* (Chicago: University of Chicago Press, 1983).
3. M. Bishop, *The Middle Ages* (New York: American Heritage, 1985).

4. B.S. Anderson ve J.P. Zinsser, *A History of Their Own: Women in Europe* (New York: Harper & Row, 1988). Bu son kitap kadınların tarihini sunmada eksiksiz, alışılmışın dışında ve olağandışıdır.
5. Ortaçağ'dan kalan reçetelere ilişkin bilgilerin başlıca kaynaklarından biri L. Thorndike, *Magic and Experimental Science During the First 13 Centuries of Our Era*, 2 cilt (New York, 1923).
6. F. Gies ve J. Gies, *Life in a Medieval City* (New York: Harper & Row, 1969).
7. F. Gies ve J. Gies, *Women in the Middle Ages* (New York: Barnes & Noble, 1978).
8. Gies & Gies, *Life in a Medieval City*, s. 53.
9. Bishop, *The Middle Ages*, Bu, hastalıktan kırılan Ortaçağ halkının kısa bir özetini verir.
10. S. de Renzi, ed., *Collectio salernitana*, 5 cilt (Napoli, 1852-59).
11. Tarih bize neyin batıl inanç tıbbı olduğu ve neyin "gerçek" olduğunu sınıflandırmakta çok acele etmememiz gerektiğini önerir. Hayal gücünün etkisi ya da plasebo etkisi modern araştırmalarda iyi belgelenmiştir. Bunun yanı sıra, botanik ilaçların bileşenlerinden birçoğunun üzerinde yapılan araştırmalar ve eski ritüellerin psikofizyolojik etkileri, onların önemli sağaltıcı nitelikleri olabileceğini gösterir. Geniş çaplı belgeleme için bkz: J. Achterberg, *Imagery in Healing: Shamanism and Modern Medicine* (Boston: Shambala, 1985).
12. de Renzi, *Collectio salernitana*, cilt IV, s. 23.
13. M.A. Nutting ve L.L. Dock, *History of Nursing*, cilt I (New York: Putnam & Sons, 1907), s. 260-265.
14. Bishop, *The Middle Ages*, s. 146-148. Kutsal emanetler üzerine ek bir kaynak: E. Maple, *Magic, Medicine and Quackery* (New York: A.S. Barnes, 1968).
15. S. de Beauvoir, *The Second Sex*, H. M. Parshley tarafından çevrilmiş (New York: Alfred A. Knopf, 1953), s. 171.
16. Fox, *Coming of the Cosmic Christ*.
17. C. Singer, "The Scientific Views and Visions of Saint Hildegard (1098-1180)", C. Singer'da, ed. *Studies in the History and Method of Science* (Oxford: Clarendon Press, 1917).
18. Aralarında C. Singer da, a.g.e., olmak üzere Hildegard'ın özgeçmişini yazan birçok yazar vardır; L. Thorndike, *Magic and Experimental Science*, cilt 2 onun tıbbi çalışmalarının bir özetini içerir; Gies ve Gies, *Women in the Middle Ages*, bir bölümlük genel bir özet sunar; S. Flanagan, *Hildegard of Bingen, 1098-1179* (Londra ve New York: Routledge, 1989), yaşamının ilginç bir öyküsünü anlatır. Diğer kaynaklar şunları içerir: G. Uhlein, *Meditation with Hildegard of*

Bingen (Santa Fe: Bear & Co., 1982), M. Fox, *Illuminations of Hildegard of Bingen* (Santa Fe: Bear & Co., 1985).

19. L. Thorndike, *Magic and Experimental Science*, cilt 2, s. 154.
20. Heer, *The Medieval World*, s. 118.
21. A.g.e., s. 317, 323.

8. Bölüm: Goblen

1. S. Griffen, *Women and Nature* (New York: Harper & Row, 1978). Bu kitap kadının doğayla bağlantısı üzerine çok zengin bilgileri içerir; tarih, şiir, bilim ve kültür Griffin'in kuramında iç içe geçmiştir.

9. Bölüm: Sapkınlar Olarak Kadın Şifacılar

1. Campbell, *Occidental Mythology*, s. 13-14.
2. J. Michelet, *Satanism and Witchcraft*, çev. W. R. Allinson, 1860 (Secaucus, NJ: Citadel, 1939).
3. Thomas Aquinas, *Summa theologiae*.
4. J.B. Russell, *History of Witchcraft* (Londra: Thames & Hudson, 1980). Santa Barbara'da California Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Russell, sapkınların avını başlatan ve modern dinlerde bir tartışma kaynağı olmayı sürdüren monizm/düalizm tartışmalarının kısa bir özetini verir.
5. A.g.e., s. 33.
6. R.H. Robbins, *Encyclopedia of Witchcraft and Demonology*, 1959 (New York: Bonnaza Boks, 1981), s. 271.
7. Dr. Lynn Thorndike'in iki ciltlik çalışması, *History of Magic and Experimental Science* sihir ve bilim arasındaki ilk köprülerin ilk kez ve en kapsamlı biçimde açıklanmasıydı ve bu en eski bilim insanlarına ilişkin önde gelen bilgi kaynağıydı. *Kadın Şifacılar*'ın araştırmasının Dr. Thorndike'inkinden biraz farklı olmasına karşın, bilgi bağlamında ona önemli bir borcu vardır.
8. Arnald of Villanova, *Antidotarium*, altıyazı 3 (1532'de Lyons Fransa'da basılan bütün çalışmalarının baskısından).
9. Arnald of Villanova, *De Epilepsia*, altıyazı 25; *Brevarium*, III, 4 ve *Brevarium*, II, 45.
10. Michel Scot, *Physionomia (De secretis natural [ikinci başlık])*, altıyazı 46-50 (Amsterdam, 1740).
11. Michael Scot, *Liber introductorius*, Bodleian 226 metin, 15. yüzyıl.
12. Albertus Magnus, *Sleep and Waking*, Prussia'lı Petrus tarafından çevrilmiş, 1621, altıyazı 12.
13. Thorndike, *History of Magic and Experimental Science*, cilt 2 Magnus'un çalışmasını özetler.

14. R. Bacon, *Opus tertium*, editör A.G. Little (Aberdeen, 1912).
15. T. Aquinas, *Quodibet*, E. Frettle ve P. Mare tarafından çevrilmiş, *Opera omnia* (Paris, 1871-1880), altıyazı 11.
16. T. Aquinas, *Contra gentiles*, III, 103, *Opera omnia*.
17. Arnold of Villanova ve Roger Bacon, tartışmalı şifacılık ve teoloji konularında fikir yürütmeyi göze aldıkları için birçok kez bizzat Engizisyon ile karşı karşıya kalmışlardır.

10. Bölüm: Bilge Kadınların Kaderi

1. Huizinga, *The Waning of the Middle Ages*, hem kan hem de gül koklandığını belirttiği zamanların şizofren ve haşin mizacının bir tanımını sunar.
2. F. Braudel, *The Structures of Everyday Life: The Limits of the Possible*, çev. (New York: Harper & Row, 1981).
3. Bishop, *The Middle Ages*, s. 306.
4. Russell, *History of Witchcraft*.
5. Bishop, *The Middle Ages*, s. 313.
6. E. Power, "Some Women Practitioners of Medicine in the Middle Ages", *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, 1922, Tıp Tarihi Bölümü, s. 6, 21.
7. A.g.e. s. 22.
8. A.g.e. s. 22.
9. K. Bücher, *Die Frauenfrage im Mittelalter* (Tübingen, 1910).
10. Maple, *Magic, Medicine and Quackery*, s. 64.
11. A.g.e.
12. A.g.e., s. 66.
13. E. Boulding, *The Underside of History* (Boulder, Westview Press, 1976).
14. Michelet, *Satanism and Witchcraft*, xix.
15. Robbins, *Encyclopedia of Witchcraft*, s. 3.
16. C. Lerner, *Enemies of God* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1981), s. 100.
17. A.g.e.; B.Walker, *The Crone* (New York: Harper & Row, 1985); B. Walker, *The Women's Encyclopedia of Myths and Secrets* (San Francisco: Harper & Row, 1983); B. Ehrenreich ve D. English, *Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers* (Old Westbury, NY: Feminist Press, 1973); M. Daly, *Gynecology: The Metaethics of Radical Feminism* (Boston: Beacon Press, 1970); M. Daly, *The Church and the Second Sex* (Boston: Beacon Press, 1985).
18. W. Pressel, *Hexen und Hexenmeister* (Stuttgart, 1860) Robbins, *Encyclopedia of Witchcraft*'te yeniden basılmış, s. 510.
19. M. Gage, *Women, Church and State*, 1893 (Watertown, Mass.: Persephone Press, 1980).

20. Çocukların şeytani serüvenlere zorlandıklarına ilişkin bu öyküler, son zamanlarda Birleşik Devletler'de yetişkinleri suçlayan çocuklarınkinden farklı değildir.
21. Russell, *History of Witchcraft*'te suçlamaların birçoğunun temelde sapkınlık duruşmalarıyla ilintilendirildiğini ve dolayısıyla onların cadı çılgınlığı sırasında yeni düşünceler olmadığını belirtmektedir.
22. Sayılar, aksi belirtilmedikçe, Robbins tarafından *Encyclopedia of Witchcraft*'ında başlıca kaynaklardan alınmıştır. N. Cohn, *Europe's Inner Demons* (Londra: Paladin, 1975) birkaç ikincil kaynaktan abartılmış sayılar saptamıştır ve bazı bölgelerde yargılamaların çoğunlukla belirtildiği kadar çok yaşamı almadığını ileri sürer. Sayıların, Cohn'un yaptığı gibi düşürülmesi vahşeti hafifletmez.
23. Robbins, *Encyclopedia of Witchcraft*, s. 551.
24. Gage, *Women, Church and State*.
25. J. Springer ve H. Kramer, *Malleus maleficarum*, çev. Montague Summers (Londra: Pushkin Press, 1948).
26. E. Clark ve H. Richardson, *Women and Religion* (New York: Harper & Row, 1977), s. 120.
27. Springer ve Kramer, *Malleus maleficarum*, 1. Bölüm, Soru 6.
28. A.g.e.
29. Springer ve Kramer, *Malleus maleficarum*, 2. Bölüm, Soru 1; 6 & 7. Bölümler.
30. A.g.e.
31. A.g.e., s. xviii.
32. Aquinas'tan, *Quodibet*. Engizisyon, kadınların (ya da cadıların) "üreme" gücü üzerinde denetimleri olduğunu düşünerek, sık sık bu bağlamda Kilise Babalarından söz eder.
33. Araştırmalar D. O'Keefe'nin *Stolen Lightning*'inde (New York: Vintage, 1983) yeniden ele alınmıştır. Cadı olayının toplumsal çözümlemesi birçok yaklaşımlardan -daha sınırlanmışsa da- daha kesin bilgi vermiştir.
34. V. Bullough, *The Subordinate Sex* (Chicago: University of Chicago Press, 1973).
35. William Perkins, *A Discourse of the Damned Art of Witchcraft* (Cambridge, 1608, 1610). Not: Eril zamirim her iki cinsiyetten birine gönderme yapmakta kullanılması -bugün de çoğu zaman olduğu gibi- yaygındı.
36. G. Gifford, *A Dialogue Concerning Witches and Witchcraft*, 1593, 1603, 1842, ed. Beatrice White (Oxford: Oxford University Press, 1931).
37. C.L. Ewen, *Witchcraft and Demonism* (Londra: Heath Cranton, 1933).
38. Springer ve Kramer, *Malleus maleficarum*.
39. R. Scot, *The Discovery of Witchcraft*, 1584, 6, 1.

40. Gage'de alıntılanmış, *Women, Church and State*, 281.
41. Duerr, *Dreamtime*.
42. Robbins'te tartışılmış, *Encyclopedia of Witchcraft*.
43. F. Bacon, *Works*, (Londra, 1876), cilt 2, s. 664.
44. J.F. Rubel, Duerr'de değinilmiş, *Dreamtime*.
45. J. Harttliapp, Duerr alıntı yapmış, s. 4.
46. M. Harner, *Hallucinogens and Shamanism* (New York: Oxford University Press 1973).
47. Larner, *Enemies of God*, s. 129.
48. M. Haris, *Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture* (New York: Vintage, 1978).
49. M. Murray, *The God of the Witches* (Oxford: Oxford University Press, 1970). J.G. Frazier, *The Golden Bough* (New York: Avenel, 1981).
50. Meyer'in çalışması ve tezi Russell'in *History of Witchcraft*'inde tartışılır.
51. J. Michelet, *Satanism and Witchcraft*, s. 88, 89.
52. G. Zilboorg, *The Medical Man and the Witch During the Renaissance*, 1935 (New York: Cooper Square, 1969).
53. A.g.e., s. 58.
54. A.g.e., s. 73.
55. A.g.e., s. 63.
56. Larner, *Enemies of God*, s. 195.
57. H. Leventhal, *In the Shadow of the Enlightenment* (New York: New York University Press, 1976) Samuel Johnson'dan alıntı yapar: "Hayır efendim, cadılık bitti; dolayısıyla cadılık olmayana zulmü engellemek için bir parlamento yasası geçirildi. Niye bitti, daha birçok şeyin nedenini bilmediğimiz gibi, bilmiyoruz."

11. Bölüm: Modern Tıbbın Doğuşunda Bulunmayanlar

1. M. Hooker, ed., *Descartes* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978).
2. D.J. Boorstin, *The Discoverers* (New York: Random House, 1983), s. 347.
3. F. Yates, *The Rosicrucian Enligntment* (Boston: Shambhala, 1978), s. 190.
4. E.F. Keller, *Reflections on Gender and Science* (New Haven: Yale University Press, 1985).
5. A.g.e., s. 47.
6. J.H. Robertson, "Valerius Terminus on the Interpretation of Nature", *The Philosophical Works of Francis Bacon*'da (Londra: Routledge & Sons, 1905), s. 188.
7. B. Farrington, *The Philosophy of Francis Bacon* (Chicago: Phoenix, 1964), s. 197.

8. Keller'dan alıntılar, *Reflections*, s. 36.
9. Farrington, *The Philosophy of Francis Bacon*, s. 194.
10. C. Merchant, *The Death of Nature* (New York: Harper & Row, 1980).
11. A.g.e., s. 3.
12. H.C. Agrippa, *Three Boks of Occult Philosophy or Magic* (Chicago: Hahn & Whitehead, 1898).
13. F. Hartman, *Paracelsus: Life and Prophecies* (Blauvelt, NY: Rudolf Steiner, 1973), s. 11-112.
14. Achterberg, *Imagery in Healing*.
15. M. Lipinska, *Histoire des femmes medicine*, 1900, s. 58.
16. Lyons & Petrucelli, *Medicine, Illustrated History*, s. 454.
17. F.B. Rogers, *A Syllabus of Medical History* (Boston: Little, Brown, 1962).
18. M. Wortley Montagu, "Letters of the Right Honourable Lady Mary Wortley Montagu: Written During Her Travels in Europe, Asia and Africa to Persons of Distinction, Men of Letters, etc. in Different Parts of Europe", 3 cilt. (Londra: T. Beckett için basılmış, 1717).
19. G. Miller, "Putting Lady Mary in Her Place: A Discussion of Historical Causation", *Bulletin of the History of Medicine*, 1981, 55: s. 2-16.
20. "Sophia, a Person of Quality", 1739, *Woman Not Inferior to Man*, tıpkıbasım (Londra: Bentham Press, 1975).
21. Hopkins, *Princes and Peasents*.
22. R.P. Stearns, "Remarks upon the Introduction of Inoculation of Smallpox in England", *Bulletin of the History of Medicine* 24 (1950): s. 103-22, 115.
23. A. Corbin, *The Foul and the Fragrant* (Cambridge: Harvard University Press, 1986). Corbin sağlık koruma ve halk sağlığının ortaya çıkışında kokunun rolünü tanımlayan iyi belgelenmiş bir kitap sunuyor.
24. R. Dubos, *The Mirage of Health: Utopias, Progress, and Biological Change* (New York: Harper & Row, 1959).

12. Bölüm: Cinsiyet ve Sağlıkla İlgili Meslekler

1. R.M. Morantz, Morantz, Pomerlau ve Fenichel'de önsöz, *In Her Own Words*.
2. M.R. Walsh, *Doctors Wanted, No Women Need Apply* (New Haven: Yale University Press, 1977).

13. Bölüm: Ebelik

1. J. Donnison, *Midwives and Medical Men* (New York: 1977) İngiliz ebeliğinin kusursuz bir özeti.
2. P. Willughby, *Observations on Midwifery. As Also the Country Midwives Opusculum or Vade Mecum*, H. Blenkinsop, ed. (Warwick, England, 1863).

3. E. Röesslin, *The Byrthe of Mankynd, Otherwyse Named the Woman's Boke*, Latinceden çevrilmiş, Thomas Raynalde, 1545, Londra. Alıntılar önsözdendir.
4. J.B. Donegan, *Women and Men Midwives: Medicine, Morality and Misogyny in Early America* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1978).
5. B. Rowland, *Medieval Woman's Guide to Health: The First English Gynecological Handbook* (Kent, Ohio: Kent State University Press, 1981).
6. A.g.e., s. xiii.
7. A.g.e., s. 14.
8. Michelet, *Satanism and Witchcraft*.
9. Tütsüleme kadının, içinde yanan ya da buharı tüten tercihen güzel kokulu otlar bulunan bir kabın üzerine bacaklarını açarak oturmasını gerektiriyordu. Bazı reçeteler kadının aynı zamanda, amacı hastalık buharlarını kovmak olan, kötü kokular solumasını da (yanan köpek tüyü gibi) gerektiriyordu.
10. J. Sharp, *The Midwives Book or the Whole Art of Midwifery*, 1671, H. Smith'te alıntı yapılmış, "Gynecology and Ideology in Seventeenth Century England", B.A. Carroll, ed. *Liberating Women's History: Theoretical and Critical Essays*'de (Urbano, Chicago ve Londra: University of Illinois Press, 1976).
11. A.g.e., s.112.
12. Bu yemin aralarında Donnison'un *Midwives and Medical Man*'i de olmak üzere birçok metinde tartışılmıştır. Özgün kaynak 16. yüzyıl Londra'sında basılmış olan yazarı bilinmeyen bir kitapmış gibi görünmektedir.
13. J.H. Aveling, *English Midwives: Their History and Their Prospects* (Londra: Churchill, 1872), s. 125-126.
14. Willughby, *Observations in Midwifery*.
15. E. McGrew ve M.P. McGrew, *Encyclopedia of Medical History* (New York: McGraw-Hill, 1985), s. 205.
16. H. Spencer, *The History of British Midwifery from 1650 to 1800*, Hurd-Mead'in *History of Women in Medicine*'inde alıntı yapılmış, s. 463.
17. W. Smellie, *A Treatise on the Theory and Practice of Midwifery*, 3. baskı (Londra: D.Wilson & T.Durham, 1756).
18. B.A. Pugh, *Treatise of Midwifery, Chiefly with Regard to the Operation with Several Improvements in That Art* (Londra: J.Buckland, 1754), s. 64-65.
19. W. Harvey, *Anatomical Exercitations, Concerning the Generation of Living Creatures* (Londra, 1653), s. 488.
20. C. White, *Treatise on the Management of Pregnant and Lying-in Women* (Londra, 1773).
21. İngiltere'deki Registrar-General's Office'ten Dr. Farr tarafından üretilen sayılar, 1876, J. Donison'un *Midwives and Medical Man*'inde belirtilmiştir.

22. J.M. Duncan, *Mortality of Childbed* (Londra, 1870).
23. College of Physicians'ın Raporu, 15 Kasım 1835, W.R. Penman'de, *The Public Practice of Midwifery of Philadelphia*'da, College of Physicians of Philadelphia'nın toplantı tutanakları, 37 (Ekim 1869): s. 129.
24. Donnison, *Midwives and Medical Men*, s. 92.
25. J. van Pelt Quackenbush, Albany Medical School'un Kadın Doğuma Giriş Dersi'nin öğrencilerine hitaben yapılmış bir konuşma, 5 Kasım 1855 (Albany: B. Taylor, 1855), s. 7.
26. H. Graham, *Eternal Eve* (Londra: W. Heinemann, 1950). Alıntılanan malzeme C.Meigs'in kadınların felsefesi tartışmasından alınmıştır.
27. C. Meigs, *Females and Their Diseases* (Philadelphia: Lea & Blanchard, 1848), s. 19 -21.
28. C. Meigs, Dişinin belirgin özellikleri üzerine Jefferson Medical College'ın sınıfına verilen konferans, 5 Ocak 1847, (Philadelphia: Collins, 1847), s. 6-17.
29. T. Ewell, *Letters to Ladies, Detailing Important Information Concerning Themselves and Infants* (Philadelphia: W.Brown, 1817).
30. J. Maubry, *The Female Physician* (Londra: James Holland, 1724), J.S. Cutter ve H.R. Viets'in *A Short History of Midwifery*'sinde alıntı yapılmıştır (Philadelphia: WB. Sanders, 1964), s. 12.
31. M. Stephens, *Domestic Midwife: or the Best Means of Preventing Danger in Childbirth considered* (Londra: 1795).
32. P. Thicknesse, *Man-Midwifery Analysed, and the Tendency of the Practice Detected and Exposed* (Londra: R. Davis, 1764).
33. V. Seaman, *The Midwives Monitor and Mother's Mirror* (New York: Isaac Collins, 1800).
34. A. Johnson, ed., *Dictionary of American Biography*, cilt 2 (New York, 1951).

14. Bölüm: Her Kadın Kendi Doktoru

1. N. Cott, *The Bonds of Womanhood* (New Haven: Yale University Press, 1977).
2. R.M. Morantz, Önsöz, Morantz, Pomerlau ve Fenichel'de, *In Her Own Words*, s. 8.
3. K. Moore, *Victorian Wives* (Londra ve New York: Allison & Busby, 1974).
4. N. Cott, "Passionlessness: An Interpretation of Victorian Sexual Ideology, 1790-1850", *Signs: A Journal of Women in Culture and Society*, cilt 4, 21 (1978): s. 219-236.
5. H.C. Wood, "The Heroic Treatment of Idiopathic Peritonitis", *Boston Medical and Surgical Journal*, 98 (1878): s. 555-560.

6. C. Wilder, "Pulmonary Consumption, its Causes, Symptoms and Treatment", *Medical Communications of the Massachusetts Medical Society* 7, 2. seri, cilt 3 (Boston, 1848).
7. R. Morantz, "Making Women Modern: Middle Class Women and Health Reform in Nineteenth Century America", *Journal of Social History*, 10 (Yaz, 1977): s. 490-507.
8. S.E. Selby, "A Bloomer to her Sisters", *Water Cure Journal* 15 (1853): s. 131.
9. M.G. Nichols, "To the Women Who Read the Water Cure Journal", *Water Cure Journal* 14 (1852): s. 68.
10. M.G. Nichols, "Old School Medical Journals", *Water Cure Journal* 9 (1850): s. 181.
11. M.G. Nichols, "Woman, the Physician", *Water Cure Journal* 12 (1851): s. 73-74.
12. M.G. Nichols ve T.L. Nichols, *Marriage: Its History, Character and Results* (New York: T.L. Nichols, 1854).
13. Söz verdiği gibi Pinkham'a yazan kadınlar hiçbir zaman ne onun ne de şirketi tarafından açığa vurulmadı.
14. R.L. Numbers, "Do-it-yourself the Sectarian Way", G.B. Risse, R.L. Numbers ve J.W. Levitt, ed.ler, *Medicine Without Doctors: Home Health Care in American History* (New York: Science History Publications, 1977).
15. A. Berman, *The Impact of the Nineteenth-Century Botanica Medical Movement on American Pharmacy and Medicine* (doktora tezi), Univ. of Wisconsin, 1954.
16. Ohio'nun *Thomsonian Recorder*'ından, 2. cildin önsözü (1833): s. v.
17. O.W. Holmes, homeopati üzerine daha yeni görüşler, H.L. Coulter'ın *Divided Legacy*'sinde alıntı yapılmış (Washington, DC: McGrath, 1973).
18. R.L. Numbers, *Do-it-yourself the Sectarian Way*.

15. Bölüm: Savaşçılar

1. The Women's Medical Association of New York City, ed.ler *Mary Putnam Jacobi, M.D.: A Pathfinder in Medicine* (New York: G.P. Putnam, 1925), s. 397.
2. H.S. Hunt, *Glances and Glimpses*, 1856 (Boston: yeniden basım 1970).
3. A.g.e., s. 270.
4. A.g.e., s. 272.
5. A.g.e., s. 217, *Boston Medical & Surgical Journal*'dan alıntı yapılmıştır.
6. E.T. James, *Notable American Women* (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1971), s. 165.
7. Woman's Medical College of Pennsylvania (Alumnae Association'ın -Öğrenci Derneği- toplantı tutanakları, 1906), s. 61.

8. *Philadelphia Evening Bulletin*'dan G.F. Alsop tarafından *History of the Woman's Medical College*'da alıntı yapılmıştır, Philadelphia, Pennsylvania, 1850-1950 (Philadelphia: J.B. Libbincott, 1950), s. 54-55.
9. R. Morantz, "The Connecting Link: the Case for the Woman Doctor in Nineteenth Century America", J.W. Leavitt & R.L. Numbers'ın ed.leri olduğu *Sickness and Health in America*'da (Madison: University of Wisconsin Press, 1977), s. 118.
10. A.g.e.
11. E.H. Clarke, *Sex in Education: or, A Fair Chance for the Girls* (Boston, 1873), s. 41.
12. Morantz, *Sickness and Health in America*, s. 119.
13. H. Storer ve R.J. Abram, "Will There Be a Monument?" R.J. Abram'ın ed.ü olduğu *Send us a Lady Physician*'da (New York: W.W. Norton, 1985).
14. R. Morantz, "Female Student Has Arrived." Abram'ın ed.ü olduğu *Send us a Lady Physician*'da.
15. E. Blackwell, *Address on the Medical Education of Women* (New York, 1856), s. 8-9.
16. J.P. Chesney, "Woman As a Physician", *Richmond and Louisville Medical Journal* 11 (1871): s. 4.
17. M.P. Jacobi, *The Question of Rest for Women During Menstruation* (New York: G.B. Putnam, 1877).
18. E. Pope, E.L. Call ve C.A. Pope, *The Practice of Medicine by Women in the United States* (Boston 1881).
19. Walsh, *Doctors Wanted, No Woman Need Apply*, s. 85.
20. M.P. Jacobi, "An Address Delivered at the Commencement of the Woman's Medical College of the New York Infirmary", 1883.
21. Women's Medical Association of New York City, ed.ler, *Mary Putnam Jacobi*, s. 494.
22. Bu tartışma Walsh'taki bilgilerden özetlenmiştir, *Doctors Wanted, No Woman Need Apply*.
23. Başmakale, *Journal of the American Medical Association*, 31 (1898): s. 932-933.
24. Başmakale, *Journal of the American Medical Association*, 44 (1905): s. 1933.
25. Walsh, *Doctors Wanted, No Woman Need Apply*.
26. Florence Nigtingale, "Notes on Nursing: What It Is, and What It Is Not" (New York: Appleton, 1860), s. 3. Abram'ın ed.ü olduğu *Send us a Lady Physician*'daki B. Melosh'un bölümü olan "Every Woman is a Nurse: Work and Gender in the Emergence of Nursing"e de bkz.
27. R.H. Hume, *Great Women of Medicine* (New York: Random House, 1964), s. 71.

28. F. Nigtingale, *Florence Nightingale to Her Nurses: A Selection from Miss Nightingale's Address to Probationers and Nurses of the Nightingale School at St. Thomas's Hospital* (1915), s. 303.
29. R.H. Shryock, "Nursing Emerges as a Profession", *Clio Medica* 3 (1968): s. 131, 147.
30. B. Melosh, *Every Woman is a Nurse*, s. 121.
31. G.E. Wolstenholme, Florence Nightingale: New Lamps for Old", *Proceedings of Royal Society of Medicine*, 63 (1970): s. 1283.
32. *Boston Medical and Surgical Journal*, 76 (1897): s. 214.
33. Walsh'in *Doctors Wanted, No Woman Need Apply*'ında F.A. Washburn'in *The Massachusetts General Hospital: Its Development 1900-1935* (Boston) s. 443-444 alıntı yapılmış, s.142.
34. M.R. O'connell, "The Roman Catholic Tradition Since 1545" *Caring and Curing*'de, R.L.Numbers ve D.W. Amundsen, ed.ler (New York: Macmillan, 1986), s. 136.
35. A.g.e.
36. A.g.e., s. 137.
37. G. Wacker, "The Pentecostal Tradition", R.L. Numbers v.d., ed.ler, *Caring and Curing*, s. 519.
38. Wacker tarafından alıntı yapılmış, a.g.e.'de.
39. W. James, *Varieties of Religious Experience* (Londra ve New York: Collier Books, 1961), s. 110.
40. A.g.e., s. 90-91.
41. R.B. Schoepflin, "The Christian Science Tradition", R.L. Numbers v.d., ed.ler *Caring and Curing*.
42. L. Dossey, *Space, Time and Medicine* (Boston: Shambhala, 1982).
43. A. Vietor, *A Woman's Quest: The Life of Marie E. Zakrzewska, M.D.* (New York ve Londra: D.Appleton, 1924), s. 84-85.

16. Bölüm: Sağlık Korunma Sağlayan Kadın

1. J.H. Knowles, ed. *Doing Beter, and Feeling Worse: Health in the United States* (New York: W.W. Norton, 1977) ve D.S. Sobel, ed., *Ways of Health* (New York: Harcourt Brace Javenovich, 1979).
2. G. Null, *Healing Yourself Naturally* (New York: McGraw-Hill, 1988).
3. G.S. King, "The Flexner Report of 1910", *Journal of the American Medical Association*, 251, no: 8 (24 Şubat, 1984).
4. Shryock, "Nursing Emerges as a Profession", s. 131-147.
5. V.M. Driscoll, "Movement to Secure Legal Recognition of Nursing as an Independent Profession", *Journal, New York State Nurses Association*, 19. no: 1 (Mart, 1988).

6. C. Crossen, "Nurses tired of answering to doctors, begin to treat patients on their-own", *Wall Street Journal* (7 Ocak, 1986), s. 31.
7. B. Bullough, "Barriers to the nurse practitioner movement: Problems of women in a woman's field", *International Journal of Health Services*, 5, no: 2 (1976): s. 229-230.
8. Nursing News, *Nursing* 88 (Ağustos, 1988), s. 10'da bildirilmiş.
9. B. Rider ve R.M. Brashear'ın "Men in Occupational Therapy", *The American Journal of Occupational Therapy*, 42 (4) (Nisan, 1988), s. 232'de alıntı yapılmış.
10. *Allied Health Education Directory* (Chicago: American Medical Association, 1988).
11. C.B. Inlander, L.S. Levin ve E. Weiner, ed.ler *Medicine on Trial*'da (New York: Prentice Hall, 1988) alıntı yapılmış.
12. F.E. Korbin, "The American Midwife Controversy: A Crisis of Professionalization", *Bulletin of the History of Medicine*, 40 (1966): s. 350-363.
13. E. Declercq ve R. Lacroix, "The Immigrant Midwives of Lawrence: The Conflict between Law and Culture in Early Twentieth-Century Massachusetts", *Bulletin of the History of Medicine*, 59 (1985): s. 232-246.
14. Baker, "The Function of the Midwife", *Woman's Medical Journal*, 23 (1913): s. 197.
15. R. Goodel ve J. Gurin, "Where Should Babies Be Born?", *American Health* (Ocak-Şubat 1984).
16. Declercq ve Lacroix, "The Immigrant Midwives", s. 233.
17. I.H. Butter ve B.J. Kay, "State Laws and the Practice of Midwifery", *American Journal of Public Health*, 78 (Eylül, 1988), s. 9.
18. Michigan Üniversitesi'nin School Of Public Health'inin (Halk Sağlığı Okulu) Department of Public Health Policy and Administration'ındaki (Halk Sağlığı Politikası ve Yönetimi Bölümü) Butter ve Key'den eyalet yasalarının tam tabloları sağlanabilir, Ann Arbor, Mich. 48109-2029.
19. D.A. Sullivan ve R. Weitz, "Obstacles to the practice of Licensed Lay Midwifery", *Journal of Social Science and Medicine*, 19, no: 11 (1984): s. 1189-1196.
20. *Physician Characteristics and Distribution in the U.S.*'ten sayılar, 1987 baskısı, Department of Data (Veri Dairesi), American Medical Association (Amerikan Tıp Derneği) tarafından hazırlanmıştır.
21. M.L. Gonzales ve D.W. Emmons, ed.ler, *Socioeconomic Characteristics of Medical Practice* (Center for Health Policy Research, 1986) (Sağlık Politikası Araştırma Merkezi), AMA Socioeconomic System'dan.
22. Audrey Fried, İstihdam Koordinatörü, National Association for Social Workers (Toplum Hizmetlileri için Ulusal Birlik), Temmuz 1986 - Haziran 1987 ücret araştırması; yazar ile kişisel iletişim.

23. A. Muller, J.J. Vitali ve D. Brannon, "Wage Differences and the Concentration of Women in Hospital Occupations", *Health Care management Review*, 12 (1) (1987): s. 61-70.
24. A.g.e., s.64.

17. Bölüm: Dengedeki Yaşam

1. Genesis Farm'ın yöneticisi (Büyük) Miriam Theresa McGillis, Steven's Point'teki Wisconsin Üniversitesi'nde Temmuz 1988 tarihindeki Wellness Conference'ta yaptığı "Fate of the Earth" (Dünyanın Kaderi) konuşmasının bant kayıtlarından birinden alınmış bu noktalar üzerine çok konuşan biridir. Çalışması Thomas Berry'nin yazısına (*Dream of the Earth*, San Francisco: Sierra Club, 1988) dayanır. Bu tez kadar önemli olan bir çalışma Matthew Fox'undur.
2. Metinde sözü geçen erkek ve dişi nitelikler için klasik kaynakların yanı sıra, sözcüklerin çoğu "Kadın Şifacı" seminerlerine katılan kimseler ve özellikle Dr. Rachel Naomi Remen ve Marion Woodman tarafından önerilmiştir.
3. Bu, Raine Eisler'in metninde tanımlanan "ortaklık" kavramını önerir, *The Chalice and the Blade* (San Francisco: Harper & Row, 1987).
4. C. Gilligan, *In a Different Voice* (Cambridge: Harvard University Press, 1982).
5. Aklın sağlık üzerindeki rolü üzerine giderek gelişen profesyonel ve halk için literatür bu noktayı belirtir ve J. Achterberg tarafından incelendiği gibi, *Imagery in Healing*, 1985; E. Rossi, *The Psychobiology of Mind-Body Healing* (New York: W.W. Norton, 1986); B. Justice, *Who Gets Sick?* (Los Angeles: Jeremy P. Tarcher, Inc. 1988); ve başka pek çoğu.
6. J. Achterberg, "The Wounded Healer: Transformational Journeys in Modern Medicine", ed. G. Doore'un *Shalan's Path: Healing, Personal Growth, and Empowerment*'ında (Boston: Shambhala, 1988).
7. T. McClellan, "Whether Art Is Useful", yayımlanmamış metin (Dallas, Tex.), s. 4.
8. T. Roszak, *Person/Plant* (New York: Doubleday, 1978).

- Abram, R.J., ed. *Send Us a Lady Physician*, New York: W.W. Norton & Co., 1985.
- Achterberg, J. *Imagery in Healing: Shamanism and Modern Medicine*, Boston: Shambhala, 1985.
- _____. "The Wounded Healer: Transformational Journeys into Modern Medicine", *Shaman's Path: Healing, Personal Growth, and Empowerment* içinde, ed. G. Doore, Boston: Shambhala, 1988.
- Agrippa, H.C., *Three Books of Occult Philosophy or Magic*, Chicago: Hahn & Whitehead, 1898.
- Alexander, W., *The History of Women: From the Earliest Antiquity to the Present Time Giving Some Account of Almost Every Interesting Particular Concerning That Sex, Among All Nations, Ancient and Modern*, Londra: W. Strahan & T. Cadell için Strand'de basılmış, 1779.
- Allied Health Education Directory*, Chicago: American Medical Association, 1988.
- Alsop, G.F., *History of the Women's Medical College*, Philadelphia, Pennsylvania, 1850-1950, Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1950.
- Anderson, B.S. ve J.P. Zinsser, *A History of Their Own: Women in Europe*, New York: Harper & Row, 1988.
- Aquinas, St. Thomas, *Contra gentiles ve Quodibet*, çev. E. Frettle ve P. Mare, *Opera omnia*, Paris, 1871-1880.
- _____. *Opus tertium*, ed. A.G. Little, Aberdeen, 1912.
- _____. *Summa theologica*, 22 cilt, Londra 1916-1938.

- Arnald of Villanova, *Antidotarium, Brevarium, De Epilepsia*, bütün yapıtlarının baskısından yayımlanmış, Lyons, Fransa, 1532.
- Aveling, J.H., *English Midwives: Their History and Their Prospects*, Londra: Churchill, 1872.
- Baas, J.H., *History of Medicine*, 2 cilt, çev. H.E. Anderson, Huntington, NY: R.E. Krieger Co., 1971.
- Bacon, R., *Opus tertium*, ed. A.G. Little, Aberdeen, 1912.
- Baker, J., "The Function of the Midwife", *Woman's Medical Journal* 23 (1913): 197.
- Berman, A., *The Impact of the Nineteenth Century Botanico Medical Movement on American Pharmacy and Medicine*, doktora tezi, University of Wisconsin, 1954.
- Berry, T., *Dream for the Earth*, San Francisco: Sierra Club, 1988.
- Bishop, M., *The Middle Ages*, New York: American Heritage, 1985.
- Blackwell, E., *Address on the Medical Education of Women*, New York, 1856.
- Boorstin, D.J., *The Discoverers*, New York: Random House, 1983.
- Boulding, E., *The Underside of History*, Boulder: Westview Press, 1976.
- Braudel, F., *The Structures of Everyday Life: The Limits of the Possible*, çev., New York: Harper & Row, 1981.
- Brothwell D., *The Bogman and the Archaeology of People*, Londra: British Museum Publications, 1986.
- Bulfinch, T., *The Myths of Greece and Rome*, New York: Penguin, 1979.
- Bullough, B., "Barriers to the Nurse Practitioner Movement: Problems of Woman's Field", *International Journal of Health Services*, 5, no: 2 (1975): 229-230.
- Bullough, V., *The Subordinate Sex*, Chicago: University of Chicago Press, 1973.
- Butter, I.H. ve B.J. Kay, "State Laws and the Practice of Lay Midwifery", *American Journal of Public Health* 78 (Eylül 1988).
- Bücher, K., *Die Frauenfrage im Mittelalter*, Tübingen, 1910.
- Campbell, J., *Occidental Mythology: The Masks of God*, New York: Penguin, 1964.
- _____, *Primitive Mythology: The Masks of God*, New York: Penguin, 1987.
- Carroll, B.A. ed. *Liberating Women's History: Theoretical and Critical Essays*, Urbana, Chicago ve Londra: University of Illinois Press, 1976.
- Celsus, *De medicina*, çev. W. G. Spencer, Cambridge: Harvard University Press, 1938.
- Chesney, J.P., "Woman as a Physician", *Richmond and Louisville Medical Journal* 11 (1871): 4.
- Christ, C.P. ve J. Plaskow, ed.ler, *Womanspirit Rising*, San Francisco: Harper & Row, 1979.
- Clark, E., ve H. Richardson, *Women and Religion*, New York: Harper & Row, 1977.

- Clark, E.H., *Sex in Education: or, A Fair Chance for the Girls*, Boston, 1873.
- Cohn, N., *Europe's Inner Demons*, Londra: Paladin, 1975.
- Corbin, A., *The Foul and the Fragrant*, Cambridge: Harvard University Press, 1986.
- Cott, N., "Passionlessness: An Interpretation of Victorian Sexual Ideology, 1790-1850", *Signs: A Journal of Women in Culture and Society*, 4. cilt, 21 (1978): 219-236.
- Cott, N., *The Bonds of Womanhood*, New Haven: Yale University Press, 1977.
- Coulter, H.L., *Divided Legacy*, Washington, DC: McGrath Publishing Company, 1973.
- Crossen, C., "Nurses Tired of Answering to Doctors, Begin to Treat Patients on Their Own", *Wall Street Journal* (7 Ocak 1986).
- Cutter, J.S. ve H.R. Viets, *A Short History of Midwifery*, Philadelphia: W.B. Sanders, 1964.
- Daly, M. *Gynecology: The Metaethics of Radical Feminism*, Boston: Beacon Press, 1970.
- _____, *The Church and the Second Sex*, Boston: Beacon Press, 1985.
- Davidson, H.R.E., *Gods and Myths of Northern Europe*, New York: Penguin Books, 1964.
- de Beauvoir, S., *The Second Sex*, çev. H.M. Parshley, New York: Alfred A. Knopf, 1953.
- de Renzi, S., ed. *Collectio salernitana*, 5 cilt, Naples, 1852-59.
- Declercq, E., ve R. Lacroix, "The Immigrant Midwives of Lawrence: The Conflict between Law and Culture in Early Twentieth-Century Massachusetts", *Bulletin of the History of Medicine* 59 (1985): 232-246.
- Donegan, J.B., *Woman and Men Midwives: Medicine, Morality, and Misogyny in Early America*, Westport, Conn.: Greenwood Press, 1978.
- Donnison, J., *Midwives and Medical Men*, New York: Schocken Books, 1977.
- Doore, G., ed. *Shaman's Path: Healing, Personal Growth and Empowerment*, Boston: Shambhala, 1988.
- Dossey, L., *Space, Time and Medicine*, Boston: Shambhala, 1982.
- Driscoll, V.M., "Movement to Secure Legal Recognition of Nursing as an Independent Profession", *Journal, New York State Nurses Association*, 19, no: 1 (Mart 1988).
- Dubos, R., *The Mirage of Health: Utopias, Progress, and Biological Change*, New York: Harper & Row, 1959.
- Duerr, H.P., *Dreamtime*, New York: Basil Blackwell Ltd., 1986.
- Duncan, J.M., *Mortality of Childbed*, Londra, 1870.
- Ehrenreich, B., ve D. English, *Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers*, Old Westbury, N.Y.: The Feminist Press, 1973.

- Eisler, Riane, *The Chalice and the Blade*, San Francisco: Harper & Row, 1987.
- Eliade, M., *Shamanism*, New York: Pantheon, 1964.
- Ewell, T., *Letters to Ladies, Detailing Important Information Concerning Themselves and Infants*, Philadelphia: W. Brown, 1817.
- Ewen, C.L., *Witchcraft and Demonism*, Londra: Heath Cranton, Ltd., 1933.
- Farrington, B., *The Philosophy of Francis Bacon*, Chicago: Phoenix, 1964.
- Fiorenza, E.S., "Women in the Early Christian Movement", *Womenspirit Rising'de*, ed. ler C.P Christ ve J. Plaskow, San Francisco: Harper & Row, 1979.
- Flanagan, S., *Hildegard of Bingen*, 1098-1179, Londra ve New York: Routledge, 1989.
- Fox, M., *Illuminations of Hildegard of Bingen*, Santa Fe: Bear & Co., 1985.
- ____ *The Coming of the Cosmic Christ*, San Francisco: Harper & Row, 1988.
- Frazier, J.G., *The Golden Bough*, 1890, New York: Avenel Books, 1981.
- Gage, M., *Women, Church and State*, 1893, Watertown, Mass.: Persephone Press, 1980.
- Gies, F. ve J. Gies, *Life in a Medieval City*, New York: Harper & Row, 1969.
- ____ *Women in the Middle Ages*, New York: Barnes & Noble, 1978.
- Gifford, G.A., *A Dialogue concerning Witches and Witchcraft*, 1593, 1603, 1842, ed. Beatrice White, Oxford: Oxford University Press, 1931.
- Gilligan, C., *In a Different Voice*, Cambridge: Harvard University Press, 1982.
- Gimbutas, M., *Goddesses and Gods of Old Europe*, Berkeley: University of California Press, 1982.
- Glob, P.V., *Denmark*, Ithaca, NY ve Londra: Cornell University Press, 1967.
- ____ *The Bog People*, Londra: Faber and Faber, 1969.
- ____ *The Mound People*, Londra: Paladin Books, 1983.
- Gonzales, M.L., ve D.W. Emmons, ed. ler *Socioeconomic Characteristics of Medical Practice*, Center for Health Policy Research, 1986.
- Goodell, R. ve J. Gurin, "Where Should Babies Be Born?", *American Health* (Ocak-Şubat 1984).
- Graham, H., *Eternal Eve*, Londra: W. Heinemann, 1950.
- Griffin, S., *Women and Nature*, New York: Harper & Row, 1978.
- Hancar, F., "Zum Problem der Venusstatuetten im euroasiatischen Jungpalaolithikum", *Praehistorische Zeitschrift*, XXX-XXXI cilt, 1/2 Fasikül, 1939-1940.
- Harner, M., *Hallucinogens and Shamanism*, New York: Oxford University Press, 1973.
- ____ *The Way of the Shaman*, San Francisco: Harper & Row, 1980.
- Harris, M., *Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture*, New York: Vintage Books, 1978.

- Harrison, J.E., *Myths of Greece and Rome*, Londra: Earnest Benn Ltd., 1927.
- _____, *Themis*, yenileştirilmiş 2. baskı, Cambridge: The University Press, 1927.
- Hartman, F., *Paracelsus: Life and Prophecies*, Blauvelt, NY: Rudolf Steiner, 1973.
- Harvey, W., *Anatomical Exercitations, Concerning the Generation of Living Creatures*, Londra, 1653.
- Heer, F., *The Medieval World*, New York: New American Library, 1961.
- Hooker, M., ed. *Descartes*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1978.
- Hopkins, D., *Princes and Peasants: Smallpox in History*, Chicago: University of Chicago Press, 1983
- Horowitz, M. ve C. Palmer, *Shaman Woman, Mainline Lady*, New York: Quill, 1982
- Huizinga, J., *The Waning of the Middle Ages*, Harmondsworth, England: Penguin Books, 1985.
- Hume, R.F., *Great Women of Medicine*, New York: Random House, 1964.
- Hunt, H.S., *Glances and Glimpses*, Boston: John P. Jewett & Co., 1856.
- Hurd-Mead. K.C., *A History of Women in Medicine*, Haddam, Conn.: Haddam Press, 1938.
- Inlander, C.B., L.S. Levin ve E. Weinder, ed. ler, *Medicine on Trial*, New York: Prentice Hall, 1988.
- Jacobi, M.P., *The Question of Rest for Women During Menstruation*, New York: G.P. Putnam's Sons, 1877.
- James, E.T., *Notable American Women*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1971.
- James, W., *Varieties of Religious Experience*, Londra ve New York: Collier Books, 1961.
- Johnson, A., ed., *Dictionary of American Biography*, cilt 2, New York 1951.
- Johnson, B., *Lady of the Beasts: Ancient Images of the Goddess and Her Sacred Animals*, San Francisco: Harper & Row, 1981.
- Justice, B., *Who Gets Sick?*, Los Angeles: Jeremy B. Tarcher, 1988.
- Keller, E.F., *Reflections on Gender and Science*, New Haven: Yale University Press, 1985.
- King, G.S., "The Flexner Report of 1910", *Journal of the American Medical Association* 251, no: 8 (24 Şubat 1984).
- Knowles, J.H., ed., *Doing Better and Feeling Worse: Health in the United States*, New York: W.W. Norton & Company, 1977.
- Korbin, F.E., "The American Midwife Controversy: A Crisis of Professionalization", *Bulletin of the History of Medicine* 40 (1966): 350-363.
- Kramer, S.N., "Poets and Religious and Anthropological Aspects of the Legacy of Sumer", *The Legacy of Sumer: Invited Lectures on the Middle East'te*, ed. D. Schmandt-Bresserat, Austin'daki University of Texas'ta verilmiş, 1976.

- Kursh, H., *Cobras in the Garden*, Wisconsin: Harvey Press, 1965.
- Landsberger, B. ve M. Reiner, ed. ler, "Old Babylonian Proto-Lu List", *Materials for the Sumerian Lexicon*, cilt 12, Roma, 1969.
- Larner, C., *Enemies of God*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1981.
- Leavitt, J.W. ve R.L. Numbers, ed. ler, *Sickness and Health in America*, Madison: The University of Wisconsin Press, 1977.
- Lerner, G., *The Creation of Patriarchy*, New York: Oxford University Press, 1987.
- Leventhal, H., *In the Shadow of the Enlightenment*, New York: New York University Press, 1976.
- Lipinska, M., "Histoire des femmes medicine", Tez: Ecole Paris, 1900.
- Lyons, A.S. ve R.J. Petrucelli, *Medicine: An Illustrated History*, New York: Harry N. Abrams, Inc., 1978.
- Magnus, Albertus, *Sleep and Waking*, çev. Prussialı Petrus, 1621.
- Maple, E., *Magic, Medicine and Quackery*, New York: A.S. Barnes & Co., 1968.
- Maubry, J., *The Female Physician*, Londra: James Holland, 1724.
- Majno, G., *The Healing Hand: Man and Wound in the Ancient World*, Cambridge: Harvard University Press, 1975.
- McGrew, E., ve M.P. McGrew, *Encyclopedia of Medical History*, New York: McGraw-Hill, 1985.
- Meigs, C., *Females and Their Diseases*, Philadelphia: Lea & Blanchard, 1848.
- 5 Ocak 1847'de Jefferson Medical College'da öğrencilere dişinin bazı belirlen nitelikleri üzerine verilen konferans, 5 Ocak 1847, Philadelphia, Collins, 1847.
- Melosh, B., "Every Woman is a Nurse: Work and Gender in the Emergence of Nursing", *Send Us a Lady Physician*'da, ed. R.J. Abram, New York: W.W. Norton, 1985.
- Merchant, C., *The Death of Nature*, New York: Harper & Row, 1980.
- Michelet, J., *Satanism and Witchcraft*, çev. W.R. Allinson, 1860, Secaucus, NJ: Citadel, 1839.
- Miller, G., "Putting Lady Mary in Her Place: A Discussion of Historical Causation", *Bulletin of the History of Medicine* 55 (1981): 2-16.
- Miriam Theresa, Sr., "Fate of the Earth", Stevens Point'teki University of Wisconsin'da verilen konferansın ses bandı, Temmuz 1988.
- Moore, K., *Victorian Wives*, Londra ve New York: Allison & Busby, 1974.
- Morantz, R., "Female Student Has Arrived", *Send Us a Lady Physician*'da, ed. R.J. Abram, New York: W.W. Norton & Co., 1985.
- "Making Women Modern: Middle Class Women and Health Reform in 19th Century America", *Journal of Social History* 10 (Yaz 1977): 490-507.

- ____ "The Connecting Link: The Case for the Woman Doctor in Nineteenth-Century America", *Sickness and Health in America'da*, ed.ler J.W. Leavitt ve R.L. Numbers, Madison: The University of Wisconsin Press, 1977.
- Morantz, R.M., C.S. Pomerlau ve C.H. Finchel, *In Her Own Words*, New Haven: Yale University Press, 1982.
- Muller, A., J.J. Vitali & D. Brannon, "Wage Differences and the Concentration of Women in Hospital Occupations", *Health Care Management Review* 12(1) (1987): 61-70
- Murrey, M., *The God of the Witches*, 1931, Oxford: Oxford University Press, 1970.
- Nichols, M.G., "Old School of Medical Journals", *Water Cure Journal* 9 (1850): 181.
- ____ "To the Women Who Read the Water Cure Journal", *Water Cure Journal* 14 (1852): 68.
- ____ "Woman, the Physician", *Water Cure Journal* 12 (1851): 73-74
- Nichols, M.G. ve T.L. Nichols, *Marriage: Its History, Character and Results*, New York: T.L. Nichols, 1854
- Nightingale, F., "Florence Nightingale to Her Nurses: A Selection from Miss Nightingale's Addresses to Probationers and Nurses of the Nightingale School at St. Thomas's Hospital", 1915.
- ____ "Notes on Nursing: What It Is, and What It Is Not", New York: Appleton, 1860.
- Null, G., *Healing Yourself Naturally*, New York: McGraw-Hill, 1988.
- Numbers, R.L., "Do-it-yourself the Sectarian Way", *Medicine Without Doctors: Home Health Care in American History*, ed.ler G.B. Risse, R.L. Numbers & J.W. Leavitt, New York: Science History Publications, 1977.
- Numbers, R.L. ve D.W. Amundsen, ed.ler *Caring and Curing*, New York: MacMillan, 1986.
- Nursing News, *Nursing* 88, Ağustos 1988.
- Nutting, M.A. ve L.L. Dock, *History of Nursing*, cilt 1, New York: Putnam, 1907.
- O'Connell, M.R., "The Roman Catholic Tradition Since 1545", ed.ler R.L. Numbers ve D.W. Amundsen olan *Caring and Curing'de*, New York: Macmillan, 1986.
- O'Keefe, D., *Stolen Lightning*, New York: Vintage, 1983.
- Ochshorn, J., "Ishtar and Her Cult", ed.i C. Olson olan *The Book of the Goddess'ta*, New York: Crossroad, 1983.
- Odman, S., "An Attempt to Explain the Berserk Raging of Ancient Nordic Warriors through National History", *Nya Handlingar*, cilt 5 (Kungliga Vetenskaps Akademien: Stockholm, 1784): 240-247.

- Olson, C., ed. *The Book of the Goddess*, New York: Crossroad, 1983.
- Pagels, E., "What Became God the Mother?", *Womanspirit Rising*'de, ed.ler C.P. Christ ve J.Plaskow, San Francisco: Harper & Row, 1979.
- Penman, W.R., *The Public Practice of Midwifery in Philadelphia*, College of Physicians of Philadelphia'nın toplantı tutanakları 37 (Ekim 1869).
- Perkins, William, *A Discourse on the Damned Art of Witchcraft*, Cambridge, 1608, 1610.
- Physician Characteristics and Distribution in the U.S.*, Department of Data, American Medical Association, 1987.
- Pope, F., E.L. Call ve C.A. Pope, *The Practice of Medicine by Women in the United States*, Boston 1881.
- Power, E., "Some Women Practitioners in the Middle Ages", *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, History of Medical Section 6 (1922): 21.
- Pressel, W., *Hexen und Hexenmeister*, Stuttgart, 1860, R.H. Robbins'in, *Encyclopedia of Witchcraft*'tinde yeniden basılmış.
- Pugh, B.A., *Treatise on Midwifery, Chiefly with Regard to the Operation, with Several Improvements in the Art*, Londra: J.Buckland, 1754.
- Quackenbush, J. van Pelt, Kadın Doğum'a Giriş dersinin öğrencilerine Albany Medical College'da yapılmış bir konuşma, 5 Kasım 1855, Albany: B. Taylor, 1855.
- Rider, B., ve R.M. Brashear, "Men in Occupational Therapy", *The American Journal of Occupational Therapy* 42 (4) (Nisan, 1988).
- Risse, G.B., R.L. Numbers ve J.W. Lewitt, ed.ler, *Medicine Without Doctors: Home Health Care in American History*, New York: Science History Publications, 1977.
- Robbins, R.H., *Encyclopedia of Witchcraft and Demonology*, 1959, New York: Bonanza books, 1981.
- Robertson, J.H., "Valerius terminus on the Interpretation of Nature", *The Philosophical Works of Francis Bacon*'da, Londra: Routledge & Sons, 1905.
- Roesdahl, E., *Viking Age Denmark*, Londra: British Museum Publications, 1982.
- Rogers, F.B., *A Syllabus of Medical History*, Boston: Little Brown, 1962.
- Rossi, E., *The Physiology of Mind-Body Healing*, New York: W.W. Norton, 1986.
- Rowland, B., *Medieval Woman's Guide to Health: The First English Gynecological Handbook*, Kent, Ohio: Kent State University Press, 1981.
- Röesslin, E., *The Brythe of Mankynd, Otherwyse Named the Woman's Boke*, Latinceden çev. Thomas Raynalde, Londra, 1545.
- Russell, J.B., *History of Witchcraft*, Londra: Thames & Hudson, 1980.
- Salzman, M.R., "Magna Mater: Great Mother of the Roman Empire", Ed.i C. Olson olan *The Book of the Goddess*'ta, 60-67.

- Schmidt, W., *Der Ursprung der Gottesidee*, 12 cilt, Westfalia'da Munster: Aschendorff, 1912-1955.
- "The Position of Women with Regard to Property in Primitive Society", *American Anthropologist* 37 (1935): 244-56.
- Schoepflin, R.P., "The Christian Science Tradition", ed.ler R.L. Numbers ve D.W. Amundsen olan *Caring and Curing'de*, New York: Macmillan, 1986.
- Scot, Michael, *Liber Introductorius*, Bodlein 266. metin, 15. yüzyıl.
- *Physionomia (De secretis natural [diğer başlık])*. Amsterdam, 1740.
- Scot, R., *The Discovery of Witchcraft*, 1584.
- Seaman, V., *The Midwives Monitor and Mother's Mirror*, New York: Isaac Collins, 1800.
- Selby, S.E., "A Bloomer to Her Sisters", *Water Cure Journal* 15 (1853): 131.
- Sharp, J., *The Midwives Book or the Whole Art of Midwifery*, Londra, 1671.
- Shryock, R.H., "Nursing Emerges as a Profession", *Clio Medica* 3 (1968): 131, 147.
- Singer, C., "The Scientific Views and Visions of Saint Hildegard (1098-1180)", C. Singer'in ed.i olduğu *Studies in the History and Method of Science'te*, Oxford: Clarendon, 1917.
- Smellie, W., *A Treatise on the Theory and Practice of Midwifery*, 3. baskı, Londra: D. Wilson & Durham, 1756.
- Smith, H., "Gynētology and Ideology in Seventeenth Century England", B.A. Carroll'un ed.i olduğu *Liberating Women's History: Theoretical and Critical Essays'de*, Urbana, Chicago ve Londra: University of Illinois Press, 1976.
- Sobel, D.S., ed. *Ways of Health*, New York: Harcourt Brace Javonovich, 1979.
- Sophia, a Person of Quality (Lady Mary Wortley Montague), 1739, *Woman not Inferior to Man*, Tıpkı basım, Londra: Bentham Press, 1975.
- Soranus, *Gynecology*, O. Temkin'in bir önsözüyle çevrilmiş, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1956.
- Spretnak, C., *Lost Goddesses of Early Greece*, Boston: Beacon, 1981.
- Springer, J., ve H. Kramer, *Malleus maleficarum*, çev. Montague Summers, Londra: Pushkin, 1948.
- Stearnes, R.P., "Remarks upon the Introduction of Inoculation for Smallpox in England", *Bulletin of the History of Medicine*, 24: 103-22, 1950.
- Stephans, M., *Domestic Midwife or the Best Means of Preventing Danger in Childbirth Considered*, Londra, 1795.
- Stone, M., *When God Was a Woman*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976.
- Storer, H. ve R.J. Abram, "Will There Be a Monument?", ed.i R.J. Abram olan *Send Us a Lady Physician'da*, New York: W.W. Norton, 1985.

- Sturluson, S., *Prose Edda*, çev. L.M. Hollander, Austin: University of Texas Press, 1962.
- Sullivan, D.A. ve R. Weitz, "Obstacles to the Practice of Licensed Lay Midwifery", *Journal of Social Science and Medicine* 19, no.11 (1984): 1189-1196.
- Tacitus, *Germania*, çev. H.Mattingly, S.A. Handford tarafından yenilenmiş, Harmondsworth ve Boston: Penguin Classics, 1948.
- Thicknesse, P., *Man-Midwifery Analysed and the Tendency of that Practice Detected and Exposed*, Londra: R. Davis, 1764.
- Thompson, R.C., "Assyrian Medical Texts", *Proceedings of the Royal Society of Medicine* 17 (1924): 1-34.
- Thorndike, L., *Magic and Experimental Science During the First 13 Centuries of Our Era*, 2 cilt, New York, 1923.
- Uhlein, G., *Meditation with Hildegard of Bingen*, Santa Fe, N.M.: Bear & Co., 1982.
- Vietor, A. *A Woman's Quest: The Life of Marie E. Zakrzewska, M.D.*, New York ve Londra: D. Appleton, 1924.
- Wacker, G., "The Pentecostal Tradition", R.L. Numbers ve D.W. Amundsen'in ed.i olduğu *Caring and Curing'de*, New York: Macmillan, 1986.
- Walker, B., *The Crone*, New York: Harper & Row, 1985
- _____, *The Women's Encyclopedia of Myths and Secrets*, San Francisco: Harper & Row, 1983.
- Walsh, M.R., *Doctors Wanted, No Woman Need Apply*, New Haven: Yale University Press, 1977.
- Wasson, R.G., *Soma: Divine Mushroom of Immortality*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1968.
- White, C., *Treatise on the Management of Pregnant and Lying-in Women*, Londra, 1773.
- Wilder, C., "Pulmonary consumption, Its Causes, Symptoms and Treatment", *Medical Communications of the Massachusetts Medical Society* 7, 2. seri, cilt III, Boston
- Willughby, P., *Observations in Midwifery. As Also the Country Midwives Opusculum or Vade Macum*, ed. H. Blenkinsop, Warwick, İngiltere, 1863.
- Wolkstein, D. ve S. Kramer, *Inanna: Queen of Heaven and Earth*, New York: Harper & Row, 1983.
- Wolstenholme, G.E., "Florence Nightingale: New Lamps for Old", *Proceedings of Royal Society of Medicine* 63 (1970): 1283.
- Woman's Medical College of Pennsylvania, *Transactions of the Alumnae Association*, 1906.
- Woman's Medical Association of New York City, ed.ler Mary Putnam Jacobi, M.D.: *A Pathfinder in Medicine*, New York: Putnam, 1925.

- Wood, H.C., "The Heroic Treatment of Idiopathic Peritonitis", *Boston Medical and Surgical Journal* 98 (1878): 555-560.
- Wortley, Montagu, M., *Letters of the Right Honourable Lady Mary Wortley Montagu: Written During Her Travels in Europe, Asia and Africa to Persons of Distinction, Men of Letters, etc. in Different Parts of Europe*, 3 cilt, Londra: T. Beckett için basılmış, 1717.
- Yates, F., *The Rosicrucian Enlightenment*, Boston: Shambhala, 1978.
- Zilboorg, G., *The Medical Man and the Witch During the Renaissance* (1935), New York: Cooper Square, 1969.
- Zimmermann, H., "Babylonische Hymnen und Gebete in Auswahl", *Der Alte Orient*, 7 Jahrgang, Heft 3, Leipzig, 1905.

DİZİN

A

- Abelard 76
Héloïse ve, 70, 76
âdet kanı, 38
Aesklepios, 34-37,41
Hippokrates Yemini, 35
kadukeus, 35
Agnodike (Gk. doktor), 38
Agrippa von Nettesheim, 121, 141,
142
akıl/beden, 137, 241
akıl sağaltımı hareketi, 237, 238
Albertus Magnus, 90, 94, 147
Alexander, William, 30, 31
alopatık tıp, 192, 201, 204, 245, 247,
248, 251, 258, 278, 279
Amanita muscaria, 22
American Medical Association (AMA),
225, 233, 248
Council of Medical Education, 250
American Nurses' Association (ANA),
252
Amerikan tıbbı, 245-268, 282
erkekleştirilmesi, 245, 248, 249,
253, 256, 257, 259, 266, 267
Ana Tanrıça, 17
Namu, 17
anestezi, 146
Antidotarium, 91
Antiochis (Romalı şifacı), 44

- Aquitaine'li Eleanor, 56, 64
Aristoteles, 12, 37, 39, 60, 140
Pythias, 37, 39
Artemisia (Gk. kraliçe/şifacı), 37, 38
Aspasia (Romalı şifacı), 44, 45
ataerkil dinler, 5
ataerkillik, 5, 68
Athena, 34
Augustine, 85

B

- Baba Plinius, 42
Bacon, Francis, 121, 136
bakım/sağaltım, 249, 277
Batı uygarlığı, 237
berektililik, 28
kült(leri) 126
bilge kadınlar (femina saga), 143, 145
bilim, 4
büyü, 90, 96
deneysel bilimin doğuşu, 76
din/teoloji ve, 90, 96, 131, 135
Bilimsel Devrim, 131, 132, 137-139,
149, 150
cadı avları ve, 149
Bilim ve Sağlık (Eddy), 239
bilinçli sorumluluk, 270
sağlık korumadaki değişiklikler ve,
295
Bingenli Hildegard, 70, 72-74, 133,
142, 235, 239, 282

Blackwell, Elizabeth, 209, 210, 211,
212, 216, 220, 270
Blackwell, Emily, 209, 211, 212
Boston Female Medical College, 188
botanik, 70, 113, 117, 170, 202, 204
ağrı kesici, 43
Alkaloitler, 117
bilgi, kadınların, 122, 124, 125
Hildegard ve, 70-75, 133, 142, 173,
235, 239, 282
tıp okulları, 64, 204
Brevarium (Villonavalı Arnald), 93
Browning, Bonnie (hemşirelik lideri),
193, 199
Burgundyli John (doktor), 99
büyü, 16, 39, 73, 91, 95, 99, 115-117,
121, 125, 132, 176, 300
doğal (magia licita) 121
karşı büyü ve, 73
sapkınlık ve, 91
Byrehillli Peirsoun, Alison, 117
Byrthe of Mankynd, 171
C/Ç
Cadı avları, 131, 149
Bilimsel Devrim ve, 149, 150
cadı çılgınlığı, 111
cadı(lar), 106, 112, 113, 122
iblis ve, 105, 108, 111, 112
"iyi", 115-118
"uçuş yağı", 121-125
cadılık, 87, 89, 95, 114-118, 127
ebelik ve, 177
psikiyatri ve, 128
şifacılık ve, 105, 108, 116
Campbell, Joseph, 7, 17
Canterbury Tales, 68
Cato, 40
Celsus, 42

cinsiyet, 136, 249, 295
tanrıların, 5-17, 236, 237, 271
ve sağaltım meslekleri, 248
Country Justice (Dalton), 119
çiçek aşısı, 143
Lady Mary Montagu ve, 143, 144,
166
çocuk katli, 110
D
Dame Julian, 80
Danimarka, eski, 8, 24
Gundestrup Kazanı/Kutsal Kadeh,
27
kadınların şifacılık bilgileri, 21
değiştirilmiş bilinç durumları, 35, 36
Delphoi, 36, 37, 41
Descartes, Rene, 133, 134, 249, 306,
319
din(ler), 49, 53, 55, 59, 61, 67, 84,
87, 126, 270
Diseases of Women (Paracelsus), 141
dişil şifacılık enerjisi, 35
dişil şifacılık farkındalığı, 284
doğa, 9, 75, 79
Kartezyen kuram ve, 133-135
doğum, 286
Ortaçağ, 52, 59
doğum kontrol, 44
"doktorîçeler", 167
düalizm (ikicilik), 84, 90, 303
tek tanrıcılığa karşı, 90
Duncan, Gilly (bilge kadın), 118,
182, 309, 317
düşler, 94
E
Ea (güneş tanrısı), 13, 17
ebeler, 259-265

ebelik, 15, 42, 72, 101, 115, 150, 167,
170-175, 177, 178, 180
cadı avları ve, 169
erkekler ve, 177-187
yönetmelik, 175, 176
eczacılık, 4, 82, 167
Edda (İskandinav sagaları-destanları),
28, 68
Eddy, Mary Baker, 205, 208, 238,
239, 240
ekosistem, 138, 271
Engizisyon, 85, 87-89, 91, 107, 109-
112, 114, 121, 130
Enki (bilgelik tanrısı), 13
Epione (Gk. şifacı), 35
erkek ebeler, 177, 180, 182
erkeklerin locaları, 5
İbrani kabileleri ve, 6
bir kabile üzerine (Tierra del
Fuego), 37
Nordik, 23, 28
erkil/dişil söylenceleri, 275
Eugerasia (Romalı şifacı), 44
"evcimenlik kültü", 191, 192
"evdeki melek", 192, 196, 199

F
Fabiola, 48, 49, 52
Felicie, Jacoba, 102
Filipus'un İncili, 47
Flexner Raporu, 251
forseps, 181, 185, 222
Fransa'nın Blache'ı, Kraliçe, 56
Freyja (tanrıça), 28

G
Gaia (yeryüzü tanrıçası), 36
Galen, 34, 39, 44, 45, 53, 60, 71, 135,
140, 141, 144
kadın şifacılar ve, 44, 45

gece uçuşu, 120
Geographika (Strabo), 30
Germania (Tacitus), 24
Gılgamış Destanı, 14
İhtar ve, 11, 13, 14, 23, 24
gözüpük tıp, 203
Graham, Sylvester, 201
Gregory, Samuel, 128, 188, 189
Gudrun (Alman destanı), 68
Gula (ölümün/yeniden dirişilin
tanrıçası), 13

H

Haçlılar, 64, 66
Hampton, Isabel (hemşirelik lideri),
232
Harrison, J.E. (mitos gelenekleri
üzerine), 7
Harvey, William, 72, 135, 142, 179,
182, 203
hastalık(lar), 9, 22, 43, 57, 58
akıl ve, 141
bakımı/sağaltımı, 249, 277, 278
Hristiyanlık Bilimi düşüncesi, 240
mikrop kuramı, 149
nedeni, 277, 281
hastane(ler), 48, 66, 208, 209, 211
Heer, F. (tarihçi), 76
hemşire(ler), 207, 214, 227, 228,
231, 232
hemşirelik, 15, 65, 83, 165, 205, 229,
230
Hemşirelik Çalışma Yasası, 253
hidroterapi, su sağaltımına bkz., 202,
203
Hippokrates, 35, 37, 39, 60, 62, 140,
144
Hippokrates Yemini, 35

Hristiyan bilimi, 205, 239, 240
şifacılar, 241

Hristiyan kozmolojisi, 50
erken, 47-49
kadınlara zulüm ve, 82-96
Ortaçağ, 76-90

Holistic Nurses' Association, 256
holistik sağlık hareketi, 247, 258
Holmes, Oliver Wendell, 198, 204,
209, 248
homeopati, 188, 202, 204, 247, 259
Horace, 45
Hunt, Harriot, 168, 209, 210, 211,
219, 220
Hurd-Mead, Kate Campbell, 17
Hygieia (şifa tanrıçası), 35, 36, 54,
211
Aesklepios ve, 34-37, 41

I

iblisler, 236
İblis (Şeytan), 6, 87, 92, 119
cadılık ve, 85, 87, 95, 106, 107,
109-118
şifalı bitkilerin kullanımı ve, 114,
117, 120
tapınma, 87
İlk Günah, 84-87, 90
inanç şifacılığı, 235, 237
akıl sağaltımı hareketi ve, 237, 241
İnciller, gnostik, 47, 88
İngiltere'nin Matilda'sı (İmparatoriçe),
56, 70
İştar (tanrıça), 11, 13, 14, 23, 24

J

Jacobi, Mary Putnam, 207, 209, 218,
219, 222, 223, 226, 227, 282
Jerome, Saint, 48, 49

Johns Hopkins University Medical
School, 224

Julius Ceasar, 29

K

kadın düşmanlığı, 49, 64, 129
kadınlar, 4
değersizleştirilmeleri, 82-96
doktorlar, 206
korku, 112, 113
peygamber olarak, 241
şifalı otlar/yağlar ve, 115-125
yükseltilmeleri, 56
kadınlara işkence, 90
kadınlara zulüm, 79-96
Albertus Magnus ve, 90, 94, 147,
303
Aziz Thomas Aquinas ve, 86, 90
bilim ve, 90-96
doktorlar, kadınlar, 206, 227
düalizm, 84
felsefi temeli, 82-96
Guy de Chauliac ve, 101
İlk Günah, 84, 85, 86, 87, 90
kilise/devlet, 82, 96
Michael Scot ve, 90, 91, 93, 303
Papa VIII. Innocent, 112
Roger Bacon ve, 90, 95, 147, 304
Villanova'lı Arnald ve, 90, 91, 147
William Perkins ve, 116, 305
kadınların değerinin düşmesi, 96
ekonomik/siyasal rejimler, 84-96
erkek tanrılar ve, 83, 84
Hristiyanlık ve, 127
İlk Günah ve, 84-86
şeytana tapma ve, 84, 87, 88
kadınların yakılması, 129
Kadın şifacılar, 34, 100, 107, 207,
268, 289, 290, 292, 294, 295
gelişmesi, 64, 65

kozmoloji ve, 8, 17, 27
 ortadan yok olması, 16, 17
 sapkınlar, 82-96
 tanrıların cinsiyeti ve, 10, 18
 Kadın Şifacılar, Danimarkalı, 19-32
 Kadın Şifacılar, Romalı, 40-45
 Kadın Şifacılar, Sümer, 10-18
 Kadın Şifacılar, Yunan, 33-39
 Karanlık Çağlar, 51-55
 hastalıkları, 51
 kadınların değerinin düşmesi, 52
 Kara Ölüm, 98-100
 Kartezyen kuram, 133-135
 Katolik Kilisesi, 86, 175
 sapkınlar ve, 87-89, 303
 yozlaşma ve, 69, 97
 Keller, Elizabeth (doktor), 213
 kem göz, 95
 Kempe, Margory (bilge kadın), 80
 kilise ve devlet, 128
 psikopatolojisi, 128
 Kız Kardeşlik, 289
 Kleopatra (Gk. şifacı), 39, 62
 klinik psikologlar, 257
 kozmoloji, 7, 8, 80, 138, 271-273
 Batı uygarlığının, 79, 235, 271
 bilimsel, 79, 139, 165
 Danimarka'nın, 23
 kadın şifacılar ve, 18, 26, 271
 krizler ve, 80
 Roma'nın, 40-45
 şifa için bileşenler ve, 55
 Sümer'in, 10-17
 yeni, 286
 Yunanistan'ın, 34-36
 Kramer, Samuel Noah, 17
 krizler, 80, 97
 kozoloji ve, 26, 80
 kürtaç, 38, 44, 173, 175, 286

kutsal alanlar, 41, 55
 kutsal emanetler, şifacılık, 55, 67
 Kybele (Magna Mater-Ulu Ana), 41,
 42
 Attis ve, 41

L

Larner, Christine, 106, 125, 126
 Liber introductorius (Scot), 94
 loncalar, 66, 101, 130, 227, 289
 cinsiyet ve, 129, 131, 249
 kadınların, 290
 kadın şifacılar ve, 129
 Lucy, Azize, 67

M

Magiae naturalis 122
 Magiae naturalis (Porta), 122
 Magna Mater (Kybele), 41
 Malleus maleficarum (Cadıların
 Toknağı), 112
 Rahip Montague Summers ve, 114
 Margareta (Romalı şifacı), 44
 Mater Matuta (tanrıça), 41
 Meccelli Meryem, 46
 Medicine: An Illustrated History (Lyons
 ve Petrucelli), 17
 Meigs, Charles, 184
 Meryem Ana, 85, 194
 Meryem'e tapınma, 68, 85, 90, 194
 Metafiziksel sağaltım, 238
 Metrodora (Gk., şifacı), 39
 Mezopotamya, Sümer'e bkz., 10, 11,
 44
 Midwifery Analyzed (Thicknesse),
 185
 Montagu, Lady Mary Wortley, 143,
 166
 çiçek aşısı, 143

muskalar, 15, 21, 55, 127, 176

N

Nasıralı İsa, 46

National League for Nursing, 252

Natura (tanrıça), 75

Nerthus (Danimarkalı tanrıça), 23,
24, 27, 28, 41

ritüelleri, 24

New England Hospital for Women
and Children, 213, 221

New York Infirmary for Women and
Children, 218, 220

Nichols, Mary Gove, 200-203

Nightingale, Florence, 199, 208, 227-
231, 282

Njord (tanrı), 28

Nurse Healers' Cooperative, 256

O/Ö

Observations on Midwifery (Wil-
lughby), 171

Octavia (Romalı şifacı), 43

Odin, 22, 28, 29

Odysseus (Homeros), 33, 34

Oldenburg, Henry, 135

On Sleep and Waking (Albertus Mag-
nus), 94

Origenia, 44

Ortaçağ kozmoljisi (Hıristiyan), 50
önleyici tıp, 216

P

Paracelsus, 135, 141, 142, 147

penis, tapınma objesi olarak, 5

Physionomia (Scot), 93

Pinkham, Lydia, 202

Pisan, Christine (ilk feminist), 80

Preston, Ann (doktor), 209, 212, 213

Prose Edda (Sturluson), 28

psikopatoloji, 280

Pythias (Delphoi'da), 37, 39

R

Reflections on Gender and Science
(Keller), 136

riteülleri, 24

Roger, Bacon, 90, 95, 147

İncil (Kral James baskısı), +6, 47,
118, 238

Roma, 40-45

Rönesans, 89, 114, 119, 131, 139,
179

Roszak, Theodore, 285

Royal College of Midwives, 186

Royal Society, 135, 136, 138, 142,
144, 145

rune taşları, 68, 70

S/Ş

"saat gibi çalışan evren", 134

sağaltım, 34-37, 39, 42, 52, 54, 58,
96, 99, 102, 105, 132, 139,
140, 142, 165-168, 196-198,
202-205, 221, 234, 238, 240,
246-249, 251, 255, 259, 269,
277-283

sağaltım sistemi yeni, 269, 283

sağlık, 282

akıl ve, 141

dengeleme sanatı/bilimi, 294, 295

holistik, 258

sağaltım uygulamaları ve, 138-141

sağlık meslekleri, 256

cinsiyet ve, 168

tıbbi destek birimleri, 257, 258

sağlık meslekleri, kadınların, 241-
256, 265

- altın yıldızlı çağ, 223
 para ve, 224
 yönetmelik, 105
 sağlık reformu, 199, 200
 sanayileşme, 192
 sapkınlar, 87-89, 303
 Katharlar, 88, 89
 Tapınakçılar, 88
 savaş(lar), 28, 97, 99, 100
 Seaman, Valentine (ebelik üzerine),
 187
 Semmelweiss, Ignaz, 147, 148
 Seventh-Day Adventist, 203
*Sex in Education; or A Fair Chance for
 the Girls* (Clarke), 214
 sıtma sağaltımı, 38
 Sloane (ebelik üzerine metin), 172-
 174
 Soranus, 42, 173
 Strabon (tarihçi), 30, 37
 Sümer (Mezopotamya), 8, 10-12, 14-
 19, 24, 80, 288, 298
 Summers, Rahip Montague, 114
 su sağaltım, 200, 202, 203
 şamanca uygulamalar, 27, 119
 şefkat, 64, 287
 şifacı(lar), 271, 282-285
 kutsal imge ve, 4-17
 toplumsal sınıflaması, 26
 toplumsal sınıflaması, 16
 yaralı, 283
 şifacılığın farkındalığı (yeni), 269-
 294
 şifacılık, 4, 6, 42, 45, 48, 49, 104,
 203, 205
 araçlar, Ortaçağ, 66
 büyü ve, 16
 dişil, mitoloji, 11, 275
 insancılıktan çıkarılması, 134
 metafiziksel, 240
 tanrıçalar, 34
 yeniden tanımlanması, 278
 şifacılık bileşimleri, 42-45, 53, 94-96,
 121-125
 şifacılık bilimleri, 55, 133, 289, 292
 bilim ve, 96
 değişiklikler, 295
 dengelenmesi, 284-291
 Descartes ve, 133, 134, 249, 306,
 319
 Ortaçağ'da, 61-76
 profesyonelleşmesi, 165
 Romalı, 40-45
 tcoloji ve, 96
 Yahudiler ve, 103
 şifalı otlar, 68, 73, 94, 96, 101
- T
- Tacitus, 24, 29, 30
 tanrıça(lar), 6, 11, 24, 28, 34, 41, 75
 Danimarka'nın, 22-32
 Roma'nın, 40-45
 Sümer'in, 10-17
 Yunanistan'ın, 33-39
 tanrı(lar), 47
 Ana, 17, 23, 47
 Baba, 48
 cezalandırıcı, 28
 cinsiyeti, 48
 ikili varlık olarak, 47
 savaşın, 28
 şeytan ve, 126
 tanrılar, dişi, 23, 24, 31, 47, 48, 68
 tanrılar, erkek, 26, 28, 32, 47
 tek tanrıcılık, 7, 87
 Tetrabiblion (Aetius), 44
The Healing Hand... (Majno), 17
The History of Women (Alexander), 30

The Midwives Book (Sharp), 174
The Midwives Monitor and Mother's Mirror (Seaman), 187
 Thomas Aquinas, Aziz, 86, 90, 115
 Thomsoncılar, 203, 204
 Thomson, Samuel, 202, 203
 Thor, 28
 Thorbioga (Danimarkalı şaman), 31
 tıbbi metinler, 60
 tıbbın babaları, 72
 kadın şifacılar ve, 38, 39
 tıp, 4
 alopatik, 192, 201, 204, 245, 247, 248, 251, 258, 278, 279
 Amerikan, 233
 bilim ve, 133
 büyü ve, 94
 gözüpek, 203
 önleyici, 216
 toplumsal çalışma, 290
 Toprak Ana/Tanrıça, 23, 24, 27, 29, 67, 83, 272
Tristram and Isolde (söylence), 68
 Troyalı Helen, 33, 43
 tütsüleme, 140

U

“uçuş yağı”, 117, 120
 Ulu Ana, 9, 32, 271

V

vajina, tapınma objesi olarak, 5
 Vanir (tanrıça, şaman), 28, 29
 vebalar/çiçek, 51, 58, 90, 140
 ve şeytan, 128
 VIII. Innocent, Papa, 112
 Villanovalı Arnald, 90, 91

W

Water Cure Journal, 200
 Weyer, Johannes, 121, 122, 124
 White, 203, 208, 238
 Willendorflu Venüs, 4
 Willughby, Percivall, 171-180
 Woman Not Inferior to Man (Motagu), 144
Woman's Medical College of Pennsylvania, 212
 Woodworth-Etter, Maria, B., 236
 Würzburg Prensi/Piskoposu, 111

Y

Yahudi-Hıristiyan söylenceleri, 84
 yaralı şifacı(lar), 283
 Yaratılış söylenceleri, 12, 84
 İlk Günah ve, 84
 türleri, 12
 Yaşama Saygı, 285
 Yüksek Ortaçağ, 50, 55, 64, 67, 68
 Yunanistan, 39, 300
 şifacı tanrıçaları, 39

Z

Zakrzewska, Marie, 189, 209, 219, 227, 241
 Zilboorg, Gregory, 128

Kadın Şifacılar, antropoloji, arkeoloji, botanik, davranış bilimleri ve benzer disiplinlerden yola çıkarak kadınların şifacılık ve tıp tarihindeki konumlarını inceleyen bir çalışma.

Achterberg sadece, antik kültürlerin saygı duydukları “bilge” kadınlardan Ortaçağ’da avlanan “cadılara”, 19. yüzyılda profesyonelleşen “hemşirelerden” eski âdetleri sürdüren “ebelere” kadar kadın şifacıların Batı sağaltım geleneklerindeki rollerini kapsamlı bir biçimde incelemekle kalmıyor, aynı zamanda da renkli dönem portreleriyle okurları ayak basılmamış konularda heyecan dolu bir yolculuğa çıkarıyor.

Modern tıp uygulamaları sorgulanması ve dişil de bir parçası olması gerek **Şifacılar**, bilim tarihine yaklaşılan önemli bir araştırma.

YETİŞKİMLER B.

§ EVEREST

17.50

ISBN: 978-975-287-6

9 789752 89620

www.everestyanlari.com